

Funkcióigés szerkezetek a védikus óind nyelvben

Ittész Máté

Habilitációs dolgozat

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

2016

ELŐSZÓ

Habilitációs dolgozatom témája, a funkcióigés szerkezetek kérdésköre egyetemi hallgató korom óta foglalkoztat. 2001-ben e témában készítettem magyar szakos szakdolgozatomat *Egy vitatott szófaji csoport: a funkcióigék* címmel, melynek témavezetője Keszler Borbála volt. Már annak első fejezetében nagyon röviden érintettem a szanszkrit nyelv funkcióigés szerkezeteit. Ezt követte 2007-ben egy valamivel részletesebb problémafelvető jellegű tanulmány (Ittész 2007), amelyben a görög és a latin nyelvet is bevontam a vizsgálatba. 2008 és 2011 között az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj, 2012 és 2016 között az OTKA (PD 100700 sz. projekt) támogatásával folytattam kutatásokat a védikus óind nyelvvel kapcsolatban.

Elért eredményeimről azóta nemzetközi (2009, Szófia; 2010, Patiala [India]; 2011, Varsó; 2013, Münster) és hazai konferenciákon (2010, MTA NyTI, Budapest; 2015, XI. MÓK, Budapest) tartottam előadást, és több tanulmányt is publikáltam. Ezek, illetve egyes részeik – némi átdolgozással és természetesen magyar nyelven – a jelen dolgozatban is helyet kaptak, mégpedig részben a *Bevezetés* különböző elméleti fejezeteiben, részben – jobban azonosíthatóan – az *Esettanulmányok* között. Így 2009-es szófiai előadásomnak, amely hat éves késéssel és számomra is váratlanul végül tavaly egy elektronikus folyóiratcikk formájában (Ittész 2015b) megjelent, a fő gondolatmenete képezi alapját a II. 1. fejezetnek. Ittész 2013 magyar változata a II. 2. fejezet 1–6. alfejezeteiben, Ittész 2015c magyar változata a II. 2. 7. alfejezetben olvasható. Ittész 2015a a jelen dolgozatban szétbontva, a II. 5., II. 7. és II. 8. fejezetekben található meg átdolgozva és kiegészítve.

A dolgozat elkészítése az OTKA (NKFIH) PD 100700 sz. projektjének támogatásával történt.

TARTALOM

Előszó.....	3
Tartalom.....	5
I. Bevezetés.....	7
I. 1. Témamegjelölés és általános szempontok.....	9
I. 2. Szintetikus és analitikus formák az indo-árja nyelvekben	11
I. 3. A funkcióigés szerkezetek definiálásának és elhatárolásának kérdése	16
I. 4. A funkcióigés szerkezetek a diakroniában	27
I. 5. A funkcióigés szerkezetek az indoeurópai alapnyelvben.....	28
I. 6. Az indo-iráni nyelvek funkcióigés szerkezeteinek nyelvtörténeti vizsgálata..	33
I. 6. 1. Az indo-árja összetett igék.....	33
I. 6. 2. Az N+V típus a perzsa nyelv történetében.....	35
I. 7. A <i>kar</i> - igével alkotott funkcióigés szerkezetek a védikus nyelvben	37
I. 8. A <i>kar</i> - ige etimológiája és használati körei	39
I. 8. 1. A <i>kar</i> - ige etimológiája	39
I. 8. 2. A <i>kar</i> - mint faktitív kopula	41
I. 8. 3. A <i>N_{acc} + kar</i> - típusú szerkezetek	44
I. 8. 4. A deverbális névszók típusai.....	52
I. 9. A funkcióigés szerkezetek és a grammatikalizáció	56
II. Esettanulmányok.....	59
II. 1. <i>Śruṣṭīm kar</i> -.....	61
II. 2. <i>Vimócanam kar</i> -.....	66
II. 2. 1. A <i>moc</i> - ige igenemeinek használata a Ṛgvedában.....	67
II. 2. 2. Az igekötős <i>ví moc</i> - ige a Ṛgvedában.....	69
II. 2. 3. Versmérték és formulák: <i>ví mucadhvam áśvān</i>	73
II. 2. 4. A <i>vimócanam kṛṇute</i> szerkezet interpretációja.....	77
II. 2. 5. Összefoglalás	79
II. 2. 6. Függelék: a <i>ví moc</i> - mediuma a közép- és újvédikusban.....	80
II. 2. 7. Kitérő: a <i>prāti ... mucāte</i> RV 10,27,11c alak értelmezése	84
II. 2. 7. 1. A <i>prāti ... mucāte</i> igealak korábbi értelmezései	87
II. 2. 7. 2. A <i>pāda</i> új értelmezése.....	89
II. 3. <i>Ókaḥ kar</i> -	94
II. 4. <i>Abhipitvām kar</i> -.....	103
II. 5. <i>°hēlanam kar</i> -.....	108
II. 6. <i>Rāṇam dhā</i> - és <i>rāṇam kar</i> -.....	114
II. 7. <i>Stéyam kar</i> -	120
II. 8. <i>Sārgam kar</i> -.....	124
II. 9. (<i>Vi</i> -, <i>saṃ</i> -) <i>°cṛtam kar</i> -.....	127
II. 10. <i>Salalūkam kar</i> -	130
Bibliográfia	133

I. Bevezetés

I. 1. TÉMAMEGJELÖLÉS ÉS ÁLTALÁNOS SZEMPONTOK

Habilitációs dolgozatomban a védikus óind nyelv funkcióigés szerkezeteit vizsgálom. Mivel az alábbiakban a funkcióigés szerkezetek kategóriájának definiálásáról és annak nehézségeiről részletesebben lesz szó, ezért itt a bevezetés elején csak egy rövid, nagyon általános és inkább csak az orientációt elősegítő meghatározást adok: ebben a dolgozatban funkcióigés szerkezet alatt olyan névszó+ige felépítésű szerkezeteket értek, amelyek lexikális jelentése a névszói tagban koncentrálódik, míg az igei tag, az ún. funkcióige elsősorban grammatikai funkciókkal rendelkezik. Tipikus magyar példaként ld. az *eladásra kerül, nyilatkozatot tesz, támadást intéz, előadást tart* szerkezeteket.

A védikus (vagy védikus óind) nyelv az óind korszakon belül a Védákként ismert szövegek (verses *samhiták*, illetve prózai *brāhmaṇák*, *āraṇyakák*, *upaniṣadok* és egyéb szövegek) nyelvváltozata.¹ A védikus nyelven belül Witzelt (1989: 124–127) követve öt korszakot különböztet meg (ld. Kümmel 2000: 5–6):²

1. korai védikus (RV)
2. óvédikus (egyéb mantra-szövegek: RVKh, SV, AV, YV^m)
3. középvédikus (régebbi próza: YV^p és régebbi *brāhmaṇa*-próza)
4. újvédikus (újabb próza: újabb *brāhmaṇa*-próza, *āraṇyakák*, *upaniṣadok*)
5. késővédikus (*kalpasūtra*-szövegek)

Vizsgálódásaim a korai védikus korszakot jelentő *Ṛgveda* himnuszainak nyelvállapotára összpontosítanak, aminek több oka van. Egyrészt a védikus irodalom óriási terjedelme praktikus szempontból, már csak az áttekinthetőség kedvéért is szükségessé tette egy behatárolt és kezelhető méretű részkorpusz kiválasztását. Várható volt azonban, hogy már egy ilyen leszűkített, de még mindig viszonylag terjedelmes szöveganyag vizsgálatából is releváns és esetleges általánosításokra lehetőséget adó következtetéseket tudunk levonni.

Természetesen nem véletlen az sem, hogy éppen a legkorábbi szövegekre összpontosítok. Ahogy az óind nyelv történetében haladunk előre, a funkcióigék és funkcióigés szerkezetek egyre gyakoribbá, egyre termékenyebb nyelvi eszközzé válnak. Ez a folyamat a klasszikus szanszkrit nyelvben csúcsosodik ki (vö. Speijer 1886: 232–235; Gaeffke 1967: 191–192; Thumb–Hauschild 1959: 423–424), de már az epikus szanszkritban, sőt a védikus nyelv későbbi szakaszaiban is világosan megfigyelhető. A korai védikus korszak – minden valószínűség szerint a funkcióigés szerkezetek viszonylagos ritkasága miatt – mindeztidáig nem képezte tárgyát

¹ Nem tehetünk egyenlőségjelet a védikus óind és általában az óind közé, hiszen az óind korszakba tartozik az epikus és a klasszikus szanszkrit nyelvváltozat is.

² Zárójelben az egyes korszakokba tartozó *samhitā*-szövegek rövidítése szerepel (a források rövidítéseinek használata itt és az egész dolgozatban az indológiaiban megszokott módon történik Gotō 1987: 15–18 és *VIA*: 5–28 nyomán). A felsorolás 3. pontjától kezdődően már nem részletezem külön a (próza) szövegeket. Ezeket ld. Kümmel 2000: 5–6 áttekintésében.

szisztematikus vizsgálatnak, noha logikusan remélhetjük azt, hogy a korai példányok elemzése hozzásegíthet minket ahhoz, hogy a kategória kialakulásáról (ha egyáltalán lehet erről beszélni), de legalábbis történetének kezdeti szakaszáról érdemben megtudjunk valamit.

Anyaggyűjtésem forrása tehát a Ṛgveda,³ de a Vishva Bandhu-féle monumentális védikus konkordancia (*VWC*) segítségével igyekeztem feltérképezni azt is, hogy egy Ṛgvedában fellelhető funkciógés szerkezet előfordul-e a későbbi védikus szövegekben, és ha igen, mennyiben azonos vagy mennyiben más a nyelvi rendszerben betöltött szerepe, mint a korai védikusban. Ilyen módon – bár korántsem szisztematikusan, inkább csak érintőlegesen – későbbi védikus korszakokat is bevontam az elemzésbe, és ezzel a munka, amely alapvetően szinkrón szemléletű, az egyes szerkezetek kialakulásának okait és későbbi esetleges továbbélésüket vizsgálva diakrón vetületet is kapott.

Nyilvánvalóan már maga az is egyfajta általánosítás és absztrakció, hogy a szöveg hagyomány révén megismerhető Ṛgveda-saṃhitā egészét, pontosabban az abból megismerhető nyelvi elemek összességét egy szinkrón nyelvállapotnak fogjuk fel. Közismert ugyanis, hogy a korpusz különböző időkben keletkezett és orális hagyomány útján hagyományozott szövegeket tartalmaz, hogy vannak korábbi (az ún. családi könyvek) és későbbi könyvei (a legkésőbbi a 10. maṇḍala), mint ahogyan tudjuk, hogy a himnuszok keletkezése és a szövegek ún. redakciója között is nem kevés idő telt el, melynek során a nyelvben számottevő változások (például metrikailag világosan kimutatható hangtani változások) zajlottak le. Mivel azonban a szintaxis feltételezhetően kevésbé volt kitéve ezeknek a folyamatoknak, de legalábbis nagyon nehezen lehet megragadni az esetleges szintaktikai változásokat, mindenképpen az tűnt célszerűnek, hogy a vizsgált korpuszt egy szinkrón metszet termékének tekintsem.

A dolgozat tehát a korai védikus nyelvben, azaz a Ṛgveda nyelvében található funkciógés szerkezeteket vizsgálja. Nem tartalmazza az összes létező szerkezetet és azok elemzését, ezt a teljes áttekintést a dolgozat későbbi könyv formájában megjelenő változata hivatott elvégezni. Az elméleti háttér, a vizsgálat alapját képező módszertani megfontolások, valamint egy rövid, a főbb csomópontokat kiemelő, teljességre a funkciógés szerkezetekre vonatkozó szakirodalom áttekinthetetlen mérete miatt nem törekvő kutatástörténeti áttekintés után az egyes esettanulmányokban a korai védikus nyelv (és valójában az egész óind nyelv) legjellegzetesebb funkciógésszerkezet-típusa áll a középpontban, tudniillik az, amelynek funkcióiigei tagja a *kar-* 'tesz, csinál' ige.

³ Az óind történeti nyelvészetben nem egyedülálló az ilyen, csak a Ṛgvedára, vagyis a korai védikus korszakra (ném. *Frühvedisch*, ang. *Early Vedic*) összpontosító monografikus vizsgálat. A legújabb korszak terméséből lásd pl. E. Dahl könyvét (Dahl 2010) az igeidő és az aspektus problémájáról vagy G. Keydana monográfiáját (Keydana 2013 [Keydana 2003 átdolgozása]) az infinitívusokról. A Ṛgveda és a legkorábbi óvédikus saṃhitā, az Atharvaveda együtt képezi terepét például S.W. Jamison *-aya-*képzős igetövekről szóló elemzésének (Jamison 1983).

A munka lényegében véve két feladatból tevődik össze. Az első, hogy számba vegyük, milyen funkciógés szerkezetek léteznek a korai védikus nyelvben. Ez a kérdés szorosan összefonódik a funkciógés és a funkciógés szerkezet definiálásának és más kategóriáktól (ti. egyfelől a szabad szintagmáktól, másfelől az idiomatikus szókapcsolatoktól) történő elhatárolásának sokat tárgyalt problémájával, melyre az alábbiakban fogok kitérni. A kérdés a gyakorlatban úgy jelentkezik, hogy valamely korai védikus szöveghelyen előforduló többszavas kifejezésről, amely elsőre funkciógés szerkezet „benyomását” kelti, lehetőség szerint objektív kritériumok alapján meg kell állapítanunk, valóban beletartozik-e a vizsgálat tárgyát képező kategóriába. A második – és véleményem szerint az igazán fontos, noha mindeztáig gyakorlatilag teljesen elhanyagolt – kérdés, hogy mi a funkciójuk ezeknek a szerkezeteknek a korai védikus nyelv szinkrón rendszerében, mégpedig elsődlegesen a nyelvben rendelkezésre álló egyszerű igékkel szemben.

I. 2. SZINETIKUS ÉS ANALITIKUS FORMÁK AZ INDO-ÁRJA NYELVEKBEN

Az utóbbi kérdés azért vetődik fel különös hangsúllyal az óind és konkrétan a védikus óind esetében, mert messzemenően szintetikus típusú nyelvről van szó, amelyre – kevés kivételtől eltekintve (ezekről részletesebben ld. alább) – szintetikus alakokból álló igerendszer jellemző. Az óind nyelv képes minden különösebb morfológiai erőfeszítés nélkül szintetikus igealakokkal kifejezni olyan komplex igei jelentéstartalmakat, mint például ’vmit csinálni akar’ (desiderativum), ’vmit csináltat’ (causativum), ’vmit csináltatni fog’ (futurum causativi) vagy ’vmit csináltatni akar’ (desiderativum causativi). Lásd az alábbi példákat:⁴

- (1) *jí-ghāṁ-s-ati* (RV 2,23,12b)
DES~öl-DES-PRS.IND.ACT.3SG
’ölni akar’

⁴ A causativum és a desiderativum már a korai védikusban viszonylag gyakori (ld. rövid áttekintésként Macdonell 1910: 393–398, ill. 387–390). A causativum futuruma a R̥gvedában és az Atharvavedában összesen négy igéből adatolt (ld. Macdonell 1910: 397). A causativumból képzett desiderativum a középvédikus korban jelenik meg, de a brāhmaṇákban már viszonylag elterjedt (ld. Heenen 2006 adatait). A szanszkrit grammatikusok lehetségesnek tartanak további kombinációkat is (pl. desiderativumból képzett causativum: *jighāṁsayati* ’rávesz vkit, hogy ölni [*han-*] akarjon’; a desiderativumból képzett causativum futuruma: *jighāṁsayiṣyati* ’rá fog venni valakit, hogy ölni akarjon’ stb.; ld. Whitney 1993: 372, 377, 386), ezek azonban a védikus nyelvben nem fordulnak elő, és a szanszkritban is inkább csak elméleti lehetőségként léteznek.

- (2) *gam-ay-āmasi* (RV 10,145,4d)
megy-CAUS-PRS.IND.ACT.3PL
'küldünk, indítunk'
- (3) *vās-ay-iṣy-āse* (RV 9,2,4c; 9,66,13c)
visel-CAUS-FUT-IND.MED.2SG
'fel fogod magad ruházni'
- (4) *pi~pāy-ay-iṣ-et* (KS 13,6)
DES~szik-CAUS-DES-OPT.ACT.3SG
'itatni akarna'

E tulajdonság fényében jogosan vetődik fel a kérdés, vajon miért van „szüksége” egy ilyen nyelvnek körülíró, analitikus funkciógés szerkezetekre, amikor rendelkezésére áll sok száz, sőt egyes lexikográfiai tradíciók szerint több ezer igeegyök.⁵ Egy példa segítségével még egyszerűbben megfogalmazva: miért olvassuk a *Pañcatantra* című szanszkrit mesegyűjtemény egyik meséjében azt, hogy *yaḥ salile praveśaṃ karoti* (5), amikor azt is lehetne mondani, hogy *yaḥ salile praviśati* (6)?

- (5) *yaḥ salile praveśaṃ karoti* (Pt. 5,9)
aki tó.LOC belépés.ACC csinál⁶
'aki belép a tóba' (szó szerint: 'aki belépést csinál a tóba')
- (6) *yaḥ salile praviśati*
aki tó.LOC belép
'aki belép a tóba'

Fontos tehát, hogy amikor az óind nyelvet vizsgáljuk, nem olyan nyelvről beszélünk, amelyben az igeék viszonylag kevés tagból álló, zárt szóosztályt alkotnak, és az analitikus szerkezetek a nyelvi rendszerben valójában egyszerű igeeként funkcionálnak, mert ténylegesen nincsen egyszerű igei megfelelőjük.⁷

⁵ A gyök fogalmáról és a gyökök számával kapcsolatos hagyományokról ld. *VIA*: 127–145.

⁶ A glosszákban az egyszerűség kedvéért általában csak azokat a morfológiai jegyeket tüntetem fel, amelyeknek az adott helyen jelentősége van. Az alkalmazott rövidítések a szakirodalomban megszokott módon a *Leipzig Glossing Rules* leírását követik (<http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php>), az esetleges eltéréseket jelölöm. Az óind szavak morfémaikat rendszerint nem különítem el kötőjellel. Ez alól kivételt képeznek a névszói összetételek, ahol alkalmazom a kötőjelet, és ahol a magyar megfelelőnél is kötőjellel választom el az összetételi tagokat.

⁷ Ilyen nyelv az újperzsa, amelynek megfelelő szerkezeteivel Telegdi Zsigmond is foglalkozott több tanulmányában (Telegdi 1950–51; 1973; 2006 [ez utóbbi írás Telegdi 1979-es akadémiai doktori értekezésének tézisei]). Ő magyar nyelvű munkáiban ezekre az „igei szólás” elnevezést használta. E komplex predikátumoknak (a fogalomról ld. 26. o.) a perzsa nyelv rendszerében elfoglalt státuszáról ld. még Korn 2013: 32–33 (további hivatkozásokkal); vö. továbbá Lazard 1989: 286–287; Ahadi 2001: 215–280; Windfuhr–Perry 2009: 496–498; Ciancaglini 2011: 3–8. Az indo-árja

Első pillantásra egyértelműnek látszik, hogy az analitikus funkcióigés szerkezetek elterjedése összefügg azzal az indo-árja nyelvek történetében megfigyelhető tendenciával, hogy a szintetikus formák helyét analitikus szerkezetek veszik át.⁸ Az igeragozásból említhető az a tény, hogy míg az óind nyelv igerendszere, ahogy az imént láttuk, alapvetően szintetikus igealakokból áll (ld. még (7): korai véd. act. ind. praes. impf.), addig az újind nyelvekben, így a hindiben is az igealakok többsége – mint az alábbi (8)-as példában szereplő egyszerű jelen idejű igealak szemlélteti – analitikus szerkezetű, amelyet egy igenév és egy segédige alkot:

- (7) *kṛ-ṇó-ti* (RV után *kar-ó-ti*)
csinál-IPFV-PRS.IND.ACT.3SG
'csinál'
- (8) *kar-tā* *hai*
csinál-PTCP.IPFV.M.SG van.AUX.3SG
'csinál'

Hasonlóképpen a birtokos szerkezetekben a birtokos az óindben (9) genitivusi esetet kap, a hindiben (10) viszont névutós szerkezetet kell használni, amelyben a névutó a birtokkal van egyeztetve. A sor természetesen tovább is folytatható lenne.

- (9) *gopām* *ṛtasya* (RV 1,1,8b)
őr.ACC.SG Ṛta.GEN.SG
'a Ṛta (Rend) őret'
- (10) *larke* *kī* *pustak*
fiú.OBL POSS.POSTP.SG.F⁹ könyv.SG.F
'a fiú könyve'

nyelveknél maradva említhetnénk az újind nyelvek közé tartozó hindit, amelyben a nem túlságosan termékeny denominális igeképzés helyett gyakoriak, még ha nem is annyira, mint a perzsában, a vizsgálatunk tárgyát képező „körülíró” szerkezetek, többnyire a *karnā* 'csinálni' igével, mégpedig elsősorban a különféle (főként arab, perzsa és szanszkrit) jövevényszavakból történő képzéseknél. Ld. pl. hindí *andāz karnā* 'becsül, értékkel' (vö. perzsa *andāz* 'értékelés, becslés'); *pās karnā* 'letesz (vizsgát)' (vö. ang. *to pass*); *gussā karnā* 'haragszik' (vö. arab *guṣṣa* 'düh, harag'); *bhojan karnā* 'eszik' (vö. szkt. *bhojana-* 'evés'); *upadeś denā* 'tanácsol' (vö. szkt. *upadeśa-* 'tanítás, tanács'). E hindí szerkezetekről, melyeket rendszerint „*conjunct verbs*” névvel illet a kutatás, ld. többek között Gaeffke 1967: 95–207; Bahl 1974–1979; Mohanan 1997; Montaut 2004: 89–93; 2016; Kachru 2006: 92–93. Négyesi 2013: 238–239 a „*szerkesztett igék*” elnevezést használja. Az ilyen típusú szerkezetek szerepéről a jövevényszavak integrálásában (részben általánosságban, részben konkrét nyelvekre vonatkozólag) ld. többek között Bower 2008: 172–173; Schultze-Berndt 2008: 194; Butt 2010: 52; Ciancaglini 2011: 5–6; Schutzeichel 2014: 76–77; Paul 2016: 177–178.

⁸ Vö. Butt–Lahiri 2013: 18. Az analitikusság növekedése Traugott 1999: 247 szerint az angol N+V komplex predikátumok térnyerését is befolyásolhatta.

⁹ A POSS.POSTP rövidítést a birtokviszonyt kifejező *kā/ke/kī* névutóra használom, amelyet a hindiben egyeztetni kell a birtokkal.

Általánosságban valóban igaz, hogy a perifrasztikus szerkesztésmód a védikus nyelv korai szakaszaiban marginális, periférikus szerepű (ld. pl. Keydana 2013: 68 és n. 20. megállapítását),¹⁰ hiszen az olyan analitikus formák, mint a perifrasztikus futurum vagy a perifrasztikus perfectum csupán a védikus prózában nyernek teret, a korai és az óvédikusban pedig még nem fordulnak elő.

A cselekvőt kifejező nomen agentis és a létige kapcsolata, amely később a körülírt futurumot alkotja (pl. *kartāsmi* [ti. *kartā asmi*] 'csinálni fogok'), ugyan már a R̥gvedában is megjelenik, de még nem fejez ki tisztán jövő időt,¹¹ hanem legfeljebb anticipatív módon utal rá, miközben valójában az alany jelenben fennálló tulajdonságát nevezi meg, vagyis *kartāsmi* eredeti jelentése: 'csináló vagyok' (ld. Gonda 1971: 5–6; 1975; Tichy 1992).¹²

Az *-ām* végződésű deverbális származék és a *kar-*, majd később az *as-* (és *bhavⁱ-*) ige perfectuma által alkotott perifrasztikus perfectum (ld. Kümmel 2000: 61–62; Ittész 2007: 6–8; lásd még I. 9.) ugyan kezdettől fogva perfectumi funkcióval rendelkezett, elterjedése ennek is jóval későbbi, mint a korai védikus korszak. Első elszigetelt megjelenése egy óvédikus Atharvaveda-részletben található (AVŚ 18,2, 27d: *gamayām cakāra* 'eljuttatta' a *gam-* 'megy' gyök *gamāyati* causativumából), de csak a középvédikus Yajurveda-prózában kezd valamelyest nagyobb szerephez jutni mint az olyan igék és derivatív konjugációk (causativum, desiderativum, intensivum, denominativum) perfectuma, amelyeknél nem volt lehetséges a reduplikált perfectum képzése.

Mindazonáltal azt, hogy a helyzet sokkal összetettebb és nem írható le sematikusán egy korai vagy éppenséggel óvédikus kor *után* beinduló szintetikus-analitikus váltás folyamataként, jól mutatja, hogy már a korai védikusban, bár ténylegesen marginálisan, megjelennek bizonyos perifrasztikus, analitikus szerkezetek. Gondoljunk csak a különféle 'akar, vágyik, kíván' jelentésű igék (*vaś-*, *vayⁱ-*, később *eṣ-*, *kam-* és mások is) infinitívusszal alkotott kapcsolatára, amely a szintetikus desiderativum¹³ funkcionális megfelelőjének tekinthető. Ez a fajta analitikus dezideratív szerkezet (ld. pl. Delbrück 1888: 428–429; Keydana 2003: 264–285; 2013: 271–299), amelyben a *vaś-* és szinonimái akár modális segédigének is tekinthetők, már a R̥gvedában is előfordul, a védikus prózában és a szanszkritban pedig teljesen általános jelenség (a rá vonatkozó szabály Pāṇini nyelvтанában [3,3,158] is helyet kap). Lásd a következő korai védikus példát:

¹⁰ A mag-nyelvtan és a periféria fogalmainak alkalmazásáról az újind nyelvek könnyű igés és rokon szerkezeteire vonatkozólag ld. Slade 2013: 9–10 (a könnyű igés szerkezet terminusról ld. alább).

¹¹ A perifrasztikus futurum Pāṇini tanítása (3,3,15: *anadyatane luṭ*) szerint olyan jövő idejű események kifejezésére szolgál, amelyek nem az adott napon, hanem később fognak megtörténni. Ez a coniunctivus igemód ún. prospektív használatát váltotta fel (Tichy 1992).

¹² A körülírt futurum névszói alkotóelemének, a *-tar*-képzős nomen agentisnek a problematikájáról összefoglalólag ld. Tichy 1995.

¹³ A védikus desiderativumról ld. Heenen 2006.

- (11) *tā* *vāṃ* *vāstūṇy* *uśmasi*
ez.PL.ACC ti.DU.GEN lakhely.PL.ACC kíván.PRS.1PL
*gāmadhyai*¹⁴ (RV 1,154,6a)
megy.INF
'Ezekre a lakhelyeitekre kívánunk menni.'

Megemlíthetjük emellett a perifrasztikus causativumot is (ld. Jamison 1983: 37–39, monografikusan Zehnder 2011), amely egy finális értelmű kifejezésből (amely vagy egy deverbális absztrakt főnév dativusa vagy egy dativusi infinitívus) és a *kar-* 'csinál' (vagy ritkábban a *dhā-* 'tesz, helyez') igéből áll. A szerkesztésmód a korai védikusban alakult ki, és néhány szórványos későbbi példától eltekintve csak a Ṛg-vedában és az Atharvavedában fordul elő. Lásd az alábbi példákat:

- (12) *indram* *āvase* *kṛṇudhvam* (RV 10,74,5a)
Indra.ACC segítség.DAT csinál.IMP.MED.2PL
'Vegyétek rá Indrát, hogy segítsen (nektek)!'
- (13) *tuvām ...* *srāvitavā* *apās* *kaḥ* (RV 7,21,3a)
te.NOM folyik.INF víz.PL.ACC csinál.INJ.ACT.2SG
'Te késztedet folyásra a folyókat.'

Az adatok azt mutatják, hogy a szintetikus és a perifrasztikus causativum eredetileg kiegészítő megoszlásban volt, tudniillik az utóbbit olyan igékből képezték, amelyekből ilyen vagy olyan okból nem lehetett szintetikus *-āya*-causativumot és replikált (kauzatív) aoristot alkotni. Mielőtt azonban a perifrasztikus causativum grammatikalizálódhatott volna, az *-āya*-causativum rendkívül nagy produktivitásra tett szert, aminek következtében a perifrasztikus causativum eltűnt a nyelvből.

Látjuk tehát, hogy bár valóban megfigyelhető egy szintetikus-analitikus váltás az ind nyelvek történetében, ez nem jelenti azt, hogy ne találjunk korábbi (sőt: a legkorábbi) korszakokban, még ha marginálisan is, analitikus, perifrasztikus konstrukciókat az igeragozásban.

Megalapozatlan az az álláspont, amely a funkcióigés szerkezeteket általánosságban az újabb nyelvállapotokhoz köti. Tény ugyan, hogy például a mai magyar nyelvben a funkcióigés szerkezetek elszaporodásának lehetünk tanúi,¹⁵ ez nem jelenti azt, hogy ne létezhetek volna ilyen konstrukciók a magyar vagy bármilyen más nyelv történetének korábbi szakaszaiban is (a funkcióigés szerkezetek régebbi

¹⁴ A példában szereplő *uśmasi gāmadhyai* konstrukció szintetikus (desiderativumi) megfelelője *jīgāṃsāmas(i)* lenne. Konkrétan a *jīgāṃsa-* desiderativumi fő azonban csak az AV-tól kezdve adott, és később, a Yajurveda prózájában megjelenik mellette a *jīgamiṣa-* változat is. Mindkettőnek bizonyos esetekben kauzatív jelentése is van. Mindezekről (az előfordulások részletes felsorolásával) ld. Heenen 2006: 115–119.

¹⁵ Bár igaz az is, hogy ez a radikális szaporodás elsősorban a hivatalos vagy éppen hivatalosnak látszani akaró stílusra, illetve bizonyos szaknyelvekre jellemző.

nyelvállapotokban való meglétéről ld. Pottelberge 2007: 438; Ittész 2007; Schutzeichel 2014: 27–30). Ez a feltételezés empirikusan is cáfolható: az óind nyelvvel kapcsolatban erre tesz kísérletet a jelen munka is. Hangsúlyoznom kell azonban: az, hogy funkciógés szerkezetek minden nyelvállapotban léteztek és léteztek, nem jelenti azt, hogy gyakoriságuk vagy a nyelvi rendszerben betöltött szerepük ne változhatott volna az idők során.

I. 3. A FUNKCIÓGÉS SZERKEZETEK DEFINIÁLÁSÁNAK ÉS ELHATÁROLÁSÁNAK KÉRDÉSE

Mindeddig elkerültem a funkciógés szerkezetek definiálásának és elhatárolásának problémáját, mégpedig annak érdekében, hogy bizonyos általános megállapításokat tehessek a kérdés háttérét jelentő tényezőkről. A következőkben azonban feltétlenül tárgyalnunk kell ezt a rendkívül problematikus kérdéskört is.¹⁶ A szakirodalom áttekinthetetlenül nagy mérete miatt nem szándékozom kimerítő kutatástörténetet adni,¹⁷ inkább csak a kutatás néhány fontosabb sarokpontját, tendenciáját emelem ki, és röviden bemutatok két olyan módszert (A. Kamber prototípus-elméleti módszerét és E. Schultze-Berndt szemantikai megközelítését), amely véleményem szerint alkalmas lehet arra, hogy a védikus szerkezetek feltérképezésénél is eredményesen felhasználhassuk.

Először is fontosnak tartom tisztázni, hogy a dolgozatban a „funkciógés szerkezet” elnevezést, amely a magyar nyelvű szakirodalomban és az egyetemi oktatásban talán még mindig a legáltalánosabb,¹⁸ legtöbbször egyfajta „ernyő-fogalomként” fogom használni. Tisztában vagyok azzal, hogy más kutatók ugyanerre a jelenségre más elnevezést használnak, illetve hogy ezen vagy valamilyen hasonló terminuson – legalábbis részben – más jelenséget értenek (a terminológiai kérdésekről ld. pl. Langer 2005: 280–281; Vincze 2008: 279–280). Funkciógés szerkezetnek tehát ebben a munkában, amint azt a bevezetés legelején már érintettem, olyan névszó+

¹⁶ A szakirodalomban szinte közhelynek számít az a megállapítás, hogy a funkciógés szerkezetnek mint olyannak nem létezik egyértelmű, pontos definíciója (vö. pl. Winhart 2005: 1: „*eine klare, eindeutige Definition für Funktionsverbgefüge (FVG) ist in der Literatur nicht zu finden*”; Kamber 2008: 9).

¹⁷ Jó áttekintést nyújt, bár elsősorban a német nyelvű szakirodalomról, például Kamber 2008: 9–35.

¹⁸ Például az egyetemi tankönyvnek szánt *Magyar grammatika* a „funkciógés szerkezet” terminust alkalmazza (Lengyel 2000: 256–257), amelyet a magyar nyelv leírásában éppen a kötet szerkesztője, Keszler Borbála honosított meg (Keszler 1992: 137; vö. 1995: 303), feltehetőleg a német szakirodalom hatására. Ezt a terminológiát alkalmazza pl. Dobos 2001 is. Tudomásom szerint Magyarországon legújabban Vincze Veronika foglalkozott több tanulmányában (pl. Vincze 2008; 2009; 2011a; Vincze–Csirik 2010) és doktori disszertációjában (Vincze 2011b) ezzel a jelenséggel. Ő a „félleg kompozicionális szerkezetek” elnevezést használja. A külföldi szakirodalomban „könnyű”, illetve „támasztó ígés szerkezet” terminussal is gyakran találkozunk, bár – ismét hangsúlyozom – ezeken az egyes nyelvészek nem mindig ugyanazt a jelenséget értik.

ige szerkezeteket nevezek, amelyek lexikális jelentése a névszói tagban koncentrálódik, míg az igei tag, az ún. funkcióige főként grammatikai funkciókkal rendelkezik.¹⁹ E szerkezetek szemantikai értelemben vett feje tehát a névszó, az igei tag csak a szintaktikai fej szerepét tölti be (ld. pl. Vincze 2011b: 158).²⁰

A kategória problémáit, az elhatárolásával s így valójában a létjogosultságával kapcsolatos időnkénti szkepszis²¹ magyarázatát az adja, hogy a legkevésbé sem homogén kategóriáról van szó. A szakirodalomban emlegetett és használt elhatárolási kritériumok és tesztek²² (néhányikról ld. alább) ugyanis nem adnak ugyanolyan

¹⁹ Ez az általános meghatározás egyelőre több szempontot figyelmen kívül hagy, például hogy a névszói tag szintaktikailag hogyan viszonyul a funkcióigéhez (tárgya-e vagy valamilyen határozója), vagy hogy milyen derivációs kapcsolat van közte és egy rokon jelentésű egyszerű ige között (deverbális főnév-e vagy sem). Ezekről és más hasonló kérdésekről a későbbiekben lesz szó.

²⁰ Funkcióigés szerkezet (ném. *Funktionsverbgefüge*) – és ugyanígy támasztó igés szerkezet (ang. *support verb construction*) – alatt a szakirodalomban kivétel nélkül főnév (ill. prepozíciós főnév) + ige (tehát N+V vagy PP+V) felépítésű szerkezeteket szoktak érteni, viszont a könnyű igés szerkezeteket (ang. *light verb construction*) tárgyalva számos fontos és reprezentatív tanulmány elemzi az ige+ige (V₁+V₂) struktúrájú konstrukciókat is. Ez utóbbi témakörrel a jelen munkában nem fogok részletekbe menően foglalkozni, bár később az elméleti kérdésekkel kapcsolatban néhány jellemzőjükre kitérek. Az újind nyelvekben, többek között a hindiben és az urdúban a V₁+V₂ típus (az ún. „összetett igék”, ang. *compound verb*; az elnevezés félrevezető és helytelen voltáról ld. pl. Butt–Lahiri 2013: 14) használata nagyon gyakori és jellegzetes: pl. hindí *ā jānā* ’jönni’ (V₁ *ānā* ’jönni’, V₂ *jānā* ’mennni’); *cal denā* ’elindulni’ (V₁ *calnā* ’mozogni’, V₂ *denā* ’adni’); *kar baiṭhnā* ’vmi rosszat, sajnálkozást kiváltó dolgot csinálni’ (V₁ *karnā* ’csinálni’, V₂ *baiṭhnā* ’ülni’). A két ige közül a második (V₂) ragozódik, az első (V₁) változatlan formában áll, amely az ige ún. tőalakjával egyezik meg, de nyelvtörténetileg a határozói igenévi alakból (absolutívum) ered (erre utal a glosszában az ABS rövidítés, amelyet Slade 2013 nyomán alkalmazok). Álljon itt két példamondat az összetett igék használatára a hindiben (forrásuk: Slade 2013: 2, ill. Poornima–Painter 2010: 80):

a.	<i>vah</i>	<i>khānā</i>	<i>khā</i>	<i>gay-ā</i>			
	ő	étel.SG.M	eszik(V ₁).ABS	megy(V ₂).PRF.PTCP-SG.M			
	'Megette az ételt.'						
b.	<i>maĩ</i>	<i>ne</i>	<i>das</i>	<i>baje</i>	<i>āp</i>	<i>ko</i>	<i>fon</i>
	én	ERG	tíz	órakor	te	DAT	telefon.SG.M
	<i>liy-ā</i>						<i>kar</i>
	vesz(V ₂).PRF.PTCP-SG.M						
	'Tíz órakor telefonáltam neked.'						

Az N+V szerkezetekhez hasonlóan itt is az első tag (V₁) tartalmazza a valódi lexikális jelentést, míg a második elem, a könnyű ige, más néven vektor-, explikátor- vagy színezőige (V₂) elsősorban grammatikai jegyeket hordoz, mindenekelőtt a perfektivitást és a különféle akcióminőségeket fejezi ki, de ezen kívül további jelentésjegyeket is tartalmaz (ld. alább 26. o.). A hindí összetett igék irodalma óriási: ld. többek között Burton-Page 1957; Hacker 1961; Hook 1974; Kostić 1999; Hopper–Traugott 2003: 112–4; Kachru 2006: 85–92; Négyesi 2013: 239–242. Elsősorban a megfelelő urdú szerkezeteket tárgyalja, de szélesebb elméleti összefüggésekben Butt 2010.

²¹ E tekintetben a legradikálisabb Pottelberge 2001; vele szemben ld. Langer 2005: 181 megjegyzését.

²² A német szakirodalomban a funkcióigés szerkezetekre alkalmazott legrészletesebb kritériumlista tudomásom szerint Gerhard Helbignél (1984) található, amelyet rövidítve Winhart 2005: 7–10

eredményt az összes szóba jöhető szerkezetnél. Ennélfogva egyfelől a szabad szó-szerkezetek, másfelől az idiómák irányában nem éles a határ, nem beszélhetünk diszkrét kategóriákról. Az újabb tanulmányokban ez a szempont, ti. hogy a funkciógés szerkezetek nem alkotnak egységes kategóriát, még a korábbinál is hangsúlyosabban fogalmazódik meg. Ez azonban nem jelenti azt, hogy magának a kategóriának a létét kellene megkérdőjeleznünk. Sokkal inkább arról van szó, hogy a funkciógés szerkezetek kategóriáján belül léteznek centrális, illetve marginális szerkezetek, és az utóbbiak között vannak olyanok, amelyek inkább a szabad szó-szerkezetekkel mutatnak rokonságot, mások viszont inkább az állandósult szókapcsolatokhoz, az idiómákhoz közelítenek. Más szóval világosan graduális, skaláris jelenségről, azaz egy kontinuumról van szó.²³ A kutatás egyik központi kérdése ezek után az, hogyan lehet ezt a graduális jelleget valamilyen módon formálisan megragadni.

Kifejezetten e sajátosság, a graduális jelleg miatt alkalmazza Kamber 2008: 20–32 a funkciógés szerkezetekre a prototípus-szemantika vagy prototípus-elmélet módszerét.²⁴ Kamber maga is kritériumokkal dolgozik (igaz, Helbig hosszú listájához képest sokkal kevesebbet, csak négyet vesz figyelembe),²⁵ ezek azonban – az alább említett alapkritérium kivételével – immár nem arra szolgálnak, hogy egy szerkezetről megmondjuk, funkciógés szerkezet-e vagy sem, hanem arra, hogy a kategória kontinuumán belül pontosabban elhelyezzük. Azok a szerkezetek, amelyek az összes kritériumnak eleget tesznek, tekinthetők a kategória (proto)típus képviselőinek, míg azok, amelyek kevesebbet vagy esetleg csak az alapkritériumot teljesítik, periférikus pozíciót foglalnak el, ami azonban nem jelenti azt, hogy a

is felsorol. Az újabb angol szakirodalomból Langer 2005: 189–198 támasztógés szerkezetekre vonatkozó tesztjeit említhetjük, amelyet Vincze 2008: 285–294 is átvesz a magyar ún. félig kompozicionális szerkezetek vizsgálatában. Ld. még Schutzeichel 2014: 23–27.

²³ Ugyanez a tulajdonság például az idiómákról is elmondható, vö. Tanos 2015: 230–232 a sumer összetett igékkel kapcsolatban. Sőt, valójában a névszó+ige szó szerkezetek teljes köre kezelhető ilyen módon. Erre tesz kísérletet például Kálmán 2006 tanulmánya, aki konstrukciós nyelvtani megközelítésben tárgyalja a bővítmények különböző típusait (hagyományosan: vonzatok és szabad határozók), és arra a következtetésre jut, hogy a konstrukciók a kompozicionalitás, a produktivitás, illetve a tagok egyenrangúsága, szimmetriája alapján széles skálán helyezhetők el. Bár konkrétan nem említi a funkciógés szerkezeteket, modelljében könnyen megtalálhatjuk a helyüket azok között a konstrukciók között, amelyeket a (formailag) régens szerepű elem kiüresedése jellemez, amelyekben „*a régens jelentése, szerepe az igeképzőkére emlékeztet, önállósága minimális*”. Példái közül a *jelt ad* 'jelez' tekinthető funkciógés szerkezetnek. Vincze 2008: 292 táblázata szintén a produktív szerkezetektől az idiómákig terjedő kontinuumot fogja át, amelyben közbülső pozíciót foglalnak el a félig kompozicionális szerkezetek, amelyek azonban maguk sem viselkednek teljesen egységesen (Vincze három alcsoportot állít fel közöttük). Traugott 1999: 247–250 az angol N+V komplex predikátumokat osztályozza a kompozicionalitás és az idiomaticitás mértéke alapján; Mohanan 1997 és Montaut 2016 pedig a hindí N+V szerkezetek között állít fel csoportokat. Storrer 2006: 153 is megjegyzi, hogy az ún. nominalizációs ígés szerkezetek (erről a terminusról ld. 22–23. o.) az idiomatizáltság és a lexikalizáltság szempontjából különbözőek lehetnek.

²⁴ A prototípus-elméletnek nevezett jelentéstani irányzatról és elméleti háttéréről ld. pl. Kiefer 2007: 91–111; Tolcsvai Nagy 2011: 25–31.

²⁵ Ezek a prototípus-szemantika tipikalitási feltételeinek (ld. Kiefer 2007: 92–95) felelnek meg.

funkcióigés szerkezetek kategóriájához való tartozásuk megkérdőjeleződne. Hasonlóan fogalmaz Langer 2005: 188 is az általa támasztó igésnek nevezett szerkezetek kapcsán, amikor megállapítja, hogy az alkalmazott tesztek segítségével a kategória prototipikus képviselőit azonosíthatjuk, amelyek mellett léteznek marginális esetek is (vö. Vincze 2008: 292–295).

A különféle megközelítések alapvetően megegyeznek abban, hogy a funkcióigés szerkezetek elhatárolásában a legfontosabb szerepet az a kritérium tölti be, hogy az igei tag²⁶ nem tekinthető a szerkezet szemantikai értelemben vett fejének, hiszen lexikális jelentése valamilyen szinten kiüresedik, „gyengébb”, „könnyebb”, absztraktabb lesz, azaz a megfelelő lexikális vagy főigéhez képest²⁷ deszemantizációt mutat (ld. pl. Kamber 2008: 23–25 alapkritériumát).²⁸ Langer 2005: 185 támasztó igés szerkezetekre vonatkozó formális definíciójában szintén megfogalmazódik az a szempont, hogy az ige melletti szintaktikai pozíciókat szemantikailag nem az ige alkategorizálja, ugyanis az ige hozzájárulása a szerkezet egészének jelentéséhez nem-predikatív jellegű.²⁹

²⁶ Butt 2010 és Butt–Lahiri 2013: 8–14, 23 számos érvet sorakoztat fel amellet, hogy a könnyű igéket (azaz az itt használt terminológia szerint: funkcióigéket) a főigéktől és a segédigéktől (továbbá az ún. szeriális igéktől és a szóösszetételektől) eltérő önálló szintaktikai kategóriának kell tekinteni (vö. még Schutzeichel 2014: 8). A hagyományos magyar grammatikai szakirodalom újabban szintén a funkcióigék önálló szófaji volta mellett érvel, bár „segédigeszerűnek” tartja őket (Lengyel 2000: 256–257).

²⁷ Butt 2010: 53–54 és Butt–Lahiri 2013: 16–18 véleménye szerint a könnyű igék (azaz a funkcióigék) formailag mindig azonosak egy-egy főigével, mégpedig egy nyelv történetében mindig. Ha a főige hangalakilag változik, a könnyű ige is, és ha a főige eltűnik, akkor vele együtt a könnyű ige is kiveszik a nyelvből. Messzire vezetne annak a bonyolult kérdésnek a körülménye, hogy az egymással hangalakilag azonos tartalmú főigék és könnyű igék hogyan reprezentálhatók egy nyelv mentális lexikonában. Butt 2010: 68–69, 73–74 és Butt–Lahiri 2013: 8, 23–24 amellet érvel, hogy egyetlen mögöttes lexikális tétellel kell számolnunk, amely különböző szintaktikai környezetekben kétféleképpen „testesülhet meg”. Butt felfogását kritizálja Slade 2013: 17–19, aki nepáli (*topalnu* ’tettet, úgy tesz, mintha’) és hindi (*saknā* ’képes’) könnyű igék példájával bizonyítja, hogy a főigék és könnyű igék együttes jelenléte és formai azonossága csak nagyon erős tendencia, amely alól léteznek ritka kivételek.

²⁸ Ez nem jelenti azt, hogy a funkcióige teljes mértékben üres lenne, és mint a grammatikai funkciók hordozója pusztán az „igésítésért” lenne felelős. Ha így lenne, vagyis az ige nem őrizné meg bizonyos „tartalmasabb” szemantikai komponenseit, akkor nem tudnánk megmagyarázni olyan – intuitíven persze triviálisnak tűnő – kérdéseket, mint például azt, hogy a *tanácsot ad* szerkezet mellett miért agrammatikus a ***tanácsot vesz* változat. Ezzel analóg jelenség a hindiben, hogy a V_1+V_2 szerkezetekben a *denā* ’ad’ könnyű ige a perfektivitás mellett a benefaktivitást is kifejezi, míg a *lenā* ’vesz’ az alanyra irányuló cselekvést (Butt–Lahiri 2013: 18).

²⁹ Langer 2005: 185 formális definícióját érdemes egészében idézni: „Given a predicative noun (a noun denoting an event or a state) N with the semantic arguments $[A_1 \dots A_n]$, where $n > 0$ and given a verb V with the syntactic slots $[S_1 \dots S_m]$, where $m > 0$, N and V form a support verb construction if:

- The predicative noun N is realised in one S_i (typically the direct object) of the verb.
- At least one S_j (typically the subject position) is occupied by argument A_k of the predicative noun.
- None of the syntactic slots S_i is semantically subcategorized by the verb – i.e. the verb encodes the syntactic subcategorization only.

Bár az ige ilyen jellegű szemantikai „ürességének” szempontja valóban teret adhat bizonyos mértékű szubjektivitásnak,³⁰ létezik két teszt, amellyel ezt viszonylag jól formalizálni is lehet. A két említendő tesztnek Langer 2005: 195–196 nem tulajdonít különleges fontosságot, Vincze 2008: 293; 2011b: 78–79 azonban megállapítja, hogy a magyar félig kompozicionális szerkezeteket (vagyis a funkcióiágis szerkezeteket) ezek révén nemcsak a produktív, teljesen kompozicionális szerkezetektől, hanem a nem kompozicionális idiómáktól is el lehet határolni,³¹ azaz itt bináris oppozícióval állunk szemben (félig kompozicionális szerkezetek vs. a másik két csoport): „*Ha e két teszt bármelyikére grammatikus eredményt kapunk egy szerkezet esetében, az elégséges feltétel ahhoz, hogy a szerkezetet félig kompozicionális szerkezetnek tekintsük*” (Vincze 2008: 293).³² A két teszt a következő:

1. A variativitás³³ tesztje: A szerkezet kiváltható-e a főnévvel azonos tőből képzett³⁴ egyszerű igével (Vincze 2008: 286, 289)? A teszt csak a félig kompozicionális szerkezetekre ad pozitív eredményt, a szabad szó szerkezetekre és az idiómákra nem. Pl. *előadást tart ~ előad*, de *könyvet ír ~ **könyvel*, *csütörtököt mond ~ **csütörtököl*, ***csütörtöközik*.³⁵

A kiválthatósággal, felcserélhetőséggel kapcsolatban mindenképpen észben kell tartanunk, hogy a funkcióiágis szerkezet és az egyszerű ige között a legritkább esetben van szó teljes ekvivalenciáról. A magyarországi kutatás – részben a korábbi nyelvművelő állásponttal szemben, amely a „terpeszkedő” kifejezéseket az egyszerű igékkel szemben feleslegesnek és ezért kerülendőnek tartotta és tartja (vö. reprezentatív példaként NyKk II: 1007–1015 megközelítését) – újabban szintén nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a funkcióiágis szerkezet és az egyszerű ige között a legtöbb esetben például aspektus- vagy akcióminőségbeli különbség vagy egyéb jelentésbeli eltérés van, illetve szintaktikailag (elsősorban vonzatkeretükben) is különböznek. Ez azt jelenti, hogy a funkcióiágis szerkezeteknek igenis van létjogosultsága

– *The semantic contribution of the verb is exclusively non-predicative, and – if not empty – restricted to aspect, mode, attenuation/amplification.*”

³⁰ Amint erre Kamber 2008: 30 felhívja a figyelmet, bár azt is megjegyzi, hogy hasonló önkényesség minden más megközelítésben megtalálható.

³¹ Feltételezhetjük, hogy ez más nyelvek esetében is működő módszer.

³² Ez azonban csak elégséges, de nem szükséges feltétel (Vincze 2011b: 79).

³³ Vincze 2008: 286 n. 4; 2009: 265 n. 1 (Lőrincz Julianna egy tanulmánya nyomán) a funkcióiágis szerkezet és az azonos tőből képzett egyszerű ige viszonyát az alaki hasonlóság miatt nem szinonimiaként, hanem varianciaként fogja fel.

³⁴ A főnévi tag és az egyszerű ige derivációs kapcsolata többféle lehet attól függően, hogy deverbális főnévről van-e szó vagy sem. Az első esetben az egyszerű ige a deverbális főnév bázisigéje (pl. *előadást tart ~ előad*), a másodikban az egyszerű ige általában a főnévi tagból képzett denominális ige (pl. *jelt ad ~ jelez*). Léteznek azonban egyedi esetek is (ld. pl. *lehetőség nyílik ~ lehetséges*; Vincze 2008: 289). Az angol N+V szerkezetek főnévi tagja és a megfelelő egyszerű ige kapcsolatáról ld. pl. Hiltunen 1999: 140.

³⁵ Természetesen a *könyvel* ige létezik a magyarban, de teljesen mást jelent, mint a *könyvet ír* szintagma, vagyis „helytelensége” csak a szerkezettel való szinonímia tekintetében áll fenn. Itt jegyzem meg azt is, hogy a dolgozatban az agrammatikusság jelölésére ** szolgál, a * jelölést a történeti-összehasonlító nyelvészet eljárásával összhangban a rekonstruált alakok jelölésére tartom fenn.

(vö. pl. a jogi szaknyelv kapcsán B. Kovács 1999; általánosságban Vincze 2009; 2011b: 85–110).³⁶

2. Az ige elhagyhatóságának tesztje: Az ige elhagyása esetén (pl. birtokos szerkezetben) rekonstruálható-e egyértelműen³⁷ az eredeti cselekvés (Vincze 2008: 287, 290)? A teszt ismét csak a félig kompozicionális szerkezetekre ad pozitív eredményt, a szabad szószerkezetekre és az idiómákra nem. Pl. *Lajos elődást tart.* ~ *Lajos előadása*, de *Lajos könyvet ír.* ~ ***Lajos könyve* (a szerkezet által hordozott jelentésben agrammatikus), *A fegyver csütörtököt mondott.* ~ ***a fegyver csütörtöke*.

Mint láthatjuk, mindkét tesztnek az az alapja, hogy a produktív szerkezeteknél és az idiómáknál az igei tag kihagyásával alapvetően sérül a szerkezet szemantikai tartalma, a félig kompozicionális (azaz funkcióigés) szerkezeteknél viszont nem, ugyanis itt az igei tag szemantikailag „könnyű” vagy „üres”,³⁸ és a megmaradó főnévi tag a szerkezet szemantikai magja.

Nem célom, hogy részletesen felsoroljam a szakirodalomban alkalmazott valamennyi elhatárolási kritériumot és mérlegre tegyem érvényességüket,³⁹ ezért röviden, mintegy illusztrációként, csak Kamber 2008: 25–28 felfogását ismertetem, aki a szakirodalom (elsősorban a német szakirodalom) többségéhez képest jóval „megengedőbb” álláspontot tesz magáévá a funkcióigés szerkezetek elhatárolásával kapcsolatban, és meglehetősen tágra nyitja a kategóriát alkotó kontinuumot.⁴⁰ Kamber a fentebb említett alapkritériumon (ti. az igei tag funkcióigei voltán) túl még további három szempontot vesz figyelembe a funkcióigés szerkezetek tipikalitási értékelésénél.⁴¹

³⁶ Ez a kérdés tapasztalatom szerint nem minden nyelv leírásában vetődik fel olyan hangsúllyal, mint a magyarnál. Ennek természetesen lehetnek a nyelvi rendszer egészével kapcsolatos okai is, ld. a perzsa nyelv funkcióigés vagy könnyű igés szerkezeteinek státuszáról fentebb (7. jz) mondottakat. Traugott 1999: 241 az angol N+V szerkezetekkel kapcsolatban megjegyzi, hogy az egyszerű igékhez képest például a cselekvés nagyobb fokú szándékosságát, individuációját és telikusságát fejezhetik ki (vö. még Brinton–Akimoto 1999: 6; Hiltunen 1999: 137; a közép-angolra vonatkozólag Iglesias-Rábade 2001: 158–161).

³⁷ Ugyan a Vinczénél szereplő „egyértelműen” kitételt kissé erősnek érzem, a teszt alapvetően működőképes.

³⁸ A deszemantizáció, illetve szemantikai „kifakulás” (ang. *bleaching*) fogalma a grammatikalizációval foglalkozó szakirodalomban kitüntetett szerepet játszik (ld. pl. Dér 2008 áttekintését), ugyanakkor formális megközelítése meglehetősen nehéz feladat. Erre tesz kísérletet például Eckardt 2002. A funkcióigés szerkezetek és a grammatikalizáció kapcsolatának bizonyos kérdéseiről részletebben ld. alább és I. 9.

³⁹ Némelyikükre később a bevezetésben, illetve az esettanulmányokban fogok kitérni. Vö. még a 22. jegyzetben hivatkozott irodalmat.

⁴⁰ Például periférikus pozícióban olyan szerkezeteket is ide sorol, mint *ein Foto machen* ’fényképet készít’, *Lust haben* ’kedve van vmihez’ (Kamber 2008: 22).

⁴¹ Kamber 2008: 28–29 megjegyzi, hogy az említetteken kívül elméletileg még további szempontokkal is lehetne gazdagítani az elemzést, de ezek némelyikének az alkalmazhatóságát eleve erősen kérdésesnek tartja.

1. a szerkezet igei tagja tág értelemben vett mozgást, illetve mozgatót (pl. 'megy', 'dob', 'küld', 'tesz', 'vesz') vagy valamilyen térbeli pozícióban levést (pl. 'áll', 'ül', 'fekszik') fejez ki;
2. a szerkezet névszói tagja prepozíciós kifejezés;
3. a szerkezet névszói tagja deverbális absztrakt főnév.⁴²

Vegyük észre, hogy az itteni első és második szempont világosan mutatja, hogy a német szakirodalom funkciói-gés szerkezetnek nevezett kategóriája nem ugyanazt a szegmensét fedi le a névszó+ige szókapcsolatoknak, mint amelyre az angol és más nyelvű szakirodalom a támasztó igés szerkezet (ang. *support verb construction*) elnevezést használja. Ez utóbbi típus prototipikus képviselőiben ugyanis a névszói tag szintaktikai értelemben az igei elem tárgyi bővítményeként realizálódik (pl. *to give a lecture* 'előadást tart', *to commit a murder* 'gyilkosságot követ el'). Ezért van az, hogy Langer 2005: 186 a PP+V szerkezeteket (pl. *to come into bloom* 'virágba borul'), amelyek prototipikus funkciói-gés szerkezetek Kambernél (2008: 22, 26), a marginális esetek között tartja számon, míg Kamber 2008: 22 osztályozásában az N+V szerkezetek (pl. *Stellung nehmen* 'állást foglal', *Zurückhaltung üben* 'önmérsékletet gyakorol') azok, amelyek nem tartoznak a centrális konstrukciók közé.⁴³

Szükséges ezen a ponton további terminológiai megjegyzéseket is tennünk. Von Polenz 1987: 169–170 nyomán a német szakirodalomban (vö. pl. a Kamber 2008: 34 által hivatkozott irodalmat, továbbá Storrer 2006 [különösen 149–150]; Schutzeichel 2014: 10–11) olykor meg szokták különböztetni a *Funktionsverbgefüge* és a *Nominalisierungsverbgefüge* kategóriáját. Míg az előbbibe olyan szerkezeteket sorolnak, amelyekben az igei rész maga is valamilyen szisztematikusan leírható önálló grammatikai jelentéssel (pl. a kauzativitás, az akcióminőség vagy az igenem kifejezése) járul hozzá a szerkezet egészének szemantikájához, addig az utóbbi típusú szerkezetek igei tagjára ez a megállapítás nem érvényes. Csak a funkciói-gékre jellemző az, hogy szerkezetek nagyobb csoportjában rendelkeznek ugyanazzal a jól

⁴² Mind a négy említett szempont teljesül a prototipikus funkciói-gés szerkezeteknél, mint amilyen a németben pl. *zum Ausdruck kommen* 'kifejezésre jut'; *in Aufregung geraten* 'izgalomba jön'.

⁴³ A tesztek közül csupán egy olyat említek, amelynél világos különbség van a két felfogás, pontosabban a két központiként kezelt típus között. Langer 2005: 189–190 hangsúlyozza, hogy a névszói tag pronominalizációjának lehetősége egyike azon kevés tesztnak, amely mindegyik támasztó igés szerkezetnél pozitív eredményt ad (pl. *He gives a lecture that no one understands*). Ezzel szemben Winhart 2005: 8 funkciói-gés szerkezetekre alkalmazott kritériumai között éppen az szerepel, hogy a névszói tag nem anaforizálható és nem lehet rákérdezni (pl. *Er gab dem Kind Antwort. *Er gab sie dem Kind*). Mivel azonban ez alól szép számmal vannak kivételek, Kamber 2008: 29 ezt az elhatárolási szempontot eleve elégtelennek tartja. Természetesen az, hogy egy kritérium alól vannak kivételek, nem csak a névmásításra érvényes egyedi eset, ezért például Winhart 2005: 7–10 is hoz minden egyes kritériumnál ellenpéldát.

körülírható funkcióval (sorképzés jelensége⁴⁴).⁴⁵ Ebben a megközelítésben a nominalizációs igék (és nem a funkcióigék) közé szokták sorolni a különböző nyelvek 'csinál' jelentésű igéit is (ld. pl. Schutzeichel 2014: 10 példáját: *einen Besuch machen*).⁴⁶ Ilyen ige a jelen dolgozatban részletesebben vizsgált ói. *kar*-ige is. Kamber 2008: 33–35 véleménye szerint szükségtelen ez a megkülönböztetés, inkább ugyanannak a kategóriának (amit e dolgozatban funkcióigés szerkezetnek nevezünk) prototipikus (centrális) és kevésbé tipikus (periférikus) képviselőiről beszélhetünk. A továbbiakban én is Kamber álláspontját követem, és a *kar*-igével alkotott szerkezeteket, ha Kamber alapkritériumának eleget tesznek, a funkcióigés szerkezetek körébe sorolom.⁴⁷

Egy további kérdéskör, amely bizonyos pontokon érintkezik a funkcióigés szerkezetek problémájával, az ún. főnévi inkorporáció jelensége (vö. többek között Mithun 1984; Farkas–de Swart 2003; Booij 2007: 92–93; 2009; Kulikov 2010: 111–114). Az inkorporáló nyelvekben az inkorporáció művelete produktív morfológiai eljárás, amely nagy számú (ideális esetben valamennyi) igénél alkalmazható. Az inkorporáció során az igéből és legtöbbször páciens vagy téma tematikus szerepű argumentumából olyan összetételi alakulat jön létre, amely az azonos elemekből

⁴⁴ Ez mint a funkcióigés szerkezetek egyik elhatárolási kritériuma Helbig listájában is szerepel (vö. Winhart 2005: 7–8).

⁴⁵ A német szakirodalom a von Polenz-féle két kategória közül kezdettől fogva inkább a funkcióigés típusra koncentrál. Ritka kivételt jelent ez alól Storrer 2006, aki a nominalizációs igés kifejezések funkcióját vizsgálja, és arra az eredményre jut, hogy szerepük elsősorban pragmatikai, stilisztikai és szövegkohéziós jellegű. Megállapítja (Storrer 2006: 159–165), hogy a nominalizációs igés szerkezet és a bázisige többnyire nem tekinthető teljesen szinonimnak, ugyanis az előbbi általában szemantikailag specifikusabb, és a bázisige nem mindegyik jelentését, olvasatát fedi le. Slade 2013: 4 megjegyzése azt implikálja, hogy az N+V szerkezetek igei tagja véleménye szerint nem járul hozzá szemantikailag a szerkezet egészének jelentéséhez (bár a 8. lábjegyzetben megemlíti Butt álláspontját, aki Traugott nyomán bizonyos szerkezetekben számol valamiféle szemantikai hozzáadékkal).

⁴⁶ Hasonló felfogást látunk Kearns tanulmányában (Kearns 2002), aki az angol könnyű igés szerkezeteket vizsgálva különbséget tesz valódi könnyű igék (*true light verbs*, *TLV*) és általános jelentésű cselekvésigék (*vague action verbs*, *VAV*) között. Az első típusba tartozó igék olyan főnévi taggal alkotnak szerkezetet, amely formailag egy igével egyezik meg (pl. *to give a groan*, *to have a drink*), az utóbbi képviselői pedig rendszerint képzett névszókkal kapcsolódnak (pl. *to make an inspection*, *to do the ironing*). A kétféle szerkezetípust tesztek segítségével is el lehet különíteni (ld. Kearns 2002: 6 összefoglaló táblázatát). Megfigyelhetjük, hogy bizonyos tesztek alapján a *TLV*-szerkezetek inkább a német szakirodalomban funkcióigésnek nevezett szerkezetek jellegzetességével mutatnak rokonságot (pl. ezekben sem lehet pronominalizálni a névszói tagot: ***I gave the soup a heat and then Bill gave it one too*), míg a *VAV*-szerkezetek – legalábbis bizonyos szempontok alapján – a hagyományosan támasztó igésnek nevezett konstrukciók tulajdonságaival hozhatók kapcsolatba (pl. a névszói tag itt pronominalizálható: *If you can give a presentation after lunch, I'll give one/mine after yours*; a példák forrása: Kearns 2002: 3).

⁴⁷ Fontosnak tartom ezen a ponton is kiemelni, hogy az a tény, hogy az igei tagnak adott esetben nincsen körülírható önálló szemantikai hozzájárulása a szerkezet jelentéséhez, nem jelenti azt, hogy a szerkezet egészének ne lehetne sajátos grammatikai funkciója a megfelelő egyszerű igével szemben, és feltétlenül csupán az utóbbi stilisztikai-pragmatikai változatának kellene tekintenünk, amellyel szemantikailag ekvivalensnek tűnik (így vélekedik pl. Schutzeichel 2014: 10–11).

építkező szabad szintagmával szemben konvencionalizált, intézményesült cselekvést fejez ki. Az inkorporáció kanonikus formájában a főnév és az ige morfológiailag egy szót alkot. Lásd az alábbi fríz (14) és ponapei⁴⁸ (15) példákat (forrásuk: Kulikov 2012: 115, ill. Booij 2007: 92):

- (14) *Hja bôle-bak-t al jieren met njocht.*
 ő.F kenyér-süt-PRS.3SG már év.PL -vel öröm
 'Ő már évek óta örömmel süt kenyeret.'

- (15) *I keng-winih-la*
 én eszik-gyógyszer-COMPL
 'Befejeztem a gyógyszereszedést.'

Az inkorporáció imént említett jellemzői közül az utolsó természetesen nem érvényesül a funkcióigés szerkezeteknél, hiszen bennük a két tag között szintaktikai viszony van. Ez azonban önmagában még nem feltétlenül zárna ki annak a lehetőségét, hogy esetükben inkorporációról beszéljünk, hiszen létezik az analitikus jellegű ún. pszeudo- vagy kvázi-inkorporáció jelensége is (ld. pl. Mithun 1984: 849–854; Booij 2009; Dayal 2011; 2015; Borik–Gehrke 2015), amelynél az elemek fonológiai és morfológiai értelemben önállóak maradnak. Ezt látjuk a mokil nyelvből (egy mikronéziai nyelv) származó alábbi (16) példában is (forrása: Mithun 1984: 849; ld. még pl. holland *auto rijden* 'autót vezet', *piano spelen* 'zongorázik': Booij 2009: 9–10).⁴⁹

- (16) *Ngoah ko oaring.*
 én darál.PRS.3SG kókuszdió
 'Kókuszdiót darálok.' (mint intézményesült cselekvés)

Nem érvényesül azonban a funkcióigés szerkezeteknél a teljes, de még csak a nagy mértékű produktivitás kritériuma sem, hiszen a funkcióigék egy-egy nyelvben kis számú, zárt csoportot alkotnak.⁵⁰ Ugyancsak nem beszélhetünk a funkcióigés szerkezet főnévi tagjánál – ellentétben az inkorporált főnévvel – szemantikai argumentum-szerepről. Mindezek miatt Kulikov 2010: 113–114 az óind nyelvet vizsgálva egyértelműen különválasztja a főnévi inkorporáció jelenségét a könnyű igékkel alkotott komplex predikátumoktól (azaz a funkcióigés szerkezetektől).

⁴⁸ A ponapei egy mikronéziai nyelv.

⁴⁹ Ez a fajta „álinkorporáció” figyelhető meg a magyarban is (ld. 25. o.).

⁵⁰ Vö. például Vincze 2011b: 41 táblázatát, amelyben a leggyakoribb magyar funkcióigéket sorolja fel (az első négy: *vesz, ad, tesz, hoz*). Táblázatából többek között az is kiderül, hogy a gyakoriság szempontjából tizedik helyen álló ige – a korpusz megválasztásától függetlenül – már csaknem tízszer olyan ritka, mint a lista első helyén szereplő.

E kérdéskör kapcsán érdemes röviden kitérnünk a magyar nyelvre vonatkozó szakirodalomra is.⁵¹ A magyar pusztá köznévi + ige komplexumokat mint a (pszeudo-)inkorporáció eseteit elsőként Kiefer 1990–1991 vizsgálta.⁵² A tárgyragos köznévi + ige egységekre koncentrálna köztük két csoportot állított fel: a produktív és az idiomatikus szerkezetek csoportját. Az általa felsorolt idiomatikus, lexikalizálódott kifejezések (pl. *tapasztalatot cserél, erőt vesz, elégtételt vesz*) párhuzamot mutatnak a funkciógés szerkezeteknek azzal a típusával, amelyben pusztá köznévi szerepel (pl. *előadást tart*). Komlósy 1992: 506–519 az ige + névelőtlen és kvantálatlan köznevek, röviden köznévi vonzatok (más szóval: főnévi igemódosítók) kapcsolatát elemzi. Ennek során az idiómákkal rokonítja az *alkalom nyílik vmire, alkalmat ad vmire* stb. állandó fordulatokat (amelyek a mi megközelítésünkben funkciógés szerkezeteknek tekinthetők; vö. Vincze 2008: 294).

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a funkciógés szerkezeteknek van olyan – igaz, nem prototipikus – formája, amikor a főnévi tag névelőt vagy valamilyen más bővítményt kap, aminek következtében elveszíti generikus értelmét és referenciális jelentése lesz (pl. *előadást tart: János előadást tart ~ János tartott egy előadást, János tartotta a legjobb előadást*; vö. Vincze 2011b: 30–31).⁵³ Ilyen esetekben természetesen nem beszélhetünk (pszeudo-)inkorporációról, igemódosító + ige kapcsolatról sem.⁵⁴ Mindez azt jelenti, hogy a magyar funkciógés szerkezeteknek azt a formáját, amikor a főnévi tag névelőtlen pusztá köznévi (*előadást tart*-típus), bizonyos értelemben, például hangsúlyozás és szintaktikai viselkedés alapján a (pszeudo-)inkorporációval rokoníthatjuk,⁵⁵ ugyanakkor lényeges különbség, hogy az inkorporációnál a módosító elem szemantikai értelemben argumentuma az ige-nek. Ilyen kapcsolat a funkciógés és a funkciógés szerkezet névszói tagja között

⁵¹ Röviden ld. Vincze 2008: 281–284 áttekintését.

⁵² Kiefer egyéb munkáiban (pl. Kiefer–Ladányi 2000: 461–463; Kiefer 2003; 2007: 233) az igemódosító (preverbum) + ige egységek (azaz komplex ige) között jutnak szóhoz ezek az inkorporációs szókapcsolatok. (Az igemódosító azonban tágabb fogalom, hiszen az igeekötők is ide tartoznak: ld. az idézett munkákat, elsősorban Kiefer 2003).

⁵³ Ciancaglini 2011: 8 a perzsa szerkezetekkel kapcsolatban jegyzi meg (Telegdi 1951: 328–330 nyomán), hogy nem teljesen univerbálódtak és lexikalizálódtak, hiszen felbonthatóak, névszói tagjuk expresszív és pragmatikai okok miatt vissza is nyerheti autonómiáját.

⁵⁴ A névelős vagy máshogyan bővített névszói tagot tartalmazó nem funkciógés *olvassa az újságot, két újságot olvas, angol nyelvű újságot olvas* stb. típusú szerkezetek esetében szabad szószervezettel van dolgunk, amelyben a névszói tag DP kategóriájú és az ige argumentumának tekintendő. Ezzel szemben az *újságot olvas* típusú komplex ige-nél a pusztá köznévi igemódosító N⁰ kategóriájú, amely az igevel a következő szintaktikai konfigurációban áll: V⁰ → N⁰ V⁰ (ld. pl. Kiefer–Ladányi 2000: 461; Kiefer 2007: 233). É. Kiss 1999: 35 a pusztai névszói igemódosítókat is kifejezés-szintűnek tartja.

⁵⁵ A szemantikai kompozicionalitás szempontjából is van némi rokonság a két jelenség között, amennyiben az inkorporációnál sem (még a Kiefer által produktívnak nevezett típusnál sem) teljesen kompozicionális a létrejövő egység szemantikája, hiszen az elemei jelentéséből kikövetkeztethető-nél szűkebb jelentéssel rendelkezik, minthogy valamilyen konvencionalizált célt szolgáló cselekvést fejez ki (vö. pl. Komlósy 1992: 513–514; Vincze 2008: 281). Eltérést jelent viszont, hogy az inkorporációnál az igei tag is lexikális alapjelentésében szerepel.

nem áll fenn, itt csak ún. kvázi-argumentumról beszélhetünk (Vincze 2011b: 152–153; Vincze–Csirik 2011: 1111).

M. Butt, aki a téma egyik vezető kutatója, szintén számos tanulmányában és előadásában⁵⁶ foglalkozott a könnyű igés (illetve funkcióigés) szerkezetekkel mint a komplex predikátumok egyik típusával. Butt szerint a könnyű igés szerkezeteknek mint komplex predikátumoknak az a legfontosabb ismérve, hogy bár két predikatív elemet tartalmaznak, ezek mégis együtt fejeznek ki egy elemi állítást, predikációt, vagyis szintaktikailag egy tagmondatos (monoklauzális) szerkezetről van szó.⁵⁷ A komplex predikátumokban Butt szerint valamilyen szinten mindkét tag hozzájárul a közös predikációhoz, ami például az N+V szerkezetekben abban nyilvánul meg, hogy a főnévi tag is „magával hozza” argumentumát (vagy argumentumait) a szerkezetbe (vö. pl. *vki parancsot ad vkinek vmire*, amelyben a *vkinek* az *ad* ige vonzatkeretéből származik, a *vmire* pedig a *parancs* főnévéből; a funkcióigés szerkezetek vonzatkeretének elméleti kérdéseiről ld. pl. Vincze 2011a: 227–228 hivatkozásokkal). Butt 2010: 50–51 emiatt – Kulikov fentebb idézett álláspontjához hasonlóan – a komplex predikátumokat határozottan különválasztja a főnévi inkorporációtól, mégpedig azon az alapon, hogy az inkorporációnál a főnévi tag a predikátum része lesz ugyan, de ezen kívül semmilyen módon nem járul hozzá a predikációhoz (pl. nem viszi magával az argumentumait).

Butt 2010: 52 szerint az N+V szerkezetekben a könnyű igei elem igésítő szereppel rendelkezik (vö. Bovern 2008: 163). Ez többek között a különféle jövevényszavak bevonását is lehetővé teszi az adott nyelv igerendszerébe (vö. Bovern 2008: 172; Schultze-Berndt 2008: 194). Ami a könnyű ige szemantikai hozzájárulását illeti, Butt 2010: 72 – elsősorban a V₁+V₂ szerkezetek kapcsán – úgy fogalmaz (ld. még pl. Butt–Lahiri 2013: 8), hogy a könnyű ige „modulálja” a tagmondat fő predikatív elemének (V₁+V₂ esetében a tartalmas főigének) a predikációját, azaz az aspektuális és akcióminőség-jelentésen túl különféle egyéb finom jelentésárnyalatokkal járul hozzá a szerkezet szemantikájához (pl. szándékosság, hirtelenség, váratlanság, erőszakos cselekvés kifejezése).⁵⁸

⁵⁶ Mint pl. a programmatikus Butt 2003, amelynek újabb változata Butt 2010; Butt–Lahiri 2013. Számos további tanulmány és prezentáció tölthető le a szerző honlapjáról: <http://ling.uni-konstanz.de/pages/home/butt/>.

⁵⁷ A komplex predikátumokról ugyanígy pl. Bovern 2008: 165.

⁵⁸ Többek között ez különbözteti meg a segédigétől, amely csak grammatikai viszonyjelentést hordoz (Butt–Lahiri 2013: 23; vö. Lengyel 2000: 256). A hindi N+V szerkezetek jelentéstöbbletéről ld. még Montaut 2016: 169–171. A segédige vs. funkcióige/könnyű ige megkülönböztetés néhány aspektusáról ld. még 57. o.

I. 4. A FUNKCIÓIGÉS SZERKEZETEK A DIAKRÓNIÁBAN

Butt 2010 (vö. Bower 2008; Poornima–Painter 2010; Butt–Lahiri 2013) egyik legfontosabb megállapítása (szemben pl. P. E. Hook véleményével, amelyet idéz Hopper–Traugott 2003: 112–114), hogy a könnyű igék, amelyek meglátása szerint formailag mindig azonosak egy-egy főigével, nem elemei a főigétől a segédigén át az igei affixumig húzódó grammatikalizációs kontinuumnak (*cline*).⁵⁹ Butt 2010: 49, 69 – Bower 2008 (különösen 174) nyomán – hangsúlyozza, hogy könnyű ige → segédige nyelvtörténeti változásról nincsenek adataink (vö. még Traugott 1999: 257).⁶⁰ Ennek a megállapításnak az abszolút igazságát Slade 2013: 20–24 példákkal cáfolja, ugyanakkor megjegyzi, hogy a könnyű ige → segédige változás nem a megszokott, graduális grammatikalizációs ösvényen halad végig, hanem nagyobb léptékű, láncszerű morfoszintaktikai átrendeződés következménye.

Egy további fontos tény, hogy – ha már egyszer megjelentek – a nyelv nagyon könnyen és termékenyen tud újabb és újabb funkció- vagy könnyű igés szerkezeteket létrehozni (Bower 2008: 168). A statisztikai adatok azt mutatják, hogy bár a kategória megjelenése után egy ideig e szerkezetek általában ritkák, marginális szerepűek, az idő előrehaladtával megsaporodnak (vö. pl. Brinton–Traugott [szerk.] 1999 tanulmányait az angol nyelv N+V szerkezeteivel kapcsolatban). Ebből két fontos megállapítás következik (vö. Bower 2008: 168–169): egyfelől az, hogy nem minden adatolt funkcióigés szerkezet feltételezi a megfelelő lexikális főigét tartalmazó szerkezet korábbi tényleges meglétét az adott nyelvben; másrészt az, hogy ha rokon nyelvekben etimológiailag azonos elemekből építkező funkcióigés szerkezeteket találunk, ez nem feltétlenül jelent közös alapnyelvi örökséget, hiszen

⁵⁹ Ez azt is jelenti, hogy ha egy igenek van segédigei használata, az Butt szerint nem a könnyű-avagy funkcióigéi változathoz, hanem a főigeiből grammatikalizálódott.

⁶⁰ Butt és Lahiri korábban (vö. Butt–Lahiri 2013: 25 hivatkozását a tanulmány korábbi változatára) arra a következtetésre jutottak, hogy a könnyű igés szerkezetek a nyelvtörténeti fejlődés szempontjából mintegy zsákutcát jelentenek, további változásokban nem vesznek részt. Ez Bower 2008: 175 szerint túl erős kijelentés, és léteznek a könnyű igéket érintő változások, még ha ezek nem sorolhatók is a grammatikalizáció körébe (ezt újabban már Butt–Lahiri 2013: 25–26 is elfogadja). Többen érvelnek például a komplex predikátumok lexikalizációja, illetve idiomatizációja mellett (ld. pl. Brinton–Akimoto 1999: 17 és Traugott 1999: 257–259 az angol N+V komplex predikátumokkal kapcsolatban). Poornima–Painter 2010: 97–99 bizonyos hindí V_1+V_2 szerkezetek könnyű igei tagjával kapcsolatban szintén lexikalizációról beszél. Más igeiknél a szerzőpáros grammatikalizálódást figyel meg (88–96), ugyanakkor szkeptikusak azzal szemben, hogy a könnyű igék a tartalmas főigék és a segédigék között köztes pozíciót foglalnának el a grammatikalizációs kontinuumon, hiszen ennek jellemzői (pl. szemantikai kifakulás, fonológiai erózió, morfológiai fúzió egy tőhöz stb.) nem jellemző a könnyű igékre, kivéve talán a fúzió nagyobb mértékét egy másik elemhez (Poornima–Painter 2010: 76, 78, 82). Slade 2013: 12–16 az indo-árja komplex predikátumok (összetett igék) morfoszintaktikai változásai mellett hoz fel érveket. A funkcióigés szerkezetek és az összeolvadás (ang. *univerbation*) viszonyáról (vö. Bower 2008: 175) ld. részletesebben alább (I. 5.) az indogermanisztikai szakirodalom áttekintésénél. Mindezen megfigyelések ellenére azt mondhatjuk (ahogy emellett Butt–Lahiri 2013 is kitart), hogy a könnyű igék vagy funkcióigék mégis nagyságrendekkel stabilabbak, mint a segédigék, és jobban ellenállnak a nyelvtörténeti változásoknak.

nagy valószínűsége van annak, hogy az érintett szerkezetek analogikusan jöttek létre a nyelvek külön élete folyamán.

A funkcióigés szerkezetek gyakoribbá válásában külső hatás is szerepet játszhat. Itt azonban nemcsak, sőt elsősorban nem kalkokra, vagyis teljes szerkezetek tükörfordítására kell gondolnunk,⁶¹ hanem inkább a jövevényszavaknak az adott nyelv igerendszerébe történő integrálásának egy sajátos módjára, amely egy már létező eljárást használ fel és tesz produktívabbá.⁶²

I. 5. A FUNKCIÓIGÉS SZERKEZETEK AZ INDOEURÓPAI ALAPNYELVBEN

Bár munkám a védikus nyelv funkcióigés szerkezeteivel foglalkozik, mégpedig elsősorban szinkrón szempontból, mégis szükségesnek tartom, hogy legalább röviden bemutassam azokat a kutatásokat, amelyek az utóbbi egy-másfél évtizedben az indoeurópai nyelvtudományban a funkcióigés szerkezetek iránti érdeklődés fennéljárásáról tanúskodnak. Ennek a folyamatnak a legújabb jele M. Schutzeichel műnsteri disszertációjának megjelenése (Schutzeichel 2014). A szerzőt, ahogy monográfiája bevezetésében írja, elsősorban az érdekli, milyen mértékben rekonstruálhatók funkcióigés szerkezetek az indoeurópai alapnyelvre (Schutzeichel 2014: 1). Természetesen önmagában az a tény, hogy funkcióigés szerkezetek léteztek az alapnyelvben, nem meglepő,⁶³ hiszen a kategória gyakorlatilag minden indoeurópai leánynyelvben, még a legrégebbiről adatoltakban is kimutatható, ráadásul számos más nyelvcsaládba tartozó nyelvben is – kisebb vagy nagyobb mértékben – megfigyelhető, vagyis azt mondhatjuk, lényegében véve univerzális jelenségről van szó. Azaz tulajdonképpen semmi különlegeset nem állítunk akkor, ha feltesszük, hogy olyan

⁶¹ Bár kétségtelenül ilyenek is léteznek, ld. pl. a perzsa nyelv hatására keletkezett szerkezeteket az arámiban, a szírben, az örményben és más nyelvekben (Ciancaglini 2011; Korn 2013). A magyar nyelvű irodalomban gyakori (de legalábbis korábban gyakori volt) a funkcióigés szerkezetek stigmatizálása és elmarasztalása azon az alapon, hogy ezek a magyar nyelvtől alapvetően idegenek, nyelvünkben germanizmusnak tekintendők, és emiatt kerülni kell őket. Ld. pl. a Molnár 1997: 93 által hivatkozott *Magyar Nyelvőr*-beli írásokat.

⁶² Ez figyelhető meg többek között a japánban, ahol a *suru* 'csinál' igével alkotott könnyű igés szerkezetek (ezekről részletesen ld. Grimshaw–Mester 1988) már az ójapán korszak óta jelen vannak a nyelvben, de a jelenség igazi produktivitásra csak később, a kínai jövevényszavak tömeges megjelenésével tett szert (Bowern 2008: 172). Ugyanez figyelhető meg a közép-angolban a francia nyelv hatására (Traugott 1999: 244–246, aki azonban felhívja a figyelmet, hogy a francia hatást ennek ellenére nem szabad túldimenzionálni; ld. még Iglesias-Rábade 2001: 161). Hasonlót láthatunk a magyar nyelvben, amelynek történetében biztosan számolnunk kell a latin nyelv befolyásával is (ld. Zsilinszky 1996). Valamennyi nyelvben megfigyelhető, hogy a szerkezetekben használt igék száma viszonylag kicsi és az idők folyamán nagyjából állandó, miközben a névszói tagként előforduló főnevek csoportja egyre bővül (Traugott 1999: 241, 244).

⁶³ Vö. Hackstein 2002: 6: „*Es darf zunächst außer Zweifel stehen, daß die uridg. Wurzel *d^heh₁- bereits grundsprachlich zur Bildung von Funktionsverbgefügen gedient hat.*”

igék, mint például a **h₁ei-* 'megy' (és szinonimái), a **deh₃-* 'ad' és mindenekelőtt a **d^heh₁-* 'tesz, helyez' (ld. Schutzeichel 2014: 82–83 listáját az általa vizsgált igékről), az alapnyelvben funkcióiái használatával is rendelkeztek.

Sokkal nehezebb feladat konkrét alapnyelvi szerkezetek rekonstrukciója. A szintaktikai rekonstrukció általános nehézségein (vö. Schutzeichel 2014: 3–4) túl itt még arra a 27. oldalon már említett szempontokra is tekintettel kell lennünk, hogy a funkcióigés szerkezetek köre egy nyelvben rendkívül könnyen bővíthet analogikus úton (Bowerman 2008: 168). Ez azt jelenti, hogy még ha találunk is rokon nyelvi megfelelőket közöttük,⁶⁴ nem vehetjük biztosra alapnyelvi eredetüket, hiszen nagy esély van arra, hogy analogikusan jöttek létre a nyelvek külön élete során.⁶⁵ A szakirodalmat áttekintve azonban arra lehetünk figyelmesek, hogy a témával foglalkozó tanulmányok többsége nem különnyelvi funkcióigés szerkezetekből indul ki, hanem inkább etimológiailag elhomályosult különnyelvi lexémákat vesznek alapul, és azokat próbálják meg – összeolvadást (univerbációt) feltételezve – alapnyelvi

⁶⁴ Teljes funkcióigés szerkezetek közötti pontos egyezés szinte alig található (vö. Schutzeichel 2014: 31 megjegyzését), legfeljebb olyan közeli nyelveknél van erre esély, mint például a védikus és az avesztai, amelyekben egyaránt megtalálható például a **kréd(s) d^heh₁-* 'bízik vkiben, hisz vkiben, (szó szerint:) szívét helyezi vmibe' alapnyelvi szintagma folytatása: véd. *śrād dhā-*, av. *zras-ča dāt*. (Ezzel szemben a lat. *credo*, óír *creitim* igék már az univerbációt követő fázist mutatják.) Azt is meg kell azonban jegyeznünk, hogy a védikus szókapcsolat maga sem volt már transzparens szemantikailag és morfológiailag, és bizonyos esetekben a *śrād* elem az igekötőkhöz (lokális partikulához) hasonló viselkedést mutat. A szerkezet részletes elemzését ld. Hackstein 2012: 90–93. Véleményem szerint azonban még az is kérdés, hogy a **kréd(s) d^heh₁-* esetében egyáltalán funkcióigés szerkezetről van-e szó. Figyelembe véve, hogy mindkét tagja átvitt értelemben szerepel, vagyis a szerkezet jelentése teljes mértékben nem kompozicionális, inkább idiómának kell tekintenünk. (Ha funkcióigés szerkezetnek fogjuk is fel, bizonyosan nem prototipikus példa, hiszen névszói tagja nem deverbális absztrakt főnév.) Egy másik, immár ígéretesebb példa a 'nevet ad, nevez; (szó szerint:) nevet helyez' jelentésű ie. **h₁nēh₃m₂ d^heh₁-*, amelynek folytatása ugyanazzal a névszói és igei taggal több nyelvből adatolt (Hackstein 2002: 6; Schutzeichel 2014: 115–117; a 'név' szó **h₁nēh₃m₂* formájában való rekonstrukcióját nem mindenki fogadja el [ld. pl. van Beek 2011: 52–53], de kérdésünk szempontjából ez irreleváns): gr. ὄνομα τίθεσθαι; ói. *nāma dhā-*; lat. *nomen facere/indere*; heht. *lāman dāi-*; tokh. B. *ñem tā-*; szerb-horvát *ime d^hjesti*. Ennek alapnyelvi rekonstrukciója a nagy számú egyezés miatt valószínűnek látszik, ugyanakkor azt is vegyük észre, hogy a szintagma egyik nyelvben sem ment keresztül univerbáción. Az egyetlen szóba jöhető kivétel az ói. *nāmadhā-* 'névadó' nomen agentis (erről ld. Scarlata 1999: 254–255) lehetne, amelyet Schutzeichel 2014: 114 univerbálódott alaknak tart. De miért ne foghatnánk ezt fel egyszerűen a funkcióigés szerkezet elemeivel azonos elemekből építkező determinatív névszói összetételnek?

⁶⁵ Ha egy nyelvben produktívak a funkcióigés szerkezetek (mint pl. a tokhár *tā-* < ie. **d^heh₁-* esetében, ld. Hackstein 2002: 6), ez önmagában még nem jelent megőrzött alapnyelvi örökséget. Sőt, a Hackstein 2002: 6 által említett két tokhár példa egyike sem szerencsés. A tokh. A (és mellesleg B) *šāp tā-* 'elátkozni' funkcióigés szerkezet egyértelműen késői különnyelvi eredetű, hiszen névszói tagja szanszkrit jövevényszó (óí. *śāpa-* 'átok, eskü'; vö. Adams 1999: s.v. *šāp*). Másik példájának (tokh. B *keš tā-* 'figyelembe vesz, számba vesz, megítél') névszói eleme (B *keš*, A *kaš* 'szám', hangtanilag < **k^uoki*; vö. Adams 1999: s.v. *keš*) nem adatolt más nyelvből, ezért alapnyelvi státusza szintén teljesen kétséges. A szerkezetet ezért nem vezethetjük vissza az alapnyelvre, mint ahogy Hackstein teszi (ie. **k^uoki d^heh₁-* 'ügyel vmire, tekintetbe vesz vmit').

funkcióigés szerkezetekre visszavezetni.⁶⁶ Álljon itt a teljesség legcsekélyebb igénye nélkül három illusztráló példa erre az eljárásra a legújabb szakirodalmi termésből.

Garnier 2006 a gr. ψάμαθος 'por, homok' szót egy ie. **b^hsmi-h₂-d^hh₁-ó-* 'porrá zúzott, porított' melléknévre vezeti vissza, amely véleménye szerint egy ősi ie. **b^hs-m-éh₂ d^heh₁-* 'porrá zúz, porít (szó szerint: porrá tesz)' szintagmán⁶⁷ alapul (**b^hs-m-éh₂-* 'szemét, hordalék, por' kollektívum a **b^hos-mó-* 'dörzsölés, söprés' főnévből, amely az ie. **b^hes-* 'morzsol, söpör' ige származéka). Szintén ugyanabból a melléknévből ered szerinte, bár némi analogikus átalakuláson ment keresztül, az ősgerm. **samðaz* 'homok' szó is (vö. pl. ném. *Sand*). Azt jelentené ez, hogy az indoeurópaiak tudatában voltak annak, hogy a homok, pontosabban a homokszemcsék bizonyos közetek vagy ásványi anyagok aprózódásával jönnek létre?⁶⁸ Valószínűbbnek látszik – természetesen amennyiben elfogadjuk Garnier etimológiáját –, hogy a **b^hsmi-h₂-d^hh₁-ó-* melléknév arra az időre, amikor főnevesülve a homok megnevezésre kezdték használni, már elveszítette eredeti jelentését, lexikalizálódott, és egyszerűen csak 'porszerű, szemcsés' jelentéssel rendelkezett.⁶⁹ Ez triviális szemantikai változás, azonban azt jelenti, hogy az univerbációt magát egy nagyon ősi, pre-proto-indoeurópai korszakba kellene visszatoznunk.

Balles 2009: 21–22 a gr. κυλίνδω 'görget, hengerít', med. κυλίνδομαι 'gördül, forog' igit egy **k^uolh₁imd^heh₁-* vagy **k^uolh₁imd^hh₁o-* 'gördülő, forduló' melléknév tematikus igei származékaként végső soron egy alapnyelvi **k^uolh₁im d^heh₁-* 'fordulás(oka)t csinál, forog, gördül' funkcióigés szerkezetre kísérli meg visszavezetni,

⁶⁶ Ez alól Schutzeichel 2014 monográfiája kivételt jelent, mert ő korpuszalapú vizsgálatot is végez meghatározott görög (Hom. *Il.* és *Od.*), védikus (RV), avesztai (gāthā-k) és hettita (törvénytövegek) szövegek alapján. Ez azonban az alapnyelvi funkcióigékkel és funkcióigés szerkezetekkel kapcsolatban inkább csak általános következtetések levonását teszi lehetővé, hiszen a korpuszokban vizsgált igék funkcióigéi használata és annak sajátosságai nem igazán nyelvcsalád-specifikusak.

⁶⁷ Garnier maga nem használja a funkcióigés szerkezet kifejezést (sem semmilyen más hasonló terminust), ehelyett perifrastikus kauzatív képződményről („*placer, mettre dans tel état*”) Garnier 2006: 82) beszél. Schutzeichel 2014: 109 már funkcióigés szerkezetként sorolja be a Garnier által rekonstruált szintagmát. Balles 2006: 35 azonban felhívja a figyelmet arra, hogy az óind cvi-konstrukciónál (ld. 42. o.), amelynek névszói eleme instrumentális eredetű, és amely ugyanolyan jelentést fejez ki, mint a Garnier által tárgyalt alapnyelvi **d^heh₁-*igés szerkezetek, szűkebb értelemben véve nem funkcióigés szerkezetről, hanem kopula-predikatívum-konstrukcióról van szó. Ezért nem tárgyalom én sem azokat a védikus szerkezeteket, amelyben a *kar-* ige faktitív kopulaként fordul elő (ld. I. 8. 2.).

⁶⁸ Schutzeichel 2014: 109 a homok szedimentációval való kialakulására hivatkozik, de véleményem szerint a feltételezett indoeurópai szintagma nem erre a folyamatra utalna.

⁶⁹ Garnier 2006: 83–84 tipológiai párhuzamként a szanszkrit *bhasmī-kar-* 'hamvaszt, hamuvá tesz' cvi-konstrukcióra (vö. Balles 2006: 126) hivatkozik, és egy Mahābhārata-részletet (MBh 1,39,4–9) is idéz, amelyben ennek névszói összetétellel bővített *bhasma-rāṣī-kṛtam* '(szó szerint:) hamukupaccá tett' formája adatolt (ld. még *bhasmīkṛtā purī* 'hamuvá égetett város' Rām. 5,55,11; idézi Balles 2006: 126). A MBh-szövegrészben azonban konkrétan szó van a fa elégetéséről, elhamvasztásáról, azaz a „hamuállapot” előzményéről, vagyis itt a kifejezés eredeti jelentésében használatos, nem pedig olyan jelentésváltozással, mint amelyet az alapnyelvi melléknévnél (illetve főnevesülve a 'homok' szónál) minden valószínűség szerint feltételeznünk kellene.

amelynek névszói tagja az ie. **k^helh₁*- 'fordul, megfordul' ige nomen actionisi derivátuma. Balles tudatában van annak, hogy ez a levezetés egy vitatott görög hangváltozást feltételez (**ND^h > ND* „in bestimmten Kontexten”), ezért alternatívaként (n. 1.) a **deh₃*- 'ad' funkcióiigét sem zárja ki. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy ha figyelembe vesszük a **k^helh₁*- ige inattingens (intranszitiv) voltát és a **k^holh₁*- nomen actionis ebből eredő 'fordulás' (nem pedig 'fordítás, gördítés') jelentését, a *κυλίνδω* ige tranzitív activumát a mediumhoz képest másodlagosnak kell tartanunk, hacsak nem tételezzük fel – amiről Balles nem tesz említést –, hogy az alapnyelvi funkcióiigés szerkezet kauzativ jelentésű volt ('fordulást csinál/okoz vmi/vki másban, megforgat'). Schutzeichel 2014: 128–129 Balles etimológiáját az említett hangtani problémák miatt tartja kétségesnek.

Schutzeichel 2014: 107–108 (Janda 2000: 240–241 gondolatát követve) egy ie. **bhero d^heh₁*- 'zsámányt szerez, zsákmányol' funkcióiigés szerkezetet feltételez az alapnyelvre. A rekonstrukció két állítólagos bizonyítékon alapul, de ezek egyike sem teljesen meggyőző. Az első a gr. *πέρθω* 'lerombol, zsákmányol' ige, amely hangtanilag – Grassmann törvényét figyelembe véve – származhat ugyan egy ie. **b^herd^h*- gyökből, de erre a feltételezett gyökre más nyelvekből sajnos semmiféle párhuzam nincs (ld. LIV: 77–78), ezért alapnyelvi státusza maga is kétséges (amire LIV kérdőjellel utal). Janda és Schutzeichel ezt a feltételezett gyököt egy **b^her(o)* és **d^heh₁*- elemekből álló funkcióiigés szerkezetre vezetik vissza összeolvadással, univerbációval.⁷⁰ A másik állítólagos érv egy korai védikus szöveghely volna, mely a *bhāre dhāḥ* szintagmát tartalmazza:

(17)	<i>sá</i>	<i>no</i>	<i>vṛṣā</i>	<i>vṛṣarathāḥ</i>	<i>suśipra</i>
	az.NOM	mi.PL.ACC	bika.NOM	erős_kocsijú.NOM	szép_ajkú.VOC
	<i>vṛṣakrato</i>	<i>vṛṣā</i>	<i>vajrin</i>	<i>bhāre</i>	
	bika_erejű.VOC	bika.NOM	vajrahordozó.VOC	zsákmány.LOC	
	<i>dhāḥ</i> (RV 5,36,5cd)				
	tesz.AOR.INJ.ACT.2SG				
	'Erős kocsijú bikaként, ó, szépajkú, bikaerejű, vajrahordozó, bikaként segíts minket zsákmányhoz!' ⁷¹				

Igaz ugyan, hogy a véd. *bhāra*- and *dhā*- etimológiailag az ie. **b^her*- és **d^heh₁*- igékből ered, viszont az idézett védikus példában teljesen eltérő argumentumszerkezet szerepel, mint amit fentebb a görög ige feltételezett eredeténél láttunk. Itt ugyanis a *nas* névmási klitikum az ige tárgya, míg a *bhāre* főnév locativusban álló

⁷⁰ Figyelembe véve, hogy az univerbáció folyamata rendhagyó hangalaki redukcióval járhat (vö. Balles 2009: 22–23), lényegében véve érdektelen, hogy míg Janda a névszói tagban egy **b^her* gyök-névszót lát a **b^her*- 'visz, elvisz' igéből, addig Schutzeichel ugyanabból a gyökből tematikus **b^hero* tövet rekonstruál. Nem derül ki azonban, hogy Schutzeichel itt pusztán tőalakot feltételez-e a rekonstruált szintagmában, vagy valamilyen sajátos esetragos alakként fogja fel a **b^hero* formát.

⁷¹ Schutzeichel 2014: 108 Geldner fordítását követi, aki a c és a d pādát külön mondatokként fogja fel. Ebben az esetben a c pādában szereplő *nas* névmást accusativusi értékben oda kell értenünk a d pādába is.

bővítményként jelenik meg: 'segíts minket zsákmányhoz, (szó szerint:) helyezz minket a zsákmányhoz/zsákmánynál' (a megszólított Indra isten). Láthatjuk, hogy az egyes tagok etimológiai rokonságán kívül nincs pontos szintaktikai és szemantikai párhuzam a két szerkezet között, ezért azt kell mondanunk, hogy összehasonlító nyelvészeti bizonyíték híján a $*b^her(o?) d^heh_1$ - 'zsákmányolást csinál, zsákmányt szerez' funkcióigés szerkezet rekonstrukciója teljesen alaptalan.

Bár kétségtelenül igaz (vö. Bower 2008: 175–176), hogy a funkcióigés szerkezetek részt vehetnek összeolvadásban (univerbációban), a fentebb idézett és további hasonló szemléletű munkák (pl. Hackstein 2002; 2012; Balles 2006: 37–39; Janda 2000; 2005; 2010 stb.) véleményem szerint olyan tömegben feltételezik ezt a folyamatot az alapnyelvre, illetve a korai különnyelvi korszakra, amely ellentmondani látszik annak a megfigyelésnek, hogy a funkcióigék vagy könnyű igék történetileg általában stabilabbak, mint például a segédigék, és jobban ellenállnak a nyelvi változásoknak (ld. 60. jz.). Gyakran a konkrét etimológiai javaslatok is problémásak, és inkább egyfajta „tudományos népetimológia” benyomását keltik.⁷² Nem is beszélve arról a módszertani problémáról, hogy a funkcióigés magyarázatot végső soron bármikor alkalmazhatjuk, amikor egy szóban egy – hagyományosan Wurzelweiterung-nak tekintett – $*-d^h$ - vagy más potenciális funkcióigére akár csak távolról emlékeztető szegmentum előfordul (pl. $*-g^h$ - ~ $*g^heh_1$ - 'elér vhova'). Még spekulatívabbá válhat ez a módszer, ha ráadásul a névszói tag különböző töv változatait is megengedjük egy adott alapnyelvi funkcióigés szerkezetben,⁷³ vagy éppenséggel lexikálisan nyílt, azaz különböző szavakkal betölthető pozíciókat tartalmazó (*open-slot*) konstrukciókat feltételezünk.⁷⁴

Nem tagadva, hogy az alapnyelvben is létez(het)tek funkcióigés szerkezetek, a magam részéről plauzibilisebbnek tartom azt a forgatókönyvet (vö. Schutzeichel

⁷² Ld. pl. Janda 2005: 265–266 ötletét (részben módosítja Balles 2009: 20, 24; vö. Janda 2010; Schutzeichel 2014: 144): gr. κορυμνῆ 'hegykúp, orom, hegycsúcs stb.'; κορυμβος 'dombtető' < ie. $*korung^{h_2o}$ - „wo man zur Spitze gelangt”, vagyis a hegycsúcs az, ahol a csúcsra fel lehet érni (?!). Beekes (GED I: 756–758) ezzel a szemben az idézett szavakat pregörög (azaz nem ie.) eredetűnek tartja, amit egyébként a minden bizonnyal rokon κορυφή 'vminek a teteje, koponya' szó is támogatni látszik (μῦ ~ φ alternáció). Janda nem ad számot a κορυφή szóról.

⁷³ Mint ahogy például Balles 2009: 23 teszi a gr. δολιχός, lat. *longus* stb. szócsaláddal kapcsolatban, amelyet egy ie. $*d(o)lh_1(i/u/o)$ - (!) + $*g^heh_1$ - 'hosszúságot elér' funkcióigés szerkezetre vezet vissza. Az ilyen töképzésbeli különbözőség más esetekben világosan a különnyelvi képzés bizonyítéka szokott lenni (ld. klasszikus példaként az 'arany' szó különböző töv változatainak kérdését: pl. Simon 2009: 231), hasonló módszertani szigorra lenne tehát itt is szükség.

⁷⁴ Így jár el bizonyos esetekben például Hackstein 2012, ami lehetővé teszi számára, hogy ilyen, akár teljesen különböző funkcióigét és a pontos derivációt illetően szintén eltérő névszói tagot tartalmazó különnyelvi szerkezeteket nyitott alapnyelvi konstrukciókra vezessen vissza (pl. ófn. *wara tuon* < $*(s)uorh_3-eh_2$ + $*d^heh_1$ ~ gr. ἦρα φέρειν < $*(s)uēr h_3-$ + $*b^her-$ ~ hett. *warri nāi* - < $*(s)uerh_3-i$ + $*neHi-$; ld. Hackstein 2012: 96). Van ugyan rá különnyelvi adatunk, hogy egy funkcióigét egy szerkezetben egy másik váltott fel (pl. ófn. *wara tuon* 'figyel vmire, figyelmet szentel vminek', amelyet a kfn.-re teljesen kiszorít a *wara neman*, ld. Hackstein 2012: 99), de véleményem szerint erre a jelenségre csak akkor hivatkozhatunk, ha konkrét bizonyítékaink vannak mind a régebbi, mind az új funkcióigére az adott nyelv története folyamán.

2014: 145–150), hogy bizonyos szerkezetek elemei ténylegesen már az alapnyelvben összeolvadtak (univerbáció). Az univerbálódott forma szekundér gyökként értelmeződhetett át (reanalízis), ami az eredeti funkcióiige szuffixumszerű „Wurzel-erweiterung”-ként való absztrakcióját és produktívvá válását eredményezhette (a **-dʰ*- például faktitív-kauzatív jelentéssel). Ezt azután újabb szekundér gyökök létrejötte követhette. Ez azt jelenti, hogy számos olyan példa lehet a szakirodalomban említettek között, amelyik valójában soha nem létezett funkcióiígés szerkezetként, csak ilyen másodlagos gyök formájában.

A legnagyobb, de sajnos szükségszerű hiányossága minden alapnyelvi funkcióiígés szerkezeteket rekonstruáló tanulmánynak, hogy nem tud semmi biztosat mondani a szerkezeteknek a nyelvi rendszerben betöltött szerepéről, funkciójáról, az egyszerű igékkel szembeni sajátosságairól. Ezt ugyanis csak korpuszalapú empirikus vizsgálat segítségével tudnánk felderíteni (vö. a némettel kapcsolatban pl. Storrer 2006; Kamber 2008). Élő nyelvi tipológiai párhuzamokat figyelembe véve általában azt szokták feltételezni – már amennyiben kitérnek erre a kérdésre (mint pl. Balles 2006: 37; Schutzeichel 2014: 79) –, hogy a funkcióiígés szerkezetek az alapnyelvben elsősorban stilisztikai-pragmatikai variánsokként, esetleg szaknyelvi terminusokként léteztek, hiszen egyrészt az igék sok elemből álló, nyitott szóosztályt alkottak, másrészt a denominatív igeképzés és különféle grammatikai kategóriák (pl. aspektus, akcióminőség, igeidő, igemód) kifejezése is morfológiai eszközökkel történt, azaz ilyen célokra funkcióiígés szerkezetekre nem volt szükség. Ezek szerint az aspektus-akcióminőség kifejezése a különnyelvi funkcióiígés szerkezeteknek csak másodlagosan kialakult feladata lenne (Schutzeichel 2014: 79).

I. 6. AZ INDO-IRÁNI NYELVEK FUNKCIÓÍGÉS SZERKEZETEINEK NYELVTÖRTÉNETI VIZSGÁLATA

I. 6. 1. AZ INDO-ÁRJA ÖSSZETETT IGÉK

Az indo-árja nyelvek komplex predikátumainak diakrón vizsgálata eddig érdemben csak a V_1+V_2 típusra, a hagyományosan ún. összetett igéknek nevezett jelenségre (amelyről ld. 20. jz.) koncentrált. A kutatás ma már általánosan elfogadott tényként kezeli, hogy a V_1+V_2 típus az indoárja nyelvekben a hagyományosan absolutivumnak nevezett ragozhatatlan igenév (konverbium) + ige kapcsolatokból eredeztethető (Butt 2010: 66–68; Butt–Lahiri 2013: 15–18; Slade 2013; vö. Tikkanen 1987: 174–

178).⁷⁵ Butt 2010: 66–67 és Butt–Lahiri 2013: 16–17 úgy vélekednek, hogy a kategória kezdetei egészen az óindig vezethetők vissza, és már bizonyos védikus szerkezetekben is a V₁+V₂ típus embrionális formáját vélik felfedezni:

- (18) *vayám ... yé tvā~⁷⁶ ārābhya cārāmasi* (RV 1,57,4ab)
 mi.PL.NOM aki.PL.NOM te.ACC megragad.ABS mozog.PRS.3PL
 'mi, akik téged (ti. Indrát) megragadva haladunk'
 Butt szerint: 'mi, akik állandóan ragaszkodunk hozzád'

Ezzel szemben Slade 2013: 5–12 mellett érvel, hogy azok az előfordulások, amelyeket Butt és szerzőtársa említ, teljesen marginálisak az óindban, és bennük az absolutivumi alakot Butt-tal ellentétben minden további nélkül lehet eredeti konverbiumi jelentéssel is értelmezni. Hasonló a helyzet a Butt által idézett páli szerkezeteknél is (pl. (19) benefaktív olvasata), amelyek ugyan tekinthetők a későbbi fejlődés kiindulópontjának, de nem bizonyítható minden kétséget kizárólag, hogy már itt megtörtént az a bizonyos újraelemzés (reanalízis), amely a V₁+V₂ komplex predikátumokhoz, azaz az ún. összetett igékhez vezetett.

- (19) *dārūni āharitvā aggim katvā*
 faág.PL.ACC hoz.ABS tűz.ACC csinál.ABS
dassati (Jātaka 1,296,10)
 ad.FUT.3SG
 'Faágakat hozva, tüzet készítve, oda fogja (azt) adni (neki).'
 Butt szerint: 'Faágakat hozva, tüzet fog készíteni neki.'

Slade 2013: 12 megállapítja, hogy az ún. összetett igék első kétségtelen példái csak a 16–18. században, a korai újind nyelvekben jelennek meg (hasonlóan vélekedik Masica 1991: 326 is).

Az indo-árja nyelvek összetett igéit areális szempontból is szokták vizsgálni mint a dél-ázsiai nyelvi térség egyik jellegzetes vonását (Masica 1976: 141–158; vö. Masica 1991: 326–330). A jelenség kialakulásában és elterjedésében többen a dravida nyelvek szubsztrátumhatásával számolnak, aminek azonban ellentmondani látszik (vö. Butt–Lahiri 2013: 25, P. E. Hook nyomán), hogy az a mai indo-árja terület,

⁷⁵ Ashwini Deo egy kiadatlan előadása alapján Butt 2010: 69–71 azt is valószínűsíti, hogy a V₁+V₂ komplex predikátumok egyre gyakoribb használata az indo-árja nyelvekben összefügg az igekötők (preverbumok vagy lokális partikulák) fokozatos eltűnésével.

⁷⁶ Itt jegyzem meg, hogy a védikus szövegek közül a metrikus szövegeket a metrikailag „helyreállított” formában közlöm (a RV-nál van Nooten–Holland 1995 kiadása alapján). A samhitā-pāṭhában nem szereplő, de metrikailag bizonyíthatóan egykor meglevő magánhangzókat alsó indexben tüntetem fel. Ezen felül – a glosszálás megkönnyítése érdekében – különválasztottam azokat a szavakat is, amelyek valamilyen magánhangzó-samdhī miatt a samhitā-szövegben összevontan szerepelnek. Ezeket az eseteket ~ jellel jelölöm. A fenti szöveghelyen például a samhitā-pāṭha olvasata *tvā~ārābhya* helyett: *tvārābhya*.

ahol a legnagyobb a komplex predikátumok gyakorisága, a dravida nyelvterület középpontjától messze található. Butt–Lahiri 2013: 26 ezért lehetségesnek tartják, hogy a jelenség szélesebb körű középkori elterjedése inkább a mogul invázióval megjelenő török nyelvi hatással függ össze.

Ennek a V_1+V_2 típusra vonatkozó élénk tudományos diskurzusnak a fényében meglepőnek tűnhet, hogy az indo-árja $N+V$ funkcióigés szerkezetekkel kapcsolatban szinte nem is találunk diakrón szempontú vizsgálatokat, sőt, a szakirodalom az óindre vonatkozólag az alapos szinkrón elemzéssel is adós marad. Az újind nyelvekkel foglalkozó tanulmányok jobbára csak megemlítik, hogy a jelenség már az óindben is létezett (ld. pl. Gaeffke 1967: 191–192⁷⁷), de a kategória nyelvtörténeti fejlődését érdemben nem tárgyalják.⁷⁸ Kivételt jelent Montaut 2016, aki tanulmányában kitér a hindí $N+V$ komplex predikátumok történeti fejlődésére is. Montaut a igerendszer átalakulásával (a tranzitivitás és az igenem kódolásának változásai-val) és a perzsa jövevényszavak 16–18. századtól kezdődő tömeges megjelenésével hozza összefüggésbe e komplex predikátumok gyors elterjedését, miközben megjegyzi, hogy jelenlétük a szanszkritban marginális volt, mint ahogy például az angolban is az.⁷⁹

I. 6. 2. AZ $N+V$ TÍPUS A PERZSA NYELV TÖRTÉNETÉBEN

A perzsa nyelvvel kapcsolatban, amelyben – mint fentebb (7. jz.) említettem – a funkcióigés szerkezetek avagy komplex predikátumok sajátos státusszal rendelkeznek, már születettek érdemi nyelvtörténeti vizsgálatok. Anélkül, hogy a részletekben elmerülnénk, érdemes megemlíteni A. Korn tanulmányát (Korn 2013), aki arra a megállapításra jut, hogy a komplex predikátumok a nyelvi rendszerben bekövetkező különféle átrendeződések következtében a közép-perzsában formálódtak ki (vö. Telegdi 1951: 320–321; Ciancaglini 2011: 11–12), bár bizonyos *kar*- igével alkotott rögzült szerkezetek már az óperzsa korszakban is kitapinthatók, amelyek szintén fontos szerepet játszottak a folyamatban.

⁷⁷ Krause 2014: 504–505 az óészaki szkaldikus költészet stílusával kapcsolatban említést tesz a szanszkrit nyelv *kar*- igével alkotott körülírásairól, és szembeállítja azt a védikus himnuszok nyelvvel: „*welche Fülle von finiten Verbalformen tritt uns da entgegen!*” Mint látni fogjuk, a helyzetkép ennél a kissé romantikus megállapításnál valamivel árnyaltabb.

⁷⁸ Ciancaglini 2011: 8–9 értelmezésében az, hogy az újind nyelvekben, így a hindiben és az urdúban léteznek $N+V$ funkcióigés szerkezetek, elsősorban a perzsa nyelv hatásának tudható be, bár megjegyzi (9 n. 23), hogy ezt nagy mértékben támogatta a sok hasonló óind eredetű szerkezet jelenléte. Ez tehát ugyanolyan folyamat lenne, mint amelyet fentebb (62. jz.) például a japánnal és az angollal kapcsolatban említettem, ti. hogy a nyelvben már eleve létező kategória külső hatásra lesz igazán produktív és gyakori nyelvi eszköz. Azonban kérdésként vetődik fel, hogyan egyeztethető ez össze azzal, hogy a funkcióigés szerkezetek a klasszikus szanszkritban nagy számban jelen vannak, szaporodásuk és elterjedésük pedig már a védikus nyelv későbbi szakaszaiban is megfigyelhető. Ekkor ugyanis perzsa hatással még nem számolhatunk.

⁷⁹ Az utóbbi állítás mindkét fele (ti. mind a szanszkritra, mind az angolra vonatkozólag) legálabbis vitatható.

Talán kissé túlzott Korn óvatossága azt illetően, hogy léteztek-e már a közép-perzsa előtt is funkcióigés szerkezetek, ha figyelembe vesszük Ciancaglini 2011: 15–16 megfigyelését, hogy Kr. e. 5. századi, Egyiptomban talált, de a susai perzsa királyi kancelláriában készült arámi szövegekben már olyan szerkezetekkel találkozunk (a *'bd* 'csinál' igével), amelyek a sémitől idegenek, és minden valószínűség szerint perzsa mintára alakultak ki. E szerkezetek főnévi tagja nem egy esetben maga is perzsa jövevényszó: pl. arámi *hndrz y 'bdwn* 'utasításokat fognak adni' (az arámi *hndrz* szó egy óp. **handarza* főnév átvétele, vö. kp. *handarz* 'tanács'). Ezek a kalkok azt mutatják, hogy az óperzsában – még ha nem is a királyfeliratokról ismert regiszterében – már léteztek a későbbi komplex predikátumokkal analóg, de legalábbis azok közvetlen előzményének tekinthető szerkezetek.⁸⁰ Az arámi adatok indirekt tanúsága és az óperzsa korpusz csekély mérete miatt azonban ezek vizsgálata nem kecsegtet sok eredménnyel.⁸¹ Elméletileg sokkal jobb helyzetben vagyunk az indo-árja nyelvekkel kapcsolatban, ugyanis itt már az óind korszakban nagy mennyiségű szövegre alapozhatjuk vizsgálatainkat.

⁸⁰ A feliratokon adatolt szerkezetek közül leginkább a számos alkalommal (ld. Kent 1953: 213) előforduló *hamaranam kar-* figyelemre méltó:

a.	<i>a-v-d-a</i>	<i>h-m-r-n-m</i>	<i>a-k^u-u-n-v</i> (DB II 34)
	<i>avadā</i>	<i>hamaranam</i>	<i>akunava</i>
	ott	csata.ACC	csinál.PST.3PL

Korn 2013: 42–43 szerint a szerkezet nem tekinthető komplex predikátumnak, ugyanis itt szerinte az ige megőrzi lexikális jelentését ('végrehajt, véghezvisz'), és a főnév is referenciális jelenésű: 'ott vitték véghez (azt) a (bizonyos) harcot; ott vívták meg (azt) a (konkrét) ütközetet', azaz a kifejezés Korn értelmezésében nem egyszerűen azt jelenti, hogy 'harcol'. Ezzel rokonítható véleményt képvisel Schmitt 2014: 188 is, aki azonban azokban az esetekben, amikor a szerkezetben az ige *cartanaiy* infinitivusa szerepel (pl. DB I 93; II 33 stb.), már az általánosabb 'harcba száll' jelentéssel számol. Véleményem szerint nehéz a két eset között különbséget tenni, és úgy gondolom, a szerkezet esetleg funkcióigés szerkezetnek tekinthető (még ha komplex predikátumnak bizonyos esetekben nem is, mert a referenciális főnévi tag miatt VP-ként kell kezelnünk), ugyanis az ige jelentése absztrakt jellegű, nem az eredeti konkrét 'alkot, létrehoz, megcsinál'. A főnév referenciális jelentése sem akadályozza a funkcióigés értelmezést, hiszen amint fentebb (ld. 25. o.) láttuk, a funkcióigés szerkezeteknek létezik ilyen nem prototipikus formája is. Szintén ezt látszik támogatni a *hamaranam kar-* szintagmán alapuló *hamaranakara* DNb 34 determinatív névszói összetétel is, amelynek jelentése 'harcos', vagyis az, aki „harcot/harcolást csinál” (vö. ugyanabban a sorban: *ušhamaranakara* 'jó harcos').

⁸¹ Ciancaglini 2011: 17–18 Korn véleményétől eltérően arra a következtetésre jut, hogy a jelenség indo-iráni korú, hiszen mind az óindban, mind az óperzsában van rá adatunk. Késői újításnak tartja azonban amiatt, hogy hasonló szerkezetek nem mutathatók ki a rokon nyelvekből, és az óind, ill. óiráni korszakban a szerkezet maga sem grammatikalizálódott még. Kiemeli, hogy csak a klasszikus szanszkritban és a közép-perzsában nőtt meg a gyakorisága, és ekkor vált a denominális igeképzés fő eszközévé.

I. 7. A KAR- IGÉVEL ALKOTOTT FUNKCIÓIGÉS SZERKEZETEK A VÉDIKUS NYELVBEN

Összpontosítsunk ezek után a bevezető gondolatok után magára a védikus nyelvre. Mielőtt azonban munkám tulajdonképpeni témájára, a *kar*- igére és a vele alkotott szerkezetek vizsgálatára rátérnék, érintsünk röviden néhány olyan kifejezést, amelyek Kamber prototípus-elméleti megközelítését alkalmazva prototipikus funkciói-gés szerkezeteknek minősíthetők. Igaz, Kamber fentebb említett kritériumai közül a 2. pont egyből kiesik a védikus szerkezetek vizsgálatánál, ugyanis a védikus nyelvben elenyésző azoknak a szavaknak a száma, amelyek valóban névszót kormányzó pre- vagy posztpozíciónak tekinthetők (vö. Renou 1952: 323–324), és eddigi megfigyeléseim szerint ezek potenciálisan funkciói-gésnek tekinthető szerkezetekben nem is szerepelnek. A német nyelv mozgást és egyéb rokon jelentéseket kifejező igéi mellett álló prepozíciós kifejezéseknek a védikus óindben rendszerint pusztá esetek felelnek meg.

A maradék három szempont alapján a német *in Zorn geraten*-típusnak megfelelő prototipikus funkciói-gés szerkezetnek tekinthetjük a 'megy, halad' jelentésű igék (*gam*-, *ay*-, *yā*-) állapotot kifejező deverbális (ritkábban deadjektivális) absztrakt főnévvel alkotott kapcsolatát, amely valamilyen állapotba kerülést, valamilyen állapotúvá válást fejez ki (ingresszív akcióminőséggel). A típus már a korai védikusban felbukkan (20), (21), de igazából csak később lesz igazán elterjedt. Itt illusztrációképpen néhány epikus szanszkritból származó tipikus példát idézek, (22)–(25).

- (20) *sá* *puṣṭīm* *yāti* (RV 1,77,5d)
az gyarapodás.ACC megy.PRS.3SG
'az felvirágzik' (szó szerint: 'gyarapodásba megy')

- (21) *ágann* ... *śrávo* *bṛhád* (RV 3,37,10a)
megy.PST.2SG hírnév.ACC nagy.ACC
'nagy hírnevet szerezte' (szó szerint: 'nagy hírnévbe mentel')⁸²

- (22) *vismayaṃ* ... *paraṃ* *yayuh* (MBh 1,117,33d)
csodálkozás.ACC legnagyobb.ACC megy.PRF.3PL
'nagyon elcsodálkoztak'

⁸² A példából kitűnik, hogy az óindben ez a típus megengedi a névszói tag melléknévi jelzővel történő bővítését (*bṛhád* 'nagy'; ld. (22), (25) *paraṃ* 'legnagyobb'). Ezek a jelzők a névszóban foglalt cselekvés fokát fejezik ki (a cselekvést itt tág értelemben véve). A (21)-ben található szerkezet névszói tagja (*śrávas*- 'hírnév') kétségtelenül deverbális absztrakt főnév (a *śrav*- 'hall' igéből), azonban nem *nomen actionis*, hanem *nomen rei actae*: 'az, amit valakiről hallanak'. A deverbális főnevek típusairól és jelentéséről ld. alább (I. 8. 4.).

- (23) *nāṣaṃ* *yāsyati* (MBh 5,13,14b)
pusztulás.ACC megy.FUT.3SG
'el fog pusztulni'
- (24) *paritoṣaṃ* *na* *gacchanti* (Rām. 1,57,20c)
öröm.ACC nem megy.PRS.3PL
'nem fakadnak öröme'
- (25) *viṣādam* *agamat* *param* (Rām. 2,7,12d)
szomorúság.ACC megy.AOR.3SG legnagyobb.ACC
'nagyon elszomorodott'

Ezeknél a szerkezeteknél az igei tag deszemantizálódása abban áll, hogy nem konkrét, fizikai értelemben vett mozgást jelent, hanem absztrakt módon egy állapot elérését, valamilyen állapotba kerülést fejez ki.

Nehezebb dolgunk van a *kar-* 'csinál' igével, amelynek funkciói-gés használata munkám tulajdonképpen tárgyát képezi. A *kar-* ige jelentése ugyanis nem mozgást, ill. valamilyen pozícióban levést fejez ki, azaz a vele alkotott szerkezetek eleve nem elégítik ki a fenti négy, illetve – a 2. kritériumot, a prepozíciós szerkezet használatát mellőzve – három szempont mindegyikét. Ez azt jelenti, hogy *kar-* igével alkotott funkciói-gés szerkezetek – legalábbis Kamber modelljében – nem tartoznak a prototipikus, centrális szerkezetek közé, hanem periférikusabb pozíciót foglalnak el.⁸³

Vizsgáljuk meg a maradék két Kamber-féle kritériumot: a *kar-* ige funkciói-ges voltát, azaz szemantikai kiüresedését, deszemantizációját (ez Kamber alapkritériuma), illetve a névszói tag deverbális absztrakt főnévi jellegét!

Ahhoz, hogy egy ige funkciói-ges használatban megfigyelhető deszemantizációjáról beszélhessünk, ideális esetben szükséges lenne tisztázni az igenek azt az alapjelentését, amelyhez képest jelentésbeli kiüresedést mutat. Bár itt szigorúan véve csak szinkrón szempontokat kellene figyelembe vennünk, és az egyes előfordulások kontextuális segítségével kellene ezt meghatároznunk, szükségesnek tartom bemutatni az ige etimológiáját is.

⁸³ Amint fentebb (23. o.) már említettem, a 'csinál' igével alkotott szerkezeteket a német szakirodalom egy része nem is sorolja a funkciói-gés szerkezetek közé, hanem az ún. nominalizációs ígés szerkezetek között tartja számon. A támasztó ígés szerkezetek között ez a típus prototipikusnak számít.

I. 8. A KAR- IGE ETIMOLÓGIÁJA ÉS HASZNÁLATI KÖREI

I. 8. 1. A KAR- IGE ETIMOLÓGIÁJA

Az ói. *kar-* ige a legelterjedtebb felfogás szerint az ie. **k^uer-* folytatása (ld. *IEW*: 641–642; *LIV*: 391–392; az *s* mobilés változatról *LIV*: 391 n. 3, 392 n. 6). Ennek elsődleges konkrét jelentése ’vág, levág, farag’ volt, amelyet igei formában legtisztabban az anatóliai nyelvekben látunk: hett. *kuerzi* ’vág’, iteratív *kuraski[zzi]* ’újra és újra vág’, *kurkuriyat* (praet.) ’megcsonkította’; ékírásos luvi *kuwarti* ’vág’; hier. luvi REL+*ra/i-* (azaz *kwar-*) ’vág, levág’.⁸⁴ Az igt minden bizonnyal eredménytárgyas szintagmában is lehetett használni: ’(egy alakot, egy szobrot, egy tálat stb.) kifarag’. Ennek a jelentésnek a kiterjesztésével jöhetett létre a ’létrehoz, előállít, megalkot’ jelentés, amely már nem korlátozódott a faragás, kivájás, vágás műveletére, és bármilyen tárgy létrehozását jelenthette. Ez utóbbi jelentésből (de tulajdonképpen akár még a szűkebb jelentésből is) magyarázható az óír *cruth*, velszi *pryd* (< **k^ur-tu-*) ’alak, forma’ névszói derivátum jelentése is (< ’amit vki alkotott, létrehozott’, azaz nomen rei actae).⁸⁵ Szintén van konkrét jelentése az etimológiailag ide tartozó litván *kùrti* igének is: ’alapít, épít, felállít, létrehoz’, illetve ’tüzel, fűt’ (Fraenkel 1962 I: 319).

Absztrakt jelentéssel az indo-iráni nyelvekben (ói. *kar-*, av. *kar-*, óp. *kar-*) és bizonyos kelta adatokban találkozunk (közép-velszi *paraf* [praes. sing. 1.] ’okoz, véghezvisz, szerez’; közép-breton *paras* [praet. sing. 3.]; *LIV*: 391; Matasović 2009: 178). Ez a megoszlás (indo-iráni és kelta adatok) – hozzátéve, hogy a legkorábbi (anatóliai) adatokban kizárólag konkrét jelentése van a rokon igéknek – arra utal, hogy az absztrakt jelentés nem vezethető vissza az alapnyelvre, hanem poszt-

⁸⁴ A hettita igeről és összes előfordulásáról ld. *EDHIL*: 486–487 (az alapnyelvre ’metsz, vág, vágással formál’ jelentést tételez fel); az ékírásos luvi szavakról ld. Melchert 1993: 116; a hieroglif luvi igeről *LIV*: 391 n. 2; *EDHIL*: 487. *IEW*: 641 figyelmen kívül hagyja az anatóliai adatokat, és általánosabb jelentést ad meg: „*machen, gestalten, vielleicht ursprünglich von irgendeiner nicht mehr bestimmbaren Handwerkstätigkeit.*” Meglepő módon Knobloch 1981: 45–46 szintén nem említi az anatóliai adatokat, mégis Pokorny-nál sokkal pontosabb – és alapvetően helyes – alapjelentést határoz meg: „*durch Schleifen oder Schnitzen aushöhlen*”, azaz ’csiszolással vagy faragással kiváj vmit’. Érdekességképpen megjegyezhetjük, hogy Knobloch ehhez a jelentéshez kapcsolja az ói. *kīmi-* ’féreg, kukac’ szót is (< **k^ur-mi-*), mégpedig azon az alapon, hogy az ilyen állatok jellemzője, hogy kivájják a fát vagy a gyümölcsöt. Erről a lehetséges etimológiai összefüggésről *EWaia* I: 394–395 nem tesz említést. Nehezíti a kérdést, hogy a **k^ur-mi-* rekonstruktum mellett az alapnyelvre egy **u^ur-mi-* tövet is fel kell tételeznünk ugyanazzal a jelentéssel (amelyből pl. a ném. *Wurm*, ang. *worm* szó származik), és a kettő viszonya nem tisztázott.

⁸⁵ Vö. a lat. *figura* szó viszonyát a *figo* ’alkot, készít’ igével. A latin ige az ie. **d^heiǵ^h-* ’gyúr, dagaszt’ (*LIV*: 140–141) gyökből származik (az elsődleges jelentéshez vö. gót *daigs*, ófn. *teig*, ném. *Teig* ’tészta’ < **d^hoiǵ^ho-*).

alapnyelvi újítás⁸⁶ az egyes ágakban.⁸⁷ Ez egyértelműen azt implicálja, hogy a *kar*-igének legkorábban az indo-iráni korszakban alakulhatott ki a szemantikai absztrakciót feltételező funkcióigei használata (vö. Korn 2013: 52), a **k^uer*- ige az indoeurópai alapnyelvben ilyen szereppel biztosan nem rendelkezett.

Ami a formai szempontokat illeti, mindenképpen szót kell még ejtenünk az ige imperfectumtővének a képzéséről. Mint ismeretes, a *kar*- ige a R̥gvedában szinte kivétel nélkül *-nu/-no*- nazális szuffixummal képezi imperfectumtővét az ún. 5. igeosztály képzési mintájának megfelelően (*kṛnó-/kṛnu-*; előfordulásait ld. Lubotsky 1997: 434–439). Az óvédikus korszaktól kezdődően ezt a képzési módot a 8. igeosztályos *karo-/kuru*- imperfectumtő váltja fel. A R̥gvedában még csupán három alkalommal (act. imperat. sing. 2. *kuru* RV 10,19,2b és 10,145,2d; act. ind. praes. impf. plur. 1. *kurmás* RV 10,51,7a) fordul elő a *kur(u)*- gyenge imperfectumtő, de rövidesen, lényegileg már a középvédikus prózai szövegek korára az új forma teljesen kiszorítja a korábbi nazális tőképést (Hoffmann 1976: 575). K. Hoffmann meggyőzően mutatja be (Hoffmann 1976: 575–588; vö. még Werba 1992: 16; LIV: 392 n. 7; Lubotsky 2012: 177 és n. 4), hogy a *karo-/kuru*-inflexiós alakok allegro-változatként jöhettek létre a gyors tempójú beszédben, mégpedig a későbbi középind hangfejlődést megelőlegező, az ismert óind nyelvváltozatokban kivételesen számító hangváltozások révén. Ebben a változásban kulcsszerepe volt annak, hogy a *kar*- ige faktitív kopulaként (ld. erről I. 8. 2.) és perifrasztikus szerkezetek igei tagjaként, azaz többé-kevésbé kiüresedett jelentéssel, segédigeszerűen is használatos volt (Hoffmann 1976: 580), ugyanis a funkciószavak, különösen az allegro közlésben, nagy mértékben ki vannak téve a fonológiai erózióknak, elkopásnak.⁸⁸ Az is igaz azonban, hogy ez az imperfectumképzést illető változás a *kar*- ige főigéi használatában is megfigyelhető, nem csak a funkcióigei használatban.⁸⁹

⁸⁶ Vö. LIV: 391 n. 1 erre vonatkozó megjegyzését.

⁸⁷ A *kar*- ige etimológiájára vonatkozó másik lehetőség az eredetileg szintén jól körülhatárolható konkrét jelentéssel rendelkező ie. **(s)ker-* 'nyúz, kapar, levág' gyökből (LIV: 556–557; vö. óész. *skera* 'vág, nyúz'; ném. *scheren*; gr. *καίρω* 'lenyír, levág') való származtatás (vö. LIVAdd: s.v. 1. **(s)ker*; Schutzeichel 2014: 95). VIA: 168–170 és 259 azzal számol, hogy a két ie. gyök (**k^uer*- és **(s)ker-*) reflexe az óindban kontaminálódott. Ha a lábjegyzetben megfogalmazott álláspontot fogadjuk is el, az absztrakt 'csinál stb.' jelentést mindenképpen indo-iráni különnyelvi innovációnak kell tartanunk.

⁸⁸ A fonológiai erózió és a grammatikalizáció viszonyáról ld. Hopper–Traugott 2003: 154–159 (a szerzők rámutatnak arra is, hogy a fonológiai erózió nem szükségszerű velejárója a grammatikalizációnak).

⁸⁹ Ld. fentebb (27. jz.) arról, hogy a könnyű vagy funkcióigék egy-két ritka kivételtől eltekintve mindig azonosak egy lexikális főigével.

I. 8. 2. A KAR- MINT FAKTITÍV KOPULA

Ki kell emelnem azt is, hogy munkámban a védikus *kar*-igével alkotott szerkezetek közül csak azokat tárgyalom, amelyekben a névszói tag az ige egyetlen accusativusban⁹⁰ álló bővítménye (N_{acc} + *kar*-).⁹¹ Nem képezik tehát tárgyát a vizsgálatnak a *kar*-igének azok az – egyébként rendkívül gyakori – előfordulásai, amikor ún. faktitív kopulaként szerepel.⁹² Ezen a használaton belül két csoportot lehet megkülönböztetni. Egyrészt állhatnak a *kar*-faktitív kopula mellett ’vmit/vkit vmivé/vkivé/vmilyenné tesz’ jelentésben predikatív névszók (főnevek és melléknevek) a hagyományosan kettős accusativusnak nevezett szerkezetben, vagyis amikor a predikatív névszót (eredményhatározót) esetben⁹³ egyeztetjük a tárggyal. Lásd például:

- (26) *kṛdhí* *mā* *devávantam* (RV 6,47,10d)
csinál.AOR.IMP.2SG én.ACC istenek_által_kedvelt.ACC
'Tegyé engem az istenek által kedvelté!'

(27)	<i>t_uvām</i>	<i>agna</i>	<i>āḍityāśa</i>	<i>āśyām</i>
	te.ACC	Agni.VOC	Āditya.PL.NOM	száj.ACC
	<i>t_uvām</i>	<i>jihvām</i>	<i>śúcayaś</i>	<i>cakrire</i>
	te.ACC	nyelv.ACC	fényes.PL.NOM	csinál.PR.F.MED.3PL
	<i>kave</i> (RV 2,1,13ab)			
	bölc.VOC			
	'Ó, Agni, téged, tettek az Ādityák a szájukká, téged a fényesek a nyelvül			

⁹⁰ Ez alól a ragozhatatlan ideofónok jelentenek kivételt (ld. 48–49. o.), de szintaktikailag itt is tárgyas szintagmáról beszélhetünk.

⁹¹ Fontos kiemelni, hogy ez nem mindig jelent tárgyi argumentum-szerepet, ugyanis a funkcióigés szerkezetek prototipikus fajtájánál valójában komplex predikátumokról van szó, amelyben a főnévi tag nem DP, hanem N⁰ kategóriájú, és nem argumentuma, csupán „kvázi-argumentuma” (ld. Vincze–Csirik 2011: 1111; Vincze 2011b: 152–153) a funkcióigének. Itt jegyzem meg azt is, hogy bizonyos szöveghelyek arra utalnak, létezik a *kar-* igének szintaktikailag intranszítív használata is. Lásd például:

- a. *táthā kṛnu yáthā ... uśmási ...* (RV 1,30,12bc)
 úgy cselekszik.IMP.2SG ahogy vág.3PL
 'Cselekedj úgy, ahogy akarjuk.'

Ezzel szemben Keydana 2013: 276–277 a *kṛṇu* igealakot itt is tranzitívnek fogja fel: tárgy *pro*, amely az itt nem idézett a *pāda tad* névmásával koreferens („*so mache es*”). Persze elméletileg minden intranszitivnak tűnő esetben lehetséges valamilyen rejtett tárgyat feltételezni.

⁹² Szintén kívül marad a vizsgálaton a *kar-*ige perifrastikus causativumban való használata, amelyben egy finalis értelmű szóval kapcsolódik, és alkot komplex predikátumot (ld. 15. o.).

⁹³ A nem és szám egyeztetése csak mellékneveknél valósul meg.

- (28) *kṛdhi* *kṣumāntaṃ* *jaritāram*
csinál.AOR.IMP.2SG marhában_gazdag.ACC énekes.ACC
agne (RV 2,9,5c)
Agni.VOC
'Tedd az énekest marhában gazdaggá, ó, Agni!'

A másik esetben a predikatív elem nincs egyeztetve az ige tárgyával. Ide sorolandó elsősorban az ind grammatikusi hagyományban *cvi*-nek nevezett konstrukció (ld. Pāṇ. 5,4,50), amelyben a névszói elem *-ī* végződést kap.⁹⁴ A *cvi*-konstrukció és az ún. kettős accusativusi szerkezet között szemantikai szempontból legtöbbször nincs különbség, igaz, viszonylag ritka azoknak a kifejezéseknek a száma, amelyek mindkét szerkesztéssel előfordulnak a fennmaradt szövegekben (pl. *krūrām kar-* KS 26,5 és *krūrī kar-* ŚB 1,2,4,16 'megsebesít; véreссé/sebessé [*krūrā-*] tesz'; ld. Balles 2006: 50–57, 80–82).

Ugyancsak ebbe a második csoportba tartoznak azok az esetek, amikor a *kar*- mint faktitív kopula mellett predikatív adverbium⁹⁵ áll.⁹⁶

- (29) *gúhā~* *akar* *īndram* *mātā* (RV 4,18,5ab)
rejtve.ADV csinál.AOR.IND.3SG Indra.ACC anya.NOM
'Elrejtette Indrát az anyja.'⁹⁷

⁹⁴ A *cvi*-konstrukciót Balles 2006 dolgozta fel monografikus formában. A *kar*- ige mellett ebben a szerkezetben fientív kopulaként a *bhavⁱ*- ige is előfordul, ekkor a szerkezet jelentése: 'vki/vmi vkivé/vmivé/vmilyenné válik' (egyik legkorábbi előfordulása: *sakhī bhavan* 'baráttá [*sákhī-*] válva' AVP 18,24,5c; ld. Balles 2006: 108). A szerkezet predikatív instrumentális eredetéről ld. még Widmer 2005: 190–191.

⁹⁵ A predikatív adverbiumokról ld. Hoffmann 1976: 339–349.

⁹⁶ Bizonyos példánál arra kell gondolnunk, hogy a *kar*- (mint „Allerweltsverbum” vagy „passe-partout”-ige) valamilyen tartalmasabb, konkrétabb jelentésű ige (beszélt nyelvre jellemző, kollokvialis) helyettesítője a szerkezetben. Így például az *ārē* 'távol, messze' adverbium (ld. (31) *ārē kar*-) előfordul a *dhā*- 'tesz, helyez' (pl. RV 8,47,13d), a *bādh*- 'kiszorít, elűz' (pl. RV 9,66,19c), a *yav*- 'távoltart, elhárít' (pl. RV 10,63,12c) ige mellett is. Vö. ezzel például az olyan német párokat, mint *Bring hierher! ~ Schaffe hierher!*

⁹⁷ Vö. intranszitiv *gúhā* (*as*-, *bhavⁱ*-) 'rejtve van'. A (nem faktitív) kopula használata itt opcionális, ld. az alábbi példák szembenállását:

- a. *yāny* *āvīr* *yā* *ca* *gúhā*
amely.PL.NOM láthatóan.ADV amely.PL.NOM és rejtve.ADV
vāsūni (RV 10,54,5b)
javak.PL.NOM
'a javak, amelyek láthatóak és amelyek rejtve vannak'
- b. *gúhā* *sāntam* *mātarīśvā*
rejtve.ADV van.PTCP.IPFV.ACT.SG.ACC.M Mātarīśvan.NOM
mathāyāti (RV 1,141,3d)
köpül.PRS.3SG
'A rejtve levőt (ti. Agnit, a tűz istenét) Mātarīśvan kiköpüli.'

- (30) *āvis* *tāt* *kṛṣva* *yād*
láthatóan.ADV az.SG.ACC.N csinál.AOR.IMP.MED.2SG ami.SG.NOM.N
ásat *ta* *ukthyaṃ* (RV 2,23,14c)
van.IPFV.SBJV.ACT.3SG te.GEN dicséretre_méltó.SG.NOM.N
'Tedd láthatóvá (mutasd meg) azt, ami belőled dicséretre méltó.'
- (31) *ārē* *asmāt* *kṛṇuhi* *dāivyaṃ* *bhayaṃ*
távol mi.ABL csinál.IMP.2SG istenektől_való.SG.ACC.N félelem.SG.ACC.N
ārē *hetīr* *ādevīḥ* (RV 8,61,16cd)
távol lövedék.PL.ACC.F istentelen.PL.ACC.F
'Tartsd távol tőlünk az istenek félelmét, távol az istentelen lövedékeket.'

Ezek a szinkrón szempontból adverbiumnak tekintendő predikatív használatú szavak nyelvtörténetileg többnyire valamilyen névszó predikatív használatú instrumentálisra mennek vissza.⁹⁸

Véleményem szerint ide kell sorolnunk a *mṛdhas kar-* 'megvet, lenéz' szerkezetet is, amely kétszer fordul elő a Ṛgvedában:

- (32) *ayāṃ* *sutāḥ* ... *mā* *mṛdhas* *kaḥ* (RV 2,18,4d)
ez.NOM kisajtol.PTCP.PRF.PASS.NOM ne megvetés.? csinál.INJ.2SG
'Ez (ti. a szómalé) kisajtoltatott, ne vedd meg!'
- (33) *ágne* *mā* *no* *devātātā*
Agni.VOC ne mi.ACC istenek_gyülekezete.LOC
mṛdhas *kaḥ* (RV 7,43,3d)
megvetés.? csinál.INJ.2SG
'Ó, Agni, ne tégy minket megvetetté az istenek gyülekezetében!'

Korábban azt gondolták (ld. pl. *MW*: 830; *KEWA* II: 595), hogy a *mṛdhas* a *mardh-* 'elhanyagol, megvet, cserben hagy' gyökből képzett *-as*-töví nomen actionis, amely accusativusban áll a tranzitív *kar-* ige mellett, és – tegyük hozzá – vele funkcióigés szerkezetet alkot ('megvetést csinál', azaz 'megvet'). A megvetés tárgyát képező személyt a második részletben⁹⁹ a *nas* (*no*) névmási klitikum jelöli. Ez esetét tekintve lehetne genitivus obiectivus ('a mi megvetésünket'), de akár accusativusnak is

⁹⁸ Az instrumentális predikatív használatáról az óindben Balles 2006: 245–257; ld. még Hoffmann 1976: 350–355. A szófajváltást (főnév instr.-a → adv.) néhány esetben a hangsúly pozíciójának megváltozása is mutatja (kontraszthangsúly): pl. *gúhā* 'rejtve, titokban' adverbium a *gúh-* 'rejtekhely' főnév *guhā* sing. instrumentálisával (RV 1,67,6b) szemben; hasonlóképpen *śūla-* 'nyárs', de *śūlā* predikatív adverbium a *śūlā kar-* 'nyárson megsüt' kollokvialis, beszélt nyelvi fordulatban. Ez utóbbiban Hoffmann 1976: 350 (és n. 4.) értelmezése szerint a *kar-* ige a 'süt, főz' jelentésű *pac-* ige vagy a *śrā-* 'megsül, megfő' gyök *śrapaya-* causativumát helyettesíti (vö. 96. jz. és Hoffmann 1976: 582–583).

⁹⁹ Az első példánál a megvetés tárgyát képező dolog (a kisajtolt szómalé) nincs megnevezve explicit módon, ezt az információt a kontextusból kell kiegészítenünk.

felfoghatjuk, hiszen léteznek más olyan funkciógés szerkezetek is a védikusban (igaz, későbbi szövegekben), amelyek szintaktikailag úgy viselkednek, mint egy egyszerű tranzitív ige.¹⁰⁰ Ilyen például (34), amelyben a *vivāhaṃ kar-* 'feleségül vesz; (szó szerint:) házasodást csinál' funkciógés szerkezet fordul elő (idézi *Ai. Gr.* II,2: 258):

- (34) *anyāṃ* *vivāhaṃ* *kuryāt* (VaiGS 1,6,2)
 másik.ACC.F házasodás.ACC csinál.OPT.3SG
 'vegyen feleségül egy másik nőt'

Az ilyen jellegű párhuzamok azt jelentenék, hogy (33)-ban a *nas* névmási klitikum accusativusi értelmezése sem szól egyértelműen a funkciógés felfogás ellen. Ugyanakkor a *mṛdhas* szó *-as* -tővű főnévként való értelmezésének szépséghibája, hogy ez a feltételezett fő semmilyen más kontextusban nem fordul elő. Éppen ezért valószínűbb, hogy inkább a korai védikusban viszonylag gyakran adatolt gyöktővű *mṛdh-* 'megvetés, lenézés' főnév genitivusi alakjaként kell felfognunk (*EWaia* II: 328), amely predikatív funkcióval rendelkezik a *kar-* faktitív kopula mellett,¹⁰¹ és a *nas* egyszerűen az ige tárgyaként értelmezendő.¹⁰² Szinkrón szempontból a *mṛdhas* szót akár lexikalizálódott adverbiumként is kezelhetjük.

I. 8. 3. A N_{ACC} + KAR- TÍPUSÚ SZERKEZETEK

Lássuk tehát a védikus *kar-* ige jelentését olyan szintagmákban, amelyben bővítménye tárgyesetben áll! Minthogy az ennyire általános jelentéssel és ennyire sok funkcióval rendelkező igéknél mind a parafrázison alapuló jelentésmeghatározás, mind a szemantikai dekompozíció problémákba ütközik (Schultze-Berndt 2008: 200),¹⁰³ ezért a *kar-* szemantikai leírása során E. Schultze-Berndt módszerét követem, aki tanulmányában (Schultze-Berndt 2008) tipológiai szempontból vizsgálja különböző nyelvek általános cselekvésigéinek (*generalised action verb* [*GAV*]) szemantikáját.

¹⁰⁰ Ez egyébiránt az egyik legegyszerűbb jele annak, hogy a kérdéses N+V szerkezetet valóban komplex predikátumnak kell minősíteni.

¹⁰¹ A gen. a „hatókör genitivusa”-ként („*genitive of sphere*”) értelmezendő: 'vkit a „megvetésévé” (azaz a megvetés tárgyává) tesz', vö. *EWaia* II: 328.

¹⁰² Hasonló jelenséget látunk az avesztai *yaož-dā-* '(élet)erővel felruház; vkit az „életerővé” (azaz életerőben levővé) tesz' esetében, amelyben a *yaož-* tulajdonképpen az *āiii-* 'életerő' főnév sing. gen.-a (vö. *EWaia* II: 420–421 hivatkozásokkal).

¹⁰³ A kétszintű szemantika felfogása (ld. Kiefer 2007: 129–131) értelmében az igéknél egy alulspecifikált kiinduló (szemantikai) jelentést kellene feltárni, amelyből konceptuális differenciálódással jönnek létre az újabb (konceptuális) jelentések. Az ilyen tág jelentésű igéknél, mint a *kar-*, ez kivitelezhetetlennek tűnik. Butt–Lahiri 2013: 24–25 a könnyű igéket, amelyek közé a védikus *kar-* is tartozik, „*passerpartout*”-igéknek nevezi, ugyanis ezek azok az igék, amelyek más igékkel összehasonlítva jóval kevesebb lexikálisan specifikált információt hordoznak, és ez teszi lehetővé széles körű alkalmazásukat.

Ezek az igék egyrészt „igemási” (*pro-verb*) szerepben használatosak, azaz olyankor, amikor az esemény vagy cselekvés pontos mibenléte ismeretlen vagy szándékoltan nincs specifikálva (vö. pl. *Mit csinálsz holnap?*). Másrészt a vizsgált igéknek számos további funkciója is van, amelyek egymással összefüggő hálózatos struktúrát mutatnak. Ezeket Schultze-Berndt egy szemantikai térkép segítségével ábrázolja:

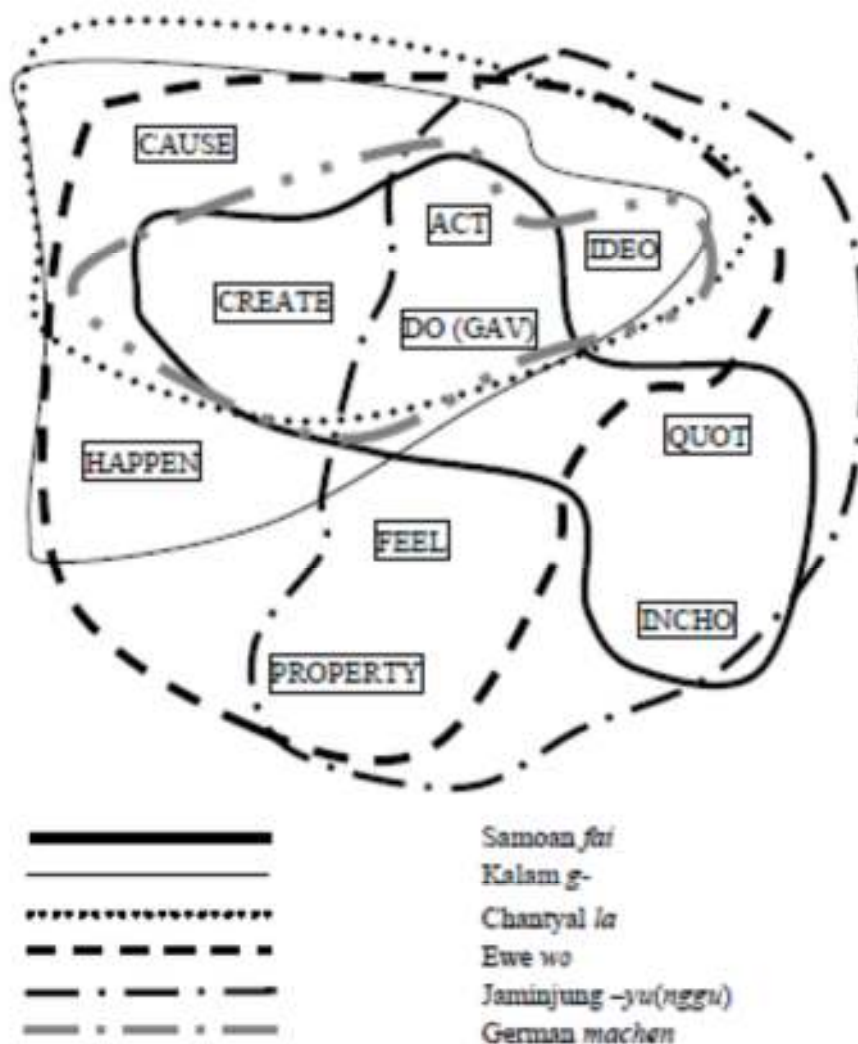

Figure 1. A tentative semantic map of functions of generalised action verbs, representing information on six languages

(Schulze-Berndt 2008: 201)

A védikus nyelvben, ahogy a (35)-ös mondat mutatja, a *kar*- ige használatos ilyen általános cselekvésigeként:

- (35) *kím* *mām* *anindrāḥ* *kṛṇavann*
 mi.ACC én.ACC Indra_nélküli.PL.NOM csinál.SBJV.ACT.3PL
anukthāḥ (RV 5,2,3d)
 himnusz_nélküli.PL.NOM
 'Mít fognak ellenem tenni az Indrát nem tisztelőket, a himnuszt nem éneklőket?'

Bár a *kar*- további használatának köre korántsem fedi le Schultze-Berndt szemantikai térképének minden szegmensét, az ige számos általa felsorolt funkcióval rendelkezik. Hasonlóan a térképen is szereplő német *machen* igehez, a védikus *kar*- is csak agentív szerepekben fordul elő, viszont az agentív szerepek közül mindegyikben.

Használatos először is készítést, gyártást, előállítás kifejező lexikális főigeként ('alkot, létrehoz, készít') eredménytárggyal (CREATE), igaz, a többi funkciójához képest jóval ritkábban. Bizonyos szöveghelyeken, mint amilyen (36) is, akár még az alapnyelvi 'kifarag, kiváj' jelentést (ld. 39. o.) is felfedezhetjük:

- (36) *jyeṣṭhá* *āha* *camasā* *dvā*
 legidősebb.NOM mond.PRF.3SG serleg.DU.ACC kettő.DU.ACC
karā~ *īti*
 csinál.AOR.SBJV.1SG QUOT
kānīyān *trīn* *kṛṇavāma~* *īti* *āha*
 fiatalabb.NOM három.PL.ACC csinál.IPFV.SBJV.3PL QUOT mond.PRF.3SG
kaniṣṭhá *āha* *catūras* *karā~*
 legfiatalabb.NOM mond.PRF.3SG négy.PL.ACC csinál.AOR.SBJV.1SG
īti (RV 4,33,5a–c)
 QUOT
 'A legidősebb mondta: „Két serleget fogok készíteni.” A fiatalabb mondta: „Hármat fogunk készíteni.” A legfiatalabb mondta: „Négyet fogok készíteni.”'

- (37) *rāthaṃ* *yé* *cakrūḥ* *suvṛtaṃ* (RV 4,33,8a)
 kocsi.ACC aki.PL.NOM készít.PRF.ACT.3PL jól_forgó.ACC
 'akik könnyen gördülő kocsit készítettek'¹⁰⁴

¹⁰⁴ A (36) és (37) részletben a Ṛbhu-knak nevezett istenalakokról van szó, akiknek híres a kézműves mesterségbeli ügyessége (Oberlies 2012: 157–158). A másik ige, amely a Ṛbhu-k tevékenységével kapcsolatban előfordul, a *takṣ-* 'ácsol, kalapál, készít' (pl. RV 1,111 [6x]):

a. *tākṣan* *rāthaṃ* *suvṛtaṃ* *vidmanāpasas* (RV 1,111,1a)
 ácsol.INJ.ACT.3PL kocsi.ACC jól_forgó.ACC hozzáértően_dolgozó.PL.NOM
 'Könnyen gördülő kocsit ácsoltak hozzáértően dolgozva.'

- (38) *apāde* *pādā* *prātidhātave* 'kar (RV 1,24,8c)
láb_nélküli.DAT láb.DU.ACC letesz.INF csinál.AOR.IND.3SG
'A láb nélkülinek lábakat csinált, hogy letehesse.'¹⁰⁵

Metaforikusan („a vers, himnusz, ének stb. egy műalkotás” metafora alapján) ebbe a körbe sorolom azokat az előfordulásokat, amikor a *kar*- igének 'vers, himnusz, ének' vagy más hasonló jelentésű szó a tárgya. Ezek ugyan már nem kézzel fogható és nem kézzel formálható, alkotható tárgyak, viszont kimondható és hallható, tehát legalább egy tekintetben (hangzás) érzékelhető konkrét dolgok, amelyek létrehozásáról, megalkotásáról van szó. Lásd az alábbi példákat, melyek közül az első kettő szenvedő szerkezetet tartalmaz, tehát a főnévi tag a mondat alanya:

- (39) *ākāri* *te* *harivo* *bráhma*
készít.AOR.PASS.3SG te.DAT fakó_lovú.VOC himnusz.NOM
návyam (RV 4,16,21c)
új.NOM
'Elkészítettett számodra, ó, fakó lovú, egy új himnusz.'¹⁰⁶

- (40) *eṣā* *vām* *stómo* *aśvināv*
ez.NOM ti.DU.DAT magasztaló_ének.NOM Ásvin.DU.VOC
ākāri (RV 1,184,5a)
készít.AOR.PASS.3SG
'Elkészítettett számotokra, ó, Asvinok, ez a magasztaló ének.'

- (41) *etāni* *vām* *aśvinā* *vārdhanāni*
ez.PL.ACC ti.DU.DAT Ásvin.DU.VOC erősítőszer.PL.ACC
bráhma *stómaṃ* *gr̥tsamadāso*
himenus.SG.ACC dicsőítő_ének.SG.ACC Gr̥tsamada.PL.NOM
akran (RV 2,39,8ab)
készít.AOR.IND.3PL
'Ó, Ásvinok, ezeket az erősítőszereket: himnuszt és dicsőítő éneket készítették számotokra a Gr̥tsamadák.'

Szintén ide tartoznak azok a példák is, amelyekben a *kar*- ige tárgya valamilyen térbeli dolog ('út',¹⁰⁷ tér, tágas terület' és hasonló), amelynek megteremtéséről, létrehozásáról van szó:

¹⁰⁵ Az itteni infinitívus adjunktum-szerepével (azaz mondatbeli elhagyhatóságával) kapcsolatban ld. Keydana 2013: 164 n. 154 (vagyis a *prātidhātave kar*- nem perifrastikus causativum).

¹⁰⁶ A *bráhman*- 'imaformula, himnusz' főnév többször előfordul a *kar*- ige tárgyaként. A kapcsolat névszói összetételként is ismert (*brahmakṛt*-). Ld. Scarlata 1999: 76–77.

¹⁰⁷ Itt az útnak nem konkrét, fizikai mivoltára kell gondolnunk, hanem inkább a mozgás, haladás lehetőségét adó eszközre.

(42) *yātrā cakrūr amṛtā gātúm asmai* (RV 7,63,5a)
 ahol készít.PRF.3PL halhatatlan.PL.NOM út.ACC ő.DAT
 'ahol neki a halhatatlanok utat készítettek'

(43) *anyām kṛṇuṣva~ itāḥ pānthām* (RV 10,142,7c)
 másik.SG.ACC csinál.IMP.MED.2SG ez.ABL út.SG.ACC
 'Készíts magadnak más utat, mint ez.'

(44) *asmábhyam indra várivaḥ su-gām*
 mi.PL.DAT Indra.VOC széles_tér.ACC jó-járás.ACC
kṛdhi (RV 1,102,4c)
 készít.AOR.IMP.ACT.2SG
 'Ó, Indra, készíts nekünk széles teret és könnyű járást.'

(45) *urūm kṛdhi tāvāyatā*
 tágas.ACC készít.AOR.IMP.ACT.2SG téged_tisztelő.DAT
ulókam (RV 6,23,7d)
 tér.ACC
 'Készíts tágas teret a téged tisztelőnek.'

A *kar*- ige használatos ún. mimetikus igeeként is. Ideofónokkal, azaz hangutánzó, hangokat, zajokat ikonikusan reprezentáló ragozhatatlan szavakkal alkotott szókapcsolatokban igésítő szereppel rendelkezik (IDEO).¹⁰⁸ Lásd a következő példát:

(46) *gaúr amīmed ánu vatsám*
 tehén.NOM bög.PST.ACT.3SG után borjú.ACC
miṣāntam
 szemet_kinyit.PTCP.IPFV.ACT.ACC
mūrdhānam hīn akṛṇon mātavā u (RV 1,164,28ab)
 fej.ACC IDEO¹⁰⁹ csinál.PST.IND.3SG bög.INF PTCL
 'A tehén bögött a szemét éppen kinyitó borjú után, a feje felé (mély, bűgő hangon ejtett) *hīn* hangot¹¹⁰ adott ki, hogy bögjön.'

Említsünk meg még egy ideofónnak tekinthető szót és a *kar*- igével való kapcsolatot! A *svāhā* az áldozatnak az áldozati tűzbe vetésekor a mantra végén használt felkiáltás (Mylius 1995: 140), amelynek etimológiája homályos (ld. *KEWA* III: 569; *EWAia* II: 798). A középvédikus kortól (Br+) adatolt *svāhākārā*- 'sv.-felkiáltás;

¹⁰⁸ Ehhez a funkcióhoz kapcsolódóan Schultze-Berndt 2008: 194 megemlíti a jövevényszavakat igésítő szerepet is, de ezt területi okok miatt részletesen nem tárgyalja.

¹⁰⁹ Itt és alább az IDEO rövidítést az ideofón glosszálására alkalmazom.

¹¹⁰ Vö. *hīṅkṛṇvatī* PTCP.IPFV.ACT.SG.NOM.F (RV 1,164,27a). Geldner 1951 I: 232 'megszaglász' (*schнюffeln, beschnüffeln*) jelentéssel fordítja a két kifejezést. A *hīn* szótag későbbi szövegekben előforduló rituális szerepével kapcsolatban ld. Mylius 1995: 142.

sv.-csinálás' összetétel egy *svāhā* + *kar-* 'sv.-t csinál, sv.-felkiáltást hallat' szintagmát feltételez, amely szerkezetileg megfelel az előbbi *hīn* + *kar-* konstrukciónak:

- (47) *ánto* *vaí* *yajñāsya* *svāhā-kāró* (ŚB 1,5,3,13)
vég.NOM PTCL áldozat.GEN svāhā-csinálás.NOM
'A sv.-felkiáltás jelenti az áldozat végét.'¹¹¹

Az IDEO szereppel rokonítható a *GAV*-igék idézetet bevezető, ún. kvotatív funkciója (QUOT). Az egyenes idézet helyét bizonyos nyelvekben 'szó', 'beszéd' stb. jelentésű főnevek vehetik át (vö. pl. lat. *verba facere* 'szót szól, mond'). Bár egyenes idézettel a *kar-* ige nem fordul elő, az utóbbi használat (pl. *vācam kar-*) a védikus nyelvben is megfigyelhető:

- (48) *vásiṣṭhāsaḥ* *pitṛvād* *vācam*
Vasiṣṭha.PL.NOM atyákhoz_hasonlóan.ADV szó.ACC
akrata (RV 10,66,14a)
csinál.AOR.IND.MED.3PL
'A Vasiṣṭhák úgy szóltak (szót), miként őseik.'¹¹²

¹¹¹ A *svāhā* és a *kar-* ige a korai védikusban is előfordul egy tagmondatban, szintaktikai viszonyuk azonban más, ugyanis ilyenkor az igének még van egy tárgyi bővítménye, a *svāhā* pedig 'sv.-felkiáltással, sv.-felkiáltás kíséretében' jelentéssel, azaz mintegy instrumentalisi szereppel értelmezendő (vö. *svāhākṛta-* 'sv.-felkiáltással felajánlott', pl. *havis-* 'felajánlás, áldozati szubsztancia' [pl. RV 10,110,11d]). Lásd például:

- a. *svāhā yajñām kṛnotana*
svāhā áldozat.ACC csinál.IMP.ACT.2PL
indrāya yajvano gṛhé (RV 1,13,12ab)
Indra.DAT áldozó.GEN ház.LOC
'Sv.-felkiáltás kíséretében áldozatok Indrának az áldozó házában!'

Ebben a példában a *yajñām kṛnotana* alkot tárgyas szintagmát és egyben funkciógés szerkezetet ('áldozatot csinál, áldoz, áldozatot bemutat'). Minthogy a *svāhā* már az áldozat során, nem pedig annak el(ö)készítésekor hangzik fel, ezért itt a *kar-* igének nem tulajdoníthatunk CREATE szerepet és lexikális jelentést (ti. 'készítsék el/elő az áldozatot').

Figyelemreméltó a következő epikus szanszkrit példa is, amelyben a *kar-* ragozott igeiként a Schultze-Berndt-féle ACTIVITY szereppel rendelkezik (funkciógés szerkezetben nomen actionis mellett), de maga az az összetétel, amellyel szintagmát alkot, egy IDEO funkciójú *kar-* igét tartalmazó szószerkezetből vezethető le: *hum-kāra-* ← *hum* + *kar-* (ld. *hum kṛtvā* ABS [MBh 8,12,8d]; *hum kārayati* CAUS.PRS.IND.ACT.3SG [MBh 13,14,84d]).

- b. *kapilo ... roṣeṇa mahatā~ āviṣṭo hum-kāram*
Kapila.NOM harag.INS nagy.INS eltelt.NOM IDEO-csinálás.ACC
akarot tadā (Rām. 1,39,27b–d)
csinál.PST.IND.3SG akkor
'Kapila akkor nagy haraggal eltelve kiadta a (haragot kifejező) *hum* hangot (szó szerint: *hum*-csinálást csinált).'

¹¹² A formulajellegű *vācam akrata* szintagma más korai védikus szöveghelyeken is előfordul (7,103,8a; 10,34,5c; 10,94,5a; 10,94,14a), de ezek inkább 'hangot ad' jelentéssel rendelkeznek, amelyet a fentebb látott IDEO funkcióhoz köthetünk. Ezt a fajta használatot illusztrálja az alábbi szöveghely is:

A *kar*-ige előfordul a perifrasztikus causativumban is (CAUSE; ld. 15. o.¹¹³), továbbá „igésítő” szerepe van cselekvéseket és teljesítményeket kifejező szerkezetekben (ACT[IVITY]). Ezt látjuk majd az esettanulmányok funkcióigés szerkezeteiben, de ezzel rokoníthatjuk azokat az eseteket is, amikor a *kar*-ige tárgya a ’tett’ főnév vagy valamilyen meghatározott „tett-típus” (pl. ’hőstett’, ’bűn’ stb.), illetve egy ilyenre utaló névmás (pl. ’x tette/cselekedte ezt/ezeket’, ti. a szűkebb vagy tágabb kontextusban említett tettet vagy tetteket). Ilyenkor a *kar*-ige ’elkövet, végrehajt, véghezvisz’ jelentésű (erre a típusra alább még visszatérek). Lásd az alábbi példákat:

- a. *suparṇā* *vācam* *akrata* *úpa*
 sas.PL.NOM hang.ACC csinál.AOR.IND.MED.3PL felé
dyāvi (RV 10,94,5a)
 ég.LOC

’A sasok hangot hallattak az ég felé.’

RV 10,71,2ab-ben szintén előfordul a szókapcsolat, de ott a *kar*-ige megőrzi lexikális jelentését, nem funkcióige (’alkot, létrehoz’). A hasonlat jól mutatja, hogy itt ténylegesen valaminek az előállításáról, „kinyeréséről” van szó:

- b. *sáktum* *iva* *títaünā* *punānto*
 dara.ACC mint szita.INS tisztít.PTCP.IPFV.ACT.PL.NOM
yātra dhīrā *mānasā* *vācam akrata* (RV 10,71,2ab)
 ahol bölcs.PL.NOM értelem.INS szó.ACC csinál.AOR.IND.MED.3PL

’ahol a bölcssek, mintha szitával darát tisztítanának, megalkották értelmükkel a szót’

A *vācam kar*- szerkezetben a *kar*-igét tekinthetjük úgy is, mint egy lexikális főigét (pl. *vad*- ’mond, szól’) helyettesítő „Allerweltswort”-ot (ld. 96. jz.). Ld. az alábbi figura etymologica-szerű példákat, amelyekben a főnév és az ige csak jelentésben rokon, etimológiailag nem:

- c. *chandasyāṁ* *vācam* *vadan* (RV 9,113,6b)
 metrikus.ACC beszéd.ACC mond.PTCP.IPFV.ACT.SG.NOM
 ’metrikus beszédet mondva’

- d. *grāvaḥ* *vācam* *vadatā*
 sajtolókö.PL.DAT beszéd.ACC mond.IMP.ACT.2PL
vādadbhyaḥ (RV 10,94,1b)
 beszél.PTCP.IPFV.ACT.PL.DAT

’Mondjatok beszédet a beszélő sajtolóköveknek.’

A *vācam prā kar*- ’előre küldi (csinálja) a szót/beszédet’ szintagmában (pl. RV 7,34,9b) a *kar*-szintén egy lexikális igét helyettesít, mégpedig az *eṣi*- ’mozgásba hoz, küld’ igét (vö. *vācam prā eṣi*- pl. RV 4,33,1a; 9,12,6a). Az itt is látható „helyettesítő” használat beszélt nyelvi jellegét jól mutatja az a tény (ld. Hoffmann 1976: 580–583), hogy az ige ebben a szerepben számos alkalommal (már a RV-ban 1x, az AV-ban pedig sokszor) előfordul az innovatív *karóti/kuruté*-ragozással (amelyről ld. 40. o.). Érdekesképpen hozzátehetjük, hogy egyes kutatók szerint a cigány *vakerel* ’beszél’ szó is ebből az óind kifejezésből ered univerbációval (pl. Mānuš et al. 1997: 108). Tólos 1999: 219 egy etimológiailag eltérő, de ugyancsak ’szó’ jelentésű főnévvel számol: *vakerel* < *(*ala*)*va kərəl*, melyben az *alav* ’szó’ < ói. *ālāpā*- ’beszéd’ (CDIAL: 1373) pluralisának redukálódott formáját látnánk. (Köszönöm Nádasdy Ádámnak, hogy egy 2010-ben tartott előadásomhoz fűzött megjegyzésében felhívta figyelmemet a cigány szóra és Tólos Endre tanulmányára.)

¹¹³ A fent (15. o.) említett példákból látható, hogy a hagyományosan perifrasztikus causativumnak nevezett szerkezetben a *kar*-ige mellett a készített résztvevő (*causee*) kap accusativusi esetet, ami lényeges különbség az alább (55. o.) tárgyalandó kauzatív értelmű funkcióigés szerkezetekhez képest, ahol az okozott eseményt megnevező főnév kapja meg ezt az esetet. Az utóbbiak átmenetet képeznek az ACT és a CAUSE szerepek között.

- (49) *vīryā* *kṛdhi* *yāni* *te*
 hőstett.PL.ACC csinál.AOR.ACT.IMP.2SG amely.PL.NOM. te.DAT
kārtuvāni (RV 2,30,10b)
 csinálendő.PL.NOM.N
 'Hajtsd végre a hőstetteket, amelyeket végre kell hajtano.''
- (50) *etād* *ghéd* *utā* *vīryām*
 ez.ACC bizony is hőstett.ACC
indra *cakārtha* *pauṃsyam*
 Indra.VOC csinál.PRF.2SG férfitett.ACC
strīyaṃ *yād* *durhaṇyūvaṃ*
 asszony.ACC hogy indulatos.ACC
vādhīr *duhitāraṃ* *divāḥ* (RV 4,30,8)
 megöl.AOR.INJ.2SG lány.ACC ég.GEN
 'Bizony azt a hőstettet és férfitettet is véghez vitted, ó, Indra, hogy megölted az indulatos asszonyt, az ég lányát.'
- (51) *yās* *tā* *cakāra* *nāryā*
 aki.SG.NOM.M az.PL.ACC.N csinál.PRF.3SG férfias.PL.ACC.N
purūṇi (RV 4,16,16b)
 sok.PL.ACC.N
 'aki azt a sok férfias (tettet) véghezvitte'
- (52) *vadhāir* ... *yé* ...
 fegyver.PL.INS.M amely.PL.NOM.M
énaḥ *kṛṇvāntam* ... *asura* *bhriṇānti* (RV 2,28,7ab)
 bűn.SG.ACC.N csinál.PTCP.IPFV.SG.ACC.M úr.VOC megsebez.PRS.ACT.3PL
 'a fegyverekkel, amelyek megsebzik azt, ó, úr, aki bünt követ el'
- (53) *yāt* *sīm* *āgaś* *cakṛmā*
 ami.ACC csak bűn.ACC csinál.PRF.ACT.1PL
śiśráthaś *tāt* (RV 5,85,7d)
 megbocsát.AOR.SBJV.ACT.2SG az.ACC
 'Ami bünt csak elkövettünk, bocsásd meg azt.'
- (54) *sómasya* *tā* *māda* *indraś*
 szóma.GEN ez.PL.ACC.N bódulat.LOC Indra.NOM
cakāra (RV 2,15,2d)
 csinál.PRF.ACT.3SG
 'A szóma bódulatában hajtotta ezeket végre Indra.'¹¹⁴

¹¹⁴ Ez a használat szorosan érintkezik a DO (GAV) címkéjű funkcióval.

A felsorolt szerepek közül a CREATE címkével jelölt egyértelműen lexikális főigei használatot takar, másfelől bizonyosan funkcióigeként vagy könnyű igeként kell felfognunk a *kar*-t az IDEO és CAUSE szerepekben. Összetettebb és nehezebb az ACTIVITY címkéjű szerepkör megítélése. Mivel a kérdés szorosan összefügg azzal, hogy milyen főnév szerepel a *kar*- ige szintaktikai értelemben vett tárgyaként, ezért a következőkben ezt a kérdést kell körüljárunk.

I. 8. 4. A DEVERBÁLIS NÉVSZÓK TÍPUSAI

Fentebb láttuk, hogy Kamber egyik kritériuma a funkcióigés szerkezetekkel kapcsolatban az, hogy a szerkezet főnévi tagja deverbális¹¹⁵ absztrakt főnév legyen.¹¹⁶ A deverbális absztrakt főnevek azonban nemcsak morfológiai, hanem szemantikai alapon is meglehetősen heterogén csoportot alkotnak, ráadásul deverbális, de konkrét jelentésű névszók is léteznek.

A deverbális névszók közé tartoznak a cselekvést kifejező nomen actionison kívül a cselekvőt (nomen agentis), a cselekvés eszközét (nomen instrumenti), helyét (nomen loci), tárgyát (nomen rei actae), illetve eredményét (nomen resultativum) megnevező névszók. A nomen agentis, instrumenti és loci típusokba rendszerint konkrét főnevek tartoznak. Ilyenek a következő példák: ói. *han*- 'öl' → *hantár*- 'ölő; aki öl' (nomen agentis); ói. *pav*ⁱ- 'tisztít' → *pávana*- 'szita, szűrő; amivel tisztítani, szűrni lehet' (nomen instrumenti); ói. *sad*- 'ül' → *sádas*- 'ülőhely; ahol le lehet ülni' (nomen loci).

A nomen rei actae megnevezheti a cselekvés iránytárgyát vagy eredménytárgyát, itt azonban konkrét főnevek mellett absztrakt főneveket is szép számmal találunk: ld. pl. ói. *dā*- 'ad' → konkrét *dāna*- 'adomány, ajándék; amit (iránytárgy) vki ad'; ie. **nem(h₁?)*- 'oszt, juttat'¹¹⁷ → absztrakt ói. *námas*- 'tisztelet, hódolat; amit (eredetileg iránytárgy) valakinek kiosztanak, juttatnak'; ói. *vac*- 'mond' → konkrét *vácas*- 'szó, beszéd; amit (eredménytárgy) vki mond'; ói. *jan*ⁱ- 'nemz, szül' → absztrakt¹¹⁸ *jánas*- 'nemzetség; amit (eredménytárgy) valaki nemzett'.

A nomen rei actae-k között azonban egy harmadik csoportot is el lehet különíteni (ld. Stüber 2002: 229–231): a cselekvés ún. belső tárgyát megnevező főneveket, ti.

¹¹⁵ Az alábbiakban a deverbális névszók szemantikáját elsősorban Brugmann *Gr.*² II,1: 598–686 megfelelő alfejezetei, illetve Stüber 2002: 217–255 alapján veszem sorra.

¹¹⁶ Ez a feltétel sok más elemzésben is kulcsszerepet játszik (ld. pl. Winhart 2005: 2, 18)

¹¹⁷ Ld. Stüber 2002: 224–225; *EWaia* II: 16. Mayrhofer felhívja a figyelmet, hogy a *námas*- főnév etimológiailag nem a *nam*- 'hajol' ige származéka, tehát nem 'meghajlás' > 'hódolat, tisztelet' jelentésváltozásról van szó. Az alapnyelvre két homoním **nem*- gyököt ('oszt, juttat', ill. 'hajol') szoktak rekonstruálni (ld. *LIV*: 453–454), újabban azonban többen amellel érveltek, hogy az első közülük laringálisra végződött (**nemh₁*-; ld. *LIVAdd* hivatkozásokkal). Ez az ie. gyök az óindban igei formában, úgy tűnik, nem maradt meg, legfeljebb egy-két 'üt, sújt' jelentéssel értelmezhető elszigetelt alakot szoktak néha említeni (ld. ismét *LIVAdd* s.v.), amely az 'oszt' jelentésből lenne valamilyen módon levezethető. Ezt azonban elutasítja pl. Gotō 1987: 194 n. 364; *VIA*: 201.

¹¹⁸ Bár konkrét jelentésüként is felfogható.

amelyek azt a konkrét vagy absztrakt dolgot nevezik meg, amelyet a cselekvés implicál, amely a cselekvés révén előáll. Amint az alábbi példák mutatják, ez a típus a látszólagos hasonlóság ellenére megkülönböztetendő az eredménytárgyat megnevező nomen rei actae-től. Ilyen pl. gr. στεγω 'befed' → konkrét (σ)τέγος 'tető, fedél'; ói. avⁱ - 'segít, támogat' → absztrakt ávas - 'segítség'. A (σ)τέγος főnév ugyanis azt a konkrét dolgot nevezi meg, amely a befedés eseménye során létrejön,¹¹⁹ míg az ávas - azt az elvont fogalmat, amelyet a segítség eseménye, cselekvése implicál.¹²⁰

Az ún. nomen resultativum a cselekvés eredményét, pontosabban a cselekvés eredményeként létrejövő állapotot nevezi meg, amely állapot azonban – ellentétben a nomen rei actae-k első és második típusával – nem a cselekvés tárgyát, hanem alanyát érinti. Ez a fajta deverbális főnév ingresszív jelentésű intranszitiv igékből képezhető. Ld. pl. ói. bhayⁱ - 'fél', eredetileg 'megijed, félelembe esik' → nomen resultativum: bhiyás - 'félelem'.

A deverbális névszók utolsó, de egyszersmind a funkciógés szerkezetek szempontjából legfontosabb típusa a nomen actionis, amely magát a cselekvést nevezi meg, vagyis a bázisigét predikátumként tartalmazó mondat állítmányának felel meg, és amely mindig absztrakt főnév. Ld. pl. av. raod - 'sír' (vö. ói. rod⁽ⁱ⁾ -) → raodah - 'sírás, jajveszékelés'.

Az egyes típusok közti határok átjárhatóságával kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy előfordul, hogy egy deverbális névszó többféle jelentéssel is rendelkezik. Például az angol *building* szó lehet nomen actionis ('építés') és nomen rei actae ('épület'), a gr. ἔδος általában 'ülés, ülőhely' jelentésű nomen loci, néhány homérosi szöveghelyen azonban nomen actionis: '(le)ülés; az, hogy valaki (le)ül' (Stüber 2002: 142–143, 223). A magyar *tojás* szó nomen rei actae, de elképzelhető olyan kontextus, amelyben nomen actionis-i használata van (pl. *A tojás nagyon megviselte a tyúkot.*). Vannak esetek, amikor meglehetősen nehéz eldönteni, hogy egy deverbális névszó éppen melyik típusba sorolható. Például az ói. ávas - főnévnél (az avⁱ - 'segít, támogat' igéből) a nomen actionis ('segítés; az az esemény, hogy vki vkinek segít') és a belső tárgyat megnevező nomen rei actae ('segítség; amit a segítség során vki vkinek nyújt') között nem mindig könnyű éles határt húzni, nem utolsósorban azért, mert itt mindkettő absztrakt jelentésű.

¹¹⁹ Világos, hogy a (σ)τέγος főnév nem az épületet jelenti, amit befednek (ez lenne az iránytárgyat jelölő nomen rei actae), és nem is azt az eszközt, amivel (mint pl. cseréppel, palával stb.) a befedés történik (ekkor nomen instrumenti-ről beszélnénk).

¹²⁰ Az ilyen fajta nomen rei actae-k által megnevezett dolog a bázisige mellett nem jelenik meg sem vonzatként, sem szabad határozóként, ellentétben a másik két nomen rei actae-típussal, ahol a megnevezett dolog a bázisige tárgya. Így például *Az ács cseréppel fedi be a házat* mondatban nem jelenik meg semmilyen formában az a dolog, amelyet a *fedél* főnév megnevez, annak ellenére, hogy a *fedél* deverbális főnév a *fed* igéből.

A deverbális absztrakt főnevek közül a nomen actionisszal alkotott $N_{acc} + kar$ -szerkezetek funkciói és szerkezetek, mégpedig a típus¹²¹ prototipikus képviselői. Ez teljesen egyértelmű akkor, ha a nomen actionis nem referenciális, azaz nem egy meghatározott szituációra, hanem szituáció- vagy tevékenységfajta utal¹²² (ld. pl. az esettanulmányok közül II. 1. *śruṣṭīm kar-* 'engedelmeskedést csinál, engedelmeskedik').

Nehezebb a megítélése annak, ha az ilyen szerkezetek névszói tagja referenciális jelentést kap valamilyen determináns, vonatkozó mellékmondat stb. révén (ld. a *János tartotta a legjobb előadást*-típusú eseteket a 25. oldalon). Ugyanis ha az ige szemantikai tulajdonságai ennek során nem változnak, akkor elméletileg továbbra is azt mondhatjuk, hogy a szerkezet kielégíti Kamber alapkritériumát, vagyis funkciói és szerkezetnek tartható.¹²³ Másrészt kérdés, hogy ilyenkor továbbra is nomen actionisról van-e szó, vagy esetleg konverzió révén valamilyen más deverbális főnévtípus létrejöttével kell-e számolnunk.

Az egyik esettanulmányban (ld. II. 5.) azt mutatom be, hogy a *deva-hēl/ḍana-* '„isten-megharagítás”' főnév nomen actionisként ('az istenek megharagítása; az, hogy/amikor vki az isteneket haragra gerjeszti') és belső tárgyat kifejező nomen rei actae-ként is ('az isteneket haragra gerjesztő dolog/tett') előfordul.¹²⁴ Az első esetben a szintagma funkciói és szerkezetnek minősíthető. Az utóbbi használatban viszont a *duṣkṛtā-* 'gonosztett', ill. *éna-* 'vétek, bűn' főnevekkel áll mellérendelő vagy közvetetten appozíciós viszonyban, amikor a *kar-* ige inkább lexikális jelentést hordoz ('elkövet, végrehajt'), azaz a kifejezést ez alapján nem tekinthetjük

¹²¹ Itt most a $N_{acc} + kar$ -szerkezeteket osztályozom a tipikalitás szempontjából, ami nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezek a funkciói és szerkezetek kontinuumának egészén belül is minden szerzőnél prototipikusnak minősülnének. Fentebb (23. o.) láttuk, hogy egyes német szerzők ezeket nem is sorolják a tulajdonképpeni funkciói és szerkezetek közé.

¹²² Ezt a típust nevezi Laczkó 2000: 303–371 a magyar nyelv *-As* képzős főneveit tárgyalva egyszerű esemény jelentésű főneveknek.

¹²³ Komplex predikátumnak, azaz igemódosító + ige kapcsolatnak természetesen nem, mert ilyenkor a névszói tag már DP kategóriájúként értelmezendő (vö. 25. o.).

¹²⁴ Vannak (pl. Kim 2010), akik a kettőt nem választják szét, és mindkét esetben nomen actionisról beszélnek. Amikor a főnévnek (jelen esetben a *deva-hēl/ḍana-* főnévnek) nincsen semmiféle bővítménye, elméletileg akkor is lehetséges lenne a harmadik típusú nomen rei actae-i értelmezés (ld. Kim fordítását RV 7,60,8d-hez a 111. oldalon), de semmi nem zárja ki a nomen actionis-i interpretációt (és így a biztosan funkciói és értelmezést) sem, többek között azért, mert a védikusban nem létezik névelő. Ráadásul a *deva-hēl/ḍana-* főnévnél a nomen instrumenti-értelmezést ('amivel vki az isteneket megharagítja') sem vethetjük el eleve, még ha ezt nem tudjuk is védikus példával alátámasztani, tundiillik a *heḍ-* gyök attingens (causativumi és kivételt jelentő act. perfectumi [RV 10,83,5c; Kümmel 2000: 611]) alakjai mellett a védikusban nem áll eszközhatározói bővítmény. Egyelőre egy példát találtam erre az instrumentalis bővítményre, de az későbbi szanszkrit adat (BhāgP 10,67,13a; vö. *PW* VII: 764). Ez a hiány azonban természetesen lehet a véletlen műve is, hiszen az ige csak kevés alkalommal fordul elő, ráadásul más 'megharagít, feldühít' jelentésű ige mellett találunk instrumentalis bővítményt. Lásd például:

a.	<i>mā</i>	<i>tvā</i>	<i>cukrudhāmā</i>	<i>nāmobhir</i> (RV 2,33,4a)
	ne	te.ACC	haragszik.CAUS.AOR.ACT.IPL	tiszteletadás.PL.INS
	'Ne haragítsunk meg téged (helytelen) tiszteletadásainkkal!'			

funkcióigés szerkezetnek. Az, hogy ebből a szempontból a szerkezet máshogyan viselkedik, mint a magyar *előadást tart*, amely referenciális főnévvel is (nem prototipikus) funkcióigés szerkezetnek fogható fel, az az ói. *kar*- és a magyar *tart* igék eltérő szemantikai tulajdonságaiból fakad.

Az ingresszív jelentésű intranszitiv igékből képzett nomen resultativummal alkotott szerkezetek szintén funkcióigés szerkezetek, de ezek emellett kauzatív jelentéssel is rendelkeznek¹²⁵ (ld. pl. az esettanulmányokból *rāṇaṃ kar*- 'örömet csinál, örömet okoz').¹²⁶

Összefoglalva az elmondottakat, a deverbális absztrakt főnév (N_{acc}) + *kar*- szerkezetek nem alkotnak homogén csoportot, különbözőképpen kell értékelnünk őket. Funkcióigés szerkezetnek tartom a nomen actionisszal és a nomen resultativummal alkotott szintagmákat. Ezek közül a prototipikus szerkezetet az első csoport jelenti, az ide tartozó kifejezések szemantikailag ekvivalensnek tűnnek a deverbális főnév bázisigéjével (az esetleges különbségekről ld. az egyes esettanulmányokat és 20–21. o.). A másik típusnál a funkcióigés szerkezet kauzatív jelentésjegyet is hordoz. A nomen rei actae-vel alkotott szerkezeteket, hasonlóan azokhoz az esetekhez, amelyekben 'tett' jelentésű vagy valamilyen tett-fajtát kifejező nem deverbális főnév vagy valamilyen névmás szerepel, nem tartom funkcióigés szerkezetnek. Ezekben az ige véleményem szerint lexikális 'elkövet, véghezvisz' jelentéssel rendelkezik. Ez utóbbi csoportot például egy PERFORM címke alá lehetne besorolni, amely Schultze-Berndt szemantikai térképén a CREATE és ACT címkék között helyezhető el.¹²⁷ Fontosnak tartom azonban hangsúlyozni, hogy az egyes típusok nem alkotnak sem homogén, sem diszkréten elhatárolható kategóriákat, vagyis bizonyos esetekben az egyes szerkezetek megítélése akár többféle is lehet.

¹²⁵ Ezek tehát átmenetnek is tekinthetők ACT és CAUSE között.

¹²⁶ A *rāṇaṃ kar*- jelentése tehát nem 'örömet/örülést csinál, azaz örül' (kauzatív jelentés nélkül). Ez összefügg azzal, hogy a védikus *kar*- ige csak agentív szerepekben fordul elő, vagyis nem használatos a Schultze-Berndt-féle (2008: 196) nem-agentív FEEL szerepben. Hasonlót látunk az alábbi példában is, ahol a *śraddhāṃ kar*- szerkezet nem azt jelenti, hogy 'bízok vkiben', hanem kauzatív jelentéssel 'bizalmat ébreszt vkiben':

a.	<i>yāthā</i>	<i>devā</i>	<i>āsuraṣu</i>
	ahogyan	isten.PL.NOM	asura.PL.LOC
	<i>śraddhāṃ</i>	<i>ugrēṣu</i>	<i>cakriré</i> (RV 10,151,3ab)
	bizalom.ACC	hatalmas.PL.LOC	csinál.PRF.IND.MED.3PL

'ahogyan az istenek a hatalmas asurákban bizalmat keltettek (maguk iránt)'

Iglésias-Rábade 2001: 158–159 a közép-angol *nimen* és *taken* igékkel alkott N+V komplex predikátumok egyik tulajdonságaként a két tag alanyának koreferenciáját nevezi meg. Ez a védikus *kar*- ige prototipikus funkcióigéi használatánál szintén így van, azonban a kauzatív típusnál nyilvánvalóan nem.

¹²⁷ El lehetne gondolkodni azon, hogy a két lexikális jelentést (ti. *x kar*- *y* 'alkot, létrehoz, készít', azaz 'x vmilyen tevékenységének hatására y létrejön', ill. 'véghezvisz, elkövet', azaz 'x vmilyen tevékenységének hatására y megvalósul') össze lehet-e fogni egyetlen lexikális alapjelentésben, de úgy gondolom, hogy a funkcióigés használat szempontjából ez nem kardinális kérdés.

I. 9. A FUNKCIÓIGÉS SZERKEZETEK ÉS A GRAMMATIKALIZÁCIÓ

Végül térjünk ki röviden a funkcióigék, ill. funkcióigés szerkezetek és a grammatikalizáció kapcsolatára. Amint a bevezetés korábbi részében már szó volt róla, Butt 2010 és Butt–Lahiri 2013 úgy vélekednek, hogy a könnyű igék (vagy funkcióigék) nem tagjai a főigék és a segédigék között az ún. grammatikalizációs kontinuumnak, és ezzel együtt azt is állítják, hogy könnyű ige → segédige diakrón változásról nincsenek adataink. Az alábbiakban azt kívánom röviden bemutatni, hogy a védikus nyelvben létezik olyan változás, amely ilyen módon írható le.

Fentebb (14. o.) a védikus nyelv analitikus szerkezetei kapcsán már volt szó a perifrastikus perfectumról. Fontos tény, hogy a perifrastikus perfectumban először csak a tranzitív *kar-* fordult elő segédigeként, az intranszitiv *as-* és *bhavⁱ*- csak később jelent meg ebben a funkcióban.¹²⁸ Az *as-* első előfordulása (act. sing. 3. *āmantrayām āsa* az *āmantrayate* 'vkhez szól, beszél' denominatív igéből) egy új-védikus prózai szövegben (AB 7,14,8) található. Az, hogy kezdetben csak a *kar-* ige volt használatos, világosan mutatja, hogy az *-ām* végződésű alak eredetileg egy *-ā*-képzős deverbális absztrakt főnév (nomen actionis) accusativusa volt, amely szintaktikailag a tranzitív *kar-* ige tárgyaként funkcionált, és vele prototipikus funkcióigés szerkezetet alkotott. Azaz a fent (14. o.) említett *gamayām cakāra* eredeti szó szerinti jelentése valami ilyesmi lehetett: 'eljuttatást csinált'. Az intranszitiv igék (elsősorban az *as-*, amely máshol is segédigei szereppel rendelkezik) akkor jelenhettek meg, és vehették át a *kar-* ige funkcióját a körülírt perfectumban, amikor a szerkezet pontos szintaktikai felépítése elhomályosult.¹²⁹

Lényeges, hogy különféle védikus szövegekben, elsősorban a Yajurveda-prózában a perfectumon kívül a *kar-* ige más (gyökaoristosi) alakjaival is találkozunk az *-ā*-képzős deverbális absztrakt főnév accusativusa mellett:¹³⁰ aor. ind. act. plur. 3. *vidām akran* (*ved-* 'tud') TS 3,5,10,2; MS 1,4,7;¹³¹ TB 1,3,10,3; aor. ind. act. sing. 3.

¹²⁸ Pāṇini (3,1,40) csak a *kar-* igegyököt említi (a későbbi grammatikusok, Kātyāyana és Patañjali már az *as-* és a *bhavⁱ*- igét is). Egyesek (pl. Vasu 1988: 365) a *kar-* gyököt ebben a Pāṇini-sűtrában ún. *pratyāhāra*nak tekintik, amely a *kar-*, *as-* és *bhavⁱ*- gyökök mindegyikét lefedi. Ez a felfogás téves (Speijer 1886: 251; Renou 1930: 490; *Ai. Gr.* II,2: 256).

¹²⁹ Vö. Thumb–Hauschild 1959: 295; Kümmel 2000: 62. Debrunner (*Ai. Gr.* II,2: 259) szerint nem világos, „*wieso ein Ersatz* [ti. a *kar-* ige helyett] *nötig war*.“ A változást azonban nem a „szükségyszerűség“ diktálta. Inkább azt mondhatjuk, hogy az *as-* létige különféle analitikus, perifrastikus szerkezetekben betöltött segédigei, illetve kopula-szerepének analogikus kiterjesztésével állunk szemben.

¹³⁰ *Ai. Gr.* II,2: 252–253; Whitney 1993: 394; vö. Pāṇ. 3,1,41–42. A causativumokból képzett ilyen alakokra Amano 2009: 182 n. 247 és 224 n. 484 (Hoffmann és Gotō nyomán) a „perifrastikus kauzativ aoristos“ elnevezést használja.

¹³¹ Vö. Amano 2009: 148 n. 49.

abhyutsādayām akaḥ (caus. *abhyutsādaya-* 'vmire odaültet') MS 1,6,5;¹³² *prajāna-yām akaḥ* (caus. *prajāna-* 'nemz') MS 1,6,10;¹³³ 1,8,5; *pratiṣṭhāpayām akaḥ* (caus. *pratiṣṭhāpaya-* 'odaállít') MS 3,3,3; 3,3,9; *svadayām akaḥ* (caus. *svadaya-* 'ehetővé tesz, megédesít') MS 1,8,4;¹³⁴ *ramayām akaḥ* (caus. *ramaya-* 'megnyugtat, megállít') KS 7,7; precat. act. sing. 3. *pāvayām kriyāt* (caus. *pāvaya-* 'tisztít, megtisztít') MS 2,1,3.¹³⁵ Pāṇini (3,1,41) az imperat. impf. act. plur. 3. igealakot tartalmazó *vidām kurvantu* (szintén a *ved-* 'tud' igéből) formát is említi, mégpedig a 3,1,42-ben felsorolt igealakokhoz fűzött *chandasi* kitétel nélkül, ami arra utal, hogy a *vidām kurvantu* a szanszkritban is használatos lehetett.¹³⁶

Mindez arra utal, hogy a középvédikus korszakban (ti. a YV-próza keletkezésének idején) létezett egy *-ā*-képzős deverbális absztrakt főnévből és a *kar-* igéből álló szerkezet-típus ('V-Ás-t csinál'), amelyben a *kar-* nem lexikális főigeként, hanem deszemantizálódva szerepelt. Az igei tag a YV^p-ban aor. ind. (*akar*, *akran*), prec. (*kriyāt*) és perf. ind. (*cakāra*) alakokban egyaránt megjelenik (ill. impf. imperat.-i alakban [*kurvantu*] Pāṇininél).¹³⁷ Az, hogy az ige ebben a konfigurációban az igei paradigma több különböző alakjában megjelenik, tipikusan a funkcióigékre jellemző tulajdonság, amely a kategóriát markánsan elhatárolja a segédigéktől, amelyek jellemzően az igei paradigmának csak egy részében, bizonyos TAM-kategóriák képzése során jutnak szerephez (Butt–Lahiri 2013: 11; Schutzeichel 2014: 8). Szintén fontos, hogy a perifrásztikus aoristosi alakok mellett a MS-ban a szintetikus forma, a megszokott reduplikált kauzatiuaoristos-típus is előfordul (Amano 2009: 182 n. 247), ami a funkcióigés szerkezetekre jellemző varianciáról tanúskodik.

A középvédikus kor után ebből a gazdagabb rendszerből csak a perfectumi szerkezet maradt meg. Ez a korlátozott disztribúció (csak egy TAM-kategória képzése) és ezzel párhuzamosan a szerkezet produktivitása és gyakorisága segédigei szerepről tanúskodik. A két állapot közötti változás véleményem szerint egyértelműen grammatikalizációként értelmezhető, ami így (Slade 2013: 20–24 példái mellett) újabb ellenérv Butt és Lahiri fentebb idézett véleményével szemben.

¹³² Vö. Amano 2009: 224 n. 484.

¹³³ Vö. Amano 2009: 248 n. 634.

¹³⁴ Vö. Amano 2009: 294 n. 907. A kéziratok és kiadások „*svadhayām*” változatot tartalmaznak, a *svadayām* alak szövegjavítás eredménye (ld. Gotō 1987: 340–341 n. 837; Hoffmann 1976: 469–470 n. 6).

¹³⁵ Vö. Amano 2009: 439 n. 1733, 1735. E perifrázis létrejöttének feltételezhető indokáról ld. Hoffmann 1976: 469–470 n. 6.

¹³⁶ Ugyancsak Pāṇini (3,1,42) említi a védikusban állítólag előforduló „*cikayām akaḥ*” alakot is (a *cay-* 'gyűjt' gyökből; vö. *Kāśikāvṛtti* ad loc.; Vasu 1988: 366), ez azonban a fennmaradt szövegekből nem adatolt (vö. Hoffmann 1976: 469 n. 6).

¹³⁷ A 3. személyű alakok kizárólagossága a korpuszban egybevág Iglesias-Rábade 2001: 161 megfigyelésével, ti. hogy a közép-angolban a *nimen* és *taken* igékkel alkotott N+V komplex predikátumok dominánsan 3. személyben használatosak.

II. Esettanulmányok

II. 1. ŚRUṢṬĪM KAR-

A *śruṣṭīm kar-* szerkezet a R̥gvedában négy alkalommal fordul elő (RV 1,69,7b; 2,14,9a; 7,18,6c; 7,18,10d).¹³⁸ Szó szerinti jelentése 'engedelmeskedést csinál', és úgy tűnik, teljesen ekvivalens és szinoním az egyszerű *śroṣ-* 'hallgat valakire, engedelmeskedik' igével, amelyből a szerkezet névszói tagja, a *śruṣṭi-* 'engedelmeskedés' deverbális nomen actionis képezve van.

(55) <i>ādhvaryavaḥ</i>
adhvaryu.PL.VOC
<i>asmai</i> (RV 2,14,9a) ¹³⁹
.DAT
'Ó, adhvaryuk, engedelmeskedjetez neki!'	<i>kārtanā</i>
csinál.AOR.IMP.2PL	<i>śruṣṭīm</i>
engedelmeskedés.ACC	
(56) <i>śruṣṭīm</i>
engedelmeskedés.ACC
<i>ca</i> (RV 7,18,6c)
és
'A Bhṛguk és a Druhyuk engedelmeskedtek.'	<i>cakrur</i>
csinál.PRF.ACT.3PL	<i>bhṛgavo</i>
Bhṛgu.PL.NOM	<i>druhyávaḥ</i>
Druhyu.PL.NOM
(57) <i>śruṣṭīm</i>
engedelmeskedés.ACC
<i>ca</i> (RV 7,18,10d)
és
'A fogatok és a harcosok (?) engedelmeskedtek.'	<i>cakrur</i>
csinál.PRF.ACT.3PL	<i>niyūto</i>
lófogat.PL.NOM	<i>rāntayaḥ</i>
harcos(?).PL.NOM
(58) <i>nṛ̥bhyo</i>
fér̥fi.PL.DAT
<i>cakartha</i> (RV 1,69,7b)
csinál.PRF.ACT.2SG
'mivel engedelmeskedtél ezeknek a fér̥fiaknak'	<i>yád</i>
mivel
<i>ebhyāḥ</i>
ez.PL.DAT	<i>śruṣṭīm</i>
engedelmeskedés.ACC	

Vegyük számba a *śruṣṭīm kar-* szerkezetben előforduló igealakokat! Az (55)-ös példában egy gyökaoristos imperativusi alakkal (plur. 2. *kārtanā*) állunk szemben, míg a többi háromban indicativus perfectumi igealakokat találunk (plur. 3. *cakrur* és sing. 2. *cakartha*). Ezek az adatok rendkívül fontosak annak fényében, hogy az egyszerű *śroṣ-* igének a védikusban kizárólag imperfectumi alakjai léteznek, és egyáltalán nem használatos aoristosban vagy perfectumban. A védikus nyelvben a *śroṣ-*

¹³⁸ Az előfordulásokra vonatkozó adataimat itt és a továbbiakban a *VWC* megfelelő köteteire (a RV esetében emellett még Lubotksy 1997 konkordanciájára) alapozom. A szöveghelyeket a primér forrásokban ellenőriztem a kontextussal együtt.

¹³⁹ Ezt a pādát idézi a RV-Prātiśākhya 8,33 is.

ige következő alakjaival találkozhatunk (vö. Gotō 1987: 316–317): act. inj. impf. plur. 3. *śroṣan* RV 1,68,9b; act. imperat. impf. plur. 3. *śroṣantu* RV 1,86,5a; SVK 1,172c = JS 1,18,8c; med. part. impf. *śroṣamāṇa-* RV 3,8,10c; 7,7,6c; 7,51,1d.¹⁴⁰ Az a tény, hogy a *śroṣ-* igének a védikus nyelv szinkrón igerendszerében csak imperfectumi alakjai léteznek, nyilvánvalóan összefügg ennek az ún. szekundér ige-gyöknek (*śroṣ-* < PIE **k̑leus-*) az eredetével. Ez ugyanis eredetileg vagy desiderativuma (így vélekedik pl. *LIV*: 336, különösen n. 1; vö. *VIA*: 247) vagy *s*-aoristos coniunctivusa volt (ahogy Jasanoff 2003: 182 gondolja) a *śrav-* (< PIE **k̑leu-*) ige-gyöknek. Véleményem szerint a *LIV* (vö. *LIVAdd*: s.v. **k̑leu-*) által felsorolt további tövek (aoristos, fientív, esszív tövek) egyike sem tarthat szükségszerűen számot alapnyelvi státuszra, hiszen az egyes nyelvek, illetve ágak alapnyelv utáni újításai-ként is magyarázhatók.

Az egyszerű ige és a funkcióigés szerkezet itt vázolt kiegészítő megoszlása, azaz komplementáris disztribúciója gyenge vagy részleges szuppletivizmusról (*weak/partial suppletion*¹⁴¹) tanúskodik az igei aspektus szempontjából.¹⁴² Ezért joggal feltételezhetjük azt, hogy a *śruṣtīm kar-* funkcióigés szerkezet nem csupán stilisztikai vagy pragmatikai változatnak számított, hanem elsődleges funkciója éppen az volt, hogy a hiányos ragozású *śroṣ-* ige paradigmájának üres pontjait betöltse, és magának a létrejöttének is ez a grammatikai funkció lehetett az oka.¹⁴³ Az ige és a funkcióigés szerkezet kapcsolatát az alábbi táblázatos formában szemléltethetjük:

impf.	<i>śroṣ-a-</i>	—
perf.	—	<i>śruṣtīm cakár-/cakṛ-</i>
aor.	—	<i>śruṣtīm kár-/kṛ-</i>

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy H. Grassmann (1876: 22) az (55)-ös példában szereplő mondatot a fentitől eltérő módon értelmezi: „*O Priester, schaffet euch Gehör bei diesem!*” Éles különbség van a két interpretáció között: A fenti fordításomban is követett értelmezés (amely megegyezik például Geldnerével [1951 I: 294] és mások fordításával) azt feltételezi, hogy a *kārtanā* ige alanya és a deverbális főnévben (*śruṣtīm*) szereplő cselekvés végrehajtója egy és ugyanaz a személy, Grassmann azonban úgy véli, a két szereplő különböző. Ha Grassmann-nak igaza

¹⁴⁰ Az *upāśroṣat* JB 3,276 alak problémájáról (act. ind. praet. impf. sing. 3. az *úpa śroṣ-* igéből Narten 1964: 261 n. 819 és mások szerint) ld. Gotō 1987: 317 n. 762. Az avesztai nyelvben létezik egy sing. 1. személyű coniunctivusi *səraošanē* Y 50,4 alak (*LIV*: 336; *EWaia* II: 672), de ezt a *srauu-* ige (a véd. *śrav-* 'hall, hallgat' megfelelője) *s*-aoristosából is levezethetjük (vö. Kellens 1995: 67).

¹⁴¹ A szuppletivizmus típusairól röviden ld. Spencer 2003: 217.

¹⁴² Az, hogy az imperfectum, aoristos és perfectum vonatkozásában az aspektus fogalmát használom, inkább csak rövid és kényelmes utalás arra a funkcióra, amellyel az egyes primér igitövek a korai védikus nyelvben rendelkezettek, és nem jelenti feltétlenül azt, hogy ténylegesen tisztán aspektuális jellegük lett volna. Ezekről a kérdésekről legújabban lásd Dahl 2010.

¹⁴³ Általában véve elmondható, hogy a perifrastikus szerkezetek alkalmasak arra, hogy bizonyos paradigmatiszti hiányokat betöltsenek (ld. Haspelmath 2000: 657; Schutzeichel 2014: 60, 193–194).

lenne, akkor a szerkezet hasonló lenne a latin *audientiam facere* 'hallgatásra kész-tet'¹⁴⁴ szerkezetéhez, amelyben a *facere* igének grammatikalizálódott kauzatív-fak-titív jelentése van.¹⁴⁵

(59) <i>exsurge,</i>	<i>praeco,</i>	<i>fac</i>	<i>populo</i>
felkel.IMP.ACT.2SG	kikiáltó.VOC	csinál.IMP.ACT.2SG	nép.DAT
<i>audientiam</i> (Pl. Poen. 11)			
hallgatás.ACC			
'Kelj fel, kikiáltó, és bírd hallgatásra a népet!' ¹⁴⁶			

Ha azonban a RV 2,14 himnusz szövegének egészét figyelembe vesszük, hamar világossá válik, hogy aki a kérdéses helyen hallgat valakira vagy engedelmeskedik, nem lehet Indra (akire a mondatban az anaforikus használatú közelre mutató *asmai* névmás utal), hanem csak az adhvaryuk, és az *asmai* azt kell, hogy jelentse, akinek a papok engedelmességgel tartoznak, aki irányában a papoknak engedelmeskedni kell. Amellett, hogy az egész himnusz lényegében egy felszólítás vagy kérés az adhvaryukhoz, hogy áldozzanak Indrának, és így elégítsék ki szómaital iránti vágyát és szomját, világosan mutatja az itt megfogalmazott értelmezés helyességét az is, hogy a 8ab pādákban ugyancsak a *śruṣṭi*- főnév szerepel, és ott kétséget kizáróan a papokra vonatkozik:¹⁴⁷

¹⁴⁴ Vö. Ittész 2007: 11 n. 31 (Cic. *Div. Caec.* 42 kapcsán).

¹⁴⁵ Lásd Hofmann 1996: 204–207 az *adferre* igével alkotott hasonló latin kauzatív szerkezetekről.

¹⁴⁶ A plautusi *audientiam facere* korai védikus párhuzamaként lásd a következő szöveghelyet, amelyben az *ásureṣu* ... *ugréṣu* locativusi bővítmény a plautusi idézet *populo* dativusának feleltethető meg.

a.	<i>yáthā</i>	<i>devā</i>	<i>ásureṣu</i>
	ahogyan	isten.PL.NOM	asura.PL.LOC
	<i>śraddhām</i>	<i>ugréṣu</i>	<i>cakriré</i> (RV 10,151,3ab)
	bizalom.ACC	hatalmas.PL.LOC	csinál.PRF.IND.MED.3PL
	'ahogyan az istenek bizalmat ébresztettek (maguk iránt) a hatalmas asurákban'		

A latin dativushoz lásd még (a glosszában az INTENS rövidítés a nyomatékosító névmást jelenti):

b.	<i>facit</i> ...	<i>per</i>	<i>se</i>	<i>ipsa</i>	<i>sibi</i>
	csinál.PRS.3SG	által	maga.REFL.ACC	maga.INTENS.NOM.F	maga.DAT
	<i>audientiam</i>	<i>diserti</i>	<i>senis</i>	<i>composita</i>	
	hallgatás.ACC	ékesszóló.GEN	öreg.GEN	rendezett.NOM.F	
	<i>et mitis</i>	<i>oratio</i> (Cic. <i>Sen.</i> 28)			
	és szelíd.NOM.F	beszéd.NOM.F			

'Az ékesszóló öregember rendezett és szelíd beszéde maga nyer magának meghallgatást.'

¹⁴⁷ A *śruṣṭīm* kar- funkciógés szerkezet másik három előfordulása természetesen szintén megerősíti a hagyományos értelmezést.

(60) <i>ādhvaryavo</i>	<i>yān</i>	<i>naraḥ</i>	<i>kāmayādhve</i>
adhvaryu.PL.VOC	ami.SG.ACC	férfi.PL.VOC	óhajt.IPFV.SBJV.MED.2PL
<i>śruṣṭī</i>	<i>vāhanto</i>	<i>naśathā</i>	
engedelmeskedés.SG.INS	visz.PTCP.IPFV.ACT.PL.NOM	elér.AOR.SBJV.ACT.2PL	
<i>tād</i>	<i>indre</i> (RV 2,14,8ab)		
az.SG.ACC	Indra.LOC		
'Ó, adhvaryuk, amit csak, ó, férfiak, óhajtotok (magatoknak), el fogjátok érni Indránál, ha engedelmességel vizitek (neki az áldozatot).'			

Végül meg kell jegyeznünk, hogy a *śroṣ-* ige és a *śruṣṭīm kar-* funkciói-gés szerkezet között fennálló szuppletív viszony nem vezetett arra az eredményre, hogy a szerkezet az ige perifrastikus aoristosi és perfectumi alakjaként grammatikalizálódott volna. Éppen ellenkezőleg: a *śruṣṭīm kar-* funkciói-gés szerkezet a korai védikus korszak után teljesen eltűnt a védikus nyelvből, és – elenyésző számú későbbi megjelenésétől (ld. fentebb) eltekintve – lényegében ez a sors várt magára a *śroṣ-* igrére is.¹⁴⁸ Térjünk ki röviden ebből a példából kiindulva a funkciói-gés szerkezetek elemeinek szórendjére. A *śruṣṭīm kar-* mind a négy előfordulásakor a két tag közvetlenül egymás mellett helyezkedik el. Általában N+V sorrendet találunk, kivéve az (55)-ös példát, ahol V+N sorrendet.¹⁴⁹ A fordított szórendnél a *kar-* imperativusban áll (*kārtanā śruṣṭīm*), ami arra utal, hogy itt a felszólító (direktív) mondatban egy szintaktikai mozgatósi művelet történhetett – feltehetően – a tagmondat bal perifériájára.¹⁵⁰ Egyelőre nincs elég adatunk ahhoz, hogy eldöntsük, elméletileg lehetséges lenne-e más elemek megjelenése is a V és az N között, vagy ilyen esetekben is feltétlenül szomszédosnak kell lennie a két összetevőnek.

A többi esettanulmány is alátámasztja az itt elmondottakat, ugyanis azokban a védikus óind szerkezetekben, amelyek biztosan funkciói-gés szerkezetnek tekintendők, a két tag közvetlenül egymás mellett helyezkedik el. V+N szórendet találunk egy tiltó mondatban (*mā karma devahélanam*; ld. II. 5.), ami egybecseng a *kārtanā śruṣṭīm* szórenddel. A szintén imperativusi *rānaṃ kṛdhi* (N+V; ld. II. 6.) és a participiumot tartalmazó *kṛṇvān saṃcṛtaṃ vicṛtaṃ* (V+N; ld. II. 9.) alapján azonban azt

¹⁴⁸ A védikus *śruṣṭīm kar-*ral szinoním funkciói-gés szerkezetet találunk az avesztaiban is, amelyet a *dā-* 'tesz, helyez' funkciói-ge (vö. ói. *dhā-*) és a *śruṣṭī*-val etimológiai rokonságban álló, de eltérő képzésű *səraoša-* 'engedelmesség' főnév alkot (vö. Schutzeichel 2014: 161–162; Skjærvø 2009: 156):

a.	<i>yōi</i>	<i>mōi</i>	<i>ahmāi</i>	<i>səraoṣəm</i>	<i>dən</i>
	aki.PL.NOM	én.GEN	ez.DAT	engedelmesség.ACC	tesz.AOR.INJ.ACT.3PL
	<i>caiiascā</i> (Y 45,5c)				
	bárki.PL.NOM				

'bárkik, akik az én eme (szavam) iránt (esetleg: irántam itt) engedelmességet tanúsítanak'

¹⁴⁹ Hasonlót látunk a hindiben is, ahol az N+V sorrend alapvetően kötött, és a két tag között csak a tagadószó (*nahī*) és bizonyos klitikumok (pl. *bhī* 'is') fordulhatnak elő. Az ige a szerkezetből topicalizáció révén a mondat elejére mozgatható, ami azt eredményezheti, hogy a két tag elváljon egymástól. Ld. Mohanan 1997: 444–447, 460–466.

¹⁵⁰ Ezt a jelenséget látjuk a latinban is, ahol az ige bal perifériára történő mozgatója szintén valamilyen specifikus szemantikai értékkel bír (Salvi 2005: 441–444; 2015: 373).

kell mondanunk, hogy a feltételezett mozgatás egyrészt nem volt kötelező a felszólító mondatokban, másrészt lehetséges volt például participiumi igealaknál is. Az N+V szórendre és a tagok közvetlenül szomszédos pozíciójára vonatkozólag ld. még az esettanulmányok keretében tárgyalt *vimócanam kṛṇute* (II. 2.), *abhipitvām karate/-taḥ* (II. 4.) és *sārgam akṛṇod* (II. 8.) kifejezéseket.

II. 2. *VIMÓCANAM KAR-*

Ebben a fejezetben a *vimócanam kar-* funkcióigés szerkezetet elemzem, amelynek jelentése '(igából) kifog, elenged, szabadon enged (szó szerint: kifogást csinál)'. Az itt levont következtetések szükségszerűen spekulatívabbak lesznek több másik esettanulmány tanulságainál, hiszen a vizsgált szerkezet az egész védikus korpuszban egyetlen alkalommal fordul elő.¹⁵¹ Mivel a cselekvést kifejező *vimócana-* 'kifogás, elengedés, szabadon engedés' nomen actionis, amely önmagában is ritka a védikus szövegekben,¹⁵² az igekötős *ví moc-* '(igából) kifog, elenged, szabadon enged, kiold' igéből van képezve, ezért először az utóbbi ige morfoszintaktikai és szemantikai tulajdonságait fogom megvizsgálni, majd utána adok számot a *ví moc-* ige és a *vimócanam kar-* funkcióigés szerkezet kapcsolatáról. Elemzésem során elsősorban a Rgveda szinkrón nyelvi rendszerére fogok összpontosítani, és csak a fejezet

¹⁵¹ Ami az esetleges későbbi előfordulásokat illeti, a szentpétervári szanszkrit-szótár *vimócana-* szócikke a 'megszabadítás, megmentés' jelentésnél (*PW* V: 1145) regisztrálja a Mahābhārata egy szöveghelyét:

- a. *athavā~ ahaṃ kariṣyāmi kulasya~ asya*
 vagy én.NOM csinál.FUT.ACT.1SG család.GEN ez.GEN
vimocanam (MBh 1,147,13ab)
 megmentés.ACC
 'vagy én ezt a családot meg fogom menteni' (szó szerint 'ennek a családnak a megmentését fogom csinálni')

A szótár által hozott olvasatot az eposz poonai kritikai kiadása nem főszövegben, hanem varia lectióként tartalmazza, és a *vimocanam* helyett az – etimológiailag vele összefüggő – *vimokṣanam* olvasatot részesíti előnyben. Ezen a szövegváltozaton kívül semmiféle más előfordulását nem találtam a *vimócanam kar-* szerkezetnek a védikus óind, az epikus és a klasszikus szanszkrit szövegekben. A szöveg modernsége miatt irrelevánsnak tekintem a szerkezet előfordulását Mukunda Jha Bakshinak a késővédikus Lāṭyāyana-Śrautasūtrához készített 20. századi, Saralā elnevezésű kommentárjában (Bakshi 1984), ahol a védikus prózai szöveg *stomaṃ vimuñceyur* kifejezését a *stomavimocanam kuryuḥ* körülírással parafrázálja:

- b. *stomaṃ vimuñceyur* (LāŚS 2,11,1)
 dicsőítő _ének.ACC kibocsát.OPT.ACT.3PL
 'mondjanak (szó szerint: bocsássanak ki) dicsőítő éneket'
 c. *stoma-vimocanam kuryuḥ*
 dicsőítő _ének-kibocsátás.ACC csinál.OPT.ACT.3PL

¹⁵² A szó a védikus nyelvben szinte kizárólag a Rgvedából adatolt (összesen 8x [és 2x nomen agentisként]; ld. Lubotsky 1997 II: 1306). További samhita-előfordulásai a következők:

- a. *samudrāṣya vimocanam* (KS 17,17; KKS 28,1)
 óceán.GEN kifogás.NOM
 'az óceán „kifogása”'

(Az a. példában szereplő kifejezés a *samudrāṣya nivéśanam* 'az óceán megpihenése' RV 10,142,7b; TS^m 4,6,1,3 stb. szerkezet variánsa.)

- b. *vimocanam evā tát* (TS^p 7,5,1,5)
 kifogás.NOM valóban az.NOM
 'az valóban kifogás(a vminek)'

végén térek ki a későbbi szövegekre, mivel azok egy lényegesen eltérő szinkrón nyelvtan (vagy nyelvtanok) termékei.

II. 2. 1. A *MOC*- IGE IGENEMEINEK HASZNÁLATA A *ṚGVEDÁBAN*

A morfoszintaktikai kategóriák közül a *moc*- igével kapcsolatban vizsgálatunk szempontjából az igenem, azaz diatézis kérdése érdemel kitüntetett figyelmet.¹⁵³ Bár általánosságban elmondható, hogy a *moc*- ige mind aktív, mind mediális ragozással előfordul, a két igenem használata között a legtöbb esetben nagyon világos szemantikai-funkcionális különbség figyelhető meg. Activumban az igének általában agentív-attingens jelentése¹⁵⁴ ('elenged, kiold, szabadon enged') és szintaktikailag tranzitív szerkesztése van. Ezt a használatot mutatják az alábbi példák:

- (61) *muñcāmi* *tvā* *haviṣā* *jīvanāya kām* (RV 10,161,1a)
 elenged.PRS.ACT.1SG te.ACC áldozat.INS élet.DAT PTCL
 'Szabadon engedlek téged az áldozat által, hogy élhess.'

- (62) *yó* *vo* *mahyā* *abhīaster*
 aki.NOM ti.PL.ACC nagy.ABL átok.ABL
āmuñcat (RV 10,30,7b)
 elenged.PST.ACT.3SG
 'aki megszabadított titeket a súlyos átoktól'

A medium használata ennél valamivel összetettebb. A reduplikált perfectum mediális alakjainak (RV 9,29,5c; 10,111,9c) pacientív/fientív-inattingens¹⁵⁵ jelentése van ('elengedtetik, megszabadul'), és szintaktikailag intranzitívként viselkednek:

- (63) *nidó* *yātra* *mumucmahé* (RV 9,29,5c)
 szidás.ABL ahol elenged.PRF.MED.IND.1PL
 'ahol megszabadultunk a szidalmazástól'

¹⁵³ Az igenemek funkcióira vonatkozó terminológiával kapcsolatban ld. Gotō 1987: 25–29; Kümmel 2000: 6–7. A *moc*- RV-beli előfordulásait ld. Lubotsky 1997 II: 1078–1079 (s.v. *muc*).

¹⁵⁴ Azaz az első aktáns az ágens (ezt fejezi ki az „agentív” terminus) és az általa kontrollált cselekvés közvetlenül érint (erre utal az „attingens” kifejezés) egy második aktánst.

¹⁵⁵ Azaz az első aktáns páciense egy másik aktáns által végrehajtott és kontrollált cselekvésnek, illetve nincs kontrolláló aktáns vagy személye irreleváns.

(64) <i>múmuḡṣamāṇā</i>	<i>utá</i>	<i>yá</i>	<i>mumucra</i> (RV 10,111,9c)
elenged.DES.PTCP.MED.PL.NOM.F	és	aki.PL.NOM.F	elenged.PRF.MED.IND.3PL
'a megszabadulni vágyók és akik megszabadultak' ¹⁵⁶			

Az aoristos mediális alakjai a perfectumi alakokhoz hasonlóan viselkednek, és lehet patientív/fientív-inattingens jelentésük (RV 7,59,12d; 10,87,19d). Lásd a következő példát:

(65) <i>mṛtyór</i>	<i>mukṣīya</i> (RV 7,59,12d)
halál.ABL	elenged.AOR.OPT.MED.1SG
'Bárcsak megszabadulnék a haláltól!'	

Léteznek azonban az ige aoristosának agentív-attingens jelentésű mediális alakjai is, amelyek szintaktikailag tranzitívak. Ezekben az esetekben az ige általában a *práti* igeikötővel van ellátva (RV 5,55,6b; 7,59,8c; 10,27,11c), amely „megfordítja” a cselekvés irányát¹⁵⁷ ('felvesz, felölt, magára vesz ← *el-/ráenged valamit magára'). A mediumnak ilyenkor indirekt-reflexív, más kifejezéssel affektív jelentésárnyalata van.¹⁵⁸ Lásd az alábbi példát:

(66) <i>hiranyáyān</i>	<i>prátiy</i>	<i>átkāṃ</i>	<i>ámugdhvam</i> (RV 5,55,6b)
arany.PL.ACC	PREV ¹⁵⁹	ruha.PL.ACC	felvesz.AOR.IND.MED.2PL
'Magatokra öltöttétek arany ruhátokat.'			

A *moc*- ige két különböző képzésű imperfectumtővel is rendelkezik. A kizárólag mediumban ragozódó intranszitiv *múc-ya*-imperfectumtőnek (RV 1,31,4c; 8,69,13,d; 10,27,24d) patientív/fientív-inattingens jelentése van (Kulikov 2012: 420–425; Kümmel 1996: 83–84).¹⁶⁰ Lásd a következő példát:

¹⁵⁶ Az idézett részletben a desiderativumból képzett mediális melléknévi igenév (plur. nom. f. *múmuḡṣamāṇās*) ugyanilyen patientív/fientív-inattingens jelentéssel rendelkezik (ld. a fordítást: 'megszabadulni vágyók'). Vö. Heenen 2006: 201–202.

¹⁵⁷ Vö. Kümmel 1996: 84 n. 147 („*Gegensatz zum Simplex*”).

¹⁵⁸ Azaz az első aktáns egyben az általa végrehajtott cselekvés címzettje vagy kedvezményezettje is. Az egyetlen kivétel a *práti moc*- itt leírt használata alól a kataró *menīm práti tám mucāte* 10,27,11c (thematikus aor. med. conj. sing. 3.) mondat lenne, amelyben a *práti moc*- igét minden magyarázó és fordító 'eldob, rádob, rávet' vagy valamilyen hasonló jelentéssel fordítja a mediális igenem ellenére (pl. Geldner 1951 III: 167: „*Welcher von beiden wird seinen Zorn auf ihn werfen?*”). A fejezethez csatlakozó kitérőben fejtem ki, hogy ez az értelmezés helytelen, és a mediális igét a szokásos indirekt-reflexív/affektív jelentéssel kell értelmeznünk. A szintén mediális *ví mucadhvam* alakról ld. alább II. 2. 3.

¹⁵⁹ Itt és az alábbiakban egyszerűség kedvéért PREV-vel glosszálom azokat az igeikötőket (ill. ún. lokális partikulákat), amelyek az ige jelentéséhez eredeti jelentésüktől eltérő, nem áttetsző jelentést adnak hozzá. Az igeikötős ige egészének jelentését az igeitőnél adom meg.

¹⁶⁰ Kümmel érinti a Rgvedában kétszer (RV 5,1,2d; 10,107,1b) előforduló *amoci* pass. aor. sing. 3. alakot is.

(67) <i>sá</i>	<i>pādúr</i>	<i>asya</i>	<i>nirṇījo</i>	<i>ná</i>
az.NOM	láb.NOM	ez.GEN	ruha.ABL	mint
<i>mucyate</i> (RV 10,27,24d)				
elenged.PRS.IND.MED.3SG				
'A lába kiszabadul (kibújik), mintha egy ruhából (bújna ki).'				

A sűrűn előforduló, nazális infixumot tartalmazó 6. igeosztályos thematikus *muñc-á*-imperfectumtő mindkét igenemben ragozódik (Hill 2007: 52–57 [a thematikus aoristosról is]). Fontos, hogy a Ṛgvedában mind a tő gyakoribb aktív, mind valamivel ritkább mediális alakjai rendszerint agentív-attingens jelentéssel rendelkeznek (vö. Kümmel 1996: 84). Ugyanakkor lényeges különbség, hogy a med. impf. *muñc-á¹⁶¹* mindig igekötővel áll, mégpedig többnyire (RV 2,17,2d; 4,53,2b; 5,81,2a; 9,100,9c) a *práti*-val ('felvesz, magára vesz'¹⁶¹), egy alkalommal (RV 10,38,5c) a kettős *prá pári* igekötővel ('megszabadul, kiszabadítja magát' direkt-reflexív jelentéssel¹⁶²). Lásd a következő példákat:

(68) <i>práti</i>	<i>drāpim</i>	<i>amuñcathāḥ</i> (RV 9,100,9c)
PREV	ruha.ACC	felvesz.PST.MED.2SG
'Felvette a ruhát.'		

(69) <i>prá</i>	<i>muñcasva</i>	<i>pári</i>	<i>kútsād</i> (RV 10,38,5c)
PREV	elenged.IMP.MED.2SG	PREV	Kutsa.ABL
'Szabadulj meg/szabadítsd ki magad Kutsától!'			

A különféle aspektustövek igenemeinek használatáról tehát összefoglalólag a következőket mondhatjuk: A *moc*- ige activumban mindig agentív-attingens jelentéssel rendelkezik. Mediális alakjai többnyire patientív/fientív-inattingens jelentésűek, azonban ezek is használhatóak agentív-attingens jelentéssel, de csak abban az esetben, ha bizonyos igekötők (*práti* és *prá pári*) járulnak hozzájuk. Ezekkel együtt viszont a mediális alakoknak egyszersmind direkt vagy indirekt reflexív árnyalata is van.

II. 2. 2. AZ IGEKÖTŐS *VÍ MOC*- IGE A ṚGVEDÁBAN

A *moc*- ige a Ṛgvedában nagyon gyakran (összesen 21x) fordul elő a *ví* igekötővel együtt (RV 1,24,13d; 1,171,1d; 1,177,4d; 2,28,4c; 2,28,6c; 2,38,3a; 3,32,1d; 3,34,1c; 3,35,3c; 3,41,8a; 4,12,6c; 5,2,7d; 5,62,1b; 6,40,1b; 7,88,7b; 7,91,5d; 10,94,14c; 10,104,

¹⁶¹ Vö. a med. aor. *práti*-val együtti használatáról a 68. oldalon mondottakat.

¹⁶² Azt, hogy a medium a (69) példában agentív jelentésű és direkt-reflexív árnyalattal rendelkezik, az imperativus igemód használata bizonyítja, hiszen ez azt mutatja, hogy az első aktáns kontrollálja a cselekvést.

1c; 10,126,8c; 10,138,3a; 10,160,1b). Általánosságban elmondható, hogy az igekötős *ví moc-* '(igából) kifog; elenged, szabadon enged, kiold' ige viselkedése megfelel annak az általános képnek, amelyet az előző alfejezetben a *moc-* igenemeinek használatáról felvázoltam. Vannak azonban olyan alakjai, amelyek némi magyarázatot igényelnek.

Először is, létezik a thematikus aoristosnak egy mediális imperativus plur. 2. személyű alakja (*ví mucadhvam*), amely váratlanul agentív-attingens jelentéssel rendelkezik anélkül, hogy ezzel egyidejűleg direkt vagy indirekt (affektív) reflexivitást fejezne ki. Mint fentebb láttuk, ilyen jelentést az aktív alakok szoktak hordozni.¹⁶³ A későbbiekben (II. 2. 3.) visszatérek erre a fontos alakra, itt most egyelőre csak regisztrálom az előfordulás tényét:

(70)	<i>ní</i>	<i>hélo</i>	<i>dhattá</i>	<i>ví</i>	<i>mucadhvam</i>
	le	düh.ACC	tesz.IMP.ACT.2PL	PREV	kifog.AOR.IMP.MED.2PL
	<i>ášvān</i> (RV 1,171,1d)				
	ló.PL.ACC				
	'Nyomjátok el dühötöket, fogjátok ki lovaitokat!' ¹⁶⁴				

Az egyszer előforduló sing. 2. személyű reduplikált iniunctivusi *ví mumucas* alak (amely a *mā* tiltószóval együtt tiltást fejez ki) vitatott megítélésű a szakirodalomban.

(71)	<i>mā~</i>	<i>āré</i>	<i>asmád</i>	<i>ví</i>	<i>mumuco</i> (RV 3,41,8a; AVŚ 20,23,8a)
	ne	távol	mi.PL.ABL	PREV	kifog.?.INJ.?.2SG
	'Ne távol tőlünk fogj ki!'				

A kérdéses igealak minden valószínűség szerint agentív-attingens jelentéssel rendelkezik (ld. alább a tárgy ellipsziséről), de pontos morfológiai értelmezése sok kérdést vet fel. Bár egyesek egy reduplikált imperfectumtő (pl. Thieme 1929: 42, 52) vagy perfectumtő (pl. Lubotsky 1997 II: 1078) aktív alakjának tartják, Kümmel

¹⁶³ Lásd például a következő szöveghelyeket, ahol a *ví moc-* aktív alakjai fordulnak elő teljesen azonos jelentéssel:

- a. *ví mucā* *hārī* *ihā* (RV 1,177,4d)
PREV kifog.AOR.IMP.ACT.2SG fakó.DU.ACC itt
'Itt fogd ki a fakó (lovakat)!'
- b. *grāsetām* *ášvā* *ví muca~* *ihā*
eszik.IMP.MED.3DU ló.DU.NOM PREV kifog.AOR.IMP.ACT.2SG itt
śónā (RV 3,35,3c)
rőt színű.DU.ACC
'Egyenek lovaidd, fogd ki itt a rőt színűeket!'

¹⁶⁴ Kümmel 2000: 382 (egy ŠB-szöveghely mellett) éppen erre az előfordulásra hivatkozik, hogy igazolni próbálja, a *moc-* ige mediális alakjainak az aktív alakokkal megegyezően agentív-attingens jelentése is lehet.

2000: 381–382 legújabbán a mediális perfectumi értelmezés mellett érvelt.¹⁶⁵ További lehetőségként még az is felvetődhet, hogy a gāyatrī pāda jambikus sorzárlatában egy metrikailag megfelelőbb hosszú magánhangzós **vī mūmucas* formát állítsunk helyre, amelyet reduplikált aor. inj. act. sing. 2. személyű alakként lehetne értelmezni.¹⁶⁶ Tény azonban, hogy az ige reduplikált aoristosa csak jóval később, a klasszikus szanszkritből adatolt először.¹⁶⁷ Az első előfordulás, amiről tudomásom van, egy Kr. u. 5. századi Vākātaka-feliraton (*CII* V: no. 27, 17. sor¹⁶⁸) szerepel: *amūmucat* act. ind. sing. 3. (vö. továbbá *amūmucat* act. ind. sing. 3. BhāP 8,1,31; 8,3,33; 12,13,21; *amūmucan* act. ind. plur. 3. BhāP 6,2,20). E nehézségek miatt az igenemet érintő további fejtegetések során a *vī mumucas* alakot figyelmen kívül fogom hagyni.¹⁶⁹

Három (vagy talán négy) olyan szöveghely van a R̥gvedában, amelyben a *vī moc-* ige valamely szemantikailag agentív aktív alakja látszólag inattingens jelentéssel használatos. Szintaktikai értelemben ilyenkor a mondatban nincsen tárgy, azaz az ige látszólag intranszitivként viselkedik. Ezeken a helyeken az igét egyszerűen ’megáll, megpihen, nyugovóra tér’ jelentéssel is vissza lehetne adni.¹⁷⁰

(72) <i>āsúbhiś</i>	<i>cid</i>	<i>yān</i>	<i>vī</i>
gyors.PL.INS	még_is	megy.PTCP.IPFV.ACT.SG.NOM	PREV
<i>mucāti</i>		<i>nūnám</i> (RV 2,38,3a)	
„megpihen”.AOR.SBJV.ACT.3SG	most		
‘Még az is, aki gyors (lovakon) lovagol, pihenjen most meg.’			

¹⁶⁵ Kümmel számára fontos érv az értelmezés során, hogy a *vī moc-* igeének a védikus nyelvben más olyan mediális alakjai is vannak, amelyek agentív-attingens jelentéssel rendelkeznek (vö. 164. jz.). Ahogy alább látni fogjuk, a korai védikus nyelv szinkrón rendszerében ez az érv nem állja meg a helyét.

¹⁶⁶ Ezt a lehetőséget Kümmel 2000: 382 is számításba veszi, de el is utasítja.

¹⁶⁷ A reduplikált aoristoshoz hasonlóan műveltető jelentésű és vele paradigmátikusan összetartozó causativum maga is csak az epikus szanszkritről kezdve ismert (vö. *PW* V: 812–813).

¹⁶⁸ Mirashi (ed.) 1963: 126 (a felirat datálásáról ld. a 121. oldalt). Köszönöm Dezső Csabának, hogy erre az előfordulásra felhívta a figyelmemet.

¹⁶⁹ Megoldást jelenthetne az értelmezési problémákra (Hoffmann 1967: 43–106 megállapításai-val összhangban), ha meg tudnánk mondani, hogy a *mā* ... *vī mumucas* tiltásnak (aoristosként) preventív vagy (imperfectumi vagy perfectumi alakként) inhibítív értelme van. Sajnos a tiltás értelmezése nem egyértelmű. Bár Hoffmann 1967: 83 azt állítja, inhibítív tiltásról van szó, és a beszélő egy ismétlődően előforduló eseményt kíván megszakítani, felfüggeszteni (Hoffmann fordítása: „*spann nicht [immer wieder] fern von uns aus!*”), úgy vélem, a kontextus alapján valószínűbb az az értelmezés, hogy a tiltás egy meghatározott szituációra vonatkozik (ld. a proximális deiktikus *idám* névmás használatát: *imā* 3a; *eṣū* 4b), és ezért a *mā* ... *vī mumucas* tiltást preventív jellegűnek kell felfognunk (vö. Kümmel: 2000: 382). Ez az aoristosi értelmezés felé billentené a mérleg nyelvét.

¹⁷⁰ Mivel alább amellelt fogok érvelni, hogy ez a fordítás nem szükségszerű, ezért a glosszákbán időzőjelbe teszem a „megpihen” szót. A negyedik példa a fentebb (71) említett *māre asmād vī mumuco* 3,41,8a lehet (’ne távol tőlünk „pihenj meg”’) – feltéve persze, hogy a *mumucas* aktív alak.

(73) *ná śrāmyanti ná ví mucantī*
 nem elfárad.PRS.IND.ACT.3PL nem PREV „megpihen”.PRS.IND.ACT.3PL¹⁷¹
eté (RV 2,28,4c)
 ez.PL.NOM
 ’Ők (ti. a folyók [*sindhavo* 4b]) nem fáradnak el és nem pihennek meg.’

(74) *ádha prīṇāṇā ví*
 hát meglelégedik.PTCP.IPFV.MED.PL.NOM PREV
mumuktam asmé (RV 7,91,5d)
 „megpihen”.PRF.IMP.ACT.2DU mi.PL.LOC
 ’Megelegédve pihenjete hát meg (ti. Indra és Vāyu istenek) nálunk!’

Jobb megoldásnak tűnik azonban az, ha feltételezzük, hogy ezek az igealakok is valójában attingens jelentésűek, csak éppen tárgyi argumentumuk, ti. a kifogott lovak vagy egyéb állatok, elliptikusan hiányzik a mondatból. A szövegkörnyezetben azonban ezek a kifogandó állatok rendszerint vagy explicit (ld. *āsúbhiś* RV 2,38,3a ’gyors (lovakon)’;¹⁷² *háripriya* RV 3,41,8b voc. ’a fakó [lovaknak] kedves’ vagy ’fakó [lovakat] kedvelő’ összetétel előtagja; *háribhyām* RV 3,41,1c ’fakó [lovakon]’), vagy implicit (*sarátham yātam* RV 7,91,5b ’jöjjetek ugyanazon a kocsin’, amelyet természetesen lovak húznak) módon jelen vannak, és onnan kell őket ezekben a mondatokba is odaértenünk.¹⁷³ Egyedül RV 2,28,4c-ben szerepel a *ví moc-* ige metaforikus értelemben, hiszen alanya itt a folyók (*sindhavo* RV 2,28,4b). A folyók azok, akik ’nem fogják ki (lovaikat)’,¹⁷⁴ azaz nem pihennek meg, mivel soha nem fáradnak el (*ná śrāmyanti*).

Mindez azt jelenti, hogy figyelmen kívül hagyva a diatézis szempontjából kétes *ví mumucas* RV 3,41,8a alakot, az igekötős *ví moc-* ige egy kivétellel (*ví mucadhvam* RV 1,171,1d) mindig activumban ragozódik, és mindig agentív-attingens jelentése van. Az imént tárgyalt három (vagy négy) szöveghelyen előforduló látszólag inattingens használata csupán a tárgyi argumentum szintaktikai ellipszisének köszönhető.

¹⁷¹ Valószínűleg **muñcanti* helyett (Lubotsky 1997 II: 1078).

¹⁷² Azaz a (72)–(74) szereplő mondatok tárgya ezekkel a szűkebb kontextusban megjelenő állatokkal koreferens *pro*. A (72)-es példa egészen pontos fordítása tehát ez lehetne: ’még az is, aki gyors (lovakon) lovagol, fogja ki (azokat)’. Megjegyezhetjük, hogy a magyarban is használható ugyanígy, explicit tárgy nélkül a *kifog* ige.

¹⁷³ Vö. például RV 3,41,8a Kümmel-féle (2000: 381) fordítását: „*Spanne nicht fern von uns [deine Zugtiere] aus!*” (kiemelés az eredetiben), és a Grassmann 1996: 1048 által megadott jelentést: „*einkehren [eigentlich Rosse abspannen], rasten*”.

¹⁷⁴ Jamison–Brereton 2014 I: 442 sajátos módon szenvedő értelemben veszi az aktív igealakot: „*nor are they unharnessed.*”

II. 2. 3. VERSMÉRTÉK ÉS FORMULÁK: *VÍ MUCADHVAM ÁŚVĀN*

Az elmondottak fényében még különösebbnek bizonyul a mediális aoristost tartalmazó *vi mucadhvam ásvān* kifejezés. A szöveghelyet a könnyebb követhetőség kedvéért újra idézem:

(75) *ní hélo dhattá ví mucadhvam*
 le düh.ACC tesz.IMP.ACT.2PL el enged.AOR.IMP.MED.2PL
ásvān (RV 1,171,1d)
 ló.PL.ACC
 'Nyomjátok el dühötöket, fogjátok ki lovaitokat!'

Elengedhetetlenül fontos, hogy a kérdéses igealak metrikai környezetét is megvizsgáljuk:

(76) ní hēlo dhattá **vi mucadhvam ásvān**
 ~ _ _ _ ~ , ~₆ ~₇ | _₈ ~₉ _₁₀ _₁₁

Láthatjuk, hogy a *ví* igekötő közvetlenül a trimeter-sor (triṣṭubh pāda) 5. szótagját követő, ún. késői cezúra után található,¹⁷⁵ és azt követi a három szótagos *muca-dhvam*. A pādát az ige tárgyi bővítménye zárja. Ha a *ví moc-* ige többi Ṛgveda-beli előfordulását megnézzük, rögtön észrevehetjük, hogy számos más szöveghelyen az egyes szavak ugyanilyen konstellációban állnak: a sor hatodik szótagja a *ví* igekötő, ezt követi a *moc-* valamilyen három szótagos aktív alakja, a sorzárlat utolsó két szótagját pedig a tárgy (ritkán az alany vagy az ige valamilyen más bővítménye) foglalja el:

(77) *sūryasya* *yātra* *vimucānti* *āsṵān* (RV 5,62,1b)
 Sūrya.GEN ahol kifog.PRS.IND.ACT.3PL¹⁷⁶ ló.PL.ACC
 — — — — — ‘ — — — — —
 ‘ahol kifogják Sūrya lovait’¹⁷⁷

(78) *vidvām* *ádabdho* *ví* *mumoktu*
 bölcS.NOM csalhatatlan.NOM PREV kiold.PRF.IMP.ACT.3SG
páśān (RV 1,24,13d)
 kötelék.PL.ACC
 — — — — ’ — — — —
 ’Oldja ki a kötelékeket a bölcS és csalhatatlan!’

¹⁷⁵ A metrikai fogalmakkal kapcsolatban ld. Arnold 1905, illetve rövid áttekintésként pl. Macdonnell 1916: 436–447.

¹⁷⁶ Valószínűleg **vimuñcánti* helyett (Lubotsky 1997 II: 1078).

¹⁷⁷ Vegyük észre, hogy itt pontosan ugyanaz a tárgy az ígének, mint RV 1,171,1d-ben!

- (79) *dāme*_{(a-i)va}¹⁷⁸ *vatsād* *ví* *mumugdhīy*
 kötél.ACC_mint borjú.ABL PREV leold.PRF.IMP.ACT.2SG
ámho (RV 2,28,6c)
 szorongattatás.ACC
 ---'---|---
 'Miként a kötelet a borjúról, oldd le (rólam) a szorongattatást!'¹⁷⁹
- (80) *evā*_{(ā-a)smād} *agne* *ví* *mumugdhi*
 így_mi.PL.ABL Agni.VOC PREV leold.PRF.IMP.ACT.2SG
pāśān (RV 5,2,7c)
 kötelék.PL.ACC
 ---'---|---
 'Így oldd le rólunk a kötelékeket, ó, Agni!'
- (81) *āsūbhiś* *cid* *yān* *ví*
 gyors.PL.INS még_is megy.PTCP.IPFV.ACT.SG.NOM PREV
mucāti *nūnām* (RV 2,38,3a)
 kifog.AOR.SBJV.ACT.3SG most
 ---'---|---
 'Még az is, aki gyors (lovakon) lovagol, fogja ki (azokat).'
- (82) *ádha* *prīṇānā* *ví*
 hát meglegedik.PTCP.IPFV.MED.PL.NOM PREV
mumuktam *asmé* (RV 7,91,5d)
 kifog.PRF.IMP.ACT.2DU mi.PL.LOC
 ---'---|---
 'Megelegédve fogjatok hát ki nálunk!'
- (83) *ná* *śrāmyanti* *ná* *ví*
 nem elfárad.PRS.IND.ACT.3PL nem PREV
mucantīy *eté* (RV 2,28,4c)
 kifog.PRS.IND.ACT.3PL ez.PL.NOM
 ---'---|---
 'Ezek nem fáradnak el és nem pihennek meg.'

¹⁷⁸ A metrum jobb azonosíthatósága érdekében ezekben a szövegpéldákban a samdhikat nem oldottam fel, viszont alsó indexben zárójelben feltüntettem az összevont magánhangzókat.

¹⁷⁹ Scarlata 1999: 389 felveti annak lehetőségét, hogy RV 2,28,6c-ben (hasonlóképpen a RV 4,12,6c = 10,126,8c sorokban) az *ámho* (*ámhas*) alak a verssor végén haplologikusan rövidült változata a szabályos *ámhasas* 'a szorongattatásból' ablativusnak. Ennek azonban világosan ellentmond az a tény, hogy RV 4,12,6c = 10,126,8c-ben a tagmondatban már szerepel egy ablativus (*as-mád* 'rólunk'), míg RV 2,28,6c-ben a hasonlattal fennálló párhuzam teszi világossá, hogy az *ámhas*-t accusativusnak kell tekintenünk.

Figyelemreméltóak az alábbi példák is, ahol a *ví* ugyanabban a pozícióban szerepel, csak éppen a *moc*- ige kétszótagos aktív alakja követi:

(84) *áva sya hárī ví mucā*
 ki köt.IMP.ACT.2SG fakó.DU.ACC PREV kifog.AOR.IMP.ACT.2SG
sákhāyā (RV 6,40,1b)
 barát.DU.ACC
 ~ ~ ~ ~ ' ~ ~ | ~ ~ ~
 'Kösd ki a fakó (lovakat), fogd ki a társaidat!'

(85) *grāsetām áśvā ví muce(a-i)há*
 eszik.IMP.MED.3DU ló.DU.NOM PREV kifog.AOR.IMP.ACT.2SG_itt
śóṇā (RV 3,53,3c)
 rőt színű.DU.ACC
 ~ ~ ~ ~ ' ~ ~ | ~ ~ ~
 'Hadd egyenek lovaidd, fogd ki itt a rőt színűeket!'

(86) *priyā sákhāyā ví mucó(a-i)pa*
 kedves.DU.ACC barát.DU.ACC PREV kifog.AOR.IMP.ACT.2SG_felé
barhís (RV 3,43,1c)
 áldozati_ fű.ACC
 ~ ~ ~ ~ ' ~ ~ | ~ ~ ~
 'Fogd ki a kedves társaidat! Az áldozati fűhöz (...)'¹⁸⁰

A *ví mucadhvam* alakkal kapcsolatban látnunk kell, hogy a tematikus aoristos megfelelő aktív plur. 2. alakja (*ví mucata*) a RV 1,171,1d triṣṭubh pādában felborítaná a trochaikus zárlatot még abban az esetben is, ha az általánosan alkalmazott ún. praśliṣṭasamdhī (a szóvégi és a szókezdő *a* összeolvadása) helyett a két szó között megtartanánk a hiátust annak érdekében, hogy a sor a megfelelő számú, azaz tizenegy szótaggal rendelkezzen:

(87) *... *ví mucata áśvān* ... ' ~ ~ | ~ ⁽¹⁾ ~ ~ ~

Ezért valószínűnek tartom, hogy a mediális *ví mucadhvam* igealak egy metrikai okokból fakadó alkalmi képzés (német terminussal „Augenblicksbildung”) a költői

¹⁸⁰ Az *úpa barhís* 'az áldozati fűhöz' kifejezés minden valószínűség szerint a d pādában található mondathoz tartozik (vö. Geldner 1951 I: 385 a vonatkozó jegyzettel együtt):

a. *tuvām imé havyavāho havante* (RV 3,43,1d)
 te.ACC ez.PL.NOM áldozatvivő.PL.NOM hív.PRS.MED.3PL
 '... hívnak téged ezek az áldozatvivők'

Jamison–Brereton 2014 I: 527 a kifejezést a c pādához veszi: „unharness them at the ritual grass”.

nyelvtanban,¹⁸¹ amelynek létrejöttét a fentebb tárgyalt formulaszerű szókapcsolatok segítették, amelyekben azonos vagy hasonló metrikai felépítésű aktív alakok szerepeltek ugyanabban a metrikai pozícióban.¹⁸²

Összefoglalva az elmondottakat, az igekötős *vi moc-* ige a korai védikus nyelv, azaz a R̥gveda nyelvének szinkrón nyelvtanában kizárólag aktív ragozással rendelkező ige volt.¹⁸³ Nem voltak használatosak mediális alakjai,¹⁸⁴ noha az indirekt-reflexív possesszív (Kümmel) vagy possesszív-affektív (Gotō) medium¹⁸⁵ használata teljes mértékben elképzelhető lenne, például ha valaki saját lovát vagy lovait fogja ki saját kocsija elől vagy jármából. Adataink világosan mutatják, hogy ilyen jelentéstartalmat a korai védikus nyelv nem fejezett ki a *vi moc-* ige possesszív (-affektív) mediumával (mint alább látni fogjuk, ez a nyelv későbbi korszakaira is igaz, egészen a legkésőbbi, újvédikus fázisig).¹⁸⁶ Ahogy a fenti példákban jól látható,

¹⁸¹ Lett volna másik lehetőség is a metrikailag nem megfelelő aktív *vi mucata* alaknak a sor metrikai mintájába történő integrálására, mégpedig az ige és tárgya sorrendjének felcserélése (... *mucataṁ vy áśvān* ... ~ ~ | ~ ~ ~). Ez a stratégia nem lett volna egyedülálló, hiszen ezt látjuk RV 4,12,6c = 10,126,8c-ben is:

a.	<i>evó</i>	<i>śāv</i>	<i>āsmān</i>	<i>muñcatā</i>	<i>vy</i>
	így	jól	mi.PL.ABL	leold.IMP.ACT.2PL	PREV
	<i>āmhaḥ</i> (RV 4,12,6c; 10,126,8c)				
	szorongattatás.ACC				
	~ ~ ~ ~ ~ ' ~ ~ ~ ~ ~ ~				

'Így oldjátok le rólunk jól a szorongattatást!'

Esetünkben talán a RV 5,62,1b pāda (77) analógiája miatt tartotta meg a költő az eredeti szórendet és került az inverziót (... *vi mucadhvam áśvān* RV 1,171,1d ~ ... *vimucānti áśvān* RV 5,62,1b).

¹⁸² Hasonló metrikai tényező felelős például a mediális inj. impf. sing. 2. *yuyothāḥ* alak létrejöttéért a szabályos aktív **yuyoh* helyett (Hoffmann 1967: 90; Kümmel 2000: 402).

¹⁸³ A személyragos aktív alakokon (és a fentebb tárgyalt, kivételesen mediális *vi mucadhvam*-on) kívül az igenek csak absolutivuma adatolt a R̥gvedából (*vimúcyā* RV 1,104,1c; 3,32,1d). A *vi cart-* ige lényegében véve szinonim a *vi moc-* igével, vö. a következő mantrát, amelyben AVŚ 6,112,3c *vi ... mucyantām*, AVP 1,70,4c pedig *vi ... cṛtyantām* igét tartalmaz:

a.	<i>yébhiḥ</i>	<i>pāśaiḥ</i> ...	<i>vi</i>	<i>té</i>
	amely.PL.INS	kötélék.PL.INS	PREV	az.PL.NOM
	<i>mucyantām</i> (AVŚ 6,112,3a–c)			
	kiold.PASS.IMP.3PL			

'a kötélekek, amelyekkel ..., oldoztassanak ki'

A *vi cart-* ige agentív-attingens jelentésben szintén kizárólag activumban ragozódik a védikus nyelvben: pl. *vi ... cṛtānti* RV 1,67,8a (act. ind. praes. impf. plur. 3.); *vi cṛtāmi* és *vi cṛtāmasi* AVŚ 9,3,1d+ (act. ind. praes. impf. sing. és plur. 1.); *vi ... cṛtā* RV 1,25,21b; *vi cṛta* AVŚ 6,112,1c (act. imperat. impf. sing. 2.); *vi cacarta* AVŚ 14,1,56d = AVP 18,6,4d; VS 12,63 (act. ind. perf. sing. 3.).

¹⁸⁴ Úgy gondolom, a kellőképpen nagy számú előfordulás (felsorolásukat ld. 69–70. o.) több mint valószínűvé teszi, hogy a mediális alakok hiánya nem egyszerűen a véletlen műve.

¹⁸⁵ Azaz a cselekvés olyan valamire irányul, ami az első aktánsé (az ágensé), öhozzá tartozik. A terminológiával kapcsolatban ld. ismét a 153. jegyzetben említett szakirodalmat.

¹⁸⁶ Ezt különösen Böhtlingk és Roth szótárának megállapításával (*PW* V: 818) szemben hangsúlyozom, akiket minden bizonnyal RV 1,171,1d felületes interpretációja vezetett félre akkor, amikor a *vi moc-* igére ezt a jelentést adják meg: „*ablösen, losbinden, befreien; med. an sich oder für sich Etwas ablösen*, z. B. die eigenen (Pferde) abspannen” (az álló betűs kiemelés tőlem). Feltehetően a szentpétervári szótárát követi Monier Williams (*MW*: 980) is: „*to unloose, unharness* (Ä. 'one's

számos olyan szöveghely van, amelyben a *ví moc-* ige tárgyi argumentuma valami olyan állat (elsősorban ló), amely nyilvánvalóan az első aktánshoz tartozik, mégsem jut kifejezésre ez a szemantikai mozzanat a mediális igenem révén. Ezt a megfigyelést erősíti, hogy nem található olyan példa, amelyben a kifogott állat másé lenne, mint az első aktáns.

II. 2. 4. A *VIMÓCANAM KṚṆUTE* SZERKEZET INTERPRETÁCIÓJA

Mindezek fényében érdekes megfigyelnünk, hogy a *vimócanam kar-* funkcióigés szerkezet igei tagja RV 3,30,12d-ben mediumban ragozódik (*vimócanam kṛṇute* med. ind. praes. impf. sing. 3.).

(88) <i>sám</i>	<i>yád</i>	<i>ānaḥ</i>	<i>ādhvana</i>	<i>ād</i>	<i>íd</i>
PREV	amikor	befejez.AOR.IND.ACT.3SG	út.PL.ACC	akkor	csak
<i>āśvair</i>	<i>vimócanam</i>	<i>kṛṇute</i> (RV 3,30,12cd)			
ló.PL.INS	kifogás.ACC	csinál.PRS.MED.3SG			

Elismerve, hogy némiképp kockázatos vállalkozás a *vimócanam kar-* egyetlen előfordulása alapján általánosítani és következtetést levonni, azt gondolom, legalábbis nem zárható ki annak lehetősége, hogy a *vimócanam kar-* szerkezet azért jött létre a *ví moc-* ige mellett, hogy vele a diatézis szempontjából (részlegesen) szuppletív

own horses’))” (az álló betűs kiemelés tőlem). Másfelől lásd Apte 1959: 1458 s.v. *vi-muc-* helyes besorolását: „6P”. Megállapíthatjuk tehát, hogy a *ví moc-* ige a Ṛgvedában nem úgy viselkedett, mint például az *ava-moc-* ’elenged, levesz, ledob’ az Atharvavedában, amelynek agentív-atingens mediuma jól körülhatárolható possesszív-affektív jelentéssel rendelkezik (szemben a nem reflexív használatú activummal). Ld. az activum és a medium közötti világos különbséget a következő két példában:

- a. *avamuñcān* *mṛtyu-pāśān* *āśastiṃ*
 levesz.PTCP.ACT.SG.NOM halál-kötélék.PL.ACC átok.ACC
drāghīya *āyuh* *pratarāṃ* *te* *dadhāmi* (AVŚ 8,2,2c)
 hosszabb.ACC élet.ACC tovább te.GEN tesz.PRS.ACT.1SG
 ’Levéve (rólad) a halál kötelékeit és az átkot, életedet hosszabbra nyújtom.’
- b. *út* *krāma~* *ātaḥ* *puruṣa* *mā~* *áva*
 fel lép.IMP.ACT.2SG innen ember.VOC ne le
patthā
 megy.AOR.IMP.MED.2SG
mṛtyóḥ *pādviṣam* *avamuñcāmānaḥ* (AVŚ 8,1,4b)
 halál.GEN béklyó.ACC levesz.PTCP.MED.SG.NOM
 ’Kelj fel innen, ember! Levéve (magadról) a halál béklyóját ne merülj el!’

paradigmát alkosson.¹⁸⁷ Mivel az igekötős ige, mint láttuk, csak activumban ragozódott, hiányzó mediumát pótolhatta a *vimócanam kar-* funkciógés szerkezet.¹⁸⁸ A *vimócanam kar-* tehát a *ví moc-* ige hiányos paradigmájának üres pontjait töltötte be.

act.	<i>ví moc-</i>	—
med.	—	<i>vimócanam kar-</i>

A következő, lényegesen nehezebb, de egyben legfontosabb kérdés: miért volt szüksége a védikus költőnek ebben a verssorban a mediumra a létező aktív alak helyett? Mi az a jelentéstöbblet, amelyet nem tudott kifejezni a rendelkezésére álló szabályos aktív *ví muñcati* formával? Mi indította arra, hogy a *vimócanam kṛṇute* szerkezetben a medium használatához folyamodjon a „poétikailag nyitott grammatikai rendszerében”^{189,190}

Az egyik interpretáció szerint az *áśvair vimócanam kṛṇute* szókapcsolat egyszerűen azt jelenti, hogy Sūrya, a napisten kifogja a lovait (ld. például Sāyaṇa értelmezését [*aśvānām vimocanam kurute*] és Griffith 1973: 175 fordítását [„his Steeds he looses”]¹⁹¹). Ekkor azonban az *áśvair* instrumentális okoz nehézséget, hiszen inkább genitivus obiectivust várnánk, mint ahogy Sāyaṇa értelmezése szól, vagy esetleg accusativust¹⁹² (*aśvān vimócanam kṛṇute*)¹⁹³. Az egyetlen megoldás, amely megmenthetné Sāyaṇa és Griffith egyébként kézenfekvő és egyszerű értelmezését, az lenne, ha az instrumentálisnak limitatív, azaz tekintet- vagy korlátozóhatározói értelmet tulajdonítanánk (‘a lovak terén/lovak tekintetében’), ti. a kifogás cselekvése a lovakra korlátozódik. A R̥gvedában azonban a limitatív instrumentális használata rendszerint olyan névszóknál fordul elő, amelyek szorosan az alanyhoz tartozó

¹⁸⁷ Ellenvetésként persze megfogalmazódhat, hogy a mediális *kṛṇute* RV 3,30,12d-ben valójában csak metrikai alapú helyettesítője lenne az aktív *kṛṇoti*-nak. Ezt a lehetőséget elvethetjük, hiszen a trimeter sorok negyedik szótagot követő ún. korai cezúrája után a ~ – ~ metrikai képlet (azaz act. *kṛṇoti*) éppúgy lehetséges lenne, még akkor is, ha a mediális *kṛṇute* által alkotott ~ – ~ egyértelműen a leggyakoribb metrikai mintázat ebben a pozícióban. Ez azt jelenti, hogy metrikai tényezőkkel nem indokolhatjuk a mediális alak választását.

¹⁸⁸ Általánosságban a perifrázis ilyen helyettesítő funkciójáról ld. Haspelmath 2000: 657; Schutzeichel 2014: 60, 193–194. Párhuzamként vö. a *śruṣṭīm kar-* esettanulmányt (II. 1.).

¹⁸⁹ Vö. Knobl 2004: 262 („poetically open grammatical system”).

¹⁹⁰ Az ógörög nyelvben a ποιέω ‘csinál’ ige kevés kivételtől eltekintve mediumban ragozódik funkciógés szerkezetekben (vö. Ittész 2007: 20–21 hivatkozásokkal). Ilyen szabály vagy tendencia a védikus nyelvben eddigi vizsgálataim alapján nem figyelhető meg (vö. a *śruṣṭīm kar-* esetét [II. 1.], amely mindig activumban fordul elő).

¹⁹¹ Vö. Jamison–Brereton 2014 I: 506: „only after that does he perform his unyoking of the horses”.

¹⁹² Ekkor a funkciógés szerkezet szintaktikailag egy egyszerű tranzitív igével ekvivalens módon viselkedne, és accusativusban álló tárgya lenne (vö. a (34)-es példát). Ld. ehhez Hackstein 2012: 89.

¹⁹³ Vegyük észre, hogy az *aśvān* accusativusnak ugyanaz a metrikai képlete (– –), mint az *áśvair* instrumentálisnak, azaz használata ebből a szempontból teljesen problémamentes lett volna, ha tényleg az lett volna a szándékolt jelentés, amit például Griffith is képvisel.

dolgot jelentenek, mint például az alany fizikai és mentális tulajdonságai és jellegzetességei, testrészek stb. (Hettrich 2002: 54),¹⁹⁴ viszont valakinek a lovai nyilvánvalóan nem tartoznak ebbe a körbe.

Véleményem szerint az *ásvair* instrumentális egyetlen ésszerű értelmezése az, ha – többek között Geldnert (1951 I: 365) és Grassmannt (1876: 77) követve („mit den Rossen”) – úgy tekintjük, hogy társhatározói funkciója van: ’lovaival együtt’. De miért nem használja akkor a költő egyszerűen azt, hogy *ví muñcati ásvair*? Hiszen ahogy fentebb láttuk, a *ví moc-* ige elliptikus szerkesztésű aktív alakjainak tényleg lehetséges értelmezése az, hogy ’megpihen’, és mondatunk ekkor elméletileg azt jelenthetné: ’lovaival együtt megpihen’. Véleményem szerint a látszólag intranszitiv *ví muñcati* igealak kerülésének pontosan az *ásvair* instrumentális jelenléte az oka. Láthattuk ugyanis, hogy ha az ige ezzel a látszólag inattingens jelentéssel rendelkezik, a kifogott állatok sohasem jelennek meg explicit módon ugyanabban a tagmondatban, mert már a kontextus alapján implicit módon jelen vannak. A *ví muñcati* (ti. *ásvān*) *ásvair* mondat (’kifog [ti. a lovait] a lovaival együtt’) emiatt értelmetlen volna.

Mindezek miatt azt gondolom, hogy a tagmondatban a mediumnak csak direkt-reflexív értelme lehet. Sūrya nemcsak a lovait fogja ki a hámból (konkrétan), hanem magát is (metaforikusan): lovai és ő maga is mentesülnek és megszabadulnak napi terhük, munkájuk alól. Az *ásvair* instrumentalist tehát a reflexív mediumban implicit módon bennfoglalt tárgy (aki ugyanaz a személy, mint az alany, ti. Sūrya) melletti társhatározóként fogom fel,¹⁹⁵ a mondat egészét pedig a következőképpen értelmezem:

- (89) ’(szó szerint:) Amikor útjának végére ér (ti. Sūrya), csak akkor fogja ki (magát) lovaival együtt / csak akkor csinálja lovaival (lovainak kifogásával) együtt a (maga) kifogását; (szabadabban:) csak akkor pihen meg lovaival együtt.’

II. 2. 5. ÖSSZEFOGLALÁS

Úgy tűnik tehát, hogy a mediálisan ragozódó *vimócanam kar-* funkcióigés szerkezet a *ví moc-* ige hiányzó (direkt-reflexív) mediumát pótolja, mivel az utóbbi ige a korai

¹⁹⁴ Lásd a következő példát a limitatív instrumentálisra:

a. *sthirébhir* *āṅgaiḥ* ... *śukrēbhiḥ* *pipiṣe*
szilárd.PL.INS végtag.PL.INS ragyogó.PL.INS felékesít.PRF.MED.3SG
hīraṇyair (RV 2,33,9ab)
arany.PL.INS

’(szó szerint:) Szilárd tagjai tekintetében ragyogó aranyékszerekkel ékesítette fel magát / van felékesítve.’ (azaz: ’Szilárd tagjai aranyékszerekkel vannak felékesítve.’)

¹⁹⁵ Vö. Hettrich 2002: 51–52 példáit, amelyekben az instrumentális az explicit tárgy melletti társhatározóként szerepel.

védikus nyelvben mediumban nem ragozódott.¹⁹⁶ Viszont – hasonlóan ahhoz, amit az előző fejezetben a *śruṣṭīm kar-* : *śroṣ-* párral kapcsolatban láttunk – a *vimócanam kar-* és *ví moc-* közötti szuppletív kapcsolat sem folytatódott tovább a védikusban és a szanszkrit nyelvben, és a funkcióigés szerkezet nem grammatikalizálódott és nem rögzült abban a funkcióban, amelyben a legkorábbi periódusban használatban lehetett. Amíg azonban a *śroṣ-* ige maga is gyakorlatilag eltűnt a Ṛgveda korszakát követően (ld. Gotō 1987: 316–317), addig a *ví moc-* gyakori maradt a védikusban és a szanszkritban egyaránt.

További előfordulások híján azt kell mondanunk, hogy a *vimócanam kṛṇute* kifejezés a védikusban csupán alkalmi képzés („Augenblicksbildung”), azaz egyetlen költő kísérlete arra, hogy valami olyasmit fejezzon ki, amit nem tudott volna kifejezni a nyelv grammatikai konvencióinak keretei között. Ez a kísérlet a későbbiekben folytatás nélkül maradt, és nem vált a védikus nyelv általánosan használt elemévé.¹⁹⁷ Látnunk kell azonban, hogy ez az alkalmi képzés, ahogy fentebb bemutattam, ugyanazok szerint a mechanizmusok szerint működött, és ugyanazt a szuppletív stratégiát követte, mint a gyakoribb *śruṣṭīm kar-*, vagyis ebben az értelemben egyáltalán nem tekinthető elszigeteltnek a korai védikus nyelvben.

II. 2. 6. FÜGGELÉK: A *VÍ MOC-* MEDIUMA A KÖZÉP- ÉS ÚJVÉDIKUSBAN

Tekintsük át röviden, milyen igenem-használati változásokon ment keresztül a *ví moc-* ige a védikus nyelv később szakaszaiban. Az ige mediuma (a fentebb tárgyalt és metrikai okokra visszavezethető *ví mucadhvam* alak kivételével) először a középvédikus korszakban jelenik meg, de csupán a Fekete Yajurveda egyetlen *saṃhitā*-prózai¹⁹⁸ részletében: *vimuñcate* med. ind. praes. impf. sing. 3.; *vimuñcamāneṣu* med. part. impf. masc. plur. loc. (mindkettő a nazális infixumot tartalmazó thematikus *muñca-* imperfectumtöből van képezve).

(90)yó	<i>vā</i>	<i>agnīm</i>	<i>vimokā</i>	<i>āgate</i>
aki.NOM.PTCL	tűz.ACC		kifogás.LOC	jön.PTCP.PRF.PASS.LOC
<i>ná</i>	<i>vimuñcate</i>		<i>ná</i>	<i>vimuñcamāneṣu</i>
nem	kifog.PRS.MED.3SG		nem	kifog.PTCP.IPFV.MED.PL.LOC

¹⁹⁶ Az a tény, hogy a *vimócanam kar-* szerkezet a fentebb (151. jz.) említett MBh-részlet egyik szövegváltozatában activumban szerepel, teljesen irreleváns a korai védikus nyelvállapotra nézve, hiszen a MBh-adat egyrészt kronológiailag is sokkal későbbi, másrészt az igenemek használata közismerten képlékeny az epikus szanszkritban (vö. Oberlies 2003: 129–132). A MBh-szöveg helye ezért minden valószínűség szerint csupán annyit mutat, hogy az epikus szanszkrit nyelv korszakában egy (aktív) funkcióigés szerkezet és egy (aktív) egyszerű ige szemantikailag és funkcionálisan ekvivalens lehetett, azaz ekkor már pusztán stilisztikai (vagy pragmatikai) variánsokként léteztek.

¹⁹⁷ Vö. ezzel kapcsolatban Knobl 2004: 262 bizonyos védikus alkalmi képzésekre alkalmazott frappáns kifejezését: „forerunners without a following”.

¹⁹⁸ VWC állításával szemben a mediumnak nincs mantra-előfordulása a YV-ban.

<i>vīmuñcate</i>	<i>vī</i>	<i>te</i>	<i>muñcāmi</i>	<i>raśanāṁ</i>
kifog.PRS.MED.3SG	PREV	te.GEN	kiold.PRS.ACT.1SG	kötélék.ACC
<i>vī</i>	<i>raśmīn</i>	<i>ity</i>	<i>agnīm</i>	<i>vā</i>
PREV	kötél.PL.ACC	QUOT	tűz.ACC	PTCL
<i>vimokā</i>	<i>āgate</i>		<i>vīmuñcate</i>	<i>vī</i>
kifogás.LOC	jön.PTCP.PRF.PASS.LOC		kifog.PRS.MED.3SG	PREV
<i>muñcāmāneṣu</i>		<i>muñcate</i> (MS 3,4,5)		
kifog.PTCP.IPFV.MED.PL.LOC		kifog.PRS.MED.3SG		

‘Az, aki nem fogja ki a tűzoltárt, amikor eljött a kifogás (ideje), azok között, akik kifognak, nem fog(ja) ki (igazából); (de az, aki) így kifogja a tűzoltárt (ezzel a mantrával:) „Kioldom kötelekedet, kioldom köteleidet”, amikor eljött a kifogás (ideje), azok között, akik kifognak, kifog(ja) azt igazából).’¹⁹⁹

(91) *yo ha vā agniṁ vimoka āgate na vimuñcati na vimuñcāmāneṣu vimuñcate [...] ity agniṁ evaitad vimoka āgate vimuñcati vimuñcāmāneṣu vimuñcate* (KS *vi vimuñcāmāneṣu muñcate*) *ya evaṁ veda* (KKS 34,1 ≈ KS 22,6) ‘Az, aki nem fogja ki a tűzoltárt, amikor eljött a kifogás (ideje), azok között, akik kifognak, nem fog(ja) ki (igazából); „...” (ezekkel a szavakkal) kifogja így a tűzoltárt, amikor eljött a kifogás (ideje); azok között, akik kifognak, (igazából) kifog(ja) az, aki így tudja.’²⁰⁰

Láthatjuk, hogy a Kapiṣṭhala-Kaṭha- és a Kāṭhaka-Saṁhitā szövegváltozatában az ige mediuma csak akkor használatos, ha nincsen a mondatban explicit módon kitéve a tárgy (*na vimuñcāmāneṣu vimuñcate*; *vimuñcāmāneṣu vimuñcate* KKS ≈ *vi vimuñcāmāneṣu muñcate* KS). Amikor a tárgy explicit módon említve van, az acti-vum használatos helyette (*yo ... agniṁ ... na vimuñcati*; *... ity agniṁ ... vimuñcati*). Azt feltételezem, hogy ez lehetett a szöveg eredeti formája,²⁰¹ és a Maitrāyaṇī-Saṁhitā-változat *yó ... agniṁ ... ná vimuñcate* és *... ity agniṁ ... vimuñcate* tagmondataiban szereplő mediális alakok az explicit tárgy nélküli tagmondatok mediális igealakjainak analógiája miatt kerültek a szövegbe (*ná vimuñcāmāneṣu vimuñcate*; *vī muñcāmāneṣu muñcate*).²⁰²

¹⁹⁹ A fordítás apró változtatásokkal Oertel 1926: 169–170 fordítását követi.

²⁰⁰ A részletet nem glosszálom, mert az alább tárgyalandó igealakbeli különbségektől eltekintve a két változat lényegében véve megegyezik. Az MS-változatban az utolsó tagmondat nem szerepel:

a. *ya evaṁ veda*
aki.NOM így tud.PRF.ACT.3SG
‘aki így tudja’

A fordítás (91)-ben is Oertelét (1926: 169–170) követi.

²⁰¹ Még akkor is, ha általánosságban véve a MS régebbi változat, mint a KS és a KKS (vö. Kümmel 2000: 5).

²⁰² Azt is megfontolandónak tartom, hogy a *vī moc-* ige mediális alakjai (*vimuñcate* és *vimuñcāmāneṣu*) itt mindhárom szövegváltozatban a megelőző szövegrész analógiájára használatosak, amelyben a pont ellentétes *yoj-* ‘befog’ ige mediális alakjai fordulnak elő (*yuñkte* med. ind. praes. impf. sing. 3.; *yuñjāneṣu* med. part. impf. masc. plur. loc.), éspedig szintaktikailag teljesen párhuzamos mondatokban. Ld. például a fent idézett (91)-es részletet megelőző szakasz KKS-verzióját:

A *vi moc*- ige mediuma lényegesen gyakrabban adatolt a középvédikus korszak brāhmaṇa-fázisától kezdve, de még ekkor sem jelenik meg explicit tárggyal együtt, csak implicit tárggyal. A legtöbb esetben, a fentebbi YV^p-helyhez hasonlóan, metaforikus értelme van, hiszen átvitt értelmű kifogásra, megállásra utal meghatározott rituálék során. Valószínűnek tartom, hogy ez a látszólag intranzitív agentív-attin-gens medium azt a korábbi korai védikus használatot váltotta fel, amikor az activum elliptikus tárggyal szerepelt (ld. 71–72. o.). Tekintsük a következő példákat, amelyek közül (92) a középvédikus korszakot (régebbi brāhmaṇa-próza), (93) és (94) pedig az újvédikus korszakot (újabb brāhmaṇa-próza) képviseli.

(92)	<i>sá</i>	<i>yádi</i>	<i>purā</i>	<i>vasatyai</i>	<i>vimuñcéta</i>	<i>ánasy</i>
	SP	ha	előtt	szállás.DAT	kifog.OPT.MED.3SG	szekér.LOC
	<i>evā~</i>	<i>agnih</i>		<i>syād</i> (ŚB 6,8,1,12) ²⁰³		
	bizony	tűz.NOM		van.OPT.ACT.3SG		
	'Ha a szállása (elérése) előtt fogna ki, maradjon a tűz magán a szekéren.'					

a.	<i>yo</i>	<i>ha</i>	<i>vā</i>	<i>agnim</i>	<i>yoga</i>	<i>āgate</i>	<i>na</i>
	aki.NOM	PTCL	PTCL	tűz.ACC	befogás.LOC	jön.PTCP.PR.F.PASS.LOC	nem
	<i>yunakti</i>			<i>na</i>	<i>yuñjāṇeṣu</i>		<i>yuñkte</i> [...]
	befog.PRS.ACT.3SG			nem	befog.PTCP.IPFV.MED.PL.LOC		befog.PRS.MED.3SG
	<i>ity</i>	<i>agnim</i>	<i>eva~</i>	<i>etad</i>	<i>yoga</i>	<i>āgate</i>	
	QUOT	tűz.ACC	PTCL	így.ADV	befogás.LOC	jön.PTCP.PR.F.PASS.LOC	
	<i>yunakti</i>			<i>yuñkte</i>	<i>yuñjāṇeṣu</i>		
	befog.PRS.ACT.3SG			befog.PRS.MED.3SG	befog.PTCP.IPFV.MED.PL.LOC		
	<i>ya</i>		<i>evam</i>	<i>veda</i> (KKS 34,1)			
	aki.NOM		így	tud.PR.F.ACT.3SG			
	'Az, aki nem fogja igába a tűzoltárt, amikor a befogás (ideje) eljött, azok között, akik befognak, nem fog(ja) be (igazából); „...” ezekkel a szavakkal igába fogja a tűzoltárt, amikor a befogás (ideje) eljött; azok között, akik befognak, (igazából) befog(ja) az, aki így tudja.' (a fordítás Oertel 1926: 169 nyomán)						

Érdekes, hogy a 'befog, igába fog' jelentésű *yoj-* ige agentív-attin-gens jelentéssel már a Rgvedában egyaránt ragozódik activumban és (minden valószínűség szerint) posszesszív-affektív mediumban. Lásd a következő példákat:

b.	<i>yuñgdhvām</i>	<i>hārī</i>	<i>ajirā</i>	<i>dhurī</i>	
	befog.IMP.MED.2PL	fakó.DU.ACC	gyors.DU.ACC	kocsirúd.LOC	
	<i>vólhave</i> (RV 5,56,6c)				
	húz.INF				
	'Fogjátok be a gyors fakó (lovakat) a kocsirúdkhoz, hogy húzzanak.'				
c.	<i>hārī</i>	<i>rāthasya</i>	<i>dhūrṣāv</i>	<i>ā</i>	<i>yunajmi</i> (RV 3,35,2b)
	fakó.DU.ACC	kocsi.GEN	kocsirúd.PL.LOC	PREV	befog.PRS.IND.ACT.1SG
	'A fakó (lovakat) a kocsirudakhoz fogom be.'				

²⁰³ Vö. ŚB 3,4,1,5; 6,7,4,10 stb. A Śatapatha-brāhmaṇában a *vi moc*- ige activuma és mediuma olykor egy szakaszon belül, egymás mellett fordul elő minden érzékelhető jelentéskülönbség nélkül (vö. Delbrück 1888: 248). A (92)-es példa elején a *sá* mondatbevezető partikula (SP = sentence particle).

- (93) *atha vimuñceta bṛhatā vimuñce,*
 akkor kifog.OPT.MED.3SG *bṛhat*.INS²⁰⁴ kifog.PRS.MED.1SG
vāmadevyena vimuñce, rathantareṇa vimuñca
vāmadevya.INS kifog.PRS.MED.1SG *rathantara*.INS kifog.PRS.MED.1SG
iti (JB 2,54; vö. JB 3,303)
 QUOT
 'Akkor fogjon ki (ezt mondva:) „Kifogok a *bṛhat* sāmannel, kifogok a *vāmadevya* sāmannel, kifogok a *rathantara* sāmannel.”'

- (94) *vy ū muñcante* (AB 6,23)
 PREV PTCL kifog.PRS.MED.3PL
 'kifognak'

A nyelvtörténeti változás következő és egyben utolsó szakasza a késővédikus korszakban játszódik le. Ekkor, a śrautasūtra-szövegekben jelenik meg ugyanis első alkalommal az a használat, hogy a *ví moc-* ige agentív-attingens mediumban ragozódik többé-kevésbé egyértelmű possesszív-affektív jelentéssel ('elenged, leold magáról [ill. a maga valamijéről] / a maga számára'), és ezzel egyidejűleg explicit tárgyi bővítménye van. Lásd a következő két példát:

- (95) *mātā~ iva putram iti śikyād ukhām*
 anya.NOM mint fiú.ACC QUOT hurok.ABL edény.ACC
vimuñcate (VārŚS 2,1,4,19)
 leold.PRS.IND.MED.3SG
 '„Mint az anya a fiát” – (ezzel a mantrával) leoldja az edényt a hurokról.'

- (96) *imaṃ viśyāmi~ iti patnī yoktrapāśaṃ*
 ez.ACC kiold.PRS.ACT.1SG QUOT úrnő.NOM igazsík.ACC
vimuñcate (ĀpŚS 3,10,6; 8,8,14)
 leold.PRS.IND.MED.3SG
 '„Kioldom ezt” – (ezzel a mantrával) az úrnő leoldja (magáról) az igazsíkat.'

Mindezek a tények megerősítik azt a korábbi megfigyelésünket, hogy a *ví muca-dhvam áśvān* RV 1,171,1d szerkezet, amelyben a *ví moc-* ige mediuma explicit tárggyal szerepel, teljes mértékben elszigetelt a védikus nyelvben az újvédikus korszakot megelőzően, és ezért a korai védikusban egy metrikai okok miatt alkotott alkalmi képzésnek kell tekintenünk.

²⁰⁴ A három le nem fordított szó egy-egy ún. sāman, vagyis rituális használatú melódia neve.

II. 2. 7. KITERŐ: A PRÁTI ... MUCĀTE RV 10,27,11C ALAK ÉRTELMEZÉSE

A *moc*- igével együtt előforduló igekötők (avagy lokális partikulák) közül a *prāti* a gyakoribbak közé számít. A *prāti moc*- a Rgvedában hétszer (RV 2,17,2d; 4,53,2b; 5,55,6b; 5,81,2a; 7,59,8c; 9,100,9c; 10,27,11c), az óvédikus samhítákban és különféle prózai szövegekben számos további alkalommal adatolt.²⁰⁵ Amint A. Casaretto kimutatja, a *prāti* a *moc*- ige mellett lexikalizódott, és ebben a kapcsolatban valódi igekötőnek lehet tekinteni („*fungiert die LP mit Sicherheit als Präverb*” Casaretto 2010: 48–49).

A Rgvedában a *prāti moc*- igének csak mediális alakjai fordulnak elő. Az igekötős ige jelentése ekkor ’felvesz, magára vesz, felölt’, azaz agentív-attingens jelentéséhez az indirekt reflexivitás társul (affektív medium).²⁰⁶ Az affektív medium használata későbbi védikus szövegekben is gyakori.²⁰⁷ Lásd a következő példákat:

²⁰⁵ Casaretto 2010: 21–22 statisztikája azt mutatja, hogy csak nyolc olyan ige van a Rgvedában (*ay*-, *dhā*-, *caṣ*-, *darś*-, *grabhi*-, *har*- ’örül’, *bodh*- és *joṣ*-), amelyek gyakrabban társul a *prāti* igekötővel a *moc*- igénél.

²⁰⁶ A terminusról ld. 76. o. A *prāti moc*- igének ez a már rgvédikus affektív használata párhuzamba hozható olyan igekötős igék későbből ismert indirekt reflexív használatával (vö. Delbrück 1888: 247: „*das sog. dativische m[edium]*”), mint például *úd moc*- ’levesz magáról’ (ld. pl. MS 3,2,1; ŚB 6,7,3,8) és *úpa moc*- ’magára vesz’ (ld. pl. TS 5,4,4,4; 5,6,6,1; ŚB 5,4,3,19; 5,5,3,7; TB 1,7,9,4; AVP 19,37,4c). Ahogy Kümmel 1996: 84 n. 147 megjegyzi, „*prāti moc ... bezeichnet ... den Gegensatz zum Simplex*”, de amint a posztrgvédikus aktív alakok jelentése bizonyítja (ld. ezekről részletesen alább), ez (legalábbis részben) a mediális igenemnek, és nem egyszerűen a *prāti* igekötőnek a számlájára írható.

²⁰⁷ Ez alól a szabályszerűség alól a középvédikus korszakig egyetlen kivételt találtam (azaz olyat, amelyikben a mediális igenemhez nem kapcsolódik világosan affektív jelentés), mégpedig egy samhítá-prózarészletben:

- a. *rukmaṃ* *ántaraṃ* *prāti* *muñcate* (TS 5,1,10,3)
 aranylemezt.ACC belül PREV rátesz.PRS.IND.MED.3SG
 ’Belülre teszi az aranylemezt.’ (vö. Keith 1914: 40)

A mondat az agnicayana-szertartás egy rituális cselekedetére utal, amikor a szertartást végző személy a tűzoltár építése közben egy aranylemezt helyez egy lótuszlevél tetejére. Egy másik szöveg, a ŚB 7,4,1,10 ugyanerre a cselekedetre az *úpadadhāti* ’odatesz, rátesz’ igét használja. Vö. továbbá a következő szöveghelyet:

- b. *rukmaṃ* *pratimūcyā* *bibharti* (ŚB 6,7,1,1)
 aranylemezt.ACC felölt.ABS hord.PRS.IND.ACT.3SG
 ’Felöltve hordja az aranylemezt.’

Ez a mondat azonban egy másik rituális cselekvést ír le, ti. amikor az áldozó a rituálé kezdetén aranylemezt akaszt a nyakába. Vagyis itt a *pratimūcyā* absolutivum az ige affektív mediumának felel meg, és olyan jelentése van, mint a (97)–(103)-as példák igéjének. Vö. még például:

- c. *rukmaṃ* *prati muñcata* (MS 3,2,1)
 aranylemezt.ACC felölt.PRS.IND.MED.3SG
 ’magára veszi az aranylemezt’
 d. *rukmaṃ* *prati muñceta* (KS 19,11)
 aranylemezt.ACC felölt.OPT.MED.3SG
 ’vegye magára az aranylemezt’

- (97) *hiraṇyāyān* *prāty* *átkāṁ* *ámugdhvam* (RV 5,55,6b)
arany.PL.ACC PREV ruha.PL.ACC felölt.AOR.IND.MED.2PL
'Magatokra vettétek arany ruhátokat.'
- (98) *prāti* *drāpīm* *amuñcathāḥ* (RV 9,100,9c)
PREV ruha.ACC felölt.PST.IND.MED.2SG
'Felvette a ruhát.'
- (99) *druháḥ* *pāśān* *prāti* *sá* *mucīṣṭa* (RV 7,59,8c)
ártás.GEN kötelék.PL.ACC PREV az.SG.NOM felölt.PREC.MED.3SG
'Vegye magára az ártás kötelékeit.'²⁰⁸
- (100) *tám* *agnīḥ* *prāty* *amuñcata* (AVŚ 10,6,6c)
ez.ACC Agni.NOM PREV felölt.PST.IND.MED.3SG
'Agni magára vette ezt.'
- (101) *rāyás* *póṣāya* *prāti* *muñce* *ahám*
gazdagság.GEN gyarapodás.DAT PREV felölt.PRS.IND.MED.1SG én.NOM
tvám (AVŚ 19,31,13e; AVP 10,5,13e)
te.ACC
'Magamra veszlek a gazdagság gyarapodása céljából.'
- (102) *ut* *tanuṣva* *dhanuḥ* *prati* *muñcasva*
fel feszít.IMP.MED.2SG íj.ACC PREV felölt.IMP.MED.2SG
varma (AVP 12,5,5a)
fegyverzet.ACC
'Ajzzad fel az íjat, vedd magadra a fegyverzetet!'
- (103) *jyótiṣmatī* (MS °*tīḥ*) *prāti* *muñcate*
ragyogó.NOM PREV felölt.PRS.IND.MED.3SG
nábho (TS 4,3,11,3a; MS 2,13,10a; KS 39,10a; PāGS 3,3,5a)
felhő.ACC
'A ragyogó magára ölti a felhőt.'

A *prāti moc-* ige aktív alakjai, amelyek történetesen még nem használatosak a Ṛg-vedában, csak az Atharvavedától kezdve jelennek meg, agentív-attingens jelentés-

E két szöveghely ugyanarra a rituális cselekvésre utal, mint ŚB 6,7,1,1. Különbéle tárgyak rituális nyakbaakasztásáról ld. még Griffiths 2009: 267.

²⁰⁸ Jamison–Brereton 2014 II: 954 szenvedő értelmet tulajdonít az igealaknak: „*may he be fastened to the fetters of deceit*”.

sel rendelkeznek a reflexivitás kifejezése nélkül (’rátesz valakire, ráerősít, rá-rak’²⁰⁹). Amennyiben irreflexív jelentést kell a *prāti moc*-igének kifejeznie, mindig az activum használata szükséges.²¹⁰ Lásd a következő példákat:

- (104) *sarvāms tve tān prati muñcāmy*
minden.PL.ACC te.LOC ez.PL.ACC PREV rátesz.PRS.IND.ACT.1SG
atra (AVP 5,32,7d)
itt
’Mindezeket itt rád rögzítem.’²¹¹

²⁰⁹ A jelentéssel kapcsolatban vö. Lubotsky 2002: 147; Amano 2009: 433 n. 1701 („*etwas (Akk.) an jemandem (Lok.) festziehen*”); Griffiths 2009: 267 hivatkozással Sommer munkájára (Sommer 1977: 64 és 80 n. 5).

²¹⁰ Az egyetlen kivétel ez alól a következő sor, amelyben az aktív *muñcāmi* szerepel a várt mediális *muñce* helyett:

- a. *prāti muñcāmi me śivām* (AVŚ 10,6,30b)
PREV rátesz.PRS.IND.ACT.1SG én.DAT kegyes.ACC
’Magamra erősítem a kegyest/jóindulatút.’ (Whitney–Lanman 1905: 588: „*I fasten on myself the propitious one*”; vö. Griffiths 2009: 332)

A sing. 2. *muñcāsi* olvasat (amely Roth–Whitney 1856: 229 kiadásában nyomtatva szerepel) sajtóhiba, ahogy erre Whitney és Lanman az előbb idézett helyen felhívja a figyelmet. Bloomfield 1897: 87 fordítása („*An [amulet] auspicious for me thou shalt fasten upon [me]*”) feltehetőleg ebből a sajtóhibás szövegből készült. Az AVŚ 10,6 himnusz szövegében az affektív medium a megszokott módon és jelentéssel hét alkalommal fordul elő (ld. a fenti (100)-as példát és a következő példákat: 7c, 8c, 9c, 15cd, 17cd, 21a), míg az activum a szabályos irreflexív jelentéssel 34ab-ben jelenik meg:

- b. *yāsmāi tvā yajña-vardhana māṇe pratyāmucam*
aki.DAT te.ACC áldozat-növelő.VOC amulett.VOC rátesz.AOR.IND.ACT.1SG
śivām (AVŚ 10,6,34ab)
kegyes.ACC
’akire, ó, áldozatnővelő amulett, ráerősítettelek téged, a kegyest’ (ford. Whitney–Lanman 1905: 589 alapján)

Figyelembe véve a *śivām* melléknév sorvégi helyzetét és az aktív *prāti moc*-használatát mindkét esetben (ti. 30b és 34ab), valamint a két igenem (30b-től eltekintve) teljesen egységes és szabályos alkalmazását a himnuszban, fel kell tételeznünk, hogy a 30b-ben szereplő szerkesztésmód nem az eredeti, hanem valamilyen már nem tisztázható módon a 34b pāda hatására és mintájára alakult át. Azt a feltevést, hogy AVŚ 10,6,30b szövegezése másodlagos, megerősíti a Paippalāda-recenzió szövegvariánsa, amely így szól:

- c. *prāti muñcāmi te [sic!] śivām* (AVP 16,45,2c)
PREV rátesz.PRS.IND.ACT.1SG te.DAT kegyes.ACC
’Rád (!) erősítem a kegyest/jóindulatút.’

A *te* olvasat helyességét az utóbbi szöveghelyen a 2d-ben szereplő második személyű *tvā* névmás bizonyítja:

- d. *sa tvā~ ayam abhi rohatu* (AVP 16,45,2d)
az.NOM te.ACC ez.NOM PREV felmászik.IMP.ACT.3SG
’Ez másszon fel rád.’

Köszönöm Prof. Alexander Lubotsky-nak, hogy az AVP-beli variánsra felhívta a figyelmemet.

²¹¹ A fordítás Lubotsky-ét (2002: 147) követi.

- (105) *kṛtyām* *kṛtyā-kṛte* *devā* *niṣkām*
 boszorkányság.ACC varázslat-elkövető.DAT isten.PL.VOC aranylemez.ACC
iva *prāti* *muñcata* (AVŚ 5,14,3cd)²¹²
 mint PREV rátesz.IMP.ACT.2PL
 'Ó, istenek, erősítsétek a boszorkonyságot a varázslat elkövetőjére, mint egy aranylemezt.'

- (106) *vṛkṣād* *iva* *srājam* *kṛtvā*
 fa.ABL mint fűzér.ACC csinál.ABS
āpriye *prāti* *muñca* *tāt* (AVŚ 8,6,26cd; AVP 16,81,7cd)
 ellenség.LOC PREV rátesz.IMP.ACT.2SG az.ACC
 'Mintha egy fáról fűzért készítenétek, tegyétek azt az ellenségre.'²¹³

- (107) *yām* *dviṣmā* *tāsmiṇ* *prāti* *muñcāmi*
 aki.ACC gyűlöl.PRS.IND.ACT.1PL az.LOC PREV rátesz.PRS.IND.ACT.1SG
pāśam (BauŚŚ °ān) (TS 3,1,4,4d; ĀpŚŚ 7,17,7; BauŚŚ 4,6:118,6; 11,4:69,15; 15,29:233,14)
 kötél.SG/PL.ACC
 'Akit gyűlölünk, arra teszem rá a kötel(ek)et.'

- (108) *atha* *pāśān* *pratimokṣyāmi* (AB 4,10)
 most kötél.PL.ACC rátesz.FUT.ACT.1SG
 'Most rá fogom rakni a köteleket.'

II. 2. 7. 1. A *prāti* ... *mucāte* igealak korábbi értelmezései

Láthattuk, hogy a védikus nyelvben a *prāti moc-* igénél nagyon egyértelmű korreláció van a reflexivitás és a mediális igenem használata között. A korai és óvédikus korszakban egyetlen olyan mediális igealak található, amelyik látszólag nem illik bele a fentebb felvázolt helyzetképbe:

- (109) *kataró* *menim* *prāti* *tām* *mucāte* (RV 10,27,11c)
 melyik.NOM *meni*.ACC²¹⁴ PREV az.ACC *muc*.AOR.SBJV.MED(!).3SG

Ezen a szöveghelyen a *prāti moc-* igét rendszerint 'eldob, elhajít, rádob, rávet' jelentéssel szokták fordítani, amelynek nincsen reflexív jelentésárnyalata. Lásd a következő fordításokat:

²¹² A d sorral vö. a következő részletet:

a. *niṣkām* *iva* *prāti* *muñcatām* (AVŚ 19,57,5b; AVP 3,30,6d)
 aranylemez.ACC mint PREV ráerősít.IMP.ACT.3DU
 'Erősítsétek rá, mint egy aranylemezt.'

²¹³ Vö. Sommer 1977: 64.

²¹⁴ A szó jelentéséről részletesen ld. alább.

- (110) welcher [von zweien] wird gegen disen richten den Zorn? (Ludwig 1876: 615)
- (111) Welcher von diesen beiden wird auf jenen [den Vater?] das Schleudergeschoss abschiessen...? (Grassmann 1877: 469)
- (112) Welcher von beiden wird an ihm seine Rache auslassen? (Geldner 1888: 31)²¹⁵
- (113) Wer wird das Geschoß auf den nachstellenden Vater entsenden? (Oldenberg 1912: 228)²¹⁶
- (114) Welcher von beiden wird seinen Zorn auf ihn werfen? (Geldner 1951 III: 167)
- (115) Which of the two will loose on him his anger...? (Griffith 1973: 548)
- (116) Welcher (von beiden) wird ein Wurfgeschöß gegen ihn loslassen...? (Etter 1985: 26)
- (117) Кто из двоих будет вымещать на нем...? (Elizarenkova 1999: 147)²¹⁷
- (118) Welcher von beiden wird seinen Zorn auf ihn werfen (wörtl. ihm den Zorn anlegen)...? (Casaretto 2010: 48)
- (119) Which of the two will unleash (the power of) violated exchange against him [= the father]...? (Jamison–Brereton 2014 III: 1416)

Fordítsuk figyelmünket először a pādában szereplő igealakra. Ha figyelembe vesszük a fentebbi elemzést, világosnak tűnik, hogy valami probléma van ezekkel az értelmezésekkel. Először is, amint láthattuk, a *prāti moc-* ige mediális alakjainak rendszerint indirekt reflexív (affektív) jelentése szokott lenni.²¹⁸ Másodszor, az ige aktív alakjai csak az Atharvavedától kezdődően jelennek meg, és jelentésük nem az, hogy 'rádob, rávet', hanem inkább 'rátesz, ráerősít'.²¹⁹ Harmadszor, az a személy vagy dolog, amire valaki valamit rátesz vagy ráerősít, rendszerint dativusban

²¹⁵ Geldner az epikus szanszkrit *krodham prati moc-* kifejezést hozza párhuzamként a védikus *menīm prati moc-* szerkezet mellett:

a. *adya~ imaṃ saṃyataṃ krodham a-sat-kāraṃ ca*
 ma ez.ACC visszatartott.ACC harag.ACC nem-jó-bánásmód.ACC és
pratimokṣyāmi yodheṣu
 kienged.FUT.ACT.ISG katona.PL.LOC
 'Heute will ich meinen verhaltenen Groll und die schlechte Behandlung an den Soldaten auslassen.' (Geldner)

A szöveghely Rām. 2,106,25 a Geldner által használt kiadásban. Az eposz barodai kritikai kiadása azonban más olvasatot fogad el (és a szöveghely is más). Itt a *moc-* ige a *prāti* igekötő nélkül szerepel:

b. *adyemaṃ saṃyataṃ krodham asatkāraṃ ca māna-da*
 [mint a.-ban] tisztelet-tanúsító.VOC
mokṣyāmi śatru-sainyeṣu (Rām. 2,90,22)
 kienged.FUT.ACT.ISG ellenség-katona.PL.LOC
 '... ó, tiszteletet tanúsító, az ellenség katonáira fogom bocsátani.'

²¹⁶ Oldenberg hozzáteszi: „(oder: Rache an ihm nehmen; vgl. Geldner a. a. O.)” (azaz Geldner 1888: 31). Ld. továbbá Oldenberg 1914: 122: „Danach glaube ich, daß menī eine schädigende Zauber-macht ist, die der Zauberer oft etwa wie ein unsichtbares Wurfgeschöß auf den Feind schleudert.”

²¹⁷ Vö. Elizarenkova 1999: 434: „Букв. „направит выстрел на него”, т.е. на отца слепой дочери”. Köszönöm Prof. Jászay László segítségét az orosz szövegekkel kapcsolatban.

²¹⁸ Láthattuk, hogy ez alól a mantra-szövegekben nincsen kivétel. Az egyetlen kivétel egy YV^p-szöveghelyen található.

²¹⁹ Bár az ige előfordulásaival kapcsolatban nem végeztem teljes körű vizsgálatot a későbbi szövegekben, a szótárak (elsősorban *PW* V: 817–818) adatai azt sugallják, hogy a 'rádob, ráhajít (ellenséges szándékkal)' jelentés először az epikus szanszkrit nyelvben jelenik meg. A következő KS-

(ld. pl. a fenti (105)-ös példát) vagy locativusban²²⁰ van (ld. pl. a fenti (107)-es példát), nem pedig accusativusban, mint a most vizsgált R̥gveda-részletben (Lubotsky 2002: 147; Griffiths 2009: 332; Amano 2009: 433 n. 1701). Azaz ha az említett fordításokhoz hasonlóan ragaszkodnánk a pāda hagyományos értelmezéséhez, a mediális igealaknak olyan jelentést kellene tulajdonítanunk, amely nemcsak a korai védikus himnuszokban és a mantra-szövegekben lenne teljesen egyedülálló, hanem lényegében véve az egész védikus korpuszban is.

II. 2. 7. 2. A pāda új értelmezése

A fentebbiekben világosan láthattuk a *prāti moc-* ige mediumának és az indirekt reflexív (affektív) jelentésnek a szoros összefüggését a védikus nyelvben. Teljesen egyértelmű, hogy ha lehetséges, előnyben kell részesítenünk RV 10,27,11c-nek azt az értelmezését, amely összhangban van az igenek ezzel a tulajdonságával. Ezért azt javaslom, hogy a med. aor. conj. *prāti ... mucāte* alakot a megszokott indirekt reflexív jelentéssel értelmezzük, a *kataró menīm prāti ... mucāte* mondatot pedig a következőképpen fordítsuk: 'Melyikük (a kettő közül) fogja magára venni a *menī*-t?'²²¹

részlet (KS 10,10) sem jelenti azt, hogy 'Prajāpati a vajrát Indrára dobta', hanem sokkal inkább azt, hogy 'Prajāpati a vajrát Indrára (azaz: Indra kezébe) tette':

a.	<i>prajāpatir</i>	<i>vā</i>	<i>indrāya</i>	<i>vajraṃ</i>	<i>pratyamuñcat</i> (KS 10,10)
	Prajāpati.NOM	PTCL	Indra.DAT	vajra.ACC	rátész.PST.IND.ACT.3SG

A szöveg ugyanis így folytatódik:

b.	<i>mahanāmnīs</i>	<i>tena</i>	<i>vyajayata</i>
	nagy-nevű.PL.ACC	az.INS	legyőz.PST.IND.MED.3SG
- 'Azzal (ti. a vajrával) legyőzte (Indra) a *mahanāmnī* (verseket).'

²²⁰ Locativusi bővítmény olykor a *prāti moc-* mediális alakja mellett is előfordul, így a következő példában:

a.	<i>śūro ...</i>	<i>śīrṣāṇi</i>	<i>dyāṃ ...</i>	<i>prāty</i>	<i>amuñcata</i> (RV 2,17,2cd)
	hős.NOM	fej.LOC	égbolt.ACC	PREV	felölt.PST.MED.3SG
- 'A hős felvette a fejére az égboltot.' (vö. Casaretto 2010: 48)

A cselekvés végpontja azonban az ige mediális alakjai mellett általában nincsen megnevezve, ugyanis a reflexív medium implikálja azt (ti. *magára* vesz). A R̥gvedában nincsen példa az irányt kifejező accusativusra („*Akkusativ der Richtung*”) a *prāti moc-* ige mellett. Casaretto erre vonatkozó egyetlen példája éppen RV 10,27,11c, amelyet azonban véleményem szerint máshogy kell értelmezni (ld. rögtön a főszövegben).

²²¹ A *menī*- főnév jelentéséről ld. alább. Az ige javasolt átvitt értelmű jelentésével kapcsolatban, vagyis amikor nem valami konkrét, kézzel fogható dolog felöltéséről van szó, ld. például a fentebbi (99)-es példát, valamint a következő szöveghelyeket, amelyek közül az egyikben mediális, a másikban aktív alakban áll az ige:

a.	<i>vīśvā</i>	<i>rūpāni</i>	<i>prāti</i>	<i>muñcate</i>	<i>kaviḥ</i> (RV 5,81,2a)
	minden.PL.ACC	alak.PL.ACC	PREV	felölt.PRS.IND.MED.3SG	látnok.NOM
- 'A látnok minden alakot magára vesz.' (vö. Casaretto 2010: 48)
b.	<i>tad</i>	<i>duḥ-svapnyaṃ</i>	<i>prati</i>	<i>muñcāmi</i>	<i>sapatne</i> (AVP 16,76,2c)
	az.ACC	rossz-álom.ACC	PREV	rátész.PRS.IND.ACT.1SG	ellenség.LOC
- 'Azt a rossz álmod az ellenségre helyezem.'

Ami a *tám* accusativus magyarázatát illeti, egy sajátos „apo koinou”-szerkesztést feltételezek a pādában,²²² és úgy fogom fel, hogy a *prāti* szó egyfelől igekötőként a *mucāte* igéhez tartozik (*prāti mucāte* ’magára fog venni’), másfelől prepozícióként a *tám* névmáshoz (*prāti tám* ’ellene, vele szemben’).²²³ Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy a (*prāti*) *tám* nem argumentuma az igének a mondatban,²²⁴ hanem szabad határozója.²²⁵

Vizsgáljuk most meg, milyen következményei vannak ennek az új interpretációnak a teljes védikus versszak (RV 10,27,11) értelmezésére nézve. Ez a strófa a legkorábbi olyan szöveghely az indiai irodalomban, amely a testi vagy szellemi hibával, fogyatékkal rendelkező menyasszony témájával foglalkozik (szemben a 12. strófával, amely az ideális, vágyott menyasszonyról szól).

²²² Véleményem szerint pontosan ez az „apo koinou”-alakzat a felelős a Casaretto (2010: 49 n. 114) által is megfigyelt rendhagyó szórendnek: „*Hier steht die LP interessanterweise vor dem BN im Ari (tám), bildet also eine Ausnahme von der Regel, dass die LP in lexikalischen Komposita adverbial steht. Trotzdem ist sie auch in diesem Beleg aufgrund der Lexikalisierung als Präverb zu beurteilen.*” (Casaretto rövidítései: LP = Lokalpartikel, BN = Bezugsnomen, Ari = Akkusativ der Richtung) Fontos azonban, hogy a tagmondat argumentumszerkezetét máshogyan fogom fel, mint Casaretto (ld. alább a 224–225. jegyzetben).

²²³ A másik lehetőség, ami szóba jöhet, hogy a *tám* accusativusnak egyszerűen limitatív (korlátozhatóhatározói) funkciót tulajdonítunk (’óra vonatkozólag / öt illetően’ [ebben a mondatban ez gyakorlatilag ekvivalens azzal, hogy ’ellene, vele szemben’]), jóllehet jelenleg nem tudok vitathatlan párhuzamokat felhozni erre a használatra. A legközelebbi párhuzamokként a következők példák juthatnak eszünkbe:

- a. *yāhi* ... *tvām āgāṃsi kṛṇavat* (RV 7,88,6ab)
 aki.NOM te.ACC bűn.PL.ACC csinál.SBJV.ACT.3SG
 ’aki ellened bűnöket követ el’ (vö. „*celui qui commet des fautes à ton égard*” Renou 1952: 345; „*wenn einer dir gegenüber Freveltaten begehen wird*” Gotō 2002: 31)
- b. *kīṃ mā karann* (RV 5,30,9b)
 mi.ACC én.ACC csinál.AOR.SBJV.ACT.3PL
 ’Mit fognak ellenem tenni?’ (vö. „*was können mir ... tun?*” Delbrück 1888: 180; Gotō 2002: 31; „*what can ... do to me?*” Macdonell 1916: 305)

Lehetséges azonban, hogy ezeket a szerkezeteket másmilyen módon kell értelmeznünk (ld. Gotō 2002: 31–32). Meglátásom szerint az accusativus limitatív funkcióját láthatjuk a *dīv*- ’játszik’ ige mellett is, például a következő prózai részletben:

- c. *gām dīvyadhvam* (ŚB 5,4,4,23)
 tehén.ACC játszik.IMP.MED.2PL
 ’Játsszatok a tehénért!’ (szó szerint: ’a tehénre vonatkozólag’)

Vö. azonban ehhez Delbrück 1888: 178 és különösen Gotō 2002: 30 eltérő interpretációját.

²²⁴ Mint ahogy Casaretto 2010: 48 állítja: $N_{st} - A_{ob-e} - A_{ri} + LP$ (Casaretto rövidítései: N_{st} = Nominativ des Sachverhaltsträger, A_{ob-e} = Akkusativ des engeren Objekts, A_{ri} = Akkusativ der Richtung, LP = Lokalpartikel).

²²⁵ Casaretto jelölésszerét használva a tagmondat argumentumszerkezete a következő: N_{st} (*kataró*) – A_{ob-e} (*menim*) – LP (*prāti*), azaz lényegileg hasonló a fenti (98)-as példához: N_{st} (*tvām*); a tagmondatban nem szerepel kitéve) – A_{ob-e} (*drāpim*) – LP (*prāti*) (Casaretto 2010: 48).

(120) <i>yásya~</i>	<i>anakṣā</i>	<i>duhitā</i>	<i>jātuv</i>	<i>āsa</i>
aki.GEN.M	vak.NOM.F	lány.NOM.F	eleve	van.PRF.ACT.3SG
<i>kās</i>	<i>tām</i>	<i>vidvām</i>		<i>abhi</i>
ki.NOM.M	az.ACC.F	tud.PTCP.PRF.ACT.SG.NOM.M		PREV
<i>manyāte</i>		<i>andhām</i>		
haragszik/vágyik.SBJV.MED.3SG		vak.ACC.F		
<i>kataró</i>	<i>menim</i>	<i>prāti</i>	<i>tām</i>	
melyik.NOM.M	meni.ACC	PREV	az.ACC.M	
<i>mucāte</i>				
<i>muc</i> .AOR.SBJV.MED.3SG				
<i>yá</i>	<i>īm</i>	<i>vāhāte</i>	<i>yá</i>	<i>īm</i> <i>vā</i>
aki.NOM.M	ő.ACC.F	elvesz.SBJV.MED.3SG	aki.NOM.M	ő.ACC.F vagy
<i>vareyāt</i> (RV 10,27,11)				
megkér.SBJV.ACT.3SG				

A szöveghely legkoherensebb értelmezését tudomásom szerint S. W. Jamison fogalmazta meg az iir. **majni*- szónak és különnyelvi képviselőiteinek (véd. *mení*-, av. *maēni*-) a jelentéséről szóló tanulmányában (Jamison 1996: 197–200).²²⁶

- (121) *(A father) who has a daughter blind from birth – who, knowing her (as) blind, will desire (her)/will be hostile (to him = the father)?*
*(On the other hand, not knowing her state), which of the two will unleash meni against him [= the father] – the one who marries her or the one who woos her (on the bridegroom's behalf)?*²²⁷

Jamison meggyőzően érvel amellett, hogy a sokat tárgyalt főnév eredeti jelentése ez volt: „*the power or embodiment of negative exchange. It is the dangerous force that is created when the standard system of tit-for-tat is interfered with*” (Jamison 1996: 193).²²⁸ Jamison interpretációja a szó jelentését – etimológiájával²²⁹ összhangban – a csere szférájában határozza meg, amely egyike volt az árja társadalmat összekötő legalapvetőbb elveknek.

²²⁶ Oldenberg (1912: 228; 1914: 122) és Geldner (1888; 1951 III: 167) korábbi értelmezéseinek kritikáját ld. Jamison 1996: 198.

²²⁷ Jamison–Brereton 2014 III: 1416 fordítása gyakorlatilag ugyanígy hangzik, csupán a „*will desire (her)*” rész helyett szerepel „*will have designs on her*”, és a *meni* szó van pontosabban kifejtve: „*(the power of) violated exchange*”.

²²⁸ A korábbi értelmezésekről (mint például ’fegyver, hajítófegyver’, ld. különösen *menim vajraṃ* Sāyaṇa comm. ad RV 10,27,11c) lásd *EWAia* II: 379 és Jamison 1996: 188, mindkettő hivatkozásokkal.

²²⁹ Az iir. **majni*- főnév az ie. **mej*- ’cserél, kicserél’ gyök származéka (Jamison 1996: 187 n. 1; *EWAia* II: 379).

Ami a versszak mondattani felépítését illet,²³⁰ Jamison legradikálisabb eltérése a korábbi interpretációktól az a feltevés, hogy a strófa két fele nem ugyanarra a szituációra vonatkozik, és a b és c pāda alanya különböző. Amellett érvel, hogy a b pāda *vidvān* 'tudó, tudva' participiumával szemben a c pāda a fosztóképzős *ávidvān* 'nem tudó, nem tudva' szóval egészítendő ki. A versszak második fele azt írja le, hogy ha az apa eltitkolja testi vagy szellemi hibával rendelkező lánya valódi állapotát a kérők előtt úgy, hogy azoknak nincsen róla tudomása, akkor „*he violates the exchange relations that regulate marriage, and the power of negative exchange, menī, is properly used against him*” (Jamison 1996: 199).

Vizsgálatunk szempontjából az a legfontosabb kérdés, mit kell csinálni ebben a szituációban azzal, amit a *menī-* szó jelöl, hogyan kell alkalmazni. Mint fentebb láthattuk, Jamison a c pādában a *prāti ... mucāte* igealakot úgy fordítja: „*will unleash*”, azaz 'el fogja engedni'. Ez a fordítás lényegében véve követi a megszokott interpretációs irányt, és nem veszi megfelelő módon figyelembe az igealak diatézisét. Sajnos azok a további szöveghelyek, amelyek tartalmazzák a *menī-* szót, sem adnak választ erre a kérdésre. Először is, nincs más olyan előfordulása a szónak, ahol tranzitív ige tárgyaként szerepelne a mondatban.²³¹ Másodsorban azok a védikus szöveghelyek, amelyekben a *menyā* instrumentális egy 'megöl, elpusztít' jelentésű ige (*vadh-*, *star-*, *han-*, caus. *parābhāvaya-*) eszközhatározói bővetményeként szerepel,²³² legfeljebb arról tanúskodnak, hogy a *menī-* ártó erővé tud változni, amelyet valamilyen módon az ellenség elpusztításának az eszközeként lehet felhasználni, de nem mondják meg, pontosan milyen módon kell a *menī-*-t alkalmazni.

²³⁰ Jamison (1996: 198; vö. Jamison–Brereton 2014 III: 1416) nyitva hagyja a kérdést, hogy melyik személy az *abhi manyāte* ige tárgya, a lány vagy az apja: „*will desire (her)/will be hostile (to him = the father)*”. Véleményem szerint a mondat szintaktikailag kevésbé komplikált, ha az ige tárgyaként egy implicit utalósztót (*tām* az apára vonatkozólag) képzelünk el, amelyet az a pādában álló vonatkozó mellékmondat fejt ki: *abhi manyāte [tām] yasya ...* 'ellenséges lesz vele szemben, aki ...'. El kell azonban ismerni, hogy az anakoluthiás szerkesztést feltételező másik értelmezés sem zárható ki teljesen. Az utóbbi esetben a *tām* névmás a strófa egy másik „apo koinou”-alakzatában szerepelne kettős funkcióval: *tām ... abhi manyāte* 'vágyni fog rá' és *tām vidvām ... andhām* 'tudva, hogy ő vak'. A strófa szintaxisával kapcsolatban vö. még O’Ryan 2015 alapvető munkáját.

²³¹ A Fekete Yajurveda KS 12,3 és MS 2,4,5 helyein (amelyeket Jamison 1996: 195 is idéz) a főnév kettős accusativusi szerkezetben szerepel a *kar-* faktitív kopula mellett. A *VWC* ugyan kérdőjelesen hivatkozik az AVP 20,20,4 szöveghelyre, amely állítólagosan az acc. *menīm* alakot tartalmazza, de megjegyzi, hogy ez a szövegváltozat valójában csak egy emendáció. VaiS 38,6 pedig nem más, mint RV 10,27,11 szó szerinti idézése.

²³² Említsük meg ezen kívül a *menihan-* 'meni-vel megölő' determinatív (instrumentalisi tatpuruṣa) összetételt, amely AVP 2,51-ben tíz alkalommal is előfordul, valamint a *menīḥ śatāvadhā* 'százat megölő meni' (AVŚ 12,5,16a; AVP 16,142,2c) jelzős szerkezetet.

- (122) *tām vadheyam tām stṛṣṭya~ anéna*
 az.ACC megöl.OPT.ACT.1SG az.ACC leterít.OPT.MED.1SG ez.INS.N
bráhmanā~ anéna kármanā anáyā menyā́ (AVŚ 10,5,15g)
 ima.INS.N ez.INS.N áldozat.INS.N ez.INS.F *mení*.INS.F
 'Megölném őt, leteríteném őt ezzel az imával, ezzel az áldozattal, ezzel a *mení*-vel.'²³³
- (123) *mā tvā vadhiṣur menibhiḥ piśācāḥ* (AVP 14,5,9d)
 ne te.ACC megöl.AOR.INJ.ACT.3PL *mení*.PL.INS piśāca.PL.NOM
 'Ne öljenek meg téged a piśācák *mení*-kkel!'
- (124) *ghnantuṽ enam deveṣavo*
 megöl.IMP.ACT.3PL ez.ACC istenek_nyila.PL.NOM
brahmāṇo ghnantu menyā́ (AVP 20,28,4ab)
 pap.PL.NOM megöl.IMP.ACT.3PL *mení*.INS
 'Öljék meg őt az istenek nyilai, öljék meg a papok *mení*-vel!'
- (125) *sā~ eṣā yajña-meniḥ etayā vai menyā*
 az.NOM.F ez.NOM.F áldozat-*mení*.NOM ez.INS.F PTCL *mení*.INS
devā asurān parābhāvayām cakrus (ŚB 11,2,7,24)
 isten.PL.NOM asura.PL.ACC elpusztul.CAUS csinál.AUX.PRF.ACT.3PL
 'Ez az áldozat *mení*-je; csakis ezzel a *mení*-vel pusztították el az istenek az asurákat.'

Ezek miatt az okok miatt a RV 10,27,11c pāda pontos értelmezését nem alapozhatjuk a *mení*- szót tartalmazó egyéb szöveghelyek tanúságára, hanem csakis a *prāti* ... *mucāte* igealak helyes interpretációjára, amelyet a fentebbiekben bemutattam.²³⁴ Mindazonáltal úgy gondolom, hogy elemzésem könnyen összhangba hozható Jamison más tekintetben meggyőző interpretációjával. A vizsgált Ṛgveda-részletben a *mení*-nek, a meghíusult (negatív) csere erejének felöltése, felvevése (*menim prāti* ... *mucāte*) azt jelenti, hogy az illető személy magára veszi a felelősséget az apa megbüntetéséért, aki megsértette a lánykérést és a házasságkötést szabályozó csereviszonyokat azzal, hogy eltitkolta testileg sérült lányának valódi állapotát a kérők elől. Összefoglalva, a teljes strófa szövegkörnyezetében a vizsgált pādát a következőképpen értelmezem és fordítom: *kataró menim prāti tām mucāte* 'Kettejük közül melyik veszi magára a *mení*-t [a meghíusult csere ártó erejét, azaz a felelősséget a házassági csereügyletet megsértő személy megbüntetéséért] vele [az apával] szemben?'

²³³ A pāda további hat alkalommal fordul elő ugyanabban a himnuszban. A *stṛṣṭya* optativus helyett a párhuzamos AVP-hely (16,129,1f és 10f) a „*stviṣṭya*” igealakot hozza, amelynek semmi értelme nincs, és világosan szövegromlás eredménye.

²³⁴ Véleményem szerint az a régi, egészen az indiai kommentár-irodalomig (ld. a 228. jegyzetben idézett Sāyaṇa-glosszát) visszavezethető elmélet, hogy a *mení*- valamiféle hajítófegyver lenne, akár valóságos, akár átvitt értelemben, amelyet egy ellenségre lehet dobni, pontosan RV 10,27,11c félreértelmezéséből eredt, mégpedig elsősorban az igealak helytelen értelmezéséből.

II. 3. ÓKAḤ KAR-

Ebben a fejezetben egy konkrét kifejezés vizsgálatán keresztül szeretném érzékel-
tetni, milyen nehézségekkel szembesülünk a funkcióigés szerkezetek elhatárolásának
során. Számos alkalommal ütközünk ugyanis abba a problémába, hogy adataink
egyszerűen nem elegendőek ahhoz, hogy biztosan állíthassuk, egy szerkezet funkció-
igés szerkezet-e, vagy sem. Induljunk ki a RV 7,25 Indra-himnusz negyedik strófá-
jából:

(126) <i>viśvā~</i>	<i>id</i>	<i>āhāni</i>	<i>taviṣṭva</i>	<i>ugraṃ</i>
minden.PL.ACC	bizony	nap.PL.ACC	erős.VOC	hatalmas.VOC
<i>ókaḥ</i>		<i>kṛṇuṣva</i>	<i>harivo</i>	<i>ná</i>
lakhely(?).SG.ACC		csinál.IMP.MED.2SG	fakó_lovú.VOC	nem
<i>mardhīḥ</i> (RV 7,25,4cd)				
cserben_hagy.AOR.INJ.2SG				

A strófában szereplő három vocativusi alak (*taviṣṭva* 'erős, heves', *ugra[ṃ]* 'erős,
hatalmas', *harivo* 'fakó [lovakkal] rendelkező') a himnusz „címetztjére”, Indrára
vonatkozik. Viszonylag problémamentes a *ná mardhīḥ* mondat értelmezése is:
'nem hagyysz cserben'.²³⁵

Abból kiindulva, hogy az *ókas*- deverbális főnév (az alább részletesebben tár-
gyalt *oc*- igéből), felvetődhet, hogy az *ókaḥ kṛṇuṣva* tárgyas szintagma esetleg funk-
cióigés szerkezet. Az *ókas*- főnév pontos jelentését azonban ebben a kontextusban
nem egyszerű megállapítani, jóllehet ez – természetesen – kulcsfontosságú lenne az
egész szerkezet értelmezésére nézve. Biztosan valamilyen időhatározó a *viśvā* ...
āhāni kifejezés (tagjai: *viśva*- 'minden', *āhar/n*- 'nap'), de hogy pontosan milyen
kérdésre felel, szintén nem egyértelmű, márpedig a szerkezet interpretációja, mint
alább látni fogjuk, részben ettől is függ.

Az *ókas*- semlegesnemű főnév az *oc*- ige főnévi származéka. Az ige jelentését a
szótárak és más nyelvészeti munkák így adják meg: 'hozzászokik vmihez, hozzá
van szokva vmhez, ismerős vhol, lakik, tartózkodik, örömet leli vmben, szívesen
tesz vmit' (ld. pl. *PWI*: 869; *MW*: 172; Grassmann 1996: 247; *EWAla* I: 277; Küm-
mel 2000: 128–129; vö. ie. **h₁eyk*, *LIV*: 244–245). A védikus nyelvben az *ókas*-
főnévnek csak elvétve van olyan előfordulása, ahol esetleg szóba jöhet valami olyan
elvont jelentés, hogy 'tetszés, megelégedés'. Ilyen talán RV 3,58,6ab, ahol az *ókas*-

²³⁵ A *ná* tagadószó használata miatt egyértelmű, hogy az iniunctivus itt általános érvényű kije-
lentést fogalmaz meg (*genereller Injunktiv*), vö. Hoffmann 1967: 101. Geldner 1951 II: 204 „modá-
lis”, tiltó értelmű fordítása („*verschmäh uns nicht*”) azért nem lehet helytálló, mert ez szabályosan
a *mā* tiltósztót kívánná meg a mondatban (Geldnerhez hasonlóan fordítja Jamison–Brereton 2014 II:
913 is).

az egyik lehetséges értelmezésben aszindetikusan áll az elvont *sakhīyā-* 'barátság' főnév mellett:²³⁶

(127) <i>purāṇām</i>	<i>ókaḥ</i>	<i>sakhīyām</i>	<i>śivām</i>	<i>vām</i>
régi.NOM	megelégedés.NOM	barátság.NOM	kedves.NOM	ti.DU.GEN
<i>yuvór</i>	<i>narā</i>	<i>draviṇam</i>	<i>jahnāvīyām</i> (RV 3,58,6ab)	
ti.DU.GEN	férfi.DU.VOC	tulajdon.NOM	Jahnu_törzse.LOC	
'Régi megelégedések, kedves barátságok, a ti tulajdonotok, ó, férfiak, Jahnu törzsénél van.'				

Nagyságrendekkel gyakoribb a főnév 'megszokott hely, tartózkodási hely, lakhely, ház, otthon' jelentése. Ezt illusztrálja például RV 1,104,5b, amelyben a főnév egy hasonlatban szerepel, és a *sádanam* '(ülő)hely, tartózkodási hely' nomen loci a hasonlított oldalán:²³⁷

(128) <i>óko</i>	<i>ná~</i>	<i>áčchā</i>	<i>sádanam</i>	<i>jānatī</i>
otthon.ACC	mint	felé	hely.ACC	ismer.PTCP.IPFV.ACT.SG.NOM.F
<i>gāt</i> (RV 1,104,5b)				
megy.INJ.3SG				
'Mint otthonába, úgy ment a helyére az (utat) ismerő.'				

Ha feltételezzük, hogy a főnév az elsőként idézett strófában, RV 7,25,4d-ben is a gyakoribb (vagy talán kizárólagos?) konkrét 'lakhely, otthon' jelentésében szerepel, akkor arra gondolhatunk, hogy a *kar-* ige mediális alakja mellette indirekt reflexív (affektív) használatú: 'készíts lakhelyet/otthont magadnak'.²³⁸ Ez az interpretáció azt jelenti, hogy a *kar-* ige megtartja eredeti lexikális jelentését ('csinál, létrehoz, készít'), vagyis a szintagmát nem tekinthetjük funkciógés szerkezetnek. Ahogy ugyanis a kategória definiálásával és elhatárolásával kapcsolatban láttuk (ld. 19. o.), a funkciógés szerkezeteknél talán az egyetlen vitathatatlan (bár egyszersmind nehezen formalizálható) kritérium, hogy a szerkezet igei tagjának lexikális

²³⁶ *PW* I: 1117 a szöveghelyet a „*Behagen, Gefallen*” jelentés alatt hozza, viszont pl. Elizarenkova 1999 I: 352 az *ókas*-t itt 'szülőház'-nak fordítja (ugyanígy Jamison–Brereton 2014 I: 549).

²³⁷ Nem igazán segít a szemantikai pontosításban az egyetlen rokonnyelvi megfelelő, az avesztai *anaočah-* összetétel, amely hapax legomenon. A kontextus alapján (ti. a szó a szemben álló seregekre vonatkozó jelző) feltételezhető, hogy jelentése 'ellenséges' vagy valami hasonló (ld. *Ai. Wb.*: 114; *Ai. Gr.* II,2: 235; *EWaia* I: 276).

a.	<i>hīiaḥ</i>	<i>hām</i>	<i>spādā</i>	<i>anaočahā</i>	<i>jamaētē</i> (Y 44,15c)
	amikor	össze	sereg.DU.NOM	ellenséges(?).DU.NOM	megy.AOR.SBJV.3DU
	'amikor a két ellenséges sereg összecsap'				

A melléknév eredeti jelentését azonban elvileg többfelől is megközelíthetjük: pl. '(közös) szokások nélküli', 'otthon, tartózkodási hely nélküli' stb. (ld. *EWaia* I: 276; Normier 1980: 65 n. 90).

²³⁸ Nem nagyon valószínű Sāyaṇának (ad loc.) a mediális igenemet figyelmen kívül hagyó magyarázata: *okaḥ asmākaḥ* (!) *sthānam, kuruṣva kuru* (azaz szerinte az *ókaḥ* itt a 'mi [lak]helyünk').

jelentése elhalványul, szemantikailag könnyűvé, üressé válik. Ha RV 7,24,5d itt megfogalmazott értelmezése helyes, akkor a *kṛṇuṣva* ige ilyenfajta kiüresedést nem mutat.

Felvetődhet azonban, hogy az *ókaḥ* + *kar-* 'lakhely/otthon + csinál' szerkezet egyszerűen annyit jelent, hogy 'lakozik, tartózkodik' (ld. pl. Griffith 1973: 347: „*dwel*”). Ellentétben a II. 1. és 2. fejezetekben megismert korai védikus funkció-igés szerkezetekkel, amelyeknek névszói tagja absztrakt nomen actionis volt, itt most konkrét jelentésű főnév szerepelne a szerkezetben. Olyan típusú szókapcsolatra kellene gondolnunk, mint amilyenel többek között a perzsa nyelvben találkozzunk (vö. Telegdi 2006: 353–354): pl. *zanjir kardan* 'láncol' ('lánc' + 'csinál'); *pāru kardan* 'lapátol' ('lapát' + 'csinál').²³⁹ A párhuzam azonban nem teljes, hiszen az ilyen perzsa szerkezeteknél a főnévi tag rendszerint valamilyen eszközt jelöl.²⁴⁰

A két értelmezés között még egy fontos különbség van: míg az 'otthont készít (magának)' igés kifejezés telikus jellegű, azaz egy inherens végpont felé tart (ti. amikor elkészül az otthon), addig a 'lakik, tartózkodik' atelikus, vagyis nem implikál inherens végpontot.²⁴¹

A kettő közti döntésben játszhatna szerepet a tárgyesetben (accusativus temporis) álló *viśvā* ... *āhāni* időhatározói szintagma pontos értelmezése.²⁴² Más ókori indoeurópai nyelvekből jól ismerjük az acc. temporis meddig? kérdésre felelő használatát (ld. pl. lat. *tres dies* 'három napig, három napon át'; gr. ἡμέρας ἑπτά 'hét napig'), a védikus nyelvben azonban a meddig? (pl. *śatām* ... *śarādo* RV 10,161,4a 'száz őszön át') mellett mikor? kérdésre is felelhet. Az utóbbit láthatjuk például a következő részletben a plur. acc. *viśvā(h)* ... *usrā(h)* 'minden hajnalban' szerkezetnél:

(129) <i>viśvā</i>	<i>id</i>	<i>usrā</i>	<i>spāl</i>	<i>úd</i>	<i>eti</i>
minden.PL.ACC	PTCL	hajnal.PL.ACC	kém.NOM	fel	megy.PRS.ACT.3SG
<i>sūrīyah</i> (RV 10,35,8c)					
nap.NOM					
'Minden hajnalban felkel a Nap mint kém.' ²⁴³					

²³⁹ Világos, hogy itt nem lexikális jelentésében szerepel az ige, hiszen 'lánc' + 'csinál' ≠ 'láncot készít, előállít', hanem 'láncol; láncsal végzett tevékenységet folytat' stb.

²⁴⁰ Elvileg gondolhatnánk arra is, hogy az *ókas-* főnevet a szerkezetben nomen actionisként (az -s-tövéek ilyen jelentéséről ld. többek között *Ai. Gr.* II,2: 229; Stüber 2002: 238–243) fogjuk fel (ti. 'tartózkodást csinál', azaz 'tartózkodik, lakik'), és így tekintjük funkcióigés szerkezetnek, azonban – mint fentebb láttuk – az *ókas*-nak csak a legritkább esetben tulajdoníthatunk ilyen jelentést.

²⁴¹ Azzal kapcsolatban, hogy nem lexikális igék, hanem igei frázisok vonatkozásában érdemes a telikusság tulajdonságáról beszélni, ld. Dahl 2010: 41–42. Kiefer 2006 részben hasonló kritériumok alapján különíti el a mondat belső időszerkezetével kapcsolatban a folyamatos és a befejezett aspektust. Kiefer (2006: 22–24, 33) számára a két aspektus megkülönböztetésében az oszthatóság a legfontosabb kritérium, vagyis akkor beszélhetünk folyamatos aspektusról, ha az ige, illetve mondat által leírt esemény „*az adott időtartomány legtöbb résztartományában érvényes*” (23).

²⁴² Az időhatározói bővítmények vagy időmódosítók teszt-szerepéről a telikusság (Kiefernél az aspektus) megállapításában ld. Dahl 2010: 42–43; Kiefer 2006: 36–41.

²⁴³ A védikus acc. temporisról ld. többek között Gaedicke 1880: 175–181; Delbrück 1888: 170–171; Speijer 1896: 9; Renou 1952: 345; Gotō 2002: 36–37. Delbrück felhívja a figyelmet arra, hogy

Ha a vizsgált mondatban a *viśvā ... āhāni* időhatározó mikor? kérdésre felel (azaz: 'minden nap, minden napon'), akkor az *ókaḥ kṛṇuṣva* igés szintagmának telikus olvasatot kell tulajdonítanunk ('készíts otthont magadnak minden nap'), ami a fentebb elmondottak értelmében a nem funkcióigés értelmezés felé billenti a mérleg nyelvét. Ha viszont az időhatározó meddig? kérdésre felel ('minden napon át, mindig'), akkor az igei frázis atelikus olvasatát kell elfogadnunk ('lakozz [ti. nálunk] örökké'), ami potenciálisan a funkcióigés interpretáció mellett szólhatna. Mindkét felfogásnak vannak hívei: az első szellemében fordítja a félverset például Hoffmann 1967: 101 („*alle Tage ... mach dir eine behagliche Bleibe*”), a második felfogást követi például Griffith 1973: 347 („ *dwell with me now and ever*”).

Sajnos sem a 'minden' jelentésű melléknévvel (*viśva-*, *sārva-*) alkotott többi jelzős szerkezet, sem maga a *viśva-* + *āhar/n-* 'minden nap' szerkezet többi előfordulása nem oldja meg a kérdést. Kétségtelen ugyan, hogy az utóbbinál talán gyakoribb a mikor? kérdésre felelő használat,²⁴⁴ olykor mégis valószínűbbnek látszik a meddig? kérdésre felelő időhatározói értelmezés. Így például:

- (130) *āhā* *viśvā* *sumānā* *dīdihī*
nap.PL.ACC minden.PL.ACC jóindulatú.NOM ragyog.IMP.2SG
naḥi (RV 3,54,22d)
mi.PL.DAT
'Ragyogj (ti. Agni) ránk örökké (minden napon át) jóindulatúan!'²⁴⁵

Vegyük most sorra az *ókas-* + *kar-* szintagma többi védikus előfordulását! A legfontosabb szöveghely (131) az Atharvaveda egy temetési himnuszában található (AVŚ 18,3,8), amelyben a szerkezet pontosan ugyanolyan formában (*ókaḥ kṛṇuṣva*) fordul elő, mint az imént tárgyalt R̥gveda-részletben. Mivel azonban a szövegkörnyezet teljesen eltérő (vagyis nem az egész versszakra kiterjedő szó szerinti RV-idézetről vagy mantra-variánsról van szó), ezért esély kínálkozik a szintagma pontosabb megértésére.

a mikor? kérdésre felelő használatnál az időhatározó többnyire nem konkrét időpontot ad meg, hanem inkább egy intervallumot jelöl ki, amelyen belül a megnevezett esemény lejátsszódik („*Zeitlinie, innerhalb deren etwas geschieht*”).

²⁴⁴ Ezt támasztja alá például Gaedicke 1880: 176 gyűjtése, amelyben a szintagma többször is előfordul. Mivel nem néztem meg az acc. temporis összes előfordulását a korai védikusban, nem tudom megítélni, hogy áttekintése mennyire tekinthető valóban reprezentatívnak.

²⁴⁵ Nem tartom valószínűnek a mondat 'minden nap (naponta) ragyogj ránk' értelmezését, ugyanis ez azt implikálná, hogy a (fel)ragyogások között „ragyogásmentes” időszakok is vannak. Ezt az értelmezést egyébként az ige perfectumának duratív jelentése (vö. Kümmel 2000: 227–230) is kizárja. Csupán a RV első manálájában találkozunk egy elszigetelt esetben az ind. perf. múltra vonatkozó nem duratív jelentésével: *dīdīyuh* 'felragyogtak' (Kümmel 2000: 229: „*sind hervorgeleuchtet*”).

(131)	<i>ut</i>	<i>tiṣṭha</i>	<i>prá~</i>	<i>ihī</i>	<i>prá</i>	<i>drava</i>
	fel	áll.IMP.ACT.2SG	előre	megy.IMP.ACT.2SG	előre	fut.IMP.ACT.2SG
	<i>ókaḥ</i>	<i>kṛṇusva</i>		<i>salilé</i>	<i>sadháste</i>	
	lakhely.ACC	csinál.IMP.MED.2SG		víz.LOC	hely.LOC	
	<i>tátra</i>	<i>tvám</i>	<i>pitṛbhiḥ</i>	<i>saṃvidānāḥ</i>		
	ott	te.NOM	atya.PL.INS	egyesül.PTCP.AOR.MED.SG.NOM.M		
	<i>sám</i>	<i>sómena</i>	<i>mádasva</i>	<i>sám</i>	<i>svadhābhiḥ</i>	(AVŚ 18,3,8 ²⁴⁶)
	PREV	szóma.INS	örül.IMP.MED.2SG	PREV	felajánlás.PL.INS	

Az Atharvaveda-versszak öt imperfectumtöbbször képzett imperativusi állítmányt tartalmaz (*út tiṣṭha* 'kelj fel'; *prá ihī* 'menj [előre], indulj'; *prá drava* 'fuss [előre]'; *kṛṇusva* 'csinálj'; *mádasva* 'örülj'). Ezek a halott személyhez intézett imperativusi alakok olyan eseményeket, cselekvéseket neveznek meg, amelyek minden valószínűség szerint egymás után következnek, vagyis szekvenciális olvasatuk van.²⁴⁷ Ez ebben a szöveggörnyezetben csak úgy lehetséges, ha az *ókaḥ kṛṇusva* szintagmát is telikus jellegűnek fogjuk fel,²⁴⁸ ami a fenti RV-részletnél elmondottak értelmében a nem funkciógés értelmezést támogatja: 'Kelj fel, indulj, fuss előre, készíts magadnak szállást a vízben, a lakhelyeden; ott az ősökkel egyesülve leld örömet a szómában és az áldozati felajánlásokban!'²⁴⁹

²⁴⁶ Az AVŚ-strófának létezik egy mantra-variánsa a Taittirīya-āraṇyakában (6,4,2), amely azonban kérdésfelvetésünk szempontjából nem ad újat, ezért a továbbiakban csak a AVŚ-részletre összpontosítok:

a.	<i>út</i>	<i>tiṣṭha</i>	<i>prá~</i>	<i>ihī</i>	<i>prá</i>	<i>drava</i>
	fel	áll.IMP.ACT.2SG	előre	megy.IMP.ACT.2SG	előre	fut.IMP.ACT.2SG
	<i>ókaḥ</i>	<i>kṛṇusva</i>		<i>paramé</i>	<i>vyòman</i>	
	lakhely.ACC	csinál.IMP.MED.2SG		legfelső.LOC	ég.LOC	
	<i>yaména</i>	<i>tvám</i>	<i>yamyā</i>	<i>saṃvidānā</i>		
	Yama.INS	te.NOM	Yamī.INS	egyesül.PTCP.AOR.MED.SG.NOM.F		
	<i>uttamám</i>	<i>nákam</i>	<i>ádhi</i>	<i>roha~</i>	<i>imám</i>	(TĀ 6,4,2)
	legfelső.ACC	égbolt.ACC	PREV	felhág.IMP.ACT.2SG	ez.ACC	
	'Kelj fel, indulj, fuss előre, készíts magadnak szállást a legfelső mennyben; Yamával, Yamīval egyesülve emelkedj fel ebbe a legfelső égbe!'					

Az AVP leideni elektronikus szövegében szereplő mantra-variáns (AVP 18,69,6b) az *okaḥ* helyett *ekaḥ* alakot tartalmaz. Nem tudom megállapítani, hogy ez csak elírás, vagy az AVP-recenzióban tényleg ez a változat szerepel. Ezúton köszönöm Prof. Alexander Lubotsky-nak, hogy az elektronikus AVP-szöveget rendelkezésemre bocsátotta.

²⁴⁷ Egyedül a *prá~ ihī* és a *prá drava* közötti viszonyról lehetne talán ezt vitatni, hiszen felvetődhet, hogy a két tagmondat valójában ugyanarra az eseményre utal: 'menj (előre), fuss (előre)'. Valószínűbbnek tartom azonban azt az értelmezést, hogy a *préhi* 'lépj/menj (előre)' imperativus az indulásra utal, a *prá drava* 'fuss (előre)' pedig egy ezt követő futás-eseményre.

²⁴⁸ Az egymásutánosság szempontja Kiefernél is szerepel (2006: 34) mint a befejezett és folyamatos aspektus egyik elhatároló kritériuma: a befejezett igei szerkezetek mellérendelve egymásutánosságot fejeznek ki, a folyamatos aspektusúak erre nem adnak lehetőséget.

²⁴⁹ Ehhez vö. még az alábbi prózarészletet:

a.	<i>oko</i>	<i>ha~</i>	<i>asmin</i>	<i>yajñāḥ</i> (v.l. <i>yajñe</i>)	<i>kurute</i>
	lakhely.ACC	PTCL	ez.SG.LOC	áldozat.NOM (vagy LOC)	csinál.PRS.MED.3SG

A másik szöveghely, ami kérdésfelvetésünk szempontjából esetleg releváns lehet, RV 1,40,5:

(132) <i>prá</i>	<i>nūnaṃ</i>	<i>bráhmaṇas_pátir</i>		
PREV	most	Brahmaṇaspati.NOM		
<i>mántram</i>	<i>vadatīy</i>		<i>ukthiyām</i>	
formula.ACC	mond.PRS.ACT.3SG		kimondásra_méltó.ACC	
<i>yásminn</i>	<i>índro</i>	<i>váruṇo</i>	<i>mitró</i>	<i>aryamá</i>
amely.LOC	Indra.NOM	Varuṇa.NOM	Mitra.NOM	Aryaman.NOM
<i>devā</i>	<i>ókāṃsi</i>	<i>cakriré</i> (RV 1,40,5)		
isten.PL.NOM	lakhely.PL.ACC	csinál.PRF.MED.3PL		

A c és d pādákat kitöltő vonatkozói mellékmondat a főmondat *mántram* 'formula, mondás, ige, ima' szavára vonatkozik. Az igealak (*cakriré* ind. perf. plur. 3.) itt is mediumban van, mint a fenti *kṛṇusva* imperativusi alaknál, viszont a szintagma névszói része itt pluralisban szerepel. Ez a tény amellet szól, hogy a szerkezet nem funkciógés szerkezet, hiszen a prototipikus funkciógés szerkezeteknél a névszói tag, mivel elveszti referencialitását, rendszerint nem szokott számbeli variációt mutatni, bár bizonyos nyelvekben, így a németben, vannak kivételek (ld. Winhart 2005: 8). A strófa értelmezése tehát valószínűleg ez: 'Most Brahmaṇaspati rákezd a kimondásra méltó ígére, amelyben Indra, Varuṇa, Mitra, Aryaman (és az) istenek maguknak lakhelyet készítettek.'²⁵⁰

ya *evaṃ* *veda* (§B 1,4,15)
 aki.NOM így tud.PRF.ACT.3SG

'az áldozat lakhelyet készít abban, aki így tudja' vagy (a v.l. olvasatát követve) 'ebben az áldozatban lakhelyet készít (az), aki így tudja'

Figyelemre méltó, hogy Sāyaṇa §B-kommentárjában így interpretálja a mondatot: *okaḥ sthānam eva kurute, tatraiva pratitiṣṭhatītyarthaḥ*, vagyis az *okaḥ kar-* szerkezetet így érti 'lakik, tartózkodik' (*pratitiṣṭhati*), ami atelikus, és mintha funkciógés szerkezet lenne (ld. fentebb). Bár ebben a prózai részletben ez akár járható út lenne is, az AVŠ-versszakban a szekvenciális olvasat miatt kizárható.

²⁵⁰ A perfectumi alakot rezultatív értelmüként fogom fel („objektsresultativ”, vö. Kümmel 2000: 76–77). Witzel (Witzel et al. [Hrsg.] 2007: 557) Renou nyomán felteszi, hogy a pādában az *ókas-* főnévnek kettős jelentése van („*doppelte Bedeutung*”): 'öröm, tetszés' és 'megszokott hely, szokásos tartózkodási hely'. Kézenfekvőbbnek tartom, hogy a főnév itt is konkrét jelentésével ('otthon, lakhely') szerepel, ami természetesen nem zárja ki, hogy a jelentés egy metaforikus szintjén a mondat azt jelenti, hogy az istenek örömeiket lelik a mantrában.

Ugyancsak tárgyalnunk kell a RV 2,19,1 szöveghelyet is:

(133) <i>ápāyi</i>	<i>asya</i>	<i>ándhaso</i>	<i>mádāya</i>
iszik.AOR.PASS.3SG	ez.GEN	lé.GEN	bódulat.DAT
<i>mānīṣiṇaḥ</i>	<i>suvānāsyā</i>		<i>prāyasaḥ</i>
ihletett.PL.VOC	kisajtol.PTCP.AOR.MED.SG.GEN		ital.GEN
<i>yāsminn</i>	<i>indraḥ</i>	<i>pradīvi</i>	<i>vāṇḍhānā</i>
amely.LOC	Indra.NOM	régen	erősödik.PTCP.PRF.MED.SG.NOM
<i>óko</i>	<i>dadhé</i>	<i>brahmaṇyāntas</i>	<i>ca</i>
lakhely.ACC	tesz.PRF.MED.3SG	igét_mond.PTCP.IPFV.ACT.PL.NOM	és
<i>nāraḥ</i> (RV 2,19,1)			
férfi.PL.NOM			

Az összetett mondat szerkezete hasonló a fentebbihez: az *ókas*- főnév itt is egy vonatkozó mellékmondatban szerepel tárgyként, csak most egy másik ige, a *dhā*- 'tesz, helyez' mellett (*dadhé* med. ind. perf. sing. 3.; a perfectum itt is minden bizonnyal rezultatív értelemben áll). A vonatkozó névmás itt a főmondati *ándhas*- '(szóma)lé' és *prāyas*- 'ital' szavakra vonatkozik. Ježić (Witzel et al. [szerk.] 2007: 381, követve Geldnert [1951 I: 299]) így fordítja a kérdéses részt: „*an den er sich gewöhnt hat*”. Úgy tűnik, hogy a fordító funkcióigés szerkezetként fogja fel az *ókas*- + *dhā*- szintagmát, hiszen egyszerű igével (*sich gewöhnen*) adja vissza. Ez a megoldás véleményem szerint nem szükségszerű, hiszen a kifejezést metaforikusan is értelmezhetjük: 'amelybe lakhelyét/otthonát (a maga számára: indirekt reflexív medium) helyezte'. Ez metaforikus szinten természetesen szintén azt jelenti, hogy Indra megszokta azt, szívesen tartózkodik és örömét leli benne. A strófa fordítása tehát ez: 'Ittak (személytelen passzívum: ivás történt) ebből a szómaléből bódulatukra, ó, ihletett gondolatúak, a kisajtott italból, amelybe lakhelyét helyezte a rég megerősödött Indra és az igét mondó férfiak.'

Az utolsó szövegrészlet, amely vizsgálatunk szempontjából fontos lehet, SVK 4,9,2,7,3c, amelyben ugyanaz a *pāda* szerepel, mint RV 1,40,5d-ben, csak éppen más szintaktikai környezetben:

(134) <i>gāyatraṃ</i>	<i>traiṣṭubhaṃ</i>	<i>jagad</i>
<i>gāyatrī</i> -versmérték.ACC	<i>traiṣṭubh</i> -versmérték.ACC	<i>jagatī</i> -versmérték.ACC
<i>viśvā</i>	<i>rūpāṇi</i>	<i>saṃbhṛtā</i>
minden.PL.ACC	forma.PL.ACC	együttes.PL.ACC
<i>devā</i>	<i>okāṃsi</i>	<i>cakrire</i> (SVK 4,9,2,7,3c)
isten.PL.NOM	lakhely.PL.ACC	csinál.PRF.MED.3PL

Mivel az első két *pādā*ban is accusativusok szerepelnek, véleményem szerint a legkézenfekvőbb a kettős accusativusi szerkesztés feltételezése (amiből egyenesen

következik, hogy itt sincs szó funkcióigés szerkezetéről): 'az istenek a gāyatrī-, a triṣ-
ṭhubh- és a jagatī-versmértéket, az összes formát együtt a lakhelyükké (megszokott
tartózkodási helyükké) tették'.

Úgy tűnik tehát, hogy azokban az esetekben, ahol az *ókas*- főnév pluralisban
(*ókāṃsi*) szerepel, bizonyosan nem beszélhetünk funkcióigés szerkezetéről. A sin-
gularist tartalmazó előfordulások közül az AVŚ-részlet (18,3,8b) a szekvenciális
olvasat miatt telikus interpretációt sugall, ami a fentebb elmondottak értelmében
szintén kizárja a funkcióigés értelmezést. Egyedül a kiindulásul szolgáló RV-részlet
(7,25,4d) az, amely elméletileg ettől eltérő, funkcióigés értelmezést is megenged,
hiszen nem tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy a tagmondat időhatározója (*vīśvā*
... *āhāni*) meddig? vagy mikor? kérdésre felel.

Mivel a korábbi fejezetekben azt láttuk, hogy a funkcióigés szerkezet valamilyen
igeragozási tulajdonság (igenem vagy aspektus) szempontjából szuppletív viszony-
ban állhat a névszói taggal etimológiai és derivációs rokonságban álló egyszerű igé-
vel, itt is érdemes körüljárni az *oc*- ige morfológiai tulajdonságait.

Az *oc*- ige, amint fentebb röviden már utaltam rá, a következő jelentésekkel ren-
delkezik: 'hozzászokik, hozzá van szokva vmhez, ismerős vhol, lakik, tartózkodik,
örömét, kedvét leli vmben, szívesen tesz vmit'. Ragozásával kapcsolatban ezen a
ponton az a legfontosabb tényező, hogy a Ṛgvedában, azaz a korai védikus nyelv-
ben egy kivételtől eltekintve mindig perfectumi alakban fordul elő (összesen nyolc-
szor; ld. Lubotsky 1997 I: 341), és mindig jelenbeli állapotot fejez ki: pl. act. sing.
3. *uvóca* 'hozzá van szokva vmihez' (ld. Kümmel 2000: 128–129). Az egyetlen
kivétel egy *-ya*-képzős imperfectumi alak RV 5,81,4ab-ben (*sám ucyasi*):

(135) <i>utá</i>	<i>yāsi</i>	<i>savitas</i>	<i>trīṇi</i>	<i>rocanā</i>
és	megy.PRS.ACT.2SG	Savitṛ.VOC	három.PL.ACC	fény.PL.ACC
<i>utá</i>	<i>sūryasya</i>	<i>raśmibhiḥ</i>	<i>sám</i>	<i>ucyasi</i> (RV 5,81,4ab)
és	nap.GEN	sugár.PL.INS	PREV	hozzá_van_szokva.PRS.ACT.2SG
'Ó, Savitṛ, a három fénybe méssz, és a nap sugaraival meghitt kapcsolatban vagy.'				

Kümmel (2000: 129) a védikus *ucya*- imperfectumtövet²⁵¹ (így ezt a konkrét alakot
is) állapotot kifejező, a perfectuménak teljesen megfelelő jelentéssel értelmezi:
„*Und du fährst, Savitar, zu den drei Lichtern, und du bist mit den Strahlen der
Sonne vertraut*” (vö. Kulikov 2012: 529: „*and you are wont to live with the rays
of Sūrya*”; a *-ya*-imperfectumtő jelentéséről: „*intr. state*”). Kümmel felhívja a fi-
gyelmet arra, hogy – ellentétben sok más, fientív jelentésű *-ya*-imperfectumtővel –
az *ucya*- állapotot kifejező jelentéssel bír, és ez teszi alkalmassá arra, hogy a poszt-
ṛgvédikus korban felváltsa az elavulttá vált *uvóc*- perfectumtövet.

Az *uc-ya*- imperfectumtő koráról nem tudunk biztosat mondani. Bár *LIV*: 244
kérdőjelesen egy ie. **h₁uk-*ī**- imperfectumtőre vezeti vissza az óorosz *vyče*- 'tanul'

²⁵¹ Kümmel 2000: 129 a gyökmorfémán hangsúlyos „*úc-ya-*” tövet említ, pedig valójában egy-
szer sem fordul elő a védikusban hangsúlyos formában (ld. Kulikov 2012: 528–530).

igével együtt, megjegyzi (n. 6. és 7.), hogy bizonyos formai, illetve jelentésbeli sajátosságok miatt mindkettő akár különnyelvi képzés is lehet. A védikus fejlődés (ti. hogy az *uc-ya-* imperfectumtő a RV-ban csak egyszer fordul elő, akkor is perfectumi jelentéssel, és később fel is váltja a perfectumot, amely viszont kikopik a nyelvből) valóban erre a különnyelvi eredetre látszik utalni. Ez azt jelentheti, hogy a korai védikusban talán még nem volt használatos, de legalábbis nem volt elterjedt a gyök *-ya-* képzős imperfectumtőve, vagyis elméletileg ebből a szempontból hiányos ragozása lehetett.

Nézzük meg, lehetséges-e az a felvetés, hogy az előző fejezetekben tárgyalt szerkezetekhez hasonlóan itt is (részleges vagy gyenge) szuppletív viszonyról van szó, azaz az *oc-* ige ekkor még nem használatos imperfectumi ragozását az *ókaḥ kar-* mint funkcióigés szerkezet pótolja, és az *ókaḥ kṛṇuṣva* szintagma (impf. imperat.) ugyanazt jelenti, mint később az *ucya-* imperfectumtő megfelelő imperativusi alakja (sing. 2. *ucya* [a *-ya-* imperfectumtő csak activumban ragozódik]). Ez csak akkor lenne lehetséges, ha a kérdéses szövegkörnyezetben a gyöknek ténylegesen eredeti fientív jelentése szerepelne ('hozzászokik vmihez'), hiszen miért lett volna szükséges a létező és gyakori perfectumtövet helyettesíteni ilyen módon? A vizsgált szöveghelyen azonban ezzel a jelentéssel ('szokj hozzá?!') egyáltalán nem tudunk mit kezdeni.²⁵²

Ezek a szempontok ismét csak amellet szólnak, hogy az *ókaḥ kṛṇuṣva* kifejezés nem tekinthető funkcióigés szerkezetnek. Benne az ige őrizi lexikális jelentését ('készít, megteremt'), és főnévi tagja is megszokott konkrét jelentésében szerepel. A mediális igenemnek minden valószínűség szerint indirekt reflexív (affektív) funkciót kell tulajdonítanunk: 'Készíts lakhelyet/otthont (a magad számára)!'

²⁵² Többek között például a hiányzó accusativusi vagy locativusi vonzat miatt sem (a vonzatról ld. Kümmel 2000: 128). Végképp nem tudnánk mit kezdeni ebben az értelmezésben a mediális igenemmel, hiszen az *oc-* ige a védikusban egy elszigetelt RV-beli mediális perfectumi alaktól (sing. 2. *ūciṣé*) eltekintve csak activumban fordul elő. Az *ucya-* imperfectumtő egyetlen mediális előfordulása (*-ucyatām* az AVP 2,5,3c kasmíri recenziójában) szövegromlás eredménye (valószínűsíthető emendációjáról ld. Kulikov 2012: 455–456 hivatkozásokkal). Miért kellene hát a szerkezetnek mediumban lennie, ha a funkcióigés szerkezetek a védikus nyelvben nem követelik meg eleve ennek az igenemnek a használatát (ellentétben az ógörögben megfigyelhető tendenciával, ld. Ittész 2007: 20–21)?

II. 4. ABHIPITVÁM KAR-

Érdekes kérdéseket vet fel a RV 4,16,1d-ben és 10,40,2b-ben található *kar-* igével alkotott szintagma (ezeket a strófák fordításában egyelőre kihagyom).

- (136) *ā* *satyó* *yātu* *maghāvāṃ* *ṛjīṣī*
ide igaz.NOM megy.IMP.ACT.3SG bőkezű.NOM ?.NOM
drāvantu *asya* *hāraya* *úpa* *naḥ*
fut.IMP.ACT.3PL ez.GEN fakó.PL.NOM közel mi.PL.ACC
tāsmā *id* *āndhaḥ* *suṣumā* *sudākṣam*
ez.DAT PTCL szómalé.ACC sajtolt.PRF.ACT.1PL hatásos.ACC
ihā~ *abhipitvām* *karate* *grṇānāḥ* (RV 4,16,1)
itt ?.ACC csinál.AOR.SBJV.MED.3SG magasztal.PTCP.AOR.MED.SG.NOM
'Jöjjön ide az igaz, a bőkezű, ..., ²⁵³ fussanak hozzánk fakó lovai, neki sajtoltuk ki (ő az, akinek kisajtoltuk) a hatásos szómalét, itt [*abhipitvām karate*] magasztalva.'

- (137) *kúha* *svid* *doṣā* *kúha* *vāstor* *aśvínā*
hol PTCL este.INS hol reggel.GEN Ásvin.DU.NOM
kúha~ *abhipitvām* *karataḥ* *kúha~* *ūṣatuḥ* (RV 10,40,2ab)
hol ?.ACC csinál.AOR.SBJV.ACT.3DU hol tartózkodik.PRF.ACT.3DU
'Hol vannak esténként, hol reggelente az Ásvinok? Hol [*abhipitvām karataḥ*], hol háltak meg?'

A *kar-* ige mindkét szövegrészben az *abhipitvá-* főnévvel alkot tárgyas szintagmát. Fő kérdésünk az, vajon ezt a szintagmát (*abhipitvām kar-*) funkcióigés szerkezetként kell-e értelmeznünk, mint ahogy például RV 4,16,1d következő fordításai sugallják: „*hier möge der Gepriesene Einkehr halten*” (Geldner 1951 I: 434); „*here, praised with song, let him effect his visit*” (Griffith 1973: 209).

A szerkezet értelmezése elsősorban az *abhipitvá-* főnév jelentésének meghatározásától függ, amely azonban nem tisztázott, és több szögesen eltérő megközelítése van. A például Geldner (1951 I: 434) által is képviselt ²⁵⁴ 'megérkezés, betérés' jelentés nem csekély részben az ind exegetikai hagyományon alapul, és legalább Yās-ka *Niruktájáig* vezethető vissza (pl. *Nir.* 3,15: *abhiprāpti* 'érkezés'). ²⁵⁵ Kétségtelen,

²⁵³ A *ṛjīṣī* szó értelmezése vitatott, de mivel kérdésünk szempontjából irreleváns, ezért itt nem is tárgyalom (ld. *EWaia* I: 252 hivatkozásokkal).

²⁵⁴ Ld. továbbá Pischel–Geldner 1892: 155 ('Erholung, Rast; Zeit des Rastens, Feierabend, Abend'). Az oldalon található jegyzetben Geldner konkrétan az „*abhipitvām kṛ*” szerkezetre hivatkozik, amelynek jelentése ez lenne: „*Rast, Feierabend machen*”, ill. RV 7,18,9b (*abhipitvām jagāma*; ld. alább) fordításában is funkcióigés értelmezést alkalmaz: „*auch der schnelle kam nicht mehr zur Rast*”.

²⁵⁵ Az ind értelmezők (ld. Bloomfield 1896: 25–26 áttekintését) rendszerint az *āp-* 'elér' vagy a *pat-* 'esik; száll' gyökből eredeztetik a szót

hogy ilyen jelentésben (mint cselekevést kifejező *nomen actionis*²⁵⁶) a főnév valóban funkciói-gés szerkezetet alkothatna a *kar-* igével: '(szó szerint:) betérést, megállást csinál vhol', azaz 'betér, megáll vhol'.²⁵⁷ Meg kell azonban vizsgálnunk, hogy ez az interpretáció valóban megállja-e a helyét, azaz a főnév valóban ezt jelenti-e. Kérdésünkre nehéz megnyugtató megoldást találni, ugyanis az *abhipitvá-* főnévnek több különböző, a szinkroniában, azaz az etimológiai összefüggések ismerete nélkül első pillantásra nehezen összeegyeztethető jelentése van. Így például legújabban Vance 2002 is világosan rámutatott arra, hogy bizonyos szövegkörnyezetben a *°pitvá-* utótagú összetételeknek temporális értelme van, és ilyenkor az *abhipitvá-* 'este, éjszaka' jelentéssel rendelkezik. Például RV 5,76,2c-ben a *dīvā~ abhipitvé* 'nappal és a.-kor' szókapcsolatot találjuk, amelyre a 3c *pāda* azonos pontján a megszokott *dīvā náktam* 'nappal és éjjel' felel (ld. különösen Vance 2002: 429; vö. már Bloomfield 1896: 39).²⁵⁸ Viszont az is nyilvánvaló, hogy más kontextusokban Bloomfield 1896: 28–33 értelmezése (ti. '[esti] szómaáldozat'), tűnik kézenfekvőnek. Lásd például:

- (138) *indro* *abhipitvéšu* *raṇyati* (RV 1,83,6d)
 Indra.NOM a.PL.LOC örül.PRS.ACT.3SG
 'Indra örömet leli a szómaáldozatokban.'²⁵⁹

Ami a szó etimológiáját illeti, a *°pitvá-* utótagú összetételek a *pitú-* 'táplálék, étel' főnévvel függnek össze, abból képzett „Zugehörigkeitsbildung”-ként foghatók fel (ld. Werba 1982: 342; *EWaia* II: 131–132; Steer 2015: 137),²⁶⁰ tehát első lépésben az *abhipitvá-* szónak 'az, ahol/amikor táplálékhoz jut vki' jelentése lehetett. Ebből természetesen minden különösebb nehézség nélkül levezethető Bloomfield jelentésmeghatározása ('[esti] szómaáldozat', ti. a szóma az istenek tápláléka), és a Vance-féle temporális értelmezés is ('este', amikor egy bizonyos szómaáldozatot mutattak be az isteneknek, majd 'éjszaka'). A továbbiakban azt kell megvizsgálnunk, hogy a Bloomfield által javasolt jelentés alkalmazható-e a *kar-* igével alkotott szintagmákban (a temporális jelentés nyilvánvalóan nem), vagy szükséges-e valami

²⁵⁶ Egyelőre eltekintve attól, hogy pontosan miből és milyen módon van képezve.

²⁵⁷ Elizarenkova 1999 I: 732 a RV 4,16,1d-hez írt kommentárban az *abhipitvá-*-nál szó szerinti успокоение 'megnyugvás, lecsillapodás' jelentéssel számol, fordításában pedig (I: 375) a задержится 'megáll, marad, tartózkodik vhol' szót használja.

²⁵⁸ Ugyancsak Vance (2002: 430) mutatott rá arra, hogy az ebbe a körbe tartozó szavaknál már a korai védikus időszak *alatt* is (vagyis a Ṛgveda-himnuszgyűjteményen *belül*) jelentésmódosulással kell számolnunk.

²⁵⁹ Vö. a II. 6. fejezetben (287–288. jz.) általam is idézett *suté raṇa* 'leld örömet a szómaitalban' típusú szintagmákat; ld. Bloomfield 1896: 29.

²⁶⁰ Valószínűtlen Geldner etimológiája (Pischel–Geldner 1892: 179), aki a *pay⁽ⁱ⁾*- 'dagad, duzzad, árad' gyökből próbálja eredeztetni a szót (*KEWA* II: 280; *EWaia* II: 131–132).

mást feltételeznünk (mint például a Geldner által is képviselt nomen actionis-értékű²⁶¹ 'esti hazatérés, esti betérés vhova, megszállás vhol').²⁶²

Bloomfield (1896: 29–30) következetesen azt az álláspontot képviseli, hogy mindkét fentebb idézett szöveghelyen megmaradhatunk az '(esti) szómaital, szómaáldozat' jelentésnél. A szintagmákban a *kar-* igét a 'take' angol megfelelővel adja vissza („*where do you take your potations of pitú*”, ill. „*may he, while songs of praise are singing for him, take here his potation of soma [pitú]*”). Ekkor azonban abba a problémába ütközünk, hogy a *kar-* igének legfeljebb mediális alakjai kaphatnak olyan indirekt-reflexív/affektív jelentést, amelyet Bloomfield feltételez ('vesz, magához vesz, magára vesz, elnyer stb.'). Ilyenek esetleg például a következő szöveghelyek:²⁶³

(139) *ójaḥ kṛṣva* (RV 10,44,4c)
erő.ACC csinál.AOR.IMP.MED.2SG
'vedd magadra/-hoz az erőt'

(140) *cakra ... nāma* (RV 3,5,6a)
csinál.PRF.MED.3SG név.ACC
'elnyerte a nevet'

(141) *rayīm ... cakre* (RV 5,80,3b)
gazdagság.ACC csinál.PRF.MED.3SG
'gazdagságot nyert el'

RV 10,40,2b-ben ezzel szemben aktív (gyökaor. conj. du. 3.) *karataḥ* alakot találunk. Az igének a mediális alakokhoz kötődő indirekt-reflexív árnyalata nélkül azonban a mondat értelmét veszti, ha a főnév jelentését Bloomfield nyomán határozzuk meg. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a mediális alakot tartalmazó RV 4,16,1d (med. gyökaor. conj. sing. 3. *karate*) Bloomfield-et követő interpretációja megállná

²⁶¹ Az imént elmondottak értelmében világos, hogy a szó derivációját tekintve nem lehet deverbális nomen actionis, hiszen denominális képzésű, legfeljebb átvitt értelmű jelentése mutathat szemantikai rokonságot a deverbális főneveknek ezzel a csoportjával.

²⁶² Egyetértek Bloomfielddal (1896: 39–40) abban, hogy nem feltétlenül szükséges ilyen jelentésmódosulással számolnunk a *gam-* igével alkotott szintagmában RV 7,18,9b-ben, ahogy például Geldner 1951 II: 196 teszi („*auch der Flinke kam nicht zur Heimkehr*”).

a. *āśús canā~ id abhipitvāṃ jagāma* (RV 7,18,9b)
gyors.NOM még_is PTCL a.ACC megy.PRF.ACT.3SG

Bloomfield értelmezése ezen a ponton kétségtelenül megállhatja a helyét: „*came to the evening soma, i. e. reached home*”.

²⁶³ Megjegyzem azonban, hogy nem feltétlenül tartom mindig indokoltnak ezt a többek között Grassmann szótára által is hozott jelentést (Grassmann-nál [1996: 333] ez a *kar-* ige 19. jelentése: „*etwas [A.] sich aneignen, erlangen, sich erwerben...*”).

a helyét ('itt fogja magához venni/megkapni, ill. itt vegye magához/kapja meg az esti szómaáldozatot/-italt, miközben énekelünk róla').²⁶⁴

Úgy tűnik tehát, hogy az aktív igealak használata miatt RV 10,40,2b-ben mindenképpen az eddigiektől eltérő sajátos jelentésárnyalattal kell számolnunk. Figyelembe véve a b pādában található párhuzamos kérdő mondat *ūṣatuh* igealakjának (act. ind. perf. du. 3.) jelentésmezőjét (*vas-* 'tartózkodik, időt eltölt, meghál vhol'), logikusan adódik a Geldner és mások által támogatott nomen actionis értékű 'betérés vhowa, megszállás vhol' (vö. Kümmel 2000: 483: „*wo werden die beiden Einkehr halten, wo haben sie übernachtet*”²⁶⁵). Ekkor a szerkezetet prototipikus funkcióigés szerkezetnek kell tartanunk, még ha nem találunk is a szerkezettel szinonim egyszerű igét. Bár ez a feltételezett jelentés távol van a szó etimológiai eredetétől (ld. *pitú-* 'táplálék, étel'), a távolság nem tűnik áthidalhatatlannak ('az, amikor/ahol vki táplálékhoz jut' → '[esti] szómaáldozat' → 'este, a megnyugvás ideje' → 'megállás, megnyugvás, betérés valahova [estidőben]').²⁶⁶

A legújabb német nyelvű Rgveda-fordításban (Witzel et al. [szerk.] 2013: 140) T. Gotō RV 4,16,1d-t a következőképpen fordítja: „*hier soll er seine Abendmahlzeit ausführen, bewillkommnet*”. Az *abhipitvá-* szó 'esti étkezés, táplálkozás' jelentése mindkét *kar-* igés szintagmában megfelelőnek tűnik ('végrehajtja az esti étkezést'),²⁶⁷ és szintén funkcióigés értelmezést von maga után.²⁶⁸

²⁶⁴ A *karate* mediális alaknál esetleg felvetődhetne egy olyan típusú kauzatív jelentés ('maga számára csináltat/készített') feltételezése, mint amelyet a *yaj-* ige mediumánál látunk ('áldozatot mutatott be [a maga javára]'). Ahogy azonban Gotō 1987: 27 megjegyzi, ez a nyelven kívüli tényezőkből, ti. a védikus áldozat sajátosságaiból fakadó jelentés csak a *yaj-* igeire jellemző, nem tekintethető önálló medium-funkciónak, tehát más igeire nem vihetjük át.

²⁶⁵ Geldner (1951 III: 193) „*wo halten sie Einkehr*” fordítása nyomán.

²⁶⁶ Jegyezzük meg, hogy Geldner (Pischel–Geldner 1892: 155) éppen fordított irányú jelentésfejlődést tesz fel, legalábbis a megadott jelentések sorrendje ezt sugallja: először 'pihenés, megnyugvás', majd 'a pihenés ideje, este'. Igaz, mint fentebb láthattuk (260. jz.), Geldner nem a *pitú-* főnévből eredezteti az *abhipitvá-* szót.

²⁶⁷ Ezzel nem állítom azt, hogy minden szöveghelyen ezzel a jelentéssel kell számolnunk. Nem zárható ki ugyanis az sem, hogy RV 4,16,1d-ben Bloomfield értelmezését követjük, és csak RV 10,40,2b-ben tekintjük a szót nomen actionis jellegűnek. Hiszen, ahogyan Vance 2002: 430 a *prapitvá-* szóval kapcsolatban felhívta a figyelmet (ld. 258. jz.), a késői maṇḍalákban, mint amilyen elsősorban a 10. maṇḍala, jelentésváltozásokkal is számolnunk kell.

²⁶⁸ Pillanatnyilag nem látok semmilyen plauzibilis magyarázatot az igenembeli eltérésre (ti. *abhipitvām karataḥ* activum vs. *abhipitvām karate* medium). Figyelembe véve, hogy az *abhipitvām kar-* szintagma mindkét pādában ugyanazt a metrikai pozíciót tölti be (a trimeter versben [RV 4,16,1d triṣṭubh, RV 10,40,2b jagatī] a főnév az ún. késői cezúra előtt, az igealak rögtön a cezúra után az átvezető részben és a zárlat első szótagjában), és az igealakok maguk is ugyanazt a metrikai mintát követik (ti. - - -), felvetődhet, hogy esetleg metrikai okok állhatnak a háttérben. A *karate* mediális alak helyett az aktív *karati* alak, még ha nem teljesen kizárt is, mindenképpen jóval ritkább kadenciát eredményezne, ugyanis a triṣṭubh pāda 8. szótagja rendszerint hosszú (Gippert 1999: 107 statisztikái szerint a - - - x kadencia 11 szótagos pādában 15707-szer fordul elő a - - - x 333 előfordulásával szemben [kb. 47 : 1 arány]). Az aktív *karataḥ* helyett a mediális *karaite* a 12 szótagos pāda átvezető részét módosítaná metrikailag. Az erre vonatkozó statisztikai adatok a következők (Gippert 1999: 111): - - - 4638 vs. - - - 138 (kb. 34 : 1 arány). Az arányok tehát nagyjából megegyeznek (az apró

Mivel a feltételezett *abhipitvām kar-* '(esti) étkezést csinál, hajt végre' funkciógés szerkezet mellett nem áll etimológiailag rokon egyszerű ige, hiszen nem deverbális főnév a névszói tagja, vele kapcsolatban nem tudunk olyan jellegű kontrasztív vizsgálatot végezni, mint például a *vī moc-* vs. *vimócanam kar-* (II. 2.), a *śroṣ-* vs. *śruṣṭīm kar-* (II. 1.) vagy a *vī/sām cart-* vs. *vi/saṃcṛtaṃ kar-* (II. 9.) pároknál. Mindazonáltal adataink szűkössége ellenére talán éppen ez lehet a kulcs a szerkezet funkciójának megértéséhez. Gyakori jelenség ugyanis, hogy a funkciógés szerkezet nem teljesen szinonim a rokon egyszerű igével, hanem valamilyen speciális jelentést hordoz. Ez sokszor megfigyelhető például szaknyelvi terminusoknál (vö. pl. a magyar *bejelentést tesz* szerkezet speciálisabb jelentését a *bejelent* igéhez képest²⁶⁹). Arra gyanakodhatunk, hogy a vizsgált esetben – etimológiailag rokon egyszerű ige híján is – az *abhipitvá-* főnév sajátos szemantikája, speciális jelentése indokolja a funkciógés szerkezet használatát.

különbség annak tudható be, hogy a kadencia eleve sokkal rögzítettebb metrikailag), vagyis ez alapján nem dönthető el, melyik igenem használata lenne grammatikailag indokolt, és melyikét szülte – ha a felvetés helytálló – metrikai szükségszerűség.

²⁶⁹ Böven szolgál további példákkal a jogi szaknyelv (B. Kovács 1999), de nyilván más szaknyelvi területen is találunk ilyeneket. Vannak a jogi szaknyelvben (és máshol) olyan funkciógés szerkezetek is, amelyek egyáltalán nem helyettesíthetők egyszerű igével (pl. *házkutatást tart* [nincs **házkutat* és az *átkutatja a házat* is sokkal általánosabb, mint a jogi terminus]).

II. 5. °HÉLANAM KAR-

Tekintsük először a RV 7,60,8d-ben található tiltó mondatot:

(142) yád	<i>gopāvad</i>	<i>āditiḥ</i>	<i>śarma</i>	<i>bhadrām</i>
amely.ACC.N	oltalmazó.ACC.N	Aditi.NOM	menedék.ACC.N	áldottACC.N
<i>mitró</i>	<i>yácchanti</i>		<i>vāruṇaḥ</i>	<i>sudāse</i>
Mitra.NOM	ad.PRS.IND.ACT.3PL	Varuṇa.NOM	Sudās.DAT	
<i>tásminn</i>	<i>ā</i>	<i>tokām</i>	<i>tánayaṃ</i>	<i>dādhānā</i>
az.LOC.N	PREV	mag.ACC	utódcsereg.ACC	tesz.PTCP.IPFV.MED.PL.NOM
<i>mā</i>	<i>karma</i>	<i>deva-hélanam</i>	<i>turāsaḥ</i> (RV 7,60,8)	
ne	csinál.AOR.IMP.ACT.1PL	isten-haragítás.ACC	hatalmas.PL.VOC	

‘Az oltalmazó áldott menedékbe, amelyet Aditi, Mitra és Varuṇa Sudāsnek adnak, helyezve a magot, az utódokat, ne ..., ó, hatalmasok.’

A *devahélanam* névszói összetétel utótagja, a °*héłana*- főnév végső soron a *heḍ*- ‘haragudni, haragosnak lenni’ ige származéka, de közvetlenül a *heḍ/łaya*- causativumi tőhöz tartozik, vagyis műveltető jelentést hordoz.²⁷⁰ Mivel a szó elsődlegesen absztrakt nomen actionis, amelynek jelentése ‘(meg)haragítás, (fel)dühítés’, a mondatnak körülbelül olyasmit kell jelentenie, hogy ‘ne haragítsuk meg az isteneket’. Ha a kifejezést így értelmezzük, akkor a vele ekvivalens szintetikus igealak a reduplikált kauzatív aoristos lenne:²⁷¹ **mā devāñ jīhiḥāma* ‘ne haragítsuk meg az isteneket’. Az ige kauzatív aoristosa azonban az egész védikus korpuszban egyetlen alkalommal fordul elő, mégpedig a Ṛgvedánál későbbi, óvédikus korszakba tartozó Atharvaveda egyik himnuszában (*ājīhiḍat* aor. ind. act. sing. 3. AVŚ 12,4,8b = AVP 17,16,7b²⁷²), ami azt sugallhatja, hogy egy későbbi képzéssel állunk szemben, amelyet Vasiṣṭha, a hagyomány szerint RV 7,60 költője még nem használt. Mindezek alapján felvetődhet, hogy a °*héłanam kar*- funkcióigés szerkezet a korai védikus nyelvben éppen arra szolgált, hogy a funkcióige gyökaoristosi alakjait használva az

²⁷⁰ A gyökről és etimológiájáról ld. *EWaia* II: 819; *VIA*: 386–387. A *heḍ/łaya*- ‘megharagít’ causativum a Ṛgvedában fosztóképzős part. impf. act.-ként fordul elő: *áheḷayat*- RV 10,37,5b (Gotō 1987: 351 [Jamison 1983: 64–65 álláspontjával szemben]; Kümmel 2000: 611). Az, hogy egy -*ana*-képzős főnév a causativummal (és nem közvetlenül az ige gyökkel) áll derivációs kapcsolatban, indoiráni újítás (*Ai. Gr.* II,2: 182–183, 195–196, 198–202; Kim 2010: 329–330).

²⁷¹ A reduplikált kauzatív aor. imperat. használata (az imperfektív causativum imperativusa helyett) Hoffmann 1967 nyomán azzal indokolható, hogy itt minden valószínűség szerint preventív tiltásról van szó, azaz a beszélő egy még nem fennálló szituációt, eseményt akar a tiltással megelőzni (vö. Ne ölj meg!). Erre a fajta tiltásra a védikus nyelv története folyamán végig az aoristos iniunctivusa használatos, nem pedig az iniunctivus imperfectus, amely inhibítív, „félbeszakító” tiltást fejez ki (vö. Ne sírj!).

²⁷² A kauzatív aoristosi alak jelentése itt ráadásul kicsit el is tér attól, mint amit a gyök alapjelentéséből várnánk: *lóma* ... *ājīhiḍat* ‘felborzolta a szőrt’; ld. Gotō 1987: 351 n. 866. A szemantikai kettőségre távolabbi párhuzamként vö. a latin *horreo* ige jelentését (‘borzad, retteg’, ill. ‘felborzad, mered’).

ekkor még hiányzó szintetikus kauzatív aoristost pótolhassa. Később, a *jīhiḷa-* reduplikált kauzatív aoristos léttrejöttével ez a gyenge vagy részleges szuppletív paradigma felszámolódott (impf. *hed/ḷāya-* : aor. *jīhiḷa-*). A feltételezett korai védikus állapotot az alábbi táblázat szemlélteti:

impf.	<i>hed/ḷāya-</i>	—
aor.	—	<i>°hed/ḷanam kár/kr-</i>

Mivel a *°hed/ḷanam kar-* szerkezet máshol is előfordul, ezeket a további szöveghelyeket is meg kell vizsgálnunk abból a szempontból, hogy alátámasztják-e a funkcióigés értelmezést. Nemcsak azért vagyunk szerencsés helyzetben, mert eleve többször adatolt a vizsgált szintagma,²⁷³ hanem azért is, mert ezekben a további példákban olyan jelenségeket figyelhetünk meg, mint amilyeneket az élő nyelvekben a kategória elhatárolásánál tesztekként szoktak alkalmazni.

Először is, fontos kritériumnak szokták tekinteni (ld. pl. Mohanan 1997: 451–453; Winhart 2005: 9), hogy a valódi funkcióigés szerkezetekben a névszói tag nem pronominalizálható és nem relativizálható (vö. pl. *a könyv eladásra kerül* vs. **eladás, amelyre a könyv kerül*; **arra/mire kerül a könyv*). Márpedig az Atharvaveda egy helyén a következő mondattal találkozunk:

- (143) *yád* *devā* *deva-hélanam*
amely.ACC isten.PL.VOC isten-megharagítás.ACC
devāsaś *caḥmā* *vayām*
isten.PL.VOC csinál.PRF.ACT.1PL mi.PL.NOM
ādityās *tāsmān* *no* *yūyām*
Āditya.PL.VOC az.ABL mi.PL.ACC ti.PL.NOM
ṛtasya~ *ṛténa* *muñcata* (AVŚ 6,114,1; AVP 16,49,1)
Rend.GEN Rend.INS elenged.IMP.ACT.2PL
'Ó, istenek, amely „istenmegharagítást”, ó, istenek, mi elkövettünk, ó Áditják, oldjatok fel az alól minket a Rendnek a Rendjével!’²⁷⁴

Mivel az óindben a vonatkozó mellékmondat feje rendszerint a mellékmondaton belül helyezkedik el, ezért a szövegben szereplő *yád ... devahélanam ... caḥmā ... tāsmān ...* értelmileg a magyar mondat szerkesztést tükröző *tāsmād devahélanāt ... yád ... caḥmā ...* változattal ('az alól az „istenmegharagítás” alól, amelyet elkövettünk') ekvivalens, azaz a *devahélanam* főnév itt egy vonatkozó mellékmondati bővítménnyel rendelkezik.

Másodsorban, az is viszonylag elfogadott nézet, hogy a funkcióigés szerkezet névszói tagja általában nem bővíthető melléknévvvel (ld. pl. Mohanan 1997: 449;

²⁷³ Ahogyan más esettanulmányokban láttuk, több funkcióigésnek tekinthető szerkezet csak egy alkalommal fordul elő a védikus korpuszban.

²⁷⁴ Itt és az alábbiakban a fordításokhoz vö. Kim 2010: 346.

Winhart 2005: 9). Ezzel szemben RV 10,100,7ab-ben a *devahélanam* főnévnek feltehetőleg melléknévi jezője van (*āviṣṭiyaṃ*).²⁷⁵

(144)	<i>ná</i>	<i>vo</i>	<i>gúhā</i>	<i>cakṛma</i>	<i>bhūri</i>
	nem	ti.PL.ACC	titokban	csinál.PRF.ACT.1PL	sok.ACC
	<i>duṣkṛtām</i>				
	gonosztett.SG.ACC				
	<i>ná~</i>	<i>āviṣṭiyaṃ</i>	<i>vasavo</i>	<i>deva-hélanam</i>	(RV 10,100,7ab)
	nem	nyílt.ACC	Vasu.PL.VOC	isten-megharagítás.ACC	
	'Nem vittünk véghez veletek szemben, ó, Vasuk, sem titokban sok gonosztettet, sem nyílt „istenmegharagítást”.'				

Ennek az értelmezésnek azonban létezik egy alternatívája is. Minthogy ugyanis az óindben a melléknévek semlegesnemű sing. acc. alakja adverbiumként is használható, illetve – másképp fogalmazva – homonim az adverbiumi alakjukkal, felvetődhet, hogy az *āviṣṭiyaṃ* szó valójában adverbiumként kezelendő. Emellett szól a párhuzamos szerkezet *gúhā* adverbiuma, ellene szól viszont az, hogy az *āviṣṭiya-* melléknév adverbiumi párja valójában az az *āvis* 'nyíltan, látható módon' határozószó,²⁷⁶ amelyből a melléknév maga képezve van.

Vegyük észre azt is, hogy a (144)-es példában a *devahélanam* főnév kapcsolatos mellérendelésben áll a *duṣkṛtām* 'gonosztett' főnévvel, ami azt valószínűsíti, hogy bár absztrakt főnév, valójában nem a cselekvés folyamatát ('az istenek feldühítésének az eseménye') fejezi ki, vagyis szigorúan véve nem nomen actionis. Szemantikai alapon inkább a cselekvés ún. belső tárgyát megnevező nomen rei actaenak tartjuk (a fogalomról ld. a bevezetést: 53.o.), azaz azt a dolgot nevezi meg, amit a

²⁷⁵ Amint az alábbi példák is mutatják, teljesen általános jelenség – legalábbis a példák forrásául szolgáló klasszikus szanszkrit szövegekben – a funkcióigés szerkezetek névszói tagjának *főnévvel* történő bővítése, mégpedig akár genitivus obiectivus, akár egy determinatív (szanszkrit terminussal élve: tatpuruṣa) összetételi előtag formájában.

- kṣatriyeṇa ... sarvasya asya ... kartavyaṃ parirakṣaṇam* (MaS 7,2)
kṣatriya.INS minden.GEN ez.GEN csinálendő.NOM megvéde.NOM
'A kṣatrijának mindezt meg kell védenie; (szó szerint:) a kṣatriya által mindennek a megvédése csinálendő.'
- jala-kṛīdāṃ karoti* (Pt. 1,6)
víz-játék.ACC csinál.PRS.IND.ACT.3SG
'páncsol a vízben; (szó szerint:) vízben-játszást csinál'
- kusuma~avacayaṃ karomi* (Mś. 9,28)
virág-szedés.ACC csinál.PRS.IND.ACT.1SG
'virágot szedek; (szó szerint:) virágszedést csinállok'

²⁷⁶ Ennek predikatív használatáról a *kar-* ige mellett ld. a (30)-as példát.

cselekvés implikál, ami a cselekvés révén előáll: 'az, ami az isteneket haragra gerjeszti'.²⁷⁷ Erről a nomen rei actae-i jelentésárnnyalatról tanúskodik a következő példa is (RV 10,37,12):

(145) <i>yád</i>	<i>vo</i>	<i>devās</i>	<i>cakṛmā ...</i>	
amely.ACC	ti.PL.ACC	isten.PL.VOC	csinál.PRF.ACT.1PL	
<i>gurú ...</i>	<i>deva-hélanam ...</i>			
súlyos.ACC	isten-megharagítás.ACC			
<i>tásmín</i>	<i>tád</i>	<i>éno</i>	<i>vasavo</i>	<i>ní</i>
az.LOC	az.ACC	bűn.ACC	Vasu.PL.VOC	le
<i>dhetana</i> (RV 10,37,12ab,d)				
tesz.AOR.IMP.2PL				
'Hárítsátok rá, ó, ti Vasuk, azt a bűnt, amelyet mi mint súlyos „istenmegharagítást” veletek szemben, ó, istenek, elkövettünk!' (vagy: 'amely súlyos „istenmegharagítást” ..., azt a bűnt ...')				

Bár a mondatot szintaktikailag többféleképpen is lehetne értelmezni, a *devahélanam* főnév valószínűleg a *yád* vonatkozó névmás appozíciójaként fogható fel, amely pedig az *énas* 'bűn, vétek' főnévre vonatkozik.

Ezek a szempontok, ahogyan azt már a bevezetésben is érintettem, amellet szólnak, hogy a (143), (144) és (145) példában a *devahélanam kar-* kifejezésben a főnévi tag nem nomen actionis, hanem nomen rei actae, az igei elem pedig lexikális jelentéssel rendelkezik ('elkövet, végrehajt'), vagyis a szerkezet ilyenkor nem tekinthető funkciógés szerkezetnek. Az (142)-es példánál, amikor a szerkezet névszói tagja bővítmény nélküli főnév, bár szintén lehetséges ez az interpretáció (ld. Kim 2010: 346 fordítását: „*Wir sollen nicht das tun, was die Götter ärgert*”), azt sem zárhatjuk ki, hogy itt a főnév nomen actionis, a szerkezet pedig prototipikus funkciógés szerkezet a *kar-* igével. A nomen rei actae típust konverzióval a nomen actionisból származtathatjuk.

Hasonlóan kell értékelnünk véleményem szerint a RV 9,47,2ab szöveghelyet is:

(146) <i>kṛtāni~</i>	<i>id</i>	<i>asya</i>	<i>kārtavā</i>
csinál.PTCP.PRF.PASS.PL.NOM	PTCL	ez.GEN	csinálendő.PL.NOM
<i>cetante</i>	<i>dasyu-tārhanā</i> (RV 9,47,2ab)		
kitűnik.PRS.MED.3PL	Dasyu-szétzúzás.PL.NOM		
'Kitűnnek az ő megtett és megteendő Dasyu-szétzúzásai.' ²⁷⁸			

²⁷⁷ A két szemantikai tartalom között, mint a bevezetésben láttuk, gyakran nem éles a határ. Párhuzamként az ói. *ávas-* főnevet említhetjük (vö. Stüber 2002: 91–92). Ez bizonyos esetekben ténylegesen pusztán a cselekvést magát kifejező nomen actionisként használatos ('segítés, segítségnyújtás'), amiről dativusának (*ávase*) finális vagy akár infinitivusnak nevezhető használata is tanúskodik (többek között a perifrastikus causativumban: ld. Zehnder 2011: 7). Másol azonban, elsősorban ott, ahol pluralisban vagy minőségjelzői, ill. birtokos jelzői bővítménnyel kiegészítve szerepel, inkább nomen rei actae-ként kell felfognunk ('segítség', ami a segítségnyújtás cselekvésének tartalma). Hozzátehetjük, hogy a szó akár 'segítőkészség, segítő magatartás' jelentéssel is rendelkezhet.

²⁷⁸ Vö. Gotō 1987: 139; Kim 2010: 343.

A *dasyu-tārhaṇā* szó többes száma és az, hogy jelzőjeként szerepel a *kṛtā-* és a *kārtava-* igenév, azt mutatja, hogy itt a főnév referenciális jelentésű (meghatározott múltbeli és jövőbeli tettekre utal) és nem nomen actionis, hanem inkább a belső tárgyat megnevező nomen rei actae. Ezért a mondat felfogásom szerint *önmagában* semmiképpen sem bizonyítja egy *°tārhaṇam kar-* 'szétzúz; (szó szerint:) szétzúzást csinál' (vö. *tarh-* 'szétzúz'; *EWAia* I: 636; *VIA*: 192–193) funkcióiágés szerkezet létezését.²⁷⁹

Hasonló megítélés alá esik véleményem szerint a következő mondatban található *kar-* igével alkotott kifejezés is:

(147) <i>yó</i>	<i>no</i>	<i>ārātiṃ</i>	<i>samidhāna</i>		
aki.NOM	mi.PL.ACC	?.ACC	meggyújt.PTCP.AOR.MED.SG.VOC		
<i>cakre</i>					
csinál.PRF.MED.3SG					
<i>nīcā</i>	<i>tāṃ</i>	<i>dhakṣy</i>	<i>atasāṃ</i>	<i>nā</i>	<i>śuṣkam</i> (RV 4,4,4cd)
le	az.ACC	éget.AOR.IMP.2SGbozót.ACC	mint	száraz.ACC	
'Aki ellenünk, ó, lángra lobbantott (ti. Agni), [<i>ārātiṃ</i> ... <i>cakre</i>], égesd azt le, mint száraz bozótot.'					

A kontextus alapján világosan negatív értelmű *ārāti-* főnév fosztóképzővel ellátott összetétele a *rāti-* 'ajándékozás, adomány, ajándék, kegy' főnévnek, tehát nem tekinthető közvetlenül a *rā-* 'ad, ajándékoz, nyújt' ige deverbális főnévi származékának (ld. *KEWA* III: 53; *EWAia* II: 446–447 hivatkozásokkal²⁸⁰). Az *ārāti-* főnév hangsúlyozása nem perdöntő az összetétel típusának megállapításában, ugyanis a *-ti*-képzős utótagú fosztóképzős összetételek mindig a fosztóképzőn hangsúlyosak, akár possesszív (*bahuvrīhi*), akár determinatív (*karmadhāraya*) összetételről van szó (vö. *Ai. Gr.* II,1: 231, 293).

²⁷⁹ Vö. még a következő szöveghelyet, amely szintén a fenti szintagma nem funkcióiágés értelmezését támogatja:

a.	<i>indre</i>	<i>viśvāni</i>	<i>vīryā</i>
	Indra.LOC	minden.PL.NOM	hőstett.PL.NOM
	<i>kṛtāni</i>	<i>kārtavāni</i>	<i>ca</i> (RV 8,63,6ab)
	megtett.PL.NOM	megteendő.PL.NOM	és
'Indránál van minden megtett és megteendő hőstett.'			

A két mondat párhuzama arra mutat rá, hogy az absztrakt *°tārhaṇa-* főnév a *vīryā-* 'hőstett' főnévvel egyenértékű, amely szemantikailag – még ha konkrétan nem is igéből van képezve – nem nomen actionis-, hanem világosan nomen rei actae-jellegű.

²⁸⁰ Ld. továbbá *EWAia* II: 444 hivatkozását Thieme egy megjegyzésére, aki egy feltételezett más *rā-* gyökből ('nyugszik, nyugalomban, csendben van') eredezteti az összetételt: *ārāti-* 'nem-nyugton-levés, nem-barátságosság'.

A szó alapjelentését²⁸¹ ennek megfelelően két irányból közelíthetjük meg. Ha a *rāti*- főnév – már a Ṛgvedában is nagyon ritka – nomen actionis-i használatából²⁸² indulunk ki, akkor karmadhārayaként értelmezhetjük: ’„nem-adakozás”’. Ha azonban a gyakoribb nomen rei actae-i jelentését (’adomány, ajándék; amit ad vki’) vesszük alapul, akkor főnevesült bahuvrīhinek lehet tekinteni: ’„adománytalanság”’. Nem zárható ki azonban az sem, hogy lexikalizálódás révén általánosabb jelentéssel kell számolnunk: ’ellenségeskedés, rosszakarat, gonoszság, gonosztett’. Ezt a ’gonosztett’ jelentést absztrakt volta ellenére nem a cselekvés folyamatát, eseményét kifejező nomen actionisként fogom fel, hanem – hasonlóan a fentebbi esetekhez – nomen rei actae-ként, még akkor is, ha nem egy ige-igező közvetlen névszói derivátumával állunk szemben. Véleményem szerint tehát a szintagma jelentése nem az, hogy ’„nem-adakozást” gyakorol’ (ami potenciálisan funkcióigés szerkezet lenne), hanem inkább ’gonosztettet követ el’.²⁸³

Érdemes arra is figyelni, hogy egyedül az (142)-es példában áll a *kar*- ige közvetlenül a főnév mellett, márpedig – ahogyan azt fentebb (II. 1.) egy másik esettanulmányban láttuk – a biztosan funkcióigésnek tekinthető szerkezetekben a két tag közé nem ékelődik be másik szó, akár N+V, akár V+N sorrendben jelennek meg a tagok. Ez a szempont újabb érv amelle, hogy az (142)-es példát a többitől eltérően funkcióigés szerkezetként lehet értelmezni.

²⁸¹ Ld. többek között Renou 1958: 6; Burrow 1959: 288; Kuiper 1961–1962: 50 n. 10; Elizarenkova 1995: 95; *VIA*: 314, 409.

²⁸² Ezt kell világosan feltennünk RV 5,10,6ab-ben, ahol dativusa finális (infinitivusszerű) használatú, és az *ūtāye* szóval áll aszindetikus mellérendelő kapcsolatban:

a.	<i>nū</i>	<i>no</i>	<i>agna</i>	<i>ūtāye</i>
	most	mi.PL.GEN	Agni.VOC	segítés.DAT
	<i>sabādhasaś</i>		<i>ca</i>	<i>rātaye</i> (RV 5,10,6ab)
	szorongatott.GEN		és	megajándékozás.DAT

’Ó, Agni, (jőjj) most a mi megsegítésünkre és a szorongatott megajándékozására!’

Az *ūtāye* használatáról a perifrastikus causativumban ld. Zehnder 2011: 22.

²⁸³ Ebbe az értelmezésbe jól illeszkedik a *no* accusativus is (vö. az accusativus használatát a 223. jegyzetben idézett a. példában).

II. 6. *RÁṆAṂ DHĀ-* ÉS *RĀṆAṂ KAR-*

Ebben a fejezetben egy olyan szerkezetet fogok körüljárni, amelyben azonos deverbális absztrakt főnévvel (*rāṇa-*) nemcsak a *kar-*, hanem a *dhā-* 'tesz, helyez' ige is előfordul. Mint látni fogjuk, a szerkezet minden bizonnyal funkciógés szerkezetként értelmezendő. Létezik emellett egy azonos elemekből építkező névszói összetétel is (*raṇakṛt-*).

Induljunk ki RV 8,96,16-ból:

- (148) *tvám ha tyát saptábhyo jāyamāno*
 te PTCL bizony hét.PL.DAT születik.PTCP.IPFV.MED.SG.NOM.M
asatrúbhyo abhavaḥ śátrur indra
 ellenfél_nélküli.PL.DAT válik.PST.IND.2SG ellenfél.NOM Indra.VOC
gūlḥe dyāvāpṛthivī ánv avindo
 elrejtett.DU.ACC ég_és_föld.DU.ACC PREV talál.PST.IND.2SG
vibhumádbhyo bhúvanebhyo ráṇaṁ dhāḥ (RV 8,96,16)
 parancsolóval_rendelkező.PL.DAT élőlény.PL.DAT öröm.ACC tesz.AOR.INJ.2SG
 'Megszületve te lettél, ó, Indra, a hét ellenfél nélkülinek az ellenfele, a világ két elrejtett felét fellelted, az élőlényeknek, akiknek (benned) parancsolójuk (lett), [*ráṇaṁ dhāḥ*].'

Nézzük meg először a *rāṇa-* deverbális főnév, illetve az alapjául szolgáló *raṇ-* ige jelentését! Az indo-iráni ágon kívül más nyelvekből nem ismert *raṇ-* ige alapjelentése: 'örül'. Az ebből képzett *rāṇa-* 'öröm, élvezet' főnév (vö. a szinonim gyöktövű *rāṇ-* 'öröm' főnevet is), a Ṛgvedában leginkább dativusi alakban (*rāṇāya*) fordul elő, mégpedig célhatározói használatban ('öröm, vágy céljából'). Lásd például:

- (149) *rāṇāya pibā sómam* (RV 3,47,1ab)
 öröm.DAT iszik.IMP.ACT.2SG szóma.ACC
 'Idd a szómát, hogy öröm gerjedjen benned (szó szerint: örömöddrel)!'

Sokak szerint létezik a főnévnek egy az előzőből levezethető 'csata, harc' jelentése is (a jelentésváltozáshoz vö. gr. *χάρμη* 'harci hév, harc, csata' a *χαίρω* 'örül' igéből; *EWAia* II: 427–428; *GED* II: 1606; Werba 1986: 352). Lásd például:

- (150) *dhṛṣṇúm yád ráṇe vṛṣaṇaṁ yunājan* (RV 6,67,11cd)
 erős.SG.ACC amikor csata.LOC bika.SG.ACC befog.IPFV.SBJV.3PL
 'amikor az erős bikát a csatában befogják' (Geldner nyomán)²⁸⁴

Az (148)-as példában olvasható RV 8,96,16 első két pādájában Indra mint a vele szembeszegülők ellenfele jelenik meg, a második kettőben pedig olyan istenként,

²⁸⁴ Jamison–Brereton 2014 II: 868 – közelebb maradva a szó etimológiájához – „*in battle-lust*” fordítást ad a kérdéses főnévre.

aki az öt parancsolójuknak elfogadók számára pozitív dolgokat biztosít. Ebbe a kontextusba kell illesztenünk az utolsó szintagmát is, amely így minden valószínűség szerint azt jelenti: 'örömet tettél, adtál'.²⁸⁵

Járjuk egy kicsit jobban körül a szinte kizárólag a Rgvedában előforduló *raṇ-*igét! Ahogy az imént láttuk, az ige alapjelentése 'örül, örömet leli vmiben (loc.)',²⁸⁶ azaz fientív-inattingens jelentésű és intranszitiv.²⁸⁷ A gyök három különböző imperfectumképzéssel rendelkezik, amelyek között funkcionális különbség alapvetően nem mutatható ki: *rāṇ-a-*, *rāṇ-ya-*, *raṇ-āya-* (Gotō 1987: 258). Az *-aya-*képzős alakok között azonban vannak olyanok, amelyeket causativumnak kell tekintenünk (Gotō 1987: 258 n. 583; Jamison 1983: 143). Lásd például:

- (151) *vayām ... tvā ... ukthēṣu raṇayāmasi* (RV 8,92,12)
 mi.NOM te.ACC himnusz.PL.LOC megörvendeztet.PRS.3PL
 'Örömet okozunk neked a himnuszokkal; (szó szerint:) arra készítünk, hogy örömet leld a himnuszokban.'

A fientív-inattingens (tehát nem kauzatív) jelentésű *-aya-*imperfectumtőre²⁸⁸ lásd a következő példát:

- (152) *ukthēṣu raṇayā iha* (RV 8,34,11b)
 himnusz.PL.LOC örül.IMP.2SG itt
 'Leld itt örömet a himnuszokban.'

A gyök és a belőle képzett deverbális főnév (*rāṇa-* 'örülés, öröm') inattingens-fientív jelentéséből egyenesen következik, hogy a vizsgált RV-strófában szereplő *rāṇaṃ dhā-* szerkezet valójában egy ehhez tartozó kauzatív funkcióiág szerkezetnek

²⁸⁵ Bár a c és a d pāda közötti kapcsolat egyszerű aszindetikus mellérendelésnek tűnik, valójában több van benne: logikailag a c sorban megjelenített esemény az, ami a d-ben szereplő örömnél a forrása ('fellelted és ezzel örömet adtál...'). A szintagma (*VWC* adatai alapján) nem fordul elő többször sem a Rgvedában, sem más védikus szövegekben.

²⁸⁶ Kümmel 2000: 414 szerint elképzelhető, hogy a gyöknek valójában ingresszív alapjelentése volt: 'megörül valaminek'. A duratív 'örül vmnek' és az ingresszív 'megörül vminek' jelentést a legtöbb kontextusban amúgy is meglehetősen nehéz elkülöníteni. A jelentésről ld. még Schaefer 1994: 29; Krisch 1996: 32.

²⁸⁷ Ezt a jelentést mutatja az igéből képzett *rāṇitar-* nomen agentis is. Lásd például:

a. *rāṇitā yāḥ sutēṣu* (RV 8,96,19a)
 örülő.NOM aki.NOM kisajtott.PL.LOC
 'aki örömet leli a szómaáldozatokban' (vö. Geldner 1951 II: 423)

Minthogy a védikus nyelv nomen agentiseket elsősorban agentív igékből képez, ezért Tichy 1995: 32 n. 11 a *rāṇitar-*-nál egy agentív jelentéskomponens („*genießen*”, azaz 'élvez') jelenlétét feltételezi.

²⁸⁸ Jamison 1983: 75 szerint ez a fő valójában denominativum a fentebb tárgyalt *rāṇa-* 'öröm' főnévből. Vö. a tematikus imperfectumtővel több alkalommal előforduló, a főszövegben szereplővel teljesen analóg *sutē raṇa* 'leld örömet a szómában' kifejezést (pl. RV 5,51,8d).

fogható fel (hasonlóan a II. 8. fejezetben tárgyalt *sárgam kar-* szerkezethez): *bhúva-nebhyo ránaṃ dhāḥ* 'örömet tettél/adtál/okoztál az élőlényeknek', azaz 'megörvendeztetted az élőlényeket'.

Mi lehet az oka és szerepe a kauzatív funkciógés szerkezet használatának, ha rendelkezésre áll a szintetikus *raṇāya-* causativum is? Mivel a szerkezet egy alkalommal fordul elő, ezért csak óvatosan foglalhatunk állást ebben a kérdésben. Két szempont vetődhet fel. Az egyik tényező esetleg a fientív-inattingens (Jamison szerint denominatív) *-aya-*imperfectumtővel való homonimikus ütközés kerülése lehetne. Ha valóban ez lenne a döntő szempont, akkor meg kellene magyaráznunk azt is, hogy máshol viszont (két esetben, ld. Jamison 1983: 143; Gotō 1987: 258 n. 583) miért használatos mégis az ige szintetikus *-aya-*causativuma.

A másik szempont esetleg az aspektus lehet: amíg ugyanis a szintetikus causativum a védikus nyelvben csak imperfectumi alakokat képez, a hozzá tartozó reduplikált kauzatív aoristos viszont nem fordul elő, addig a kauzatív funkciógés szerkezet egyetlen előfordulásakor aoristosban áll (*dhāḥ* aor. inj. act. sing. 2.). További kérdésként vetődik fel, hogy releváns-e itt az aspektuális szembenállás, azaz mennyiben jelent mást a *ránaṃ dhāḥ*, mint amit egy szintetikus caus. inj. *raṇāyaḥ* jelentene. Még egyszerűbben fogalmazva: valóban szükség volt-e grammatikai okok miatt a funkciógés szerkezetre, nem lehetett-e volna használni ugyanolyan joggal a szintetikus causativumot?

Mivel a korai védikus korpuszban a szintetikus causativumnak is adatolt iniunctivusi alakja (*raṇayan* plur. 3.), ezért elméletileg lehetőségünk nyílna az esetleges opposíció megállapítására. Nézzük meg tehát a caus. inj. előfordulását!

(153) <i>tām</i>	<i>ūtāyo</i>	<i>raṇayañ</i>	<i>chūrasātau</i>	
ő.ACC	segítő.PL.NOM	örül.CAUS.INJ.ACT.3PL	csata.LOC	
<i>tām</i>	<i>kṣémasya</i>	<i>kṣitāyaḥ</i>	<i>kṛṇvata</i>	
ő.ACC	nyugalom.GEN	nép.PL.NOM	tesz.INJ.MED.3PL	
<i>trām</i>				
védélmező.ACC				
<i>sá</i>	<i>viśvasya</i>	<i>karūṇasya~</i>	<i>īśa</i>	<i>éko</i>
ő.NOM	minden.GEN	siker.GEN	úr.NOM	egyedüli.NOM
<i>marútān</i>		<i>no</i>	<i>bhavat_uv</i>	<i>indra</i>
Marutokkal_együtti.NOM	mi.PL.DAT	lesz.IMP.3SG	Indra.NOM	
<i>ūtī</i> (RV 1,100,7)				
segítség.INS				
'Ő az, akit segítői rábírnak, hogy örömét lelje a csatában, őt teszik a nyugalom (béke) védélmezőjévé a népek, ő ura egyedül minden sikernek. – A Marutokkal együtt legyen Indra segítségünkre!'				

A két előfordulás között először is az a különbség, hogy míg az 1,100,7a-ban előforduló *raṇayan* iniunctivus általános érvényű, azaz minden időben érvényes eseményt fejez ki (Hoffmann teminusával: „*genereller Injunktiv*”), addig a 8,96,16,d

iniunctivusi funkcióját tartalmazó *rāṇaṃ dhāḥ* szerkezete múltbeli eseményt ír le. Részben ezzel függ össze, hogy míg az előbbi mondatban leírt esemény ismétlődő, újra és újra visszatérő jellegű, addig az utóbbi egyszeri eseményt fejez ki.²⁸⁹ E külső időszerkezetet érintő különbségek ellenére azonban a mondatok belső időszerkezete azonos: Kiefer felfogását követve azt mondhatjuk, hogy mindkettő kiegészíthető lenne olyan időmódosítóval, amely befejezettségre utal (például *három nap alatt megörvendeztetik / megörvendeztette*, de **három napon át megörvendeztetik / megörvendeztette*). Egyik vizsgált esemény vonatkozásában sem érvényes az oszthatóság kritériuma sem. Az is igaz továbbá, hogy az aoristos iniunctivus alapvetően ugyanúgy képes lenne általános érvényű ismétlődést kifejezni, mint a causativum (imperpektív) iniunctivusa, tehát a két mondat különbsége nem fakadhat az igetövek különbségéből. Mindez azt jelenti, hogy nem világos, van-e sajátos szerepe, funkciója a kauzatív funkciójú szerkezetnek a szintetikus causativummal szemben.

Lássuk a *rāṇa*- főnév *kar*- igével alkotott kapcsolatát és az ezen alapuló determinatív névszói összetételt (*raṇakṛt*-)! Bár létezik olyan értelmezői (ld. pl. Geldner 1951 III: 335 [RV 10,112,10c]) és szótárírói (ld. pl. *PW* VI: 242; *EWAia* II: 427–428) hagyomány, amely a *rāṇa*- főnévnek már a Ṛgveda bizonyos himnuszaiiban ’csata, harc’ jelentést tulajdonít (ld. fentebb), igazat adhatunk Kimnek (Kim 2010: 78) abban, hogy ez nem feltétlenül szükséges, és mindenhol (de a számunkra érdekes 10,112,10c-ben bizonyosan) elboldogulhatunk az etimológiai alapon elsődleges ’örülés, öröm’ (Kim szerint néha: ’örömszerzés’) jelentéssel. Ez az értelmezési kettősség a számunkra releváns szöveghely (RV 10,112,10) interpretációjában is megjelenik (a fordításban a c pāda első három szava egyelőre nem szerepel).

(154) <i>abhikhyā</i>	<i>no</i>	<i>maghavan</i>	<i>nāḍhamānān</i>
pillantás.INS	mi.PL.ACC	bőkezű.VOC	szükségben_levő.PL.ACC
<i>sākhē</i>	<i>bodhi</i>	<i>vasupate</i>	<i>sākhīnām</i>
barát.VOC	figyel.AOR.IMP.2SG	javak_ura.VOC	barát.PL.GEN
<i>rāṇaṃ</i>	<i>kṛdhi</i>	<i>raṇakṛt</i>	
öröm/harc.ACC	csinál.AOR.IMP.2SG	örömet/harcot_csináló.VOC	
<i>satyaśuṣma</i>			
igaz_tettvágyú.VOC			
<i>ābhakte</i>	<i>cid</i>	<i>ā</i>	<i>bhajā</i>
fel_nem_osztott.LOC	is	PREV	részesezt.IMP.ACT.2SG
<i>asmān</i> (RV 10,112,10)			<i>rāyē</i>
mi.PL.ACC			gazdagság.DAT

’Ó, bőkezű, ránk, a szükségset szenvedőkre pillantva, ó, barát, gondolj, ó, javak ura, a barátaidra, [*rāṇaṃ kṛdhi raṇakṛt*], ó, igazi tettvágyú, adj osztályrészt nekünk a (még) fel nem osztott (javakban) is gazdagságunkra!’

²⁸⁹ Ez nem jelenti azt, hogy a mitológia síkján ez ne lehetne újra és újra előforduló esemény. Az egyszeri múltbeli olvasatot a b és c pāda praeteritum impf.-i alakjai (*abhavaḥ*, *ānv avindo*) támogatják.

Az egész himnusz alapvetően „békés” kontextusa²⁹⁰ (ti. a beszélő Indrát egy számaáldozathoz hívja) véleményem szerint is valóban amellet szól, hogy 10,112,10c-ben sem harcról van szó. Nem osztom ezért Geldner álláspontját, aki (Geldner 1951 III: 335) így fordítja a kérdéses sort: „*Bereite ein Kampffest, du Kampfbereiter von echtem Eifer!*”²⁹¹ Inkább Kim 2010: 78 és Scarlata 1999: 79 nyomán kell keresnünk a megoldást, akik a pādában elsősorban az öröm, illetve örömszerzés motívumával számolnak. Kettőjük közül azonban inkább Scarlata interpretációjával értek egyet, aki a *rāṇa*- főnévet a „*Freude*” szóval fordítja, ellentétben Kimmel, aki „*Erfreuliches*”-ként. Véleményem szerint a *rāṇa*- főnév itt absztrakt nomen actionis jelentésében szerepel (’öröm, örülés’), és a *rāṇam kar*- szerkezet a korábban elemzett *rāṇam dhā*- szinonimájaként értelmezendő, vagyis kauzatív funkciógés szerkezettel állunk szemben (’okozz örömet, örvendeztess meg’). A determinatív összetétel ennek egészen pontos névszói megfelelője (’örömet okozó, megörvendezett’).²⁹²

Scarlata 1999: 79 felhívja a figyelmet egy másik szerkezetre, amely etimológiailag rokon elemekből építkezik (*rāṇya*- + *kar*-).²⁹³ Az utóbbi szerkezet névszói eleme azonban nem nomen actionis (’öröm, örülés’), hanem eredetileg egy ’örömteli, örömet hozó, okozó’ jelentésű melléknév, amely a (155) és (156) példában főnevesülve áll a *kar*- ige tárgyaként (’örömet okozó, örömteli dolgot/dolgokat csinál, hajt végre’).

(155) *māde* *sómasya* *rāṇyāni* *cakrire* (RV 1,85,10d)

bódulat.LOC szóma.GEN örömteli.PL.ACC tesz.PR.F.MED.3PL

’A szóma bódulatában örömteli dolgokat hajtottak végre.’ (vö. RV 10,112,5b).

²⁹⁰ Természetesen vannak a himnuszban utalások Indra tetteire, köztük haditetteire is (pl. 1c az ellenségek megölését említi, akik 5a-ban szintén megjelennek), de a beszélőre és az áldozókra vonatkoztatva a harc motívuma nem jelenik meg.

²⁹¹ Vö. továbbá Griffith 1973: 623: „*Fight, Warrior strong in truth, fight thou the battle.*” Úgy tűnik, Griffith is funkciógés szerkezetet lát a kifejezésben (’csinálj harcot = harcolj’), de nem kauzatív árnyalattal (ti. ’harcot szít’ vagy hasonló). Vö. ezzel az igenem használatát a görög ποιέω/ποιέομαι igével alkotott szerkezetekben (ld. Ittész 2007: 20–21 hivatkozásokkal): a mediális igenem használatakor általában nincs kauzatív árnyalat (pl. ναυμαχίην ποιήσασθαι Hdt. 8,70,1 ’tengeri csatát vívni’ [= ναυμαχήσασθαι]), az activumnál igen (pl. πόλεμον ποιήσει Thuk. 1,40,2 ’háborút fog szítani, másokat háborúba fog keverni’ [nem = πολεμήσει]). Elizarenkova 1999 III: 269 a fenti RV-helyen ’kelts harci kedvet/örömet’ fordítást ad. Jamison–Brereton 2014 III: 1580 mindkét értelmezést lehetségesnek tartja: „*Do battle, you battle-doer* [/make joy, you joy-maker]”.

²⁹² Az *Ātharvāṇajyotiṣa* című (a szövegkiadó Bhagavad Datta szerint a védikus kornál jóval későbbi) asztrológiai írásban (8,5 [VWC-ben tévesen 7,5 szerepel]) található egy etimológiailag rokon másik névszói összetétel: *raṇakāraṇārtham*, amelynek jelentése: ’harc céljából’. Ez azonban késői volta miatt nem perdöntő a védikus állapotról nézve. A védikus utáni korszakokra (epikus és klasszikus szanszkrit) az ’öröm’ jelentés – legalábbis a szótárak (*PW*, *MW*) tanúsága alapján – már kiveszett a nyelvből.

²⁹³ A kifejezés névszói összetételi megfelelője az avesztai nyelvben is megtalálható (*rāniō. skərēiti*- ’örömet [ered. **rānjas*, azaz örömtelibbet] adó’). Ld. *Ai. Wb.*: 1523–1524; *EWaia* II: 427 hivatkozásokkal.

- (156) *indrāya* *sómo* *rāṇyo* (RV 9,96,9b)
 Indra.DAT szóma.NOM örömet_okozó.NOM
 'Indrának örömet okozó szóma'

Ebben a szintagmában a *kar-* ige megtartja lexikális jelentését (ld. a bevezetésben tárgyalt PERFORM címkéjű szerepet), funkcióiágés szerkezetéről tehát nem beszélhetünk. Emellett szól még az is, hogy a szerkezet névszói tagja pluralisban szerepel, vagyis referenciális jelentésű.

A következő példában a melléknév faktitív kopula melletti kettős accusativusi szerkezetben látható, amely szintén nem funkcióiágés szerkezet:

- (157) *prajāpatih* *pr̥thivīm* ... *rāṇyām* *naḥ*
 Prajāpati.NOM föld.ACC örömteli.ACC mi.PL.DAT
kṛṇotu (AVŚ 12,1,43cd; AVP 17,5,2cd)
 tesz.IMP.ACT.3SG
 'Prajāpati tegye számunkra örömtelivé a földet.'

A *rāṇam kṛdhi* (RV 10,112,10c) szerkezettel kapcsolatban ismét figyelemreméltó, hogy funkcióiagei tagja aoristosban áll (aor. imperat. act. sing. 2.), vagyis ugyanazok a szempontok vethetők fel itt is, mint amelyeket a *rāṇam dhā-* szerkezettel kapcsolatban fentebb elemeztünk. Emellett azonban itt még a vonzatkeret változásaira is figyelniünk kell. Amíg ugyanis a *raṇāya-* causativum mellől a késztetett szereplőt (*causee*) megnevező szó nem hagyható el (ld. a fentebbi példákban szereplő tárgyesetű névmásokat: *tvā ... raṇayāmasi* RV 8,92,12; *tām ... raṇayañ* RV 1,100,7a), addig a funkcióiágés szerkezet mellől ennek megnevezése opcionálisan minden további nélkül elmaradhat (ez az elhagyás azonban nem szükségszerű, ld. a kiinduló példát: *bhūvanebhyo rāṇam dhāḥ* RV 8,96,16d). Noha a RV 10,112,10 strófa kétszer is tartalmaz plur. 1. személyű személyes névmási alakot (*no* 10a, *asmān* 10d), azaz a c pādában is elsősorban ezt kell késztetettként feltételeznünk (azaz: [*asmābhyam*] *rāṇam kṛdhi* 'örvendeztess meg [bennünket]'), nem zárható ki az az értelmezés sem, hogy a c pāda a vonzatkeret megváltozása révén általánosabb megfogalmazást tesz lehetővé, és ezzel kitágítja a megörvendeztetettek körét.²⁹⁴

²⁹⁴ Vö. ezzel azt, hogy már a b pāda is csak *sakhīnām*-ot említ (azaz egészen pontosan: 'gondolj a barátokra'). Igaz, az a tény, hogy a b pāda a *no* névmást tartalmazó a pādával egy mondatot alkot, azt sugallja, hogy a *sakhīnām* is valójában így értelmezendő: '(ránk), a barátokra/barátaidra'.

II. 7. STÉYAṂ KAR-

A *stéyaṁ kar-* 'lop; (szó szerint:) lopást csinál' igés szintagma formájában ugyan csak a védikus prózában fordul elő (158), (159), de a korai védikus korszakban való meglétét feltételezi már a Ṛgvedában is (RV 7,104,10c [= AVŚ 8,4,10c = AVP 16,9,10c]; később is: pl. MaS 11,99a) előforduló *steyakṛt-* '„lopást csináló”, lopó, tolvaj' determinatív névszói összetétel; ld. (160), (161).

(158) *steyam* *kṛtvā* (JB 2,441)
lopás.ACC csinál.ABS
'lopva; (szó szerint:) lopást csinálva'

(159) *steyam* *akārṣīt* (ChU 6,16,1)
lopás.ACC csinál.AOR.IND.3SG
'lopott; (szó szerint:) lopást csinált'

(160) *ripú* *stená* *steya-kṛd* *dabhrám*
csaló.NOM tolvaj.NOM lopás-csináló.NOM jelentéktelenség.ACC
etu (RV 7,104,10c)
megy.IMP.ACT.3SG
'A lopást elkövető csaló tolvaj semmisüljön meg (szó szerint: jusson jelentéktelenségbe).'²⁹⁵

(161) *suvarṇa-steya-kṛd* *vipro* (MaS 11,99a)
arany-lopás-csináló.NOM brāhmaṇa.NOM
'aranyat ellopó (szó szerint: arany lopását csináló) brāhmaṇa'

A *stéyaṁ kar-* szerkezet létrejöttének az egyszerű igével szemben véleményem szerint az lehetett az oka, hogy az óind nyelvből – ahogy egyébként az indoeurópai nyelvek többségéből²⁹⁶ – igei használatában teljesen eltűnt az alapnyelvi **(s)teh₂-* 'lop' (VIA: 448; EWAia II: 759; LIV: 616) folytatása (**stā-*). A gyöknek csupán nomen agentisi derivátumai (*stená-* és *(s)tāyú-* 'tolvaj') maradtak fenn, illetve a **stāya-* imperfectumtöbbször képzett egykori act. part. impf.-a, amely a *stāyāt* 'titokban, lopva' adverbiumban lexikalizálódott.²⁹⁷ A *stéya-* deverbális absztrakt főnevet

²⁹⁵ A *dabhrám ay-* szintagma funkcióiigés szerkezet, amelynek névszói tagja deadjektívális (vö. *dabhrá-* 'kicsi, jelentéktelen, silány') absztrakt főnév. A 'megy' jelentésű igékkel alkotott típusról ld. a bevezetésben (37–38. o.).

²⁹⁶ A latin nyelvben az archaikus kori Duenos-feliraton (CIL I² 4) még találkozunk az igével: NE ... (S)TATOD 'ne lopjon el' (Rix 1985), utána teljesen eltűnik.

²⁹⁷ Ezt a folyamatot akár egy „totális szuppletívizmusnak” is tekinthetjük, amelynek során a nyelvből eltűnő ige teljes paradigmáját a funkcióiigés szerkezet veszi át és tölti be.

(vö. *VIA*: 448) a legkézenfekvőbb nomen actionisnak tekinteni ('lopás; az az esemény, hogy vki vmit lop').²⁹⁸

A *steyam kar-* szerkezettel kapcsolatban három tényezőt emelek ki. Először is, ahogy az már máshol (pl. 20. o.) is szóba került, gyakran találkozunk azzal a jelenséggel, hogy a funkcióiág szerkezet a megfelelő egyszerű ígéhez képest vonzat-szerkezet-változást, leggyakrabban a valencia csökkenését mutatja (ld. pl. Winhart 2005: 10; Vincze 2009). Gyakori például, hogy a tranzitív egyszerű ige tárgya a funkcióiág szerkezet mellől elmarad, hiszen a funkcióiág szintaktikai értelemben vett tárgyi argumentum-pozícióját a névszói tag már lefoglalja. Ezt láthatjuk a *steyam kar-* szerkezet Chāndogya-upaniṣad-beli (újvédikus) előfordulásakor, ahol a *steyam akārṣīt* kifejezés teljesen grammatikus, még ha az ellopott dolog nincs is megnevezve a mondatban.

(162) <i>puruṣam ...</i>	<i>hasta-gṛhītam</i>	<i>ānāyanty</i>	
ember.ACC	kéz-megfogott.ACC	hoz.PRS.IND.ACT.3PL	
<i>apahārṣīt</i>	<i>steyam</i>	<i>akārṣīt</i>	<i>paraśum</i>
elvesz.AOR.IND.3SG	lopás.ACC	csinál.AOR.IND.3SG	bárd.ACC
<i>asmai</i>	<i>tapata~</i>	<i>iti</i> (ChU 6,16,1)	
ez.DAT	hevít.IMP.ACT.2PL	QUOT	
'Egy embert hoznak kézen fogva (e szavak kíséretében): „Rabolt, lopást követett el, forró-sítsatok fel neki egy bárdot!”'			

A tranzitív ige tárgyának elmaradása a funkcióiág szerkezet mellől természetesen nem kötelező, hiszen az ellopott dolog megjelenhet genitivus obiectivusként, mint ahogy azt a következő – igaz, nem védikus kori, hanem szanszkrit – példából láthatjuk:

(163) <i>dravyāṇām</i>	<i>alpa-sārāṇām</i>	<i>steyam</i>	<i>kṛtvā~</i>
dolog.PL.GEN	kis-értékű.PL.GEN	lopás.ACC	csinál.ABS
<i>anya-veśmataḥ</i> (MaS 11,164ab)			
másik-ház.ABL			
'értéktelen dolgokat lopva el másnak a házából' (szó szerint: 'értéktelen dolgoknak az ellopását csinálva')			

Árnyalja a helyzetképet az, hogy a fentebbi upaniṣad-példában (162) az *apahārṣīt* tranzitív egyszerű ige (*apa-har-* 'elvesz, rabol') mellett sem szerepel tárgy, ami azt

²⁹⁸ Bár tény, hogy érintkezik azzal a bevezetésben említett típussal, amikor a szerkezet főnévi tagja valamilyen „tett-típust” nevez meg (pl. 'bűn', 'hőstett' stb.), és amelynél az igt lexikális jelentésének tarthatjuk (PERFORM címke), a főnevet pedig belső tárgyat megnevező nomen rei actae-nek. A nomen actionisi interpretációt támogatja például a fentebbi (161) példában szereplő *suvarṇa-steya-kṛt* összetétel, ahol az első összetételi tag a *steya-* gen. obiectivusi bővítményének tekintendő: 'az arany ellopása' (felbontva: *suvarṇasya steyam kar-*).

mutatja, hogy itt nem kizárólagosan a funkcióigés szerkezetekre jellemző sajátossággal állunk szemben.

Elsősorban a német szakirodalomban elhatároló kritériumként szokták említeni azt, hogy a funkcióigés szerkezetek igei tagja általában nem váltható ki másik, szinonim igével (ld. pl. Winhart 2005: 7). Ez a megállapítás azonban nem minden funkcióigés szerkezetre igaz. Ha közöttük alcsoportokat állítunk fel, akkor azt láthatjuk, hogy csak az idiomatikus egységekhez közel álló típusban kötött az igei tag, a produktívabb típusban a csere általában lehetséges (Vincze 2008: 290; vö. Langer 2005: 196).

Ez jellemző e példánál a védikus óind nyelvre is, ugyanis egy késővédikus prózai szövegben találunk egy funkcióigés szerkezetet, amelyben a *car-* 'mozog, vmit végez, csinál' ige fordul elő az általánosabban használt *kar-* ige helyett, és amely a korábbi adatolt *stéyaṃ kar-* szerkezet szinonimájának tekinthető:

- (164) *steyam* *acārīt* (BauŚS 24,12)
 lopás.ACC csinál.AOR.IND.ACT.3SG
 '(szó szerint:) lopást csinált'

Utolsó szempontként vizsgáljuk meg a passzíválás lehetőségét. A német szakirodalomban az az általánosnak mondható felfogás, hogy a tárgyesetű főnévi tagot tartalmazó funkcióigés szerkezeteknél a passzíválás lehetősége és ezzel együtt a szerkezet névszói tagjának passzív mondatbeli alany-szerepe korlátozott, bár léteznek kivételek is (ld. pl. Winhart 2005: 9). A hindí N+V komplex predikátumoknál ezzel szemben teljesen más a helyzet (ld. Mohanan 1997: 456–459): a passzíválás megengedett és produktív eljárás, csupán abban van eltérés, hogy a passzív mondatban a szerkezet névszói tagja lesz-e az alany (ez a gyakoribb eset) vagy valamilyen más bővítmény (az utóbbi megoldás csak néhány szerkezetre korlátozódik: pl. *yād karnā* 'emlékezik'; *kṣamā karnā* 'mgbocsát').²⁹⁹

Adataink világosan mutatják, hogy *stéyaṃ kar-* szerkezetnél (és általában a *kar-* igével alkotott funkcióigés szerkezeteknél³⁰⁰) az óind nyelv szintén megengedi a

²⁹⁹ A két passzíválási típus a hindiben korrelál azzal, hogy a szerkezeten belül működik-e egyeztetés a főnévi tag és az ige között (ez a gyakoribb típus) vagy nem. Ld. Montaut 2016: 148–150. A multidimenzionális felfogást követő Mohanan 1997: 458–459 számára a szerkezet tagjai közti egyeztetés azt bizonyítaná, hogy a névszói tag argumentum-státuszú. Langer 2005: 193 az általa támasztó ígésnek nevezett szerkezeteknél szintén kritériumként használja a passzíválás megengedett voltát, megjegyezve, hogy ez – logikusan – csak azoknál a szerkezeteknél érvényes, amelyeknél a főnévi tag formailag az ige tárgya (ld. pl. *to commit a murder* ~ *A murder was committed*.).

³⁰⁰ Lásd az alábbi szanszkrit példákat:

- a. *kṣatriyeṇa* ... *sarvasya*~ *asya* ... *kartavyaṃ* *parirakṣaṇam* (MaS 7,2)
 harcos.INS minden.GEN ez.GEN csinálendő.NOM védelem.NOM
 'A harcosnak mindezt meg kell védenie; (szó szerint:) a harcos által mindennek a megvédése csinálendő.'
- b. *yasya* *vacasi* *tvayā* *viśvāṣaḥ* *kṛtas* (Hu. 1,9)
 aki.GEN beszéd.LOC te.INS bizalom.NOM csinál.PASS.PTCP.PRF.NOM

passzivalást, mégpedig olyan módon, hogy a főnévi tag tölti be a passzív mondat alanyának szerepét. Lásd erre vonatkozólag az alábbi epikus szanszkrit példát:

(165) <i>steyaṃ</i>	<i>tvayā</i>	<i>kṛtam</i>	<i>idaṃ</i>
lopás.NOM	te.INS	csinál.PTCP.PRF.PASS.SG.NOM	ez ³⁰¹
<i>phalāṇy</i>	<i>ādadatā</i>		<i>svayam</i> (MBh 12,24,9cd)
gyümölcs.PL.ACC	elvesz.PTCP.IPFV.ACT.SG.INS		magad
'Lopást követtél el azzal, hogy elvetted a gyümölcsöket magad.' (szó szerint: 'lopás csináltatott általad...')			

'akinek a beszédében megbíztál; (szó szerint:) akinek a beszédébe általad bizalom csináltatott'

- c. *adatta~ādānam* *eva~* *idaṃ* *kṛtam* (MBh 12,24,10ab; (165) után)
 nem_adott-elvevés.NOM PTCL ez csinál.PASS.PTCP.PRF.NOM
 '(Nekem) oda nem adott dolgokat vettem el; (szó szerint:) az oda nem adott elvevése csináltatott.'

³⁰¹ Az *idaṃ* értelmezése kétféle lehet, ezért a fordításba nem foglaltam bele: egyrészt felfogható úgy, mint ami referenciálissá teszi a szerkezet névszói részét, amellyel egyeztetve ven ('elkövetted ezt a lopást'), de valószínűbbnek tartom azt, hogy predikatív, állapothatározói funkcióban ('„ek-ként”') értelmezendő, amit a magyarban leginkább az 'itt' határozószóval tudunk visszaadni (ugyan-ezt látjuk az előző jegyzet c. példájánál is). Az *idaṃ* ilyen használatáról ld. Speijer 1886: 202.

II. 8. SÁRGAM KAR-

A *sárgam kar-* szerkezet, hasonlóan több más funkciógés szerkezetéhez, a védikus korpuszban egyetlen alkalommal, egy Indrához szóló himnuszban fordul elő (RV 7,18,11d). A szűkebb szövegkörnyezetben arról van szó, hogy Indra segít az általa támogatott királynak, Sudāsnak legyőzni ellenségeit. Az alábbi fordításban a d pādát egyelőre kihagyom.

(166) <i>ékaṃ</i>	<i>ca</i>	<i>yó</i>	<i>viṃśatīm</i>	<i>ca</i>	<i>śravasyā</i>
egy.ACC	és	aki.NOM	húsz.ACC	és	dicsvágy.INS
<i>vaikarṇáyor</i>	<i>jānān</i>	<i>rājā</i>	<i>ní</i>	<i>ástah</i>	
Vaikaṛṇa.DU.GEN	ember.PL.ACC	király.NOM	le	terít.AOR.IND.ACT.3SG	
<i>dasmó</i>	<i>ná</i>	<i>sádmān</i>	<i>ní</i>	<i>śiśāti</i>	
hozzáértő.NOM	mint	áldozóhely.LOC	le	metsz.PRS.IND.ACT.3SG	
<i>barhiḥ</i>					
áldozati_fű.ACC					
<i>śūrah</i>	<i>sārgam</i>	<i>akṛṇod</i>	<i>indra</i>		
hős.NOM	?.ACC	csinál.PST.ACT.3SG	Indra.NOM		
<i>eṣām</i> (RV 7,18,11)					
ez.PL.GEN					
'A király, aki a két Vaikaṛṇa huszonegy emberét dicsvágyból leterítette, levágja (öket), mint a hozzáértő (pap) az áldozóhelyen az áldozati fűvet. [...]'					

Az első problémát, amelyre itt csak röviden felhívom a figyelmet anélkül, hogy részletes magyarázatot adnék rá, az jelenti, hogy miközben a *sarj-* ige alapvetően agentív-attingens jelentésű és szintaktikailag tranzitív ('elenged, elbocsát, kibocsát, áraszt, futni, folyni enged vmit'; ld. Hill 2007: 246–247),³⁰² itt előforduló deverbális főnévi származéka, az absztrakt *sārga-* nomen actionis az ebből közvetlenül levezethető 'elengedés, kibocsátás' jelentéssel a Ṛgvedában és általában a védikus nyelvben egyáltalán nem fordul elő, csak később, mégpedig a szótárak tanúsága szerint először az epikus szanszkrit nyelvben. Lásd a következő példát:

³⁰² A terminológiával kapcsolatban ld. ismét Gotō 1987: 25–29; Kümmel 2000: 6–7.

(167)	<i>rājamārge</i>	<i>gavāṃ</i>	<i>madhye goṣṭha-madhye</i>	<i>ca</i>
	főút.LOC	tehén.PL.GEN	között tehénistálló-közép.LOC	és
	<i>dharmiṇaḥ</i>			
	dharmakövető.PL.NOM			
	<i>na~</i>	<i>upasevanti ...</i>	<i>sargaṃ</i>	<i>mūtra-purīṣayoḥ</i> (MBh 13,148,9)
	nem	gyakorol.PRS.IND.ACT.3PL	kibocsátás.ACC	vizelet-széklet.DU.GEN
	'Akik a dharmát követik, nem vizelnek és nem székelnék főúton, tehenek között és tehénistállóban.' ³⁰³			

Ezzel szemben a Rgvedában a *sarga*- főnév olyan jelentéssel rendelkezik (ld. Kim 2010: 87), amely látszólag egy fientív-inattingens és intranzitív 'fut, folyik, árad' igéből vezethető le: 'elfutás, folyás, áradás' (illetve bizonyos szöveghelyeken konkrét jelentéssel: 'áradat, sereg stb.').

Ha a *sarga*- főnévnek ezt a szemantikai sajátosságát figyelembe vesszük, akkor a fenti szöveghelyen (RV 7,18,11d) az az interpretáció a valószínűbb, hogy az *akṛṇot* ige alanya és a deverbális *sarga*- főnév „alanya” különböző: az első magának a tagmondatnak az alanya (*śūraḥ ... indra* 'a hős Indra'), míg a másodikat az *eṣām* genitivus subiectivus fejezi ki: '(szó szerint:) a hős Indra az ő elfutásukat/áradásukat csinálta/előidézte'.³⁰⁴ Ebből az következik, hogy a *sargaṃ kar*- funkcióigés szerkezet kauzatív jelentéssel rendelkezik, és úgy tekinthető, mint egyfajta perifrastikus causativuma annak a hipotetikus inattingens igének ('elfut, folyik'), amelyből a *sarga*- főnév a védikusban használt jelentéssel levezethető ('a hős Indra megfutamította őket; [szó szerint:] Indra az ő áradásukat/megfutamodásukat csinálta/okozta').³⁰⁵

³⁰³ Láthatjuk, hogy az itt idézett részletben a *sarga*- főnév egy másik ige (*upa-sev*- 'gyakorol, végez') tárgyaként szerepel, és vele szintén funkcióigés szerkezetet alkot.

³⁰⁴ A másik, a fentebbiek értelmében valószínűtlen elképzelés az lenne, hogy az *eṣām* genitivus obiectivus, és az agentív-attingens igéből levezethető jelentésű *sarga*- alanya megegyezik az *akṛṇod* ige alanyával, azaz Indrával: 'Indra az ő megfutamításukat csinálta'. Vö. azonban *PW* VII: 790, s.v. *sarga*- (a 2. jelentés alatt): „*stragem fecit 7,18,11*”.

³⁰⁵ Vö. „*Der Held Indra machte das Losschießen der [feindlichen Völker]*” (ford. Kim 2010: 87). A kauzatív jelentésű funkcióigés szerkezetekről a bevezetésben elmondottakhoz képest itt annyiban más a helyzet, hogy ebben a szerkezetben a *sarga*- főnév nem nomen resultativum, hanem nomen actionis, csak éppen az igei jelentés, amelyből levezethető, nem agentív-attingens, hanem fientív-inattingens.

A kifejezés azokra a R. Hoffmann (1996: 204–210) által tárgyalt latin kauzatív funkciógés szerkezetekre emlékeztet, amelyek egy deverbális absztrakt főnévből és az *adferre* 'odavisz' igéből állnak. Lásd a következő példát:

- (168) *quae* *generi* *humano* *angorem*
 amely.PL.NOM.N nem.DAT emberi.DAT aggódás.ACC
nequicquam *afferunt* (Cic. *Tusc.* 3,59)
 alaptalanul odavisz.PRS.IND.ACT.3PL
 'amely dolgok ok nélkül aggasztják az emberi nemet' (szó szerint: 'visznek aggódást')³⁰⁶

Hasonló latin funkciógés szerkezeteket a *facere* 'csinálni' igével is találunk:

- (169) *exsurge,* *praeco,* *fac* *populo*
 felkel.IMP.ACT.2SG kikiáltó.VOC csinál.IMP.ACT.2SG nép.DAT
audientiam (Pl. *Poen.* 11)
 hallgatás.ACC
 'Kelj fel, kikiáltó, és bírd hallgatásra a népet!'

Nem világos azonban az, hogy miben különbözik a *sárgam kar-* kauzatív funkciógés szerkezet a Rgvedában gyakori agentív-attingens, tranzitív *sarj-* igétől, hiszen pusztán szintaktikailag a mondatban szereplő *śūrah sárgam akṛnod ... eṣām* ekvivalensnek tűnik az alábbi egyszerű igés konstrukcióval:

- (170) *śūra* *imān* *asṛjat*
 hős.NOM ez.PL.ACC futni_hagy.PST.IND.ACT.3SG

Egyelőre nem tudok választ adni arra a kérdésre, hogy a két variáns (ti. *sarj-* vs. *sárgam kar-*) jelentésében is megegyezett-e, vagy közöttük valamilyen számunkra már nem érzékelhető jelentésbeli eltérés volt. Nem tudjuk megállapítani, van-e jelentősége például annak, hogy a Rgvedában az egyszerű *sarj-* ige sosem vesz maga mellé tárgyi bővítményként 'ellenség, ellenséges törzs' vagy hasonló jelentésű főnevet (a részletben szereplő *eṣām* genitivus subiectivus ugyanis az a–b pādákban említett ellenségekre utal vissza).

³⁰⁶ A sor Eur. *Hyps.* frg. 757,4 Nauck fordítása:

a. καὶ τὰδ' ἄχθονται βροτοί
 és ez.PL.ACC aggódik.PRS.MED.3PL halandó.PL.NOM
 'és a halandók aggódnak ezek miatt'

II. 9. (VI-, SAM-) °CṚTAM KAR-

Kiindulópontunk legyen a szerkezet egyetlen védikus elfordulása, RV 9,84,2:

(171) á	yás	tasthaú	bhúvanānīy	ámartīyo
rá	aki.SG.NOM.M	áll.PRF.IND.3SG	világ.PL.ACC.N	halhatatlan.SG.NOM.M
víśvāni		sómaḥ	pári	tānīy
minden.PL.ACC.N		Szóma.SG.NOM.M	körül	az.PL.ACC.N
arṣati				
folyik.PRS.IND3SG				
kṛṇvān		saṃcṛtaṃ	vicṛtaṃ	abhiṣṭaya
csinál.PTCP.IPFV.ACT.SG.NOM.M		kötés.ACC	oldás.ACC	segítség.DAT
induḥ	siṣaktīy	uśasaṃ	ná	sūryaḥ (RV 9,84,2)
csepp.NOM	követ.PRS.3SG	Uśas.ACC	mint	Sūrya.NOM
'Szóma, a halhatatlan, aki a világokra felhágott, őket mind körbefolyja; kötve és oldva (szó szerint: kötést és oldást csinálva) segítségül a csepp követi (őket), miként Uśast (a Hajnalt) Sūrya (a Nap).'				

Az tűnik legvalószínűbbnek, hogy itt a *kar-* igével szintagmát alkotó mindkét névszót absztrakt nomen actionisként kell értelmeznünk.³⁰⁷ A *saṃcṛt-* 'kötés' és *vicṛt-* 'oldás' főnevek (a *sám*, ill. *vī cart-* igéből³⁰⁸) a *kar-* igével funkcióigés szerkezetet alkotnak. A *saṃcṛt-* főnév a védikus nyelvben hapax legomenon, a *vicṛt-* előfordul ugyan máshol, de sing. acc.-ban csak itt.³⁰⁹ A funkcióigés értelmezést követi többek között Geldner fordítása is, aki szinonim egyszerű igékkel fordítja a kifejezést: „*indem er bindet und löset*” (Geldner 1951 III: 77). Geldner a vonatkozó jegyzetben azt is megállapítja, hogy nem teljesen világos, a kifejezésnek pontosan mi az értelme. Nézzük meg most a funkcióigés szerkezetek (*vicṛtaṃ kar-*, *saṃcṛtaṃ kar-*) és a deverbális főnevek képzésének alapját jelentő bázisigék (*vī cart-*, *sám cart-*) kapcsolátát! A két ige legfontosabb szintaktikai tulajdonsága, hogy mindkettő tranzitív. Védikus előfordulásaik azt mutatják, hogy tárgyi bővítményük kötelező vonzat,

³⁰⁷ Vö. Scarlata 1999: 125 („*wohl Nact.*”; fordítása: „*indem er zum Beistand bald Verknüpfung, bald Loslösung bewirkt*”). Scarlata óvatosan fölveti azt a lehetőséget is, hogy a két szó esetleg nomen agentisi jelentésű (vö. a következő jegyzetben idézett AVP-szöveghelyet, ahol a *vicṛt-* biztosan nomen agentisi), igaz, ekkor az sem lenne világos, hogy kire utalnak.

³⁰⁸ A *cart-* ige, ahogy fentebb (183. jz.) láthattuk, a *moc-* szinonimája. A most vizsgált példával ellentétben azonban a *vimúc-* főnév a védikus nyelvben nem fordul elő funkcióigés szerkezetben a *kar-* igével. A *vicṛto hi santi* AVP 1,70,4c = 19,33,10c ~ *vimúco hí santi* AVŚ 6,112,3c mantravariánsokban a főnevek nomen agentisi jelentésben szerepelnek. Vö. Kulikov 2012: 91 és n. 207.

³⁰⁹ A *vicṛtaṃ* ezen kívül még infinitivusi használattal is adatolt, de ez a dolgozat témája szempontjából valójában irreleváns. Lásd például:

a.	<i>tvám páśān</i>	<i>vicṛtaṃ</i>	<i>vettha</i>	<i>sārvān</i> (AVŚ 6,117,1d)
	te.NOM kötelék.PL.ACC	kiold.INF	tud.PRF.IND.2SG	mind.PL.ACC
	'Te az összes köteléket ki tudod oldani.' (vö. AVŚ 6,119,2c; AVP 16,50,8c)			

nem hagyható el (ld. pl. (172)), vagy ha látszólag mégis elmarad, akkor a kontextusból egyértelműen kiegészíthető, odaérthető. Így például (173)-ban a látszólag tárgyatlan ige mellé vagy a megelőző strófából (7a) kell odaértenünk az *īm* névmást (ld. pl. Geldner 1951 I: 89: „*jedem der (ihn) entbindet*”), vagy az ugyanabban a pādában található *ṛtā* szót kell kettős funkcióban felfognunk: egyrészt mint a *śa-panta[h]* participium tárgya, másrészt mint az igei állítmány tárgya (ezt képviseli pl. E. Dōyama [Witzel (szerk.) 2007: 126]: „*welche (nämlich) die Ṛtas aufknoten, (sie) pflegend*”).

(172) *vī* *pāśam* *madhyamāṃ* *cṛta* (RV 1,25,21b)
 le kötelék.ACC középső.ACC old.IMP.2SG
 'Oldjad le a középső köteléket!'

(173) *vī* *yé* *cṛtānty* *ṛtā*
 le aki.PL.NOM.M old.PRS.IND.3PL Ṛta.PL.ACC
śapanta (RV 1,67,8a)
 tisztel.PTCP.IPFV.ACT.PL.NOM.M
 'aki a Ṛtákat tisztelve leoldja (azt vagy őket)'

AVŚ 9,3,3-ban a d pādában nincs tárgya a *vī cṛtāmasi* igeinek, de feltehetőleg a b pāda *granthīn* (-*mś*) főnevét kell ide is értenünk, mint ahogy a c pāda elliptikus (igei állítmányt nem tartalmazó) hasonlatában is megtaláljuk ennek a szónak a megfelelőjét (*pārūṃṣi*):

(174) *ā* *yayāma* *sām* *babarha*
 oda húz.PRF.IND.3SG össze illeszt.PRF.IND.3SG
granthīmś *cakāra* *te* *dṛḍhān*
 csomó.PL.ACC tesz.PRF.IND.3SG te.GEN szilárd.PL.ACC
pārūṃṣi *vidvām* *chāstā~* *ivā*
 ízület.PL.ACC hozzáértő.SG.NOM mészáros/áldozópap.SG.NOM mint
indreṇa *vī* *cṛtāmasi* (AVŚ 9,3,3)
 Indra.INS el old.PRS.IND.1PL
 '(Az építő) összehúzta, összeillesztette, szilárddá tette csomóidat; mint egy hozzáértő mészáros (áldozópap) az ízületeket, úgy oldjuk meg (azokat) Indra által.'³¹⁰

Ezzel a kötelezően tranzitív igével szemben a funkcióígés szerkezet, mint oly sok más esetben, valenciaeltérést mutat, ti. mellette nem szükséges (genitivus obiectivusként vagy determinatív összetételi előtagként) megjeleníteni azt az összetevőt, amelyik az egyszerű ige mellett tárgyként szerepelne. Úgy gondolom, lehetséges,

³¹⁰ A másik lehetőség az, hogy a *pārūṃṣi* szót a hasonlaton kívül (metaforikusan az épületre vonatkoztatva) értelmezzük, és akkor ez a szó lesz a *vī cṛtāmasi* tárgya. Lásd pl. M. Bloomfield (1897) fordítását: „*Skilfully, as the priest who butchers (the sacrificial animal), do we with Indra's aid disjoint thy limbs*”.

hogy a vizsgált szöveghelyen éppen ez adja meg a funkciógés szerkezet használatának az okát. Segítségével ugyanis szándékoltan többértelmű, általánosabb megfogalmazásra nyílik mód, a kifejezés nem szűkíti le a Szóma által feloldottak és megkötözöttek körét a versszakban említett akármely szereplőre, hanem tágabb, általánosabb interpretáció lehetőségét hagyja meg.

II. 10. *SALALŪKAṂ KAR-*

RV 3,30,17c-ben szintén találunk egy olyan szót, amellyel kapcsolatban felvetődhet, hogy a *kar-* igével alkot tárgyas szintagmát, esetlegesen funkcióiág szerkezetet. Mivel azonban a szó jelentése meglehetősen homályos – elsősorban azért, mert hapax legomenon –, reális alternatívaként kell számolnunk azzal, hogy a szó nem is főnév, hanem valamilyen más szófaji csoportba tartozik. Az alábbi fordításban a kérdéses szavakat egyelőre kihagyom.

(175) <i>úd</i>	<i>vr̥ha</i>	<i>rákṣaḥ</i>	<i>sahámūlam</i>	<i>indra</i>
fel	ránt.IMP.ACT.2SG	démon.ACC	gyökérrel_együtti.ACC	Indra.VOC
<i>vr̥ścā</i>		<i>mádhyam</i>	<i>prátīy</i>	<i>ágraṃ</i>
szétvág.IMP.ACT.2SG		közép.ACC	PREV	hegy.ACC
<i>śṛṇīhi</i>				
szétzúz.IMP.ACT.2SG				
<i>ā</i>	<i>kīvataḥ</i>	<i>salalūkaṃ</i>	<i>cakartha</i>	
PREP	milyen_hosszú.ABL	?	csinál.PRF.ACT.2SG	
<i>brahmadviṣe</i>		<i>tāpuṣiṃ</i>	<i>hetim</i>	<i>asya</i> (RV 3,30,17)
imát_gyűlölő.DAT		izzó.ACC	fegyver.ACC	dob.IMP.ACT.2SG
'Ó, Indra, irtsd ki a démont gyökerestül, vágd szét a közepét, zúzd szét a hegyét. Mily sokáig [<i>salalūkaṃ cakartha</i>]? Hajítsd izzó fegyvered az ima gyűlölőjére!'				

Mayrhofer (*EWAia* II: 712; *KEWA* III: 448) a vitatott etimológiájú szó értelmezésében Pischel (Pischel–Geldner 1901: 204–205) magyarázatát tartja a legvalószínűbbnek, aki a főnévnek 'elnézés, türelem, kímélet' jelentést tulajdonít, a szintagmát pedig így fordítja: „*wie lange hast du schon Nachsicht geübt?*”, azaz 'mily soká gyakoroltál türelmet?' (ezt az értelmezést követi Geldner 1951 I: 365 fordítása is, de a „*Nachsicht*” szó után kérdőjelet tesz). Eszerint a szintagma funkcióiág szerkezet lehetne.³¹¹

Más magyarázók a szót a *sar-* 'fut, elfut, siet' igeigyökkel próbálják kapcsolatba hozni. Ebbe a körbe tartozik például a pétervári szanszkrit szótár (*PW* VII: 838; követi *MW*: 1189), amely „*müßiges Umherschweifen*”, azaz 'céltalan kóborlás' nomen actionisi jelentést ad meg (vö. „*aimless wandering*” *MW*: 1189). Ez esetben szintén funkcióiág szerkezetre gyanakodhatnánk ('kóborlást csinál', azaz 'kóborol, céltalanul járkal'). Mindkét eddig említett interpretációt a strófa imperatívusi felszólításai fényében kell értelmeznünk: a beszélő kéri Indrát, hogy pusztítsa el a

³¹¹ Megjegyzem, hogy Pischel magyarázata elsősorban kontextuális indíttatású, és bár kétségtelenül beleillik a strófába, nem is kényszerítő erejű. Az etimológiai indoklás sem túlságosan meggyőző. Pischel ugyanis párhuzamként csak egy prákrit *salalī-* szóra tud hivatkozni, amelynek jelentése 'tisztelet, ragaszkodás, hűség, odaadás'. Ez viszonylag távol áll a *salalūka-* általa feltételezett értelmétől.

démont, és mintegy felhívja a figyelmét arra, hogy ezt már régen meg kellett volna tennie, de ehelyett türelmes volt vele, és tétlenül nézte kártékony tevékenységét.

A szó feltételezhető morfológiai felépítése azonban ellentmondani látszik a nomen actionis-i értelmezésnek. A védikus nyelv *-ūka*-képzővel alkotott névszói ugyanis, amennyiben etimológiájuk tiszta, cselekvőt neveznek meg (*Ai. Gr. II,2: 498–499*): pl. *jāgarūka*- RV+ 'éber' (vö. *jar*- 'felébred'); *dandaśūka*- YV^m+ 'harapós' (vö. *daṁś*- 'harap'); *yāyajūka*- ŚB+ 'szorgalmasan áldozó' (vö. *yaj*- 'áldoz'). Mivel ezek a szavak főként reduplikált igetövet tartalmaznak,³¹² felvetődött, hogy eredetileg a *salalūka*- szónál is ezzel a morfológiai művelettel állunk szemben: *salal*° < **sal-sal*° (vö. Grassmann 1955: 1491³¹³). A *sal*- eszerint az interpretáció szerint a *sar*- 'fut, elfut, siet' gyök (*EWAia II: 705–706*) dialektális változata lenne. Az *-ūka*-képző jelenlétéből tehát arra következtethetünk, hogy a *salalūka*- szó nem nomen actionis. Valószínűbb talán egy melléknév vagy egy belőle képzett adverbium feltételezése. Ez az interpretáció sem újkeletű, hiszen Yaska Niruktájáig vezethető vissza (*Nir. 6,3* [idézi Sāyaṇa comm. ad loc. is]; a modern értelmezők közül ld. Grassmann 1996: 1491 „*zerflossen oder umherschweifend*”, azaz 'szétfolyt vagy kóborló'; *Ai. Gr. I Nachtr.: 121* „*umherschweifend?*”).

Ha melléknévként értelmezzük a szót, akkor az a *pāda rākṣaḥ* főnevét³¹⁴ érthetjük melléje,³¹⁵ vagyis a *kar*- ige kettős accusativusi szerkesztéssel faktitív kopulaként állhatna: 'mily sokáig tetted őt kóborlóvá', azaz 'mily sokáig hagyta, hogy ide-oda kóboroljon?'.³¹⁶ A szót adverbiumként is felfoghatjuk, ekkor a *kar*- inattin-gens értelmet kap.³¹⁷ 'mily soká cselekedtél/tevékenykedtél céltalanul kóborolva?' Akármelyiket választjuk is e két értelmezés közül, annyi biztosan kijelenthető, hogy a szintagmát nem tekinthetjük funkciói- és szerkezetnek.

³¹² A reduplikáció többnyire intenzívumi jelentéssel párosul (energikusan vagy ismétlődő jelleggel cselekvő személy). A nem reduplikált *-ūka*-képzős névszók nem vezethetők vissza igei eredetre, etimológiájuk is sokszor teljesen homályos (vö. *Ai. Gr. II,2: 498*, kérdőjellel említve a *salalūka*-t is).

³¹³ Ugyanígy már *Nir. 6,3: sarter abhyastāt* 'a *sṛ*- gyökből reduplikációval'. Hopkins 1893: 32 elveti a reduplikáció feltételezését.

³¹⁴ Esetleg a rákövetkező *pāda brahmadviṣ*- szavát.

³¹⁵ Erre látszik utalni szótárában Grassmann 1996: 1491 is, bár RV-fordításában más megoldást választ: „*Wie weit bist du umhergeschweift vergeblich*” (Grassmann 1876: 78), ami feltehetőleg egy *PW*-féle (ld. fentebb) nomen actionis-felfogáson alapszik.

³¹⁶ Vö. Jamison–Brereton 2014 I: 507: „*How far have you sent it scooting?*”

³¹⁷ Erről a lehetséges agentív-inattin-gens, szintaktikailag intranzitív használatról ld. 91. jz.

BIBLIOGRÁFIA

RÖVIDÍTÉSEK

- Ai. Gr. Ia:* [Jakob Wackernagel –] Albert Debrunner: *Altindische Grammatik*. Bd. Ia. *Nachträge zu Band I*. Göttingen, 1957, Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ai. Gr. II,1:* Jakob Wackernagel: *Altindische Grammatik*. Bd. II, 1. *Einleitung zur Wortlehre. Nominalkomposition*. Göttingen, 1905, Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ai. Gr. II,2:* [Jakob Wackernagel –] Albert Debrunner: *Altindische Grammatik*. Bd. II, 2. *Die Nominalsuffixe*. Göttingen, 1954, Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ai. Wb.:* Christian Bartholomae: *Altiranisches Wörterbuch*. Strassburg, 1904, K. J. Trübner.
- CDIAL:* Ralph L. Turner: *A Comparative Dictionary of the Indo-Aryan Languages*. London, 1966, Oxford University Press.
- CII:* Id. Mirashi (ed.) 1963
- EDHIL:* Alwin Kloekhorst: *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden–Boston, 2008, Brill. /Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 5./
- EWAia:* Manfred Mayrhofer: *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*. Bd. 1–3. Heidelberg, 1992–2001, Winter.
- GED:* Robert Beekes: *Etymological Dictionary of Greek*. With the assistance of Lucien van Beek. Vol. 1–2. Leiden–Boston, 2009, Brill. /Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 10/1–2./
- IEW:* Julius Pokorny: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. 4. Aufl. Tübingen–Basel, 2002, Francke.
- KEWA:* Manfred Mayrhofer: *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A Concise Etymological Sanskrit Dictionary*. Bd. 1–4. Heidelberg, 1956–1980, Winter.
- LIV:* Helmut Rix et al. (Hrsg.): *Lexikon der indogermanischen Verben (LIV)*. 2., erw. und verbess. Aufl. Wiesbaden, 2001, Reichert.
- LIVAdd:* Martin Joachim Kümmel: *Addenda und Corrigenda zu LIV²*. http://www.oriindufa.uni-jena.de/iskvmedia/indogermanistik/K%C3%BCmmel_liv2_add.pdf (letöltve: 2015. 12. 28.)
- MW:* Monier Monier-Williams: *A Sanskrit–English Dictionary*. New ed. with the collaboration of E. Leumann and C. Cappeller. Reprint. Delhi, 1999, Motilal Banarsidass. (1st publ. 1899)
- NyKk:* Grétsy László – Kovalovszky Miklós (szerk.): *Nyelvművelő kézikönyv*. 1–2. köt. Budapest, 1985, Akadémiai Kiadó.
- PW:* Otto Böhtlingk – Rudolf Roth: *Sanskrit-Wörterbuch*. Bd. 1–7. St. Petersburg, 1855–1875, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- VIA:* Chlodwig. H. Werba: *Verba Indoarica. Die primären und sekundären Wurzeln der Sanskrit-Sprache*. Pars I. *Radices primariae*. Wien, 1997, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- VWC:* *Vaidika-padānukrama-kośaḥ / A Vedic Word Concordance*. Ed. by Vishva Bandhu Shastri in collaboration with R. Bhim Dev and A. Nath. Lahore–Hoshiarpur, 1935–1965, ²1973–, Vishveshvaranand Vedic Research Institute. [Section I: *Samhitas* (6 parts) 1942–63, 1976²; Section II: *Brahmanas* (2 parts) 1935–36, 1973²; Section III: *Upanisads* (2 parts) 1945, 1977²; Section IV: *Vedāṅga-sūtras* (4 parts) 1958–61; Section V: *Consolidated indices to vols. I–IV* (2 parts) 1964–65.]

HIVATKOZÁSOK

- Adams, Douglas Q. 1999: *A Dictionary of Tocharian B*. Amsterdam–Atalanta, Rodopi. /Leiden Studies in Indo-European, 10./
- Ahadi, Shahram 2001: *Verbergänzungen und zusammengesetzte Verben im Persischen. Eine valenztheoretische Analyse*. Wiesbaden, Reichert. /Iran–Turan, 3./
- Amano, Kyoko 2009: *Maitrāyaṇī Saṁhitā I–II. Übersetzung der Prosapartien mit Kommentar zur Lexik und Syntax der älteren vedischen Prosa*. Bremen, Hempen Verlag. /Münchner Forschungen zur historischen Sprachwissenschaft, 9./
- Amberber, Mengistu – Brett Baker – Mark Harvey (eds.) 2010: *Complex Predicates. Cross-linguistic Perspectives on Event Structure*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Apte, Vaman Shivram 1957–1959: *A Practical Sanskrit-English Dictionary*. Rev. and enlarged ed. Vol. 1–3. Poona, Prasad Prakashan.
- Arnold, E. Vernon 1905: *Vedic Metre in Its Historical Development*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Bahl, Kali Charan 1974–1979: *Studies in the Semantic Structure of Hindi*. Vol. 1–2. *Synonymous Nouns and Adjectives with karanā*. With the assistance of Richard A. Williams. Delhi, Motilal–Manohar.
- Bakshi, Mukunda Jha (ed.) 1984: *Śrautasūtra of Lāṭyāyana (Ending with Agniṣṭoma Chapter)*. Ed. with an original commentary called Saralā and notes by M. J. Bakshi. 2nd ed. Varanasi, Chaukhambha Sanskrit Sansthan.
- Balles, Irene 2006: *Die altindische Cvi-Konstruktion. Form, Funktion, Ursprung*. Bremen, Hempen.
- 2009: *Lang, rund und krumm: zu einigen indogermanischen Zusammenbildungen*. *Die Sprache* 48 [= Robert Nedoma – David Stifter (Hrsg.): *h₂nr. Festschrift für Heiner Eichner]. 20–26.
- B. Kovács Mária 1999: A funkcióigés szerkezetek a jogi szaknyelvben. *Magyar Nyelvőr* 123. 388–394.
- van Beek, Lucien 2011: Vowel assimilations in Greek: the evidence reconsidered. In Thomas Krisch et al. (Hrsg.): *Indogermanistik und Linguistik im Dialog. Akten der XIII. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft vom 21. bis 27. September 2008 in Salzburg*. Wiesbaden, Reichert, 49–58.
- Bloomfield, Maurice 1896: Contributions to the interpretation of the Veda. *Journal of the American Oriental Society* 16. 1–42.
- 1897: *The Hymns of the Atharva-Veda Together with Extracts from the Ritual Books and the Commentaries*. Transl. by M. Bloomfield. Oxford, Clarendon. /The Sacred Books of the East, 42./
- Booij, Geert 2007: *The Grammar of Words. An Introduction to Linguistic Morphology*. 2nd ed. Oxford, Oxford University Press.
- 2009: A constructional analysis of quasi-incorporation in Dutch. *Gengo Kenkyu* 135. 5–28.
- Borik, Olga – Berit Gehrke (eds.) 2015: *The Syntax and Semantics of Pseudo-Incorporation*. Leiden, Brill. /Syntax and Semantics, 40./
- Bowern, Claire 2008: The diachrony of complex predicates. *Diachronica* 25. 161–185.
- Brinton, Laurel J. – Minoji Akimoto 1999: Introduction. In Brinton–Akimoto (eds.) 1999: 1–20.
- Brinton, Laurel J. – Minoji Akimoto (eds.) 1999: *Collocational and Idiomatic Aspects of Composite Predicates in the History of English*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins.
- Brugmann, Karl 1897–1916: *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*. 2. Bearb. Bd. 1–2. Strassburg, K. J. Trübner. (I: 1897; II/1–3: 1906, 1911, 1916)
- Burrow, Thomas 1959: [Review of Renou 1958]. *Journal of the American Oriental Society* 79. 287–289.
- Burton-Page, John 1957: Compound and Conjunct Verbs in Hindi. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 19. 469–478.
- Butt, Miriam 2003: The light verb jungle. *Harvard Working Papers in Linguistics* 9. 1–49.
- 2010: The light verb jungle: still hacking away. In Amberber–Baker–Harvey (eds.) 2010: 48–78.
- Butt, Miriam – Aditi Lahiri 2013: Diachronic pertinacity of light verbs. *Lingua* 135. 7–29.

- Cardona, George 2007: Sanskrit. In George Cardona – Dhanesh Jain (eds.): *The Indo-Aryan Languages*. London–New York, Routledge, 104–160. /Routledge Language Family Series/
- Casaretto, Antje 2010: Syntax und Wortarten der Lokalpartikeln des Ṛgveda VI: *prāti*. *International Journal of Diachronic Linguistics and Linguistic Reconstruction* 7. 1–53.
- Ciancaglini, Claudia A. 2011: The formation of the periphrastic verbs in Persian and neighbouring languages. In Mauro Maggi – Paola Orsatti (eds.): *The Persian Language in History*. Wiesbaden, Reichert, 3–21.
- Dahl, Eystein 2010: *Time, Tense and Aspect in Early Vedic Grammar. Exploring Inflectional Semantics in the Rigveda*. Leiden, Brill. /Brill's Studies in Indo-European Languages & Linguistics, 5./
- Datta, Bhagavad (ed.) 1924: *Ātharvaṇa jyotiṣam or the Vedāṅga jyotiṣa of the Atharva Veda*. Lahore, Motilal Banarsidass. /The Punjab Sanskrit Series, 6./
- Dayal, Veneeta 2011: Hindi pseudo-incorporation. *Natural Language and Linguistic Theory* 29. 123–167.
- 2015: Incorporation: morpho-syntactic vs. semantic considerations. In Borik–Gehrke (eds.) 2015: 47–87.
- Delbrück, Berthold 1888: *Altindische Syntax*. Halle, Verlag der Buchhandlung des Waisenhauses.
- Dér Csilla Ilona 2008: *Grammatikalizáció*. Budapest, Akadémiai Kiadó. /Nyelvtudományi Értekezések, 158./
- Dobos Csilla 2001: *A funkcióigés szerkezetek vizsgálata (különös tekintettel az orosz jogi szaknyelvre)*. Doktori (PhD) disszertáció. Debreceni Egyetem.
- Eckardt, Regine 2002: Semantic change in grammaticalization. In Graham Katz – Sabine Reinhard – Philip Reuter (eds.): *Sinn & Bedeutung VI. Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Gesellschaft für Semantik, October 8–10, 2001*. Osnabrück, Institute of Cognitive Science, 53–67.
- É. Kiss Katalin 1999: Mondattan. In É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*. Budapest, Osiris, 15–184.
- Elizarenkova, Tatyana Y. 1995: *Language and Style of the Vedic Ṛṣis*. Albany, State University of New York Press. /SUNY Series in Hindu Studies/
- 1999: *Rigveda*. Vol. 1–3. Moskva, Nauka.
- Etter, Annemarie 1985: *Die Fragesätze im Ṛgveda*. Berlin–New York, De Gruyter.
- Farkas, Donka F. – Henriëtte de Swart 2003: *The Semantics of Incorporation. From Argument Structure to Discourse Transparency*. Stanford, CSLI. /Stanford Monographs in Linguistics/
- Fraenkel, Ernst 1962–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. Heidelberg, Winter.
- Gaedicke, Carl 1880: *Der Accusativ im Veda*. Breslau, Verlag von Wilhelm Koebner.
- Gaeffke, Peter 1967: *Untersuchungen zur Syntax des Hindi*. The Hague–Paris, Mouton & Co.
- Garnier, Romain 2006: Nouvelles réflexions autour de gr. ψόμαθος. *Die Sprache* 26. 81–93.
- Geldner, Karl F. 1888: Über das vedische Wort *meni*. In *Festgruss an Otto von Böhtlingk zum Doktor-Jubiläum 3. Februar 1888 von seinen Freunden*. Stuttgart, Verlag von W. Kohlhammer, 31–33.
- 1951: *Der Rig-Veda. Aus dem Sanskrit ins Deutsche übersetzt und mit einem laufenden Kommentar versehen*. Bd. 1–3. Cambridge Ma., Harvard University Press. /Harvard Oriental Series, 33–35./
- Gippert, Jost 1999: Neue Wege zur sprachwissenschaftlichen Analyse der vedischen Metrik. In Heiner Eichner – Hans Christian Luschützky (Hrsg.): *Compositiones indogermanicae in memoriam Jochem Schindler*. Praha, Enigma, 97–125.
- Gonda, Jan 1971: *Old Indian*. Leiden–Köln, Brill. /Handbuch der Orientalistik. 2. Abt. Indien. 1. Bd. Die indischen Sprachen. 1. Abschnitt/
- 1975: A critical survey of the publications on the periphrastic future in Sanskrit. In Id.: *Selected Studies*. Vol. 3. Leiden, Brill, 69–90.
- Gotō, Toshifumi 1987: *Die "I. Präsensklasse" im Vedischen. Untersuchung der vollstufigen thematischen Wurzelpräsentia*. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. /SbÖAW Phil.-hist. Klasse, 489./

- 2002: Funktionen des Akkusativs und Rektionsarten des Verbums – anhand des Altindoarischen –. In Heinrich Hettrich – Jeong-Soo Kim (Hrsg.): *Indogermanische Syntax. Fragen und Perspektiven*. Wiesbaden, Reichert, 22–42.
- Grassmann, Hermann 1876–1877: *Rig-Veda*. Übersetzt und mit kritischen und erläuternden Anmerkungen versehen von H. Grassmann. Bd. 1–2. Leipzig, Brockhaus.
- 1996: *Wörterbuch zum Rig-Veda*. 6., überarb. und ergänzte Aufl. Bearb. von Maria Kozianka. Wiesbaden, Harrasowitz.
- Griffith, Ralph T. 1973: *The Hymns of the Rgveda*. Ed. by J. L. Shastri. New rev. ed. Delhi, Motilal Banarsidass.
- Griffiths, Arlo 2009: *The Paippalādasamhitā of the Atharvaveda. Kāṇḍas 6 and 7. A New Edition with Translation and Commentary*. Groningen, Egbert Forsten. /Groningen Oriental Studies, 22./
- Grimshaw, Jane – Armin Mester 1988: Light verbs and θ -marking. *Linguistic Inquiry* 19. 205–232.
- Hacker, Paul 1961: On the problem of a method for treating the compound and conjunct verbs in Hindi. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 24. 484–516.
- Hackstein, Olav 2002: Uridg. *CH.CC > *C.CC. *Historische Sprachforschung* 115. 1–22.
- 2012: When words coalesce: chunking and morphophonemic extension. In H. Craig Melchert (ed.): *The Indo-European Verb. Proceedings of the Conference of the Society for Indo-European Studies, Los Angeles 13–15 September 2010*. Wiesbaden, Reichert, 87–104.
- Haspelmath, Martin 2000: Periphrasis. In Geert Booij et al. (eds.): *Morphology. A Handbook on Inflection and Word Formation*. Vol. 1. Berlin–New York, de Gruyter, 654–664. /Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 17/1./
- Heenen, François 2006: *Le désidératif en védique*. Amsterdam–New York, Rodopi. /Leiden Studies in Indo-European, 13./
- Helbig, Gerhard 1984: Probleme der Beschreibung von Funktionsverbgefügen im Deutschen. In Id.: *Studien zur deutschen Syntax*. 2. Bd. Leipzig, VEB Verlag Enzyklopädie, 163–188.
- Hettrich, Heinrich 2002: Das Projekt einer Kasussyntax des Rgveda: Der Instrumental. In Id. (Hrsg.): *Indogermanische Syntax. Fragen und Perspektiven*. Wiesbaden, Reichert, 43–63.
- Hill, Eugen 2007: *Die Aorist-Präsentien des Indoiranischen. Untersuchungen zur Morphologie und Semantik einer Präsenstklasse*. Bremen, Hempen. /Münchener Forschungen zur historischen Sprachwissenschaft, 7./
- Hiltunen, Risto 1999: Verbal phrases and phrasal verbs in Early Modern English. In Brinton–Akimoto (eds.) 1999: 133–165.
- Hoffmann, Karl 1967: *Der Injunktiv im Veda*. Heidelberg, Winter.
- 1976: *Aufsätze zur Indoiranistik*. 2. Bd. Hrsg. von Johanna Narten. Wiesbaden, Reichert.
- Hoffmann, Roland 1996: *Funktionsverbgefüge im Lateinischen*. In Alfred Bammesberger – Friedrich Heberlein (Hrsg.): *Akten des VIII. Internationalen Kolloquiums zur lateinischen Linguistik*. Heidelberg, Carl Winter, 200–212.
- Hook, Peter Edwin 1974: *The Compound Verb in Hindi*. Ann Arbor: The University of Michigan Center for South and Southeast Asian Studies.
- Hook, Peter Edwin – Prashant Pardeshi 2006: *Are Vector Verbs Eternal?* Paper presented at the Eleventh Biennial Symposium: Intertheoretical Approaches to Complex Verb Constructions, Rice University, 16–18 March, 2006. (a prezentáció letölthető a konferencia honlapjáról: http://www.ruf.rice.edu/~lingsymp/Pardeshi_paper.pdf; letöltve: 2016. 01. 12.)
- Hopkins, Edward W. 1893: Vedic reduplication of nouns and adjectives. *The American Journal of Philology* 14. 1–40, 138.
- Hopper, Paul J. – Elizabeth Closs Traugott 2003: *Grammaticalization*. 2nd ed. Cambridge, Cambridge University Press.
- Iglesias-Rábade, Luis 2001: Composite predicates in Middle English with the verbs *nimen* and *taken*. *Studia Neophilologica* 73. 143–163.

- Ittész, Máté 2007: Remarks on the periphrastic constructions with the verb ‘to make, to do’ in Sanskrit, Greek and Latin. In Csaba Dezső (ed.): *Indian Languages and Texts Through the Ages. Essays of Hungarian Indologists in Honour of Prof. Csaba Tóttösy*. New Delhi, Manohar, 1–40.
- 2013: Light verb constructions vs. simple verbs in Vedic: *vimócanaṃ kṛṇute* (RV 3,30,12d). In Danuta Stasik – Anna Trynkowska (eds.): *CEENIS Current Research Series*. Vol. 1. Warszawa, Dom Wydawniczy Elipsa, 107–123.
- 2015a: Funkcióigés szerkezetek a *kar-* ‘csinál’ igével a *Ṛgveda* 7. könyvében. In Bárány István et al. (szerk.): *Studia Classica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ókortudományi Intézetéből*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 339–350.
- 2015b: Light verb constructions in Vedic. *Manas. Studies into Asia and Africa. Electronic Journal of the Centre for Eastern Languages and Cultures Sofia University „St. Kliment Ohridski”* Issue 2/2015: *Tradition and Modernity in Indian Culture*. <http://manas.bg/en/tradition-and-modernity-indian-culture/light-verb-constructions-vedic> (letöltve: 2016. február 22.)
- 2015c: The interpretation of *prāti ... mucāte* in *Ṛgveda* 10,27,11c. *Indo-Iranian Journal* 58. 203–215.
- Jamison, Stephanie W. 1983: *Function and Form in the -āya-Formations of the Rig Veda and Atharva Veda*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- 1996: Vedic *mení*, Avestan *maēni*, and the power of thwarted exchange. *Studien zur Indologie und Iranistik* 20 [= *Veda-vyākaraṇa-vyākhyāna. Fs. Paul Thieme*]. 187–203.
- Jamison, Stephanie W. – Joel P. Brereton 2014: *The Rigveda. The Earliest Religious Poetry of India*. Transl. by S. W. Jamison – J. P. Brereton. Vol. 1–3. New York, Oxford University Press. /South Asia Research/
- Janda, Michael 2000: *Eleusis. Das indogermanische Erbe der Mysterien*. Innsbruck, Institut für Sprachwissenschaft. /Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 96./
- 2005: *Elysion. Entstehung und Entwicklung der griechischen Religion*. Innsbruck, Institut für Sprachen und Literaturen. /Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 119./
- 2010: „Der Weg nach oben”: *Frühgriechische Funktionsverbgefüge. A Greek and Latin from an Indo-European Perspective* 3 konferencián (Bratislava, 2010. július 9.) tartott előadás hand-out-ja.
- Jasanoff, Jay H. 2003: *Hittite and the Indo-European Verb*. Oxford, Oxford University Press.
- Kachru, Yamuna 2006. *Hindi*. Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins. /London Oriental and African Language Library, 12./
- Kamber, Alain 2008. *Funktionsverbgefüge empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen*. Tübingen, Max Niemeyer Verlag. /Germanistische Linguistik, 281./
- Kálmán László 2006: Miért nem vonzanak a régensek? In Uő. (szerk.): *KB 120 – A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére*. Budapest, Tinta Kiadó, 229–246.
- Kearns, Kate 2002: *Light Verbs in English*. Kézirat. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.132.29&rep=rep1&type=pdf> (letöltve: 2015. 12. 28.)
- Keith, Arthur Berriedale 1914: *The Veda of the Black Yajus School entitled Taittiriya Sanhita*. Part 2. *Kāṇḍas IV–VII*. Transl. by A. B. Keith. Cambridge Ma., Harvard University Press. /Harvard Oriental Series, 19./
- Kellens, Jean 1995: *Liste du verbe avestique*. Wiesbaden, Reichert.
- Keszler Borbála 1992: A mai magyar nyelv szófaji rendszere. In Kozoca Sándor Géza – Laczkó Krisztina (szerk.): *Emlékkönyv Rácz Endre hetvenedik születésnapjára*. Budapest, ELTE, 131–139.
- 1995: A mai magyar nyelv szófaji rendszerezésének problémái. *Magyar Nyelvőr* 119. 293–308.
- Keszler Borbála (szerk.) 2000: *Magyar grammatika*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Keydana, Götz 2003: *Infinitive im Ṛgveda*. Habilitationsschrift. Göttingen.
- 2013: *Infinitive im Ṛgveda: Formen, Funktion, Diachronie*. Leiden, Brill. /Brill’s Studies in Indo-European Languages and Linguistics, 9./

- Kiefer Ferenc 1990–1991: Noun Incorporation in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 40. 149–177.
- 2003: A kétféle igemódosítóról. *Nyelvtudományi Közlemények* 100. 177–186.
- 2006: *Aspektus és akcióminőség. Különös tekintettel a magyar nyelvre*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- 2007: *Jelentéstudomány*. Budapest, Corvina.
- Kiefer Ferenc (szerk.) 1992: *Strukturális magyar nyelvtan*. 1. kötet. *Mondattan*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- 2000: *Strukturális magyar nyelvtan*. 3. kötet. *Morfológia*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kiefer Ferenc – Ladányi Mária (2000): Az igekötők. In Kiefer (szerk.) 2000: 453–518.
- Kim, Jeong-Soo 2010: *Untersuchungen zu altindischen Abstrakta und Adjektiven im Rigveda und Atharvaveda. Die primären a-Stämme und die ana-Bildungen*. Bremen, Hempen Verlag. /Münchener Forschungen zur historischen Sprachwissenschaft, 10./
- Knobl, Werner 2004: The nonce formation. A more-than-momentary look at the *Augenblicksbildung*. In Arlo Griffiths – Jan E. M. Houben (eds.): *The Vedas: Texts, Language & Ritual. Proceedings of the Third International Vedic Workshop, Leiden 2002*. Groningen, Egbert Forsten, 261–283. /Groningen Oriental Studies, 20./
- Knobloch, Johann 1981: Indogermanische Wurzelsemantik. *Lingua* 54. 41–46.
- Komlósy András 1992: Régensek és vonzatok. In Kiefer (szerk.) 1992: 299–527.
- Korn, Agnes 2013: Looking for the middle way: Voice and transitivity in complex predicates in Iranian. *Lingua* 135. 30–55.
- Kostić, Svetislav 1999: *Verb Syntagmata in Hindī. Structure and Functions*. Praha, Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Karolinum.
- Krause, Wolfgang 2014: Altindische und altnordische Kunstpoesie, ein Vergleich ihres Sprachstils. In Wolfgang Krause: *Schriften zur Runologie und Sprachwissenschaft*. Hrsg. von Heinrich Beck et al. Berlin–Boston, de Gruyter, 502–533.
- Krisch, Thomas 1996: *Zur Genese und Funktion der altindischen Perfekta mit langem Reduplikationsvokal. Mit kommentierter Materialsammlung*. Innsbruck, Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck. /Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 87./
- Kuiper, Franciscus B. J. 1961–1962: Remarks on *The Avestan Hymn to Mithra*. *Indo-Iranian Journal* 5. 39–60.
- Kulikov, Leonid 2010: Nominal composition, noun incorporation and non-finite formations in Sanskrit: delimiting the boundaries of the verbal paradigm. In Klaus Karttunen (ed.): *Anantaṁ śāstram. Indological and Linguistic Studies in Honour of Bertil Tikannen* [= *Studia Orientalia* 108]. Helsinki, Finnish Oriental Society, 111–131.
- 2012: *The Vedic -ya-presents. Passives and intransitivity in Old Indo-Aryan*. Amsterdam–New York, Rodopi. /Leiden Studies in Indo-European, 19./
- Kümmel, Martin Joachim 1996: *Stativ und Passivaorist im Indoiranischen*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- 2000: *Das Perfekt im Indoiranischen. Eine Untersuchung der Form und Funktion einer ererbten Kategorie des Verbums und ihrer Weiterentwicklung in den altindoiranischen Sprachen*. Wiesbaden, Reichert.
- Laczko Tibor 2000: Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés. In Kiefer (szerk.) 2000: 293–407.
- Langer, Stefan 2005: A formal specification of support verb constructions. In Stefan Langer–Daniel Schnorbusch (Hrsg.): *Semantik im Lexikon*. Tübingen, Günter Narr Verlag, 179–202. /Tübinger Beiträge zur Linguistik, 479./
- Lazard, Gilbert 1989: Le persan. In Rüdiger Schmitt (Hrsg.): *Compendium linguarum Iranicarum*. Wiesbaden, Reichert, 263–293.
- Lengyel Klára 2000: A segédigék és származékaik. In Keszler (szerk.) 2000: 252–258.
- Lubotsky, Alexander M. 1997: *A Ṛgvedic Word Concordance*. Vol. 1–2. New Haven, American Oriental Society. /American Oriental Series, 82–83./

- 2002: *Atharvaveda-Paippalāda Kāṇḍa Five. Text, Translation, Commentary*. Cambridge Ma., Harvard University Press. /Harvard Oriental Series Opera Minora, 4./
- 2012: Dissimilatory loss of *i* in Sanskrit. In Roman Sukač – Ondřej Šefčík (eds.): *The Sound of Indo-European 2. Papers on Indo-European Phonetics, Phonemics and Morphophonemics*. München, LINCOM, 177–181.
- Ludwig, Alfred 1876–1888: *Der Rig-Veda oder die heiligen Hymnen der Brāhmaṇa*. Zum ersten Male vollständig ins Deutsche übersetzt mit Commentar und Einleitung. Bd. 1–6. Prag, Tempsky.
- Macdonell, Arthur A. 1910: *Vedic Grammar*. Strassburg, K. J. Trübner. /Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Altertumskunde, 1:4./
- 1916: *A Vedic Grammar for Students*. Oxford, Clarendon.
- Mānušš, Leksa et al. 1997: *Čigānu-latviešu-angļu etimoloģiskā vārdnīca un latviešu-čigānu vārdnīca*. Rīgā, Zvaigzne ABC.
- Masica, Colin P. 1976: *Defining a Linguistic Area: South Asia*. Chicago, University of Chicago Press.
- 1991: *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Matasović, Ranko 2009: *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden–Boston, Brill. /Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, 9./
- Melchert, H. Craig 1993: *Cuneiform Luvian Lexicon*. Chapel Hill. /Lexica Anatolica, 2./
- Mirashi, Vasudev Vishnu (ed.) 1963: *Inscriptions of the Vākātakas*. Ootacamund, Government Epigraphist for India. /Corpus Inscriptionum Indicarum, 5./
- Mithun, Marianne 1984: The evolution of noun incorporation. *Language* 60. 847–894.
- Mohan, Tara 1997: Multidimensionality of representation: NV complex predicates in Hindi. In Alex Alsina et al. (eds.): *Complex Predicates*. Stanford, CSLI, 431–471. /CSLI Lecture Notes, 64./
- Molnár Katalin 1997: Egy rendhagyó terminustörténet tanulságai. *Magyar Nyelvőr* 121. 93–97.
- Montaut, Annie 2004: *A Grammar of Hindi*. München, Lincom Europa.
- 2016: Noun-verb complex predicates in Hindi and the rise of non-canonical subjects. In Nash–Samvelian (eds.) 2016: 142–174.
- Mylius, Klaus 1995: *Wörterbuch des altindischen Rituals. Mit einer Übersicht über das altindische Opferritual und einem Plan der Opferstätte*. Wichtrach, Institut für Indologie.
- Narten, Johanna 1964: *Die sigmatischen Aoriste im Veda*. Wiesbaden, Reichert.
- Nash, Léa – Pollet Samvelian (eds.) 2016: *Approaches to Complex Predicates*. Leiden–Boston, Brill. /Syntax and Semantics, 41./
- Négyesi Mária 2013. *Hindí nyelvkönyv*. Wardha, Mahatma Gandhi Antarrashtriya Hindi Vishwa-vidyalaya.
- Normier, Rudolf 1980: Nochmals zu *sor-. *Indogermanische Forschungen* 85. 43–80.
- Oberlies, Thomas 2003: *A Grammar of Epic Sanskrit*. Berlin–New York, de Gruyter.
- 2012: *Der Rigveda und seine Religion*. Berlin, Verlag der Weltreligionen.
- Oertel, Hanns 1926: *The Syntax of Cases in the Narrative and Descriptive Prose of the Brāhmaṇas*. Heidelberg, Winter.
- Oldenberg, Hermann 1912: *Ṛgveda. Textkritische und exegetische Noten. Siebentes bis zehntes Buch*. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung. /Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Phil.-hist. Klasse, Neue Folge, 13/3./
- 1914: Zwei vedische Worte. In *Festschrift Ernst Windisch zum siebenzigsten Geburtstag am 4. September 1914. Dargebracht von Freunden und Schülern*. Leipzig, Harrassowitz, 116–122.
- O’Ryan, P. Bob 2015: An optimality-theoretic analysis of syntactic absurdity. In Evett Kay – Tom Peeka (eds.): *Is It Normal? Syntactic and Dystactic Studies Dedicated to Stephen Bashanew on the Occasion of His 60th Brithday*. Melbourne, Iron Hen Press, 25–39.
- Paul, Pooja 2016: Malayalam ceyy-support and its relation to event and argument structure. In Nash–Samvelian (eds.) 2016: 175–211.
- Pischel, Richard – Karl F. Geldner 1889–1901: *Vedische Studien*. Bd. 1–3. Stuttgart, Verlag von W. Kohlhammer.

- von Polenz, Peter 1987: Funktionsverben, Funktionsverbgefüge und Verwandtes. Vorschläge zur satzsemantischen Lexikographie. *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 15. 169–189.
- Poornima, Shakthi – Robert Painter 2010: Diverging pathways: The current status of grammaticalization of Hindi light verbs. In Rajendra Singh (ed.): *Annual Review of South Asian Languages and Linguistics 2010*. Berlin–New York, De Gruyter Mouton, 75–103. /Trends in Linguistics. Studies and Monographs, 238./
- van Pottelberge, Jeroen 2001: *Verbonominale Konstruktionen, Funktionsverbgefüge. Vom Sinn und Unsinn eines Untersuchungsgegenstandes*. Heidelberg, Winter.
- 2007: Funktionsverbgefüge und verwandte Erscheinungen. In Harald Burger et al. (eds.): *Phraseology. An International Handbook of Contemporary Research*. Berlin–New York, de Gruyter, 436–444.
- Renou, Louis 1930: *Grammaire sanscrite*. Vol. 1–2. Paris, Adrien-Maisonneuve.
- 1952: *Grammaire de la langue védique*. Lyon, Edition IAC. /Les langues du monde. Série grammaire, philologie, littérature, 9./
- 1958: *Études sur le vocabulaire du Ṛgveda. Première Série*. Pondichéry, Institut Français d’Indologie. /Publications de l’Institut Français d’Indologie, 5./
- Rix, Helmut 1985: Das letzte Wort der Duenos-Inschrift. *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft* 46. 193–220.
- Roth, Rudolf – William Dwight Whitney 1856: *Atharva Veda Sanhita*. Bd. 1. Text. Bern, F. Dümmler.
- Salvi, Giampaolo 2005: Some firm points on Latin word order: The left periphery. In É. Kiss Katalin (ed.): *Universal Grammar in the Reconstruction of Ancient Languages*. Berlin–New York, Mouton de Gruyter, 429–456. /Studies in Generative Grammar, 83./
- 2015: Mozgatások és kiemelések a latinban. In Bárány István et al. (szerk.): *Studia Classica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ókortudományi Intézetéből*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 369–380.
- Scarlata, Salvatore 1999: *Die Wurzelkomposita im Ṛgveda*. Wiesbaden, Reichert.
- Schaefer, Christiane 1994: *Das Intensivum im Vedischen*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. /Historische Sprachforschung Ergänzungsheft, 37./
- Schmitt, Rüdiger 2014: *Wörterbuch der altpersischen Königsinschriften*. Wiesbaden, Reichert.
- Schultze-Berndt, Eva 2008: What do “do” verbs do? The semantic diversity of generalised action verbs. In Elisabeth Verhoeven et al. (eds.): *Studies on Grammaticalization*. Berlin–New York, Mouton de Gruyter, 185–207. /Trends in Linguistics Studies and Monographs, 205./
- Schutzeichel, Marc 2014: *Indogermanische Funktionsverbgefüge*. Münster, Verlagshaus Monsenstein und Vannerdat. /Wissenschaftliche Schriften der WWU Münster, XII:13./
- Simon Zsolt 2009: Az indoeurópai főnév-terminológia. *Nyelvtudományi Közlemények* 106. 227–241.
- Skjærvø, Prods Oktor 2009: Old Iranian. In Gernot Windfuhr (ed.): *The Iranian Languages*. London–New York, Routledge, 43–195. /Routledge Language Family Series/
- Slade, Benjamin 2013: The diachrony of light and auxiliary verbs in Indo-Aryan. *Diachronica* 30. 531–578. („pre-print” változat [a dolgozatban ennek oldalszámaira hivatkozom]: <http://ling.auf.net/lingbuzz002198/>; letöltve: 2016. 01. 10.)
- Sommer, Ferdinand 1977: *śatāvayam* RV V 61,5. In Id.: *Schriften aus dem Nachlaß*. Hrsg. von Bernhard Forssman. München, Kitzinger, 61–85.
- Speijer, Jakob S. 1886: *Sanskrit Syntax*. Leiden, Brill.
- 1896: *Vedische und Sanskrit-Syntax*. Strassburg, K. J. Trübner. /Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Altertumskunde, 1:7./
- Spencer, Andrew 2003: Morphology. In Mark Aronoff – Janie Rees-Miller (eds.): *The Handbook of Linguistics*. Oxford–Malden, Blackwell, 213–237.
- Steer, Thomas 2015: *Amphikinese und Amphigenese. Morphologische und phonologische Untersuchungen zur Genese amphikinetischer Sekundärbildungen und zur internen Derivation im Indogermanischen*. Wiesbaden, Reichert.

- Storrier, Angelika 2006: Funktionen von Nominalisierungsverbgefügen im Text: Eine corpusbasierte Fallstudie. In Kristel Proost – Edeltraud Winkle (Hrsg.): *Von Intentionalität zur Bedeutung konventionalisierter Zeichen. Festschrift für Gisela Harras zum 65. Geburtstag*. Tübingen, Günter Narr, 147–178.
- Stüber, Karin 2002: *Die primären s-Stämme des Indogermanischen*. Wiesbaden, Reichert.
- Tanos Bálint 2015: A sumer összetett igék mint idiómák. In Bács Tamás – Dezső Tamás – Vér Ádám (szerk.): *Aegyptiaca et Assyriaca. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Ókortudományi Intézetéből*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 229–244. /*Antiqua et Orientalia*, 5./
- Tálos, Endre 1999: Etymologica Zingarica. *Acta Linguistica Acad. Scient. Hung.* 46. 215–268.
- Telegdi Zsigmond 1950–1951: Nature et fonction des périphrases verbales dites “verbes composés” en persan. *Acta Orientalia Acad. Scient. Hungaricae* 1. 315–334.
- 1973: Remarques sur les emprunts arabes en persan. *Acta Linguistica Acad. Scient. Hung.* 23. 51–58.
- 2006: Az igei szókincs organikus összetételének átalakulása a perzsa történetének folyamán. In Uő.: *Opera omnia*. II. Szerk. M. Jeremiás Éva. Piliscsaba–Budapest, Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete–Akadémiai Kiadó, 350–366. /*Acta et Studia*, 4./
- Thieme, Paul 1929: *Das Plusquamperfectum im Veda*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- Thumb, Albert – Richard Hauschild 1959: *Handbuch des Sanskrit*. Bd. I/2. *Formenlehre*. 3., stark umgearb. Aufl. Heidelberg, Winter.
- Tichy, Eva 1992: Wozu braucht das Altindische ein periphrastisches Futur? *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 142. 334–342.
- 1995: *Die Nomina agentis auf -tar- im Vedischen*. Heidelberg, Winter.
- Tikkanen, Bertil 1987: *The Sanskrit Gerund. A Synchronic, Diachronic and Typological Analysis*. Helsinki, Finnish Oriental Society. /*Studia Orientalia*, 62./
- Tolcsvai Nagy Gábor 2011: *Kognitív szemantika*. 2., jav. kiad. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem.
- Traugott, Elizabeth Closs 1999: A historical overview of complex predicate types. In Brinton–Akimoto (eds.) 1999: 239–260.
- Vance, William A. 2002: Remarks on the temporal values of the Rig Vedic terms in *-pitvā-*. *Journal of the American Oriental Society* 122. 428–431.
- Vasu, Srisa Chandra 1988: *The Aṣṭādhyāyī of Pāṇini*. Vol. 1–2. Ed. and transl. by S. Ch. Vasu. Reprint. Delhi, Motilal Banarsidass. (1st publ. 1891)
- Vincze, Veronika 2008: A puszta köznév + ige komplexumok státusáról. In Sinkovics Balázs (szerk.): *LingDok 7. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola, 279–297.
- 2009: Előadást tart vs. előad: főnév + ige szerkezetek igei variánsai. In Sinkovics Balázs (szerk.): *LingDok 8. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola, 265–278.
- 2011a: Mi fán terem a főnév + ige szerkezet? In Gécseg Zsuzsanna (szerk.): *LingDok 10. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola, 225–243.
- 2011b: *Semi-Compositional Noun + Verb Constructions: Theoretical Questions and Computational Linguistic Analyses*. Doktori (PhD) disszertáció. Szegedi Tudományegyetem.
- Vincze Veronika – Csirik János 2010: Hungarian corpus of light verb constructions. In *Proceedings of the 23rd International Conference on Computational Linguistics (Coling 2010)*. Beijing, Coling 2010 Organizing Committee, 1110–1118.
- Werba, Chlodwig H. 1986: Ghost-words in den Gāṭhās. *Die Sprache* 32. 334–364.
- 1992: Prakritic wordforms in the R̥gvedasamhitā. *Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens* 36. 11–18.
- Whitney, William Dwight 1993: *Sanskrit Grammar*. Reprint. Delhi, Motilal Banarsidass. (5th ed. 1924)

- Whitney, William Dwight – Charles Rockwell Lanman 1905: *Atharva-Veda Samhitā*. Transl. with a critical and exegetical commentary by W. D. Whitney. Rev. by C. R. Lanman. Vol. 1–2. Cambridge Ma., Harvard University Press. /Harvard Oriental Series, 7–8./
- Widmer, Paul 2005: Der altindische *vr̥kī*-Typus und hethitisch *nakkī-*: Der indogermanische Instrumental zwischen Syntax und Morphologie. *Die Sprache* 45. 190–208.
- Windfuhr, Gernot – John R. Perry 2009: Persian and Tajik. In Gernot Windfuhr (ed.): *The Iranian Languages*. London–New York, Routledge, 416–544. /Routledge Language Family Series/
- Winhart, Heike 2005: *Funktionsverbgefüge im Deutschen. Zur Verbindung von Verben und Nominalisierungen*. Diss. Tübingen. <http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2005/1696/pdf/Dissertation-Drive.pdf> (letöltve: 2015. 04. 07.)
- Witzel, Michael 1989: Tracing the Vedic dialects. In Colette Caillat (éd.): *Dialects dans les littératures indo-aryennes. Actes du Colloque International organisé par UA 1058 sous les auspices du C.N.R.S avec le soutien du Collège de France, de la Fondation Hugot du Collège de France, de l'Université de Paris III, du Ministre des Affaires Etrangères, Paris (Fondation Hugot) 16–18 Septembre 1986*. Paris, Collège de France Institut de Civilisation Indienne, 97–264.
- Witzel, Michael et. al. (Hrsg.) 2007: *Rig-Veda. Das heilige Wissen. Erster und zweiter Liederkreis*. Aus dem vedischen Sanskrit übersetzt und herausgegeben von Michael Witzel und Toshifumi Gotō unter Mitarbeit von Eijirō Dōyama und Mislav Ježić. Frankfurt a.M.–Leipzig, Verlag der Weltreligionen.
- Witzel, Michael et al. (Hrsg.) 2013: *Rig-Veda. Das heilige Wissen. Dritter bis fünfter Liederkreis*. Aus dem vedischen Sanskrit übersetzt und herausgegeben von Michael Witzel, Toshifumi Gotō und Salvatore Scarlata. Berlin, Verlag der Weltreligionen.
- Wohlgemuth, Jan 2009: *A Typology of Verbal Borrowings*. Berlin–New York, Mouton de Gruyter. /Trends in Linguistics.ryan Studies and Monographs, 211./
- Zehnder, Thomas 2011: *Das periphrastische Kausativ im Vedischen*. Bremen, Hempen Verlag. /Münchener Forschungen zur historischen Sprachwissenschaft, 12./
- Zsilinszky Éva 1996: Állandó szókapcsolatok a XVII. századi jogi szövegekben. *Magyar Nyelvőr* 120. 92–96.